NOVELE

PRIJEVODI IZ SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI

1

18721

NOVELE

UREĐUJE JAKŠA SEDMAK

1

1. *Bret Harte:* BADNJA VEČER U DOLINI RIJEKE SACRAMENTO
2. *Galsworthy:* PRVI I POŠLJEDNJI
3. *Alarcón:* TROROGI ŠEŠIR
4. *Hémon:* LIZZIE BLAKESTON
5. *Reymont:* PRISEGA
6. *Kipling:* PAMBÉ
7. *Schaffner:* IVONNE LELEU
8. *Wells:* CARSTVO MRAVI

ZAGREB 1939

ZAKLADA TISKARE NARODNIH NOVINA, ZAGREB

SADRŽAJ:

	Strana
Badnja večer u dolini rijeke Sacramento	3
Prvi i pošljednji	21
Trorogi šešir	75
Lizzie Blakeston	161
Pambé	201
Prisega	207
Ivonne Leleu	217
Carstvo mravi	243

Novelu Reymont: Prisega, prevela Hermina Müller; sve ostale Jakša Sedmak.

BRET HARTE:

BADNJA VEČER U DOLINI RIJEKE SACRAMENTO

Bila je pala kiša u dolini Sacramenta.

Sjeverni rukav rijeke bio je izišao iz korita, pa je bilo sasvim nemoguće prelaziti preko rijeke. Hridine koje su, kod Simpsons-Crossinga, ljeti označivale gâz, bile su nestale pod golemom površinom vode koja se je prostirala čak do prigorja Sierra Nevade. Poštanska su se kola, što dolaze s juga, zaustavila kod Grangera. Zadnja je pošta zapala među močvarne travurine a postiljon se je morao spasiti plivanjem.

»Prostor tako velik kao čitava država Massachusetts poplavljen je zasada«, pisale su novine »Lavina Sierra Nevade« s nekim lokalnim ponosom.

U prigorju nije vrijeme bilo nikako bolje. Na cesti koja vodi preko planine ležao je dubok glib; teretna kola, koja nije mogla izvući ni fizična snaga ni moralno ogorčenje iz njihovih dubokih vagaša u koje su bila zapala, zakrčila su bila put u Simpsons-Bar. Uostalom, nisi mogao izgubiti pravac u to mjesto, ako si slijedio prelomljena ruda i kletve što su ih pratile. A ako si nešto malo dalje otišao, opazio bi doista Simpsons-Bar: nepristupačan, odsječen od vanjskog svijeta, promočen od kiše, šiban vjetrom, drman olujom, ugrožavan sve više i više od poplave, poput nekog lastavičjeg gnijezda što se uhvatilo za kameniti vijenac i za iscjepkane glavice planine... Dakle na Badnju večer godine 1862...

Kad se je spustila noć na naseobinu, zablista nekoliko rijetkih svjetala kroz maglu iz prozora koliba duž obje strane ceste, kojom je sada protuzakonito protjecala na više mjesta voda, izrovarivši ju, i na kojoj su vladale jake oluje. Srećom je većina stanovnika bila iskupljena u Thompsonovoj krčmi, gdje su se prisutni bili okupili oko užarene peći kraj koje su šuteći pljuckali — što su možda radili po nekom dogovoru i što je bila neka vrsta društvene zabave, koja je onemogućivala svaku prepirku. Doista, u Simpsons-Baru bila su već iscrpljena sva sredstva razonode. Visoki vodostaj sprečavao je obične radove u rovovima i na rijeci, a nestašica novca i whiskya što je otuda nastala bila je oduzela slast gotovo svim zabavama. Sam je gospodin Hamlin bio sretan što je mogao napustiti mjesto s pedeset dolara u džepu — a to je, zbilja, bilo sve što mu je bilo ostalo od velikih svota zarađenih sretnim vršenjem teškog mu zvanja.

»Kad bi me tko pozvao«, govorio je kasnije, »da mu kažem ugodno mjestance gdje može čovjek, koji se želi povući od svijeta i koji ne polaže preveliku važnost na novac, da svoju ruku i dalje vježba, ja bih mu odmah spomenuo Simpsons-Bar; ali to nije ništa za mlada čovjeka koji mora da uzdržava veliku porodicu i koji je sasvim upućen na plodove svoga rada«.

Pošto se je porodica gospodina Hamlina sastojala poglavito od žena koje su bile prošle djetinjstvo, mi smo njegove riječi spomenuli manje radi toga da nagovijestimo obim njegovih dužnosti, nego li da skrenemo pažnju na širinu njegova humora.

Apatija kopača zlata, koji su se večeras bili tamo iskupili, bila je tako velika, da ju nije pomeo ni iznenadan topot konjskih kopita. Samo Dick Bullen prestade kopati svoju lulu i dignu glavu; ali inače nije nitko od tamo iskupljenih bilo čime pokazao, da je prepoznao muškarca koji je bio unišao, ili da se zanima za nj.

Muškarac što je bio unišao bio je, uostalom, poznat čitavom društvu. Bio je opće poznat kao »Stari«. Bilo mu je možda pedeset godina. Ponešto rijetka kosa bila mu je prosijeda; inače je imao svjež mlade-

nački izgled. Crte njegova lica bile su vrlo pokretljive iako ne naročito simpatične, a kraj toga su imale neku kameleonsku sposobnost da odrazuju raspoloženja i osjećaje ma kako se naglo mijenjali. Izgledalo je da je baš maločas ostavio kakvo veselo društvo i da nije odmah opazio ozbiljnost koja je ovladala bila tim ljudima što se tu iskupiše, jer je u šali lupnuo po ramenu jednog od njih koji mu je najbliže sjedio.

»Čuo sam«, reče, spustivši se na jednu stolicu, »čuo sam evo upravo sada, momci, nešto veselo, nešto što ne može biti veselije... Vi naime poznate Smileya tu prijeko... Jim Smileya... najveselijeg momka u čitavom kraju... Eto, taj mi je Jim upravo sad ispričao najsmješniju...«

»Smiley je glupan«, prekinu ga jedan mrzovoljan glas.

»Prava smrdovrana«, dodade neki drugi glas istim turobnim tonom.

Poslije tih odrešitih izjava nastade šutnja.

Stari preleti naglim pogledom skup. Onda mu lice polagano dobi neki drugi izgled.

»Tako je«, reče zamišljeno poslije kratkog vremena; »zacijelo, on je nekakva smrdovrana a u neku ruku i glupan... Naravno.«

Zastane časak, kao da ga je zaokupilo neko mučno razmatranje o duševnoj slabosti nepopularnoga Smileya.

»Ružno vrijeme, zar ne?« nastavi dalje, sad sasvim uvjeren o tome da više ne će doći u sukob s osjećajima koji ovdje prevladavaju... »Očajno vrijeme za momke u rovovima... Poslovi ne idu; ljetos je mala zarada... A sutra je Božić«.

Ta novost izazva neki pokret među prisutnima, ali nije bilo jasno zašto: da li zbog zadovoljstva ili zbog inata.

»Da, nastavi Stari istim turobnim tonom, koji je i nehotice prihvatio tih zadnjih minuta, »da, sutra je Božić, a večeras je Badnje veče... da, vidite momci, pa sam nekako — to jest, tako mi je palo na um, baš kad sam tude prolazio — da biste možda mogli imati volje da večeras skoknete prijeko k meni i da

kod mene provedete sasvim po volji jedan časak... Ali, čini mi se, da vi niste raspoloženi za to?... Valjda nemate prave volje za to, ha?« dodade, ulagujući se, pa se čvrsto zagleda u lice svojim drugovima.

»No; ja baš ne bih znao«, odgovori Tom Flynn ponešto živo. »Možda ipak imamo volje... ali tvoja žena, Stari?... Što veli ona na to?«

Stari je oklijevao da odgovori.

Njegovo bračno iskustvo nije bilo baš najsretnije, i to je znalo čitavo mjesto. Prva mu je žena, nježna lijepa ženica, morala šuteći mnogo trpjeti zbog ljubomore i nepovjerenja svog bračnog druga, dok ovaj nije jedno veče pozvao cijeli Simpsons-Bar u svoj dom, da bi pred čitavom općinom utvrdio njenu nevjeru. Društvo je bilo došlo, ali je posramljenu ženicu zateklo tiho i mirno zabavljenu svojim kućnim dužnostima, zbog čega su svi morali opet otići posramljeni i zbunjeni. Ali tankoćutna je ženica imala muke dok se je oporavila od potresa koji joj je prouzrokovala ta surova uvreda. Samo se je teško donekle utoliko snašla, da je mogla pomoći svome ljubavniku da iziđe iz ormara u koji ga je bila sakrila, i onda s njime pobjegla. Za utjehu ostavila je ostavljenom suprugu trogodišnjeg dječaka... Sadašnja žena Staroga bila je nekad njegova kuharica. Bila je jaka, vjerna i ratoborna žena.

Prije nego li je uzmogao odgovoriti, opazi vrlo oštro Joe Dimmyck, da je Stari valjda kućegazda, pa, zazvavši nebeske sile, stade uvjeravati kako bi on, da je na njegovome mjestu, pozvao njih toliko koliko god bi htio, sve kad bi time doveo u opasnost i svoje vječno blaženstvo. »Zle sile«, dodade, »zaman bi se s njime borile«. To je bio sve izrekao s bujnošću i sa snagom koje su, naravno u ovoj preinaci što je bila ovdje potrebna, mnogo izgubila od svoje sočnosti.

»Naravno!... Razumije se!... Tako je«, reče Stari mršteći čelo od samog odobravanja... »S te strane nema nikakve smetnje... Kuća je moja, ja sam je čitavu svojim rođenim rukama sagradio... Ne plašite je se nipošto, momci... Možda će se malko

nakostrušiti — kako to žene uvijek čine — ali će se već primiriti.

Potajno se je Stari uzdao u hrabrost, koju mu je ulilo bilo piće, kao i u moć dobrog primjera.

Dosada nije još bio progovorio Dick Bullen, prorok i vođa Simpson-Bara. On sada izvadi lulu iz usta.

»Recider, Stari, kako ti je Johnny? Čini mi se da nije izgledao sasvim zdrav, kad sam ga zadnji put sreo na ulici i vidio kako se baca kamenjem za Kinezima... Izgledalo je baš kao da ga ta zabava ne veseli... Što htjedoh reći: Jučer se je tu gore na rijeci potopila čitava četa Kineza... Morao sam odmah pomisliti na Johnnya; zacijelo će mu mnogo faliti... Moglo bi se ipak lako dogoditi, da dođemo nezgodno, ako je bolestan, ha?«

Otac, koji je očigledno bio ganut — ne samo radi ganutljiva opisa što ga je dao Dick o tome gubitku, koji je bio zadesio Johnnya, nego i zbog govornikove nježnosti i obazrivosti — požuri se da ga uvjeri kako je Johnnyu već bolje, i da će ga nešto malo šale zacijelo osokoliti. Poslije te izjave diže se Dick, strese se i reče:

»Ja sam za to... Pođi naprijed, Stari... Naprijed, hajd!«

Pri tome skoči, zaruknuvši po svom običaju, pa jurne napolje u pomrčinu.

Prolazeći predsobljem, uzme s ognjišta užarenu glavnju. Ostali to isto učiniše, natisnuvši se svi jedan za drugim, i prije nego li je začuđeni posjednik Thompsonove sitničarije uvidio što mu gosti namjeravaju, bili su se ovi svi izgubili.

Noć je bila silno mračna. Prvi vjetar što duhnu pogasi im improvizirane baklje pa su samo crvene glavnje, poigravajući i poskakujući u pomrčini poput pijanih krijesova, pokazivale gdje su se nalazili. Put ih je vodio uz borov klanac, gdje je na gornjemu kraju bila široka, niska, drvenom korom pokrivena koliba napola ukopana u gorsku kosu. To je bio dom Staroga i u isto vrijeme ulaz u rov u kojemu je radio — ako je uopće radio. Tu se društvo jedan časak zaustavi, i to zbog nježnog obzira spram svog

domaćina, koji je za njima dolazio, potrkavajući, stenjući i teško dišući.

»Možda bi bilo najbolje da časak ostanete ovdje vani, dok ja uniđem i vidim da li je sve u redu«, reče Stari tako ravnodušno, kako ni izdaleka nije osjećao.

Prijedlog bi prijazno prihvaćen, vrata se otvoriše i opet zatvoriše za Starim; gosti se šuteći ponaslanjaše leđima na zid, osluškujući i iščekujući njegov povratak.

Nekoliko trenutaka nije se čulo ništa osim vode što je kapala s krova i škripanje i praskanje granâ u njihovoj blizini koje je povijao vjetar. Onda se uzvrpoljiše ljudi te zaredaše od usta do usta nagađanja i nepovjerljive napomene što su ih šaptali jedan drugome.

»Valjda mu je odmah razbila glavu!«

»Ili ga je možda namamila u rov i tamo ga zatvorila«.

»Ili ga je u kakvom okršaju oborila pa sjedi na njemu«.

»Valjda nešto vari da nam izlije na glavu... Odlazite s vratâ, momci!«

Iti čas se maknu kvaka, vrata se polagano otvoriše a neki glas će reći:

»Hodite unutra — što tu stojite na kiši!«

To nije bio glas ni Staroga a ni njegove žene. Bio je to glas malog dječaka — glas kojega je prvotni fini zvuk narušavala neprirodna promuklost, koju može samo da dadnu ciganski život što je započeo već u nježnim godinama i potreba koja je s time u vezi da prije vremena u svemu samostalno istupaš. Bilo je to lice malog nekog dječaka, što ih je gledalo ozdô— lice koje je moglo biti zgodno, dapače i lijepo i plemenito, da je bilo nešto čišće, više djetinje a manje bolno. Dječak se je bio zagrnuo pokrivačem preko ramena i bio je očigledno baš sada ustao iz postelje.

»Uniđite«, ponovi on »ali nemojte lupati. ... Stari je unutri i razgovara s materom«, nastavi pokazavši na susjednu neku prostoriju, gdje je morala biti kuhinja i odakle je dopirao glas Staroga prilično

molećiv. »Pusti me«, doda ljutito Dick Bullenu, koji ga je bio digao na ruku, praveći se kao da ga hoće skupa s pokrivačem baciti u vatru, »pusti me, prokleta stara budalo!... Čuješ li?«

Na tu opomenu stavi Dick Bullen Johnnya opet na zemlju, dok ljudi sasvim tiho uniđoše i posjedaše za dug sto od neblanjanih dasaka što je stojao nasred sobe. Johnny tada ozbiljno priđe nekom ormariću i izvadi iz njega razne predmete, pa ih pomeće na sto.

»Evo whiskya... i brodskog dvopeka... i sušena sleđa... i sira«.

Od potonjeg uze jedan komadić, idući do stola.

»I šećera«.

Putem uze i nešto malo šećera svojom malom vrlo prljavom rukom.

»I duhana... Gore na polici ima i suhih jabuka, ali vam ih ne mogu preporučiti... Tako,« završi, »asada smjelo grabite i nemojte se sramiti... Meni je deveta briga ona stara tamo unutri... Mene se ona ništa ne tiče... Laku noć!«

Bio je stupio na ulaz, u neku sobicu, koja se mogla nazvati jazbinom. Prije je bila dijelom veće sobe u kojoj su se oni nalazili, i u njoj je bila sada posteljica. On tamo popostane jedan časak, gledajući društvo, dok su mu bose noge provirivale ispod pokrivača, a onda kimnu glavom.

»Hej, Johnny! Ta valjda ne ćeš opet u postelju?... Kako?« zapita Dick.

»Hoću, svakako«, odgovori Johnny odlučno.

»No, a što ti je, mali prijatelju?«

»Bolestan sam«.

»Ph, bolestan!«

»To jest: imam groznicu... i osip... i reumatizam, odgovori Johnny pa iščezne u onom malom prostoru.

Poslije kratke šutnje doda iz pomrčine i valjda ispod pokrivača:

»I želudac me boli!«

Nastupi smetena šutnja. Muškarci pogledaše jedan drugoga a onda vatru. Uza sva ona zamamljiva jela ispred sebe izgledalo je kao da su ponovno za-

pali u neko plašljivo raspoloženje u kojemu ih je Stari bio zatekao u Thomsonovoj krčmi. Glas potonjeg, postavši neoprezno jak, čuo se je sada iz kuhinje kako još uvijek moli i preklinje:

»Zacijelo, ženo, imaš pravo! ... Dabogme, tako je ... naravno da su: lijena bagra, pijandure i dangube a Dick Bullen, to je najgori od njih ... Da im padne tako nešto na um, da dođu u kuću gdje vlada bolest i gdje nemaš što pojesti ... Ja sam mu to i rekao — ... Bullenu, rekao sam mu, ti mora da si pijan kao klada ili da si lud, kad možeš tako što samo i pomisliti! ... A Staplesu sam rekao: »Kakav je to način, Staples! Budi pametan, i nemoj doći da bučiš u kući gdje žive bolesnici! ... Ali oni su htjeli apsolutno ovamo ... sasvim apsolutno! ... Ali zar možeš od takvih gadova što drugo očekivati?«

Na to nesretno razlaganje glasno se nasmijaše ljudi što su sjedili u sobi. Da li se je to čulo u kuhinji, ili da li je drugarica Staroga bila već iscrpjela sva druga sredstva kojima se izražava ogorčenje i prezir, ne mogu da kažem, ali najedared netko zalupi s velikom snagom neka stražnja vrata. Časak kasnije pojavi se nanovo Stari — ne znajući srećom za uzrok koji je izazvao bio zadnju veselost, zbog čega se je smješkao što je mogao prijaznije.

»Moja stara veli da ide malo prijeko gospođi Mac Fadden, da s njome malko udobno pročavrlja«, izjavi on s veselom ravnodušnošću, sjednuvši za sto.

Čudnovato: upravo je bila potrebna ta vesela upadica, da bi nestalo neprilike koja je bila počela spopadati čitavo društvo, a kad se je vratio domaćin vrati im se i prirođena veselost.

Nemam namjere da opisujem radosti te večeri. Radoznali čitalac neka se zadovolji uvjerenjem, da je zabava te večeri kasnije imala istu duhovitu finoću, istu pažljivu suzdržljivost, da je imala isti fini ukus, istu govorničku jasnost i istu logičnu kratkoću koja odlikuje slična muškaračka društva u civiliziranijim zemljama i u povoljnijim prilikama. Pošto nije bilo čaša, nisu se one ni razbijale; a pošto nije bilo previše pića, nije ono nepotrebno ni prolivano po stolu i po podu.

Bila je gotovo ponoć, kad je gozba odjednom prekinuta.

»Osluhni!« reče Dick Bullen, podigavši ruku.

»Oče! Oče!« čuo se Johnnyev plačan glas iz pokrajnje sobe.

Starac naglo skoči i nestane u onoj jazbini. Za časak opet se vrati.

»Opet ga gadno muči reumatizam«, izjavi, »pa ga valja istrljati«.

On dohvati veliku bocu koja je stojala na stolu i u kojoj je bio whisky pa je promućka. Bila je prazna. Dick Bullen odgurne od sebe svoj kositreni pehar, nasmijavši se od neprilike. To isto učiniše i drugi. Stari pretraži čaše da vidi da li ima što u njima pa reče tješeći ih:

»Mislim da će to biti sasvim dovoljno ... njemu treba tako malo ... zabavljajte se sami jedan časak, ja ću se odmah opet vratiti«.

I s tim riječima iščezne u malom prostoru što se nalazio do njih s nekom starom košuljom od flanela i s onim whiskyem. — Vrata su bila samo nepotpuno zatvorena i tako se je mogao jasno razabrati ovaj razgovor:

»No, sinčiću, gdje te najviše boli?«

»Gdjekada ovdje a gdjekada tamo ... ali najviše odavle donle ... tude protrljaj, oče«.

Šutnja koja je sada nastala kao da je nagovještala da Stari revno vrši trljanje. Onda Johnny opet nastavi:

»Zabavljate li se dobro tu unutri, oče?«

»Zabavljamo, sinčiću«.

»A sutra je Božić ... zar ne?«

»Jest, sinčiću ... Kako ti je sada?«

»Bolje ... trljaj malo više dolje ... A što je, zapravo Božić? ... Kakav je to praznik?«

»Ah, to je takav jedan — dan«.

To iscrpljivo objašnjavanje bilo je očigledno dovoljno; jer Johnny zašuti pa se čulo još samo trljanje.

Najedared će mali dalje:

»Mati kaže da ljudi svuda inače, a samo ne ovdje, daju darove o Božiću ... i da te je ona radi toga napala ... Pričala mi je da ima neki čovjek, kojega

zovu Santa Claus;* znaš on nije zapravo bijelac, nego nekakav Kinez, i on dolazi u noći prije Božića kroz dimnjak pa donese djeci — na primjer malim dječacima kakav sam ja — darove... potura im ih u cipele i u čarape! ... Vidiš ... zamisli, htjela je da me o tom uvjeri! ... Ne, ne, oče, ta gdje to trljaš? ... To je milju daleko od pravoga mjesta ... Zar ne, ona je sve to samo tako izmislila, da nas dvoje rasrdi? ... Ali, oče, ta tude ne treba da trljaš!«

Za duboke šutnje koja kao da se je bila spuštala na kuću, jasno su se čuli uzdisaji bliskih borovih stabala i kapanje kišnih kapi. Johnnyev je glas zvučio nešto prigušeno, kad je poslije kratkog vremena opet nastavio:

»Ja ću valjda naskoro opet sasvim ozdraviti ... Što to rade ovi unutri?«

Stari odškrine malo vrata pa zaviri unutra. Gosti su mu još uvijek udobno sjedili oko stola, samo su na stolu ležali i neki rijetki srebrnjaci i jedna prilično splasnuta kožnata novčarka.

»Ah, klade se o to i o ono ... ili igraju nešto ... oni se sasvim lijepo zabavljaju«, odgovori dječaku i stane ponovno trljati.

»I ja bih htio jedanput da igram i da dobijem malo novaca«, reče Johnny zamišljeno nakon stanke.

Starac na to ponovi obzirno, a to je bila očigledno u njega neka naučena formula: da će Johnny dobiti strašno mnogo novaca, ako bude samo počekao, dok on, Stari, naiđe u svom rovu na zlatnu žilu itd., i tako dalje.

»Da«, odvrati Johnny, »ali ti je nikad ne nalaziš ... a da li ćeš zlato naći kopanjem ili ga dobiti u igri, to je sasvim svejedno; ta to je sve samo puka sreća ... Ali taj Božić, to je ipak nešto čudnovato... Zar ne? ... Zašto se veli Božić?«

Možda se to desilo zbog instinktivnog nježnog obzira spram predrasuda svojih gostiju, ili zbog drugog kakvog smisla za pristojnost, ali Stari je bio odgovorio tako tiho, da se njegove riječi nisu mogle čuti u pokrajnjoj sobi.

* Skraćeno od Sanct Nicholas

»Dabogme«, reče Johnny, čiji interes kao da je bio znatno popustio, »ja sam već prije čuo za »njega« ... Tako, eh sada je dosta, oče, ne boli me više ni blizu tako kao malo prije ... zamotaj me sada čvrsto pokrivačem ... tako ... a sada«, doda šapćući, »sjedi ovdje kraj mene, dok ne zaspem«.

Da bi se uvjerio da li mu je udovoljeno želji, dijete pruži jednu ruku ispod pokrivača, uhvati si oca čvrsto za rukav i smjesti se da će zaspati.

Kratko vrijeme sjedio je dobri čovjek strpljivo čekajući. Ali pošto je neobična tišina, što je zavladala u kući, bila pobudila njegovu radoznalost, on otvori onom rukom što mu je bila ostala slobodna oprezno vrata te pogleda u veliku sobu. Na njegovo veliko iznenađenje bila je prazna i mračna. Ali upravo u taj isti čas raspade se u kaminu jedan užareni komad drveta. Svijetao plamen liznu te u njegovoj svjetlosti opazi Dick Bullena gdje sjedi kraj žeravice koja je izgarala.

»Ehej!«

Dick se lecnu, ustade i pođe mu nešto nesigurno ususret.

»Gdje su drugi?« zapita Stari.

»Otišli su gore klancem da se malko osvježe ... vratit će se začas ovamo ... ja ih ovdje čekam... ali kamo si se ti to samo zagledao, Stari?« Dodade s prisiljenim smijehom. »Zar misliš da sam pijan?«

Starome se ne bi moglo prigovoriti, da je to zbilja mislio, jer Dickove su oči bile vlažne, a lice mu je gorjelo. On se polako vrati do kamina, zijevne, pretrese se, raskopča kaput i nasmije se.

»Ne, za to nam nisi dao dosta pića, Stari ... Ne, samo sjedi« produži kad je Stari napravio nekakav pokret kao da hoće da oslobodi svoj rukav iz Jonnyeve ručice. »Nemoj se samo truditi da budeš učtiv; ostani samo gdje si ... ja već idem ... evo dolaze i drugi.«

Netko pokuca oprezno na vrata. Dick Bullen brzo otvori, kimne domaćinu »laku noć« i nestade ga.

Starac bi bio rado pošao za njim, da ga nije ruka njegova sinčića još uvijek čvrsto držala za rukav.

Mogao se je lako osloboditi; jer to je bila mala, slaba i mršava ruka. Ali on odustane od svoje odluke, baš z a t o š t o j e b i l a mala, slaba i mršava, pa privuče svoju stolicu bliže postelji i položi na nju glavu. Dok je tude tako sjedio, iznenadiše ga djelovanja pića što ih je u nekom prijašnjem stadiju ispio. Obrisi sobe smiješaše se i iščeznuše pred njegovim pogledom; onda se vratiše, postadoše ponovo nejasni; iščeznuše još jedanput i ostaviše ga tamo zaspalog.

Međutim je Dick Bullen bio zatvorio za sobom vrata i opet se pridružio svojim drugovima.

»Jesi li gotov?« zapita Staples.

»Jesam«, reče Dick. »Koliko je sati?«

»Prošlo je dvanaest:, glasio je odgovor. »Zar ćeš to zbilja učiniti? . . . Ima blizu deset milja onamo i natrag«.

»Mislim ipak«, odgovori Dick kratko. »Gdje je kobila?«

»Bill i Jack ju drže u pripravnosti na raskršću«.

»Nek ju još časak pridrže«, reče Dick.

On se okrene pa uđe opet tiho u kuću. Pri svijetlu svijeće što je dogorjevala i gotovo ugasloj vatri opazi, da su vrata do male ložnice bila otvorena. On priđe na prstima i pogleda unutra. Stari je ležao naslonjen na stolicu i hrkao je, ispruživši bespomoćne noge u istoj visini s upalim ramenima i navukavši na oči šešir. Na malim drvenim nogarima kraj njega ležao je Johnny, čvrsto umotan u pokrivač koji ga je svega skrivao, osim gornjega tijela i nekoliko pramova kose koji su bili skroz mokri od znoja. Dick zakorakne još jedan korak, onda neodlučno stane i baci preko ramena pogled, u praznu sobu. Sve je bilo tiho. S brzom odlučnošću zafrkne objema rukama svoje goleme brčine i prigne se prema djetetu koje je spavalo. Ali u isti čas, dok je to učinio, duhnu zloban vjetar, koji je vrebao u zasjedi, kroz dimnjak pa raspiri žeravicu na ognjištu da je planula jasnim plamenom, tako da se je čitava soba zasvijetlila sa sramotnom jasnoćom, koje se Dick prestraši te udari u bijeg.

Drugovi su ga već čekali na raskršću. Dvojica od njih bočili su se u pomrčini s nekom neobično izo-

bličenom masom koja, kad se je približio Dick, zadobi oblik velikog riđana.

Bila je to ona kobila. Nije baš bila naročito lijepa. Od rimskog joj nosa pa sve do izbočenih joj sapi, od uvijenih leđa, koja je skrivalo kruto meksikansko sedlo, pa sve do debelih joj, ravnih, koštunjavih nogu nije bilo ni traga kakvoj ljepoti na njoj. Gotovo ćorave joj ali sasvim zlobne bijele oči, njena otromboljena donja žvala kao i njena odvratna boja sve su to bili znaci rugobe i pakosti.

»Ej, momci«, reče Staples, »čuvajte se njenih stražnjih nogu; a ti nemoj zaboraviti što sam ti rekao: uhvati se čvrsto za grivu a onda žurno u desni stremen! . . . tako, pa ti se evo već u sedlu!«

Slijedio je skok, kratka borba konja s jahačem, silan propanj, divlje bježanje gledalaca, kopitanje, nekoliko pokušaja da zbaci jahača, zveka ostruga i munjevite kretnje, silna jurnjava naprijed i onda Dickov glas negdje u pomrčini: »Ide dobro, momci!«

»Pođi na povratku drugim putem samo onda, ako ti se vrlo žuri! Ne obuzdavaj je niza stranu! U pet sati ćemo te čekati kod gaza . . . Sretno! . . . Sretan put! . . . Hop, hop, Mula!«

Pljuskanje vode, ponovan topot kopita po kamenu i Dick nestade.

* * *

Pjevaj, o Muzo, o junačkom podvigu Richarda Bullena! Pjevaj, o Muzo, o viteškim ljudima, o visokom poslanstvu, o junačkom djelu, o ljutim borbama, o odvažnom jahanju, i o strašnim opasnostima dike Sompsons-Bara! . . . Ali, jao, ona se žapa, ta Muza! Ne će da zna za tu pakosnu košćatu životinju i za tog zdepastog, traljavog jahača; moram dakle ja da ih pratim pješke svojom čednom prozom . . .

Bio je jedan sat, a on je ipak bio stigao tek do planine. Jer Jovita se međutim trudila da mu pokaže sve svoje mane i da mu predvede sve svoje poroke. Triput je bila posrnula. Dvaput je bila podigla u zrak svoj rimski nos i narugala se žvalama i ostrugama, ritajući se što je mogla bjesnije. Dvaput se je propela i pri tome je isto toliko puta sjela; dvaput

je spretni Dick neozleđen ponovo skočio u sedlo, prije nego li joj je uspjelo skočiti na svoje pakosne noge. A jednu milju dalje, na podnožju nekog dugog visa, bila je rijeka. Dick je znao da mu tamo valja dokazati, da li je sposoban izvršiti što je naumio. On stisnu ljutito zube, zabode koljeno konju u slabine i prijeđe iz defenzive na najživlju ofenzivu. Stiješnjena i mučena, Jovita poleti niz brežuljak, a lukavi se Dick stade pretvarati kao da je zaustavlja, sipajući proste psovke i vrlo prirodne povike. Sasvim je izlišno napomenuti da je Jovita baš zato smjesta pojurila. A ne treba ni da naglasim ni brzinu, s kojom se je trkom spustila niz kosu: to je sve zabilježeno u kronici Simpsons-Bara. Nek bude dosta spomenuti, da je trkač jedan trenutak kasnije — barem se je Dicku tako pričinilo — stao pljuskati po preplavljenim obalama rijeke. Kao što je Dick očekivao, brzina s kojom je dotle jurio konj nije mu dozvoljavala da stane; i on se, »pripravivši ga« na strašan skok, začas nađe nasred rijeke koja je silno derala. Pošto se je Jovita nekoliko minuta nakopitala, napljuskala i naplivala, mogao je Dick opet slobodno odahnuti na drugoj obali.

Put od rijeke do crvenoga brda bio je prilično ravan. Mora da je ili kupanje u rijeci prigušilo njenu otrovnu vatru, ili je majstorija s kojom je bila natjerana u vodu Jovitu uvjerila da je njen jahač, što se tiče pakosti i lukavosti, daleko pred njom, jer sada nije više trošila svoju suvišnu snagu na obijesne mušice. Jednom je još, doduše, pokušala da ga zbaci, ali to je uradila samo od običaja; a jedanput se je još i poplašila, ali to je učinila radi novo oličene bogomolje, koja je stojala na raskršću. Rupčage, jarci, hrpe kamenja, površine obrasle travom — sve je to nestajalo pod topotom njenih kopita. Stala je neugodno drhtati; nekoliko puta je spopade lak kašalj; ali ni njena snaga ni njena brzina nisu popuštale.

U dva sata bio je Dick prošao crveni brijeg i sada se počeše spuštati u dolinu. Deset minuta kasnije opazi kočijaš, koji je vozio brzu pionirsku poštu, kako je pokraj njega projurio neki jahač — sasvim neobičan događaj —, a u pola tri uspravi se

Dick u stremenima povikavši iza glasa od radosti. Zvijezde su treperile kroz rastrgane oblake a sasvim daleko , s onu stranu ravnice, dizala su se dva šiljasta tornja, jedan jarbol za zastavu i jedan nepravilan niz crnih predmeta. Dick zvecne ostrugama i zavitla svojim lassom, a Jovita pojuri brže nego li ikada te za nekoliko časaka uletješe u gradić Tuttleville i zaustaviše se pred »Gostionom sviju naroda«.

Što se je te noći desilo u Tuttleville-u ne spada strogo u našu pripovijest. Ali htio bih sasvim ukratko napomenuti, da je Jovita bila predana nekom pospanom konjušaru, kojega je jednim udarcem smjesta privela potpunoj ali neugodnoj svijesti. A što se tiče Dicka, on se je smjesta prošetao kroza zaspali grad s muškarcem koji je stojao za tezgom gostione. Po raznim krčmama i igračnicama blistala su se još svijetla. Ali oni su ih izbjegavali; oni krenuše ravno prema raznim pozatvaranim dućanima i, zahvaljujući upornom kucanju i primjerenim glasnim povicima, pođe im za rukom istjerati iz postelja njihove posjednike, primoravši ih da otvore vrata i da im pokažu svoju robu. Noćne mušterije dočekaše na više mjesta psovkama, ali u većini slučajeva predusretljivo i s nekom revnošću da ih dobro podvore, pa su se pregovori redovno svršavali prijateljskim gutljajem.

Bila su tri sata, kad je ta ugodna šetnja završena, našto se Dick vrati u svoj hotel s malim paketom zamotanim u gutaperču, koji si je bio čvrsto privezao na leđima. Ali tude mu postavi zamku ljepota — ljepota s mnogobrojnim dražima, u šarenom ruhu, zamamno razgovarajući sa španjolskim naglasom! Uzalud je ponovila svoj poziv u »excelsior«. Ovo dijete Sierre bilo je gluho za sve to te odbi sve napadaje — ali Dick zasladi svoje odbijanje dobroćudnim smijehom i svojim zadnjim zlatnikom.

Tada skoči ponovno u sedlo i odjuri samotnom cestom iz mjesta u još samotniju ravnicu gdje svijetla, tamni obrisi kuća, šiljasti tornjevi i jarboli zastave za njim ponovo propadoše u zemlju te se izgubiše u daljini.

Vihor je bio rastjerao oblake s neba, zrak je bio svjež i hladan, okolica se je unaokolo ukazivala u

jasnim obrisima; ali je bilo već prošlo pola četiri kad je Dick stigao do bogomolje i do raskršća. Da bi izbjegao strme kose, bio je pošao stramputicom, pa je sada Jovita kod svakog skoka zapadala u podmukli glib preko kopita. To je bila loša priprava za onaj pet milja dugi put uzbrdo, koji joj je valjalo još prevaliti. Ali Jovita skupi snagu, zaleti se onako bijesno kako je bio u nje lud običaj, pa se je poslije pola sata dohvatila dugog ravnog prostora kojim se dolazilo do rijeke. Još pola sata pa su stigli do rijeke! Dick spusti uzde nek vise kobili o vratu, povikne nekoliko puta da ju osokoli pa zapjeva.

Jovita se najedared poplaši pa skoči u stranu, zbog čega bi manje vješt jahač bio bačen na zemlju. Neka ljudska prikaza što je bila skočila s nasipa ceste, objesila joj se za uzde, a u isti čas ukazaše se na putu pred njima tamne crte konja i jahača.

»Predaj se!« zapovjedi ta druga prikaza, izustivši psovku.

Dick osjeti kako mu konj pod njime drhće i kako se trese, pa mu se učini kao da će sad pokleknuti. Znao je što to znači, pa je bio na sve pripravan.

»Natrag, Jack Simpsone!... Poznam te, ti prokleta ništarijo!... Natrag ili —«

On ne dovrši. Jovita se propne na stražnje noge, napravi strašan skok, odgurnuvši jednom jedinom kretnjom svoje pakosne glave prikazu koja joj se bila uhvatila za uzde od sebe pa onda jurne na drugu zapreku pred sobom u svom opasnom bjesnilu. Kletva, pucanj pištolja te se konj i razbojnik stropoštaše na tle; časak zatim bila je Jovita već stotinu stopa daleko od mjesta opasnosti. Ali snažna desnica jahača, razmrskana jednim zrnom, klonu nemoćno uz nju.

Ne zaustavljajući njen brzi bijeg on uze uzde u lijevu ruku. Ali poslije nekoliko trenutaka bio je primoran da stane, da bi namjestio kolan, koji je za okršaja bio popustio. Radi stanja u kojemu se nalazio trebao je za to dosta vremena. Nije se bojao da će ga tko progoniti, ali kad je pogledao u nebo viđe, da su na istoku već počele blijediti zvijezde i da su daleke gorske glavice bile izgubile svoju sablasnu

bjeloću i da se sada crne spram svjetlijeg neba. Dan poče svitati. Zaokupljen sasvim jednom jedinom mišlju, zaboravi na svoju bolnu ranu, ponovo uzjaše i pojuri u pravcu rijeke. Ali Jovita je sada bila iscrpljena; stade stenjati a i Dick se stade ljuljati u sedlu — a nebo je bivalo svjetlije, uvijek svjetlije i svjetlije!

Ohrabri se, Dick Bullenu! Poleti, Jovita! Počekaj, počekaj, dane!

U ušima mu poče šumiti. Je li to bila iscrpljenost zbog gubitka krvi, ili što? Bio je kao zaslijepljen a u glavi mu se vrtjelo, dok je letio niz kosu, pa nije mogao da opet prepozna okolicu. Da li je udario krivim putem, ili je ovo doista bila rijeka?

Jest, bila je. Ali bučna matica, u koju je prije tek nekoliko sati natjerao konja da zapliva, bila je nabujala; voda je sada bila dvostruko tako velika pa se je brza i neodoljiva rijeka, derući, valjala između njega i suprotnog brda. Prvi put te noći postade Dick malodušan; valovi, brijeg, jasno nebo na istoku — sve mu se to smiješalo bilo i on zatvori oči da bi se sabrao. Taj kratki trenutak kao da mu je nekim čudnim načinom netko pred oči dočarao onu sobicu u Simpsons-Baru s bolesnim djetetom i sa zaspalim ocem. On divlje opet otvori oči, odbaci kaput, pištolju, čižme i sedlo, priveže si čvršće za ramena svoj dragocjeni paket, obujmi Jovitine gole slabine svojim golim koljenima i baci se, kriknuvši divlje, u žutu rijeku.

S protivne obale odjeknu povik, kad ugledaše dvije glave, jednu ljudsku i jednu konjsku, na površini vode, kako se nekoliko minuta bore sa silnom rijekom i kako ih je onda povukla sred debala iščupanih iz korijena i drvlja što se vrtjelo nošeno vodom.

* * *

Starac se lecnu i probudi.

Vatra na ognjištu bila je prestala tinjati, svijeća se je u velikoj sobi bila već davno ugasila. Netko je bio pokucao na vratima. On ih otvori, ali ustukne, dreknuvši, pred napola golom prikazom, s koje je curkom curila voda i koja se je, zateturavši, bila prislonila na vratnice.

»Dick!«

»Pst! . . . spava li još?«

»Da . . . ali Dick — —«

»Jezik za zube, stari glupane . . . nađi mi radije malo whiskya — ali brzo!«

Starac odleti i vrati se — s praznom bocom! Dick bi volio bio nešto opsovati, ali nije imao za to potrebne snage. On zatetura, uhvati se za kvaku i zovne znakom Staroga k sebi:

»Tu u paketu ima nešto za Johnnya«, reče slabim glasom . . . »Uzmi to . . . ja ne mogu«.

Stari mu odriješi paket i stavi ga pred iznurenog čovjeka.

»Otvori ga — brzo, brzo!«

On otvori, ali prsti mu stadoše drhtati. U paketu su bile samo neke siromašne igračke — sve jeftino i nespretno, ali su se sve blistale od šljokica i zbog svijetlih boja. Jedna je bila polupana; drugu je bila bojim se, voda zauvijek oštetila a na trećoj se je — ah, na trećoj se nalazila grozna krvava mrlja!

»Bogzna kako sjajno baš ne izgleda, zar ne? promuca Dick malodušno . . . »Ali to je najbolje što smo mogli dobiti . . . Uzmi ovu ropotariju, Stari, pa mu je potrpaj u čarape i reci mu . . . reci mu . . . pa ti već znaš . . . pridrži me čvrsto, Stari!«

Starac pruži ruke prema iznurenoj prikazi, koja polako pade na zemlju.

»Kaži mu«, reče Dick s ugašenim smiješkom, »reci mu da je Santa Claus bio ovdje. . .«

* * *

I tako je došao Santa Claus, blatan i krvav, pocijepan, nepočešljan i s jednom prostrijeljenom rukom u Simpsons-Bar, da bi se srušio onesviješten na pragu prve kuće.

Za njim je polako došlo sunce božićnjeg jutra, dotaknuvši daleke gorske glavice ružičastom beskrajno prijaznom toplinom. I tako je nježno gledalo ozgor na Simpsons-Bar, da je čitavi brijeg, kao da je on bio iznenađen na nekom plemenitom djelu, porumenio sve do najvišeg vrhunca.

JOHN GALSWORTHY:

PRVI I POŠLJEDNJI

I

»Tako će pošljednji biti prvi, a prvi pošljednji.«

Sveto Pismo.

Soba je bila mračna u taj šesti večernji sat, kad je samo jedna petrolejska svjetiljka za čitanje ispod svog zelenog zaklona bacala šareno svijetlo na turski sag; na korice knjiga povađenih iz polica za knjige; i na otvorene strane jedne od njih koja je bila odabrana; na tamnu plavet i zlato pribora za kavu na malom starinskom stoliću s istočnjačkim vezivom. Soba je bila vrlo mračna zimi, sa spuštenim zavjesama, s mnogim redovima u kožu uvezanih svezaka, sa zidovima i sa stropom što su bili obloženi hrastovinom. A, pored toga, tako velika, da je osvijetljeno mjesto ispred vatre gdje je on sjedio bilo gotovo neka oaza. Ali to je baš volio Keith Darrant, nakon svog dnevnog rada — poslije napornog studija svojih akata u rano jutro, poslije uzbuđivanja i natezanja čitavi dan na sudu; to mu je bio odmor, ta dva sata prije večere, s knjigama, s kavom, s lulom, a katkada bi i zadrijemao. Sa crvenim turskim papučama i u svom starom smeđem kaputu od baršuna, dobro je pristajao u taj okvir žara i pomrčine. Kakav slikar ne bi mogao da zaboravi njegovo žutkasto lice s oštrim crtama, s crnim obrvama što su se nadvijale nad očima — sivim ili smeđim ,teško si mogao reći kakvim, i s tamnom prosijedom kosom još uvijek gustom, unatoč tomu što je svaki dan toliko sati nosio vlasulju. Rijetko je

mislio na svoj rad dok je tamo sjedio, odbacivši s praktičnom lakoćom napor one duge pažljivosti prema mnogostrukom spletu dokaza i sporova koje je valjalo raščistiti — na rad silno zanimiv, redovno, njegovoj bistroj pameti, navikloj da gotovo instinktivno odbaci sve osim bitnoga, da odabere ono što je po zakonu važno iz mnoštva zbrkanih taktičnih i ljudskih pojedinosti predanih njemu na ispitivanje; ali gdjekada dosadnih i zamornih. Kao naprimjer danas, kad je posumnjao da mu je klijent položio krivu prisegu, pa je bio gotovo uvjeren da se mora odreći njegova zastupanja. Još od početka nije mu se svidjeo taj momak blijeda lica sa svojim slabunjavim izgledom, ni njegovo nervozno odgovaranje s okolišavanjem, njegove silno zaprepaštene oči — tip i suviše općenit ovih današnjih dana kada se hini tolerancija i neka slabačka humanitarnost; to ne valja, ne valja!

Od triju knjiga koje je bio skinuo, jednog sveska Voltairea — čudnog li čara koji je imao taj Francuz, uza svu svoju rušilačku ironiju! — jednog sveska Burtonovih putovanja, i Stevensonovih »Novih arapskih noći«, bio je odabrao potonju. Osjećao je, tu večer, da mu je potrebno nešto što će ga umiriti, osjetio je želju da otpočine od svakog mišljenja. Na sudu je bilo mnogo svijeta, bilo je zagušljivo; zrak, kad se je vraćao kući, bio je blag, jugozapadnjak, prepun vlage koja je dolazila, nije mogao da osvježi; on se je ćutio iznuren, umoran, čak nervozan, i ovaj put mu se samoća njegova doma pričinila čudna i neutješna. Smračivši svjetiljku, okrene lice spram vatre. Možda bi mogao prospavati prije te dosadne večere kod Tellassonovih. On zaželi da su praznici i da se Maisie vratila iz škole. Udovac već više godina, bio je izgubio naviku da se oko njega nalazi žensko čeljade; ali večeras je doista bio poželio društvo svoje mlađane kćeri, s onom njenom živom ćudi ,i sa sjajnim tamnim očima. Čudno kako neki muškarci vječno trebaju ženu! Njegov brat Laurence — potrošio je — sve zbog žena — iscrpao svu snagu svoje volje! Čovjek na rubu propasti; živeći od dana do dana; upropastivši svu svoju nadarenost! Mislio bi da će ga spasiti njegovo škotsko porijeklo; a ipak, kada Škot stane letjeti nizbrdice, tko da ga stigne? Čudno da je majčina krv u njena dva sina pokazala tako razno djelovanje. On je sam osjećao uvijek da toj krvi duguje sve svoje uspjehe.

Misli mu se zaustaviše odjednom na nekom pravorijeku koji je uznemirivao njegovu pravničku savjest. On se nije žacao da, kao obično, pretpostavi da je sveznajuć, ali nije bio nikako uvjeren da je dao pravi savjet .Dakako! Bez one moći koja rasuđuje i koja ostaje pri odluci unatoč sumnje ne možeš nikada biti sposoban za išta na sudu, ne možeš biti sposoban nikada ni za što. Što je duže živio, sve je jače uviđao da je u svima prilikama života ponajprije potrebna muževna i odlučna djelatnost. Jedna riječ i jedan udarac — i to ponajprije udarac! Sumnje, kolebanja, osjećajnost — ovo polutansko doba pravi samo zbrku i ruglo —! I tu mu na lijepome licu zaigra smiješak ,koji je bio malone đavolski — igra odraza vatre je tako različna! On opet zapadne sasvim u drijemež; zaspi...

Probudi se lecnuvši se, osjetivši kao da ima nešto tamo u mraku, te reče, ne mičući glave: »Što je to?« Ču se neki glas kao da je netko uzdahnuo. On odvrne svjetiljku.

»Tko je?«

Jedan glas odgovori s vratâ:

»Samo ja — Larry.«

On protrne radi nečeg u tome glasu, ili možda zato što se je tako naglo trgnuo iza sna. Pa će:

»Zaspao sam. Uniđi!«

Bilo je značajno da se nije bio digao, ili čak ni okrenuo glave, sada kad je znao tko je, nego je čekao, uprvši napola zaklopljene oči u vatru, da mu brat priđe bliže. Laurenceov posjet nije nikada bila bogzna kakva radost. Mogao je da mu čuje disanje, te osjeti vonj whisky-a .Zašto se taj klipan nije mogao barem onda uzdržati kad ovamo dolazi! To je bilo tako djetinjasto, pokazivalo je da nema nimalo smisla za pristojnost ili uljudnost! I on reče oštro:

»No, Larry, što je?«

Uvijek je nešto bilo. Često se je čudio kako je u njega jak osjećaj odgovornosti, koji mu je davao snagu da bude još uvijek snošljiv spram bratovih neprilika, pristupačan njegovim molbama; ili zar je to bio samo osjećaj »krvi«, gorštački smisao za privrženost svome plemenu; jedno starinsko svojstvo za koje mu je razbor kao i nagon kazivao da je slabost, ali koje ga je, unatoč svemu, vezivalo s tom nesrećom? Je li bio sada pijan, da je ostao kod vrata kao da vreba? I on reče manje oštro:

»Što ne dođeš i ne sjedneš?«

Sad je dolazio ,izbjegavajući svijetlo, držeći se zida, uvijek van domašaja svjetiljke, tako da su mu stopala i noge bile do pasa jarko osvijetljene, ali lice mu je iščezavalo u sjeni, poput lica kakvog mračnog duha.

»Čovječe, jesi li bolestan?«

Još uvijek nema odgovora, osim što je onaj zavrtio glavom, i što je jedna ruka iščeznula iz svijetla, prema sablasnome čelu ispod razbarušene kose. Vonj whisky-a postade sada jači; a Keith pomisli:

»On je doista pijan. Lijepa stvar za mog novog slugu, da ga vidi! Ako se ne može ponašati . . .«

Lik kraj zida uzdahnu — tako iskreno iz dubine srca koje nešto preteško tišti da se Keith s nekom nelagodnošću sjetio da još nije saznao uzroka te jezive šutnje. On se digne, pa, okrenut leđima prema vatri, reče s brutalnošću, poteklom više od nervoznosti nego li namjerno:

»Što je, čovječe? Jesi li počinio ubijstvo, da tu stojiš nijem kao riba?«

Jedan trenutak ne bî uopće odgovora, čak niti disaja; a onda, samo šapat:

»Jesam.«

Onaj osjećaj kad nešto ne smatraš stvarnošću a koji ti toliko pomaže u časovima nesreće dade Keithu snagu da je snažno rekao:

»Dobijesa! Pa ti j e s i pijan!«

Ali taj osjećaj pretvori se smjesta u smrtan strah.

»Što misliš time reći? Hodi amo, gdje mogu da te vidim. Što ti je, Larry?«

Iskrsnuvši i izronivši iznenada, brat mu ostavi zaklon sjene, te klone na stolicu u osvijetljenom krugu. I opet mu se ote dug, prekinut uzdah.

»Meni nije ništa, Keith! To je istina!«

Keith korakne žurno naprijed, te se zagleda u bratovo lice; i on smjesta uviđe da je d o i s t a istina. Nitko ne bi mogao hiniti pogled tih očiju — užasnutog čuđenja, kao da već nikada više ne će moći da se usklade s licem kojemu pripadaju. Srce ti se steglo gledajući ih — samo prava bijeda mogla je tako gledati. Onda ona iznenadna samilost postade ljutita zbunjenost.

»Zaboga, kakva je to glupost?«

Ali bilo je značajno da je prigušio glas; otišao, također, do vrata da vidi da li su zatvorena. Laurence je bio primaknuo naprijed svoju stolicu, nadnijevši se nad vatru — suh lik, iznureno lice s izbočenim ličnim kostima s dubokim plavim očima, i s valovitom sasvim razbarušenom kosom, lice koje je još uvijek bilo donekle lijepo. Stavivši ruku na to mršavo rame, Keith reče:

»Deder, Larry! Priberi se i nemoj bulazniti.«

»Istina je, velim ti; ubio sam čovjeka.«

Bučna žestina s kojom je to bio izrekao djelova poput vodenog mlaza. Što je palo na um klipanu — da vičući kazuje takve riječi! Ali Laurence najedanput podiže ruke i zalomi njima. Kretnja je bila tako silno bolna da je Keithovo lice zadrhtalo.

»Zašto si došao amo«, reče, »pa to m e n i pričaš?«

Larryevo je lice bilo katkada doista nezemaljsko, tako ga je čudan sjaj ozarivao!

»Kome bih to drugom trebao pričati? Došao sam da saznam što mi valja učiniti, Keith? Da se sâm prijavim, ili što?«

Kod tog iznenadnog prelaza na praktičnu stranu, Keith osjeti da mu se sledilo srce. Zar je dakle sve to bila istina. Ali on reče vrlo mirno:

»Deder mi ispričaj . . . Kako se desila, ta stvar?«

To pitanje pretvori mračnu, groznu, fantastičnu moru u stvarnost.

»Kad se je to desilo?«

»Sinoć.«

U Larryevu licu bila je — uvijek je bila — neka djetinja istinitost. On ne bi nikada imao sreće na sudu! A Keith zapita:

»Kako? Gdje? Najbolje će biti da mi mirno ispričaš sve od početka. Ispij ovu kavu; ona će ti razbistriti glavu.«

Laurence uze plavu čašicu i istrusi je.

»Jest,« reče. »Evo kako je bilo, Keith. Ima neka djevojka koju poznam već nekoliko mjeseci.«

Žene! I Keith promrsi kroza zube: »Dakle?«

»Otac joj je bio Poljak koji je umro ovdje kad joj je bilo šesnaest godina, ostavivši je samu samcatu. Neki muškarac imenom Walenn, neki američki mješanac, živeći u istoj kući, oženi se njome, ili se je tobože vjenčao — ona je vrlo lijepa, Keith — ostavi je s djetetom od šest mjeseci, i s jednim koje je trebala da rodi. To umrije, a gotovo i ona. Onda je gladovala dok je nije drugi uzeo k sebi. Živjela je s njime dvije godine; onda se Walenn opet vrati, pa je primora da se k njemu vrati. Surova životinja tukla ju je na mrtvo ime, a sve ni za što. Onda ju opet ostavi. Kad sam je ja sreo bila je izgubila i svoje starije dijete, pa bi pošla sa svakim tko bi naišao.«

On se najedared zagleda Keithu u lice.

»Ali ja nisam nikada naišao na slađu, niti na vjerniju ženu, kunem ti se. Žena! Njoj je sada tek dvadeseta! Došavši sinoć k njoj ona životinja — onaj Walenn — bila ju je opet pronašla; a kad je pošao na me, razmećući se i hvastajući se — Pogledaj!« — on pokaza na tamnu modricu na svome čelu —« zgrabio sam ga rukama za vrat, a kad sam pustio.«

»Onda?«

»Mrtav. Tek sam kasnije saznao da mu se je bila objesila za leđa.«

On opet načini onu kretnju — zalomi rukama . Keith će nato surovim glasom:

»Što ste onda učinili?«

»Prosjedili smo kraj toga dugo vremena. Onda sam ga odnio dolje na ulicu na svojim leđima, iza ugla do jedne veže.«

»Kako daleko?«

»Oko pedeset yarda.«

»Je li itko bio — je li tko vidio?«

»Nije.«

»Koliko je bilo sati?«

»Tri.«

»A onda?«

»Vratio sam se k njoj.«

»Zašto — ako Boga znaš?«

»Ona je bila osamljena i prestrašena; a i ja, Keith.«

»Gdje je to«

»Borrow Street, Soho, četrdeset dva.«

»A veža?«

»Ugao ulice Glove Lane.«

»Sveti Bože! Pa da, — vidio sam to u novinama!«

I uzevši novine što su mu ležale na pisaćem stolu, Keith nanovo pročita onaj odlomak: »Jutros se našlo tijelo nekog muškarca pod jednom vežom u Glove Lane, oho. Radi modrica oko vrata postoji sumnja da se radi o zločinu. Mrtvo je tijelo očigledno orobljeno, te nije nađeno ništa što bi dovelo do identificiranja.«

Onda je, dakle, bila najozbiljnija istina. Ubijstvo! Njegov rođeni brat! On se obazre pa reče:

»Ti si to vidio u novinama, pa si to sanjao. Razumiješ li — to si sanjao!«

Ču se tužan odgovor:

»Da sam samo, Keith — da sam samo!«

Keith, i sam ,umalo što nije zalomio rukama.

»Jesi li uzeo išta mrtvom — tijelu?«

»Dok smo se borili, ovo mu je ispalo.«

Bio je to prazan omot s južno-američkom poštanskom markom s naslovom: »Patrick Walenn, Simon's Hotel, Farrier Street, London. »Keitha ponovo zazebe u srcu, pak će:

»Baci to u vatru.«

Onda se odjedared sagnu da to izvadi. Tom naredbom — on je postao — sukrivcem toga — toga . . .

Ali nije izvadio omot. On pocrni, uvinu se, pa nestade. A on još jednom reče:

»Zašto si, ako Boga znaš, došao ovamo da to m e n i pričaš?«

»Ti se u tome razumiješ. Nisam ga mislio ubiti. Ja volim djevojku. Što da učinim, Keith?«

Glupost! Kakva glupost! Da pita što valja da učini! Larryeva posla! I on reče:

»Misliš, da te nije nitko vidio?«

»To je tamna ulica. Nije bilo nikog u blizini.«

»Kad si po drugi put otišao od te djevojke?«

»Oko sedam sati.«

»Kamo si otišao?«

»U svoj stan.«

»U Fitzroy Streetu?«

»Da.«

»Je li te tko vidio kad si se vratio kući?«

»Nije.«

»Što si odonda radio?«

»Ostao sam tamo.«

»Nisi izlazio?«

»Nisam.«

»Nisi vidio djevojke?«

»Nisam.«

»Onda ne znaš, što je ona odonda radila?«

»Ne znam.«

»Da li bi te ona odala?«

»Nikada.«

»Da li bi ona sebe odala — histerije radi?«

»Ne.«

»Tko zna za tvoj odnošaj s njome?«

»Ni živa duša.«

»Ni živa duša?«

»Ja ne znam tko bi znao, Keith.«

»Je li te itko vidio sinoć putem, kad si prvi put došao k njoj?«

»Ne. Ona stanuje u prizemlju. Ja imam ključeve.«

»Daj mi ih. Što imaš još što pokazuje tvoju vezu s njome?«

»Ništa.«

»U tvome stanu?«

»Nemam.«

»Nikakvih fotografija? Nikakvih pisama?«

»Ne.«

»Promisli.«

»Ništa.«

»Nije te nitko vidio kad si po drugi put išao k njoj?«

»Ne.«

»Nitko te nije vidio kad si ujutro otišao od nje?«

»Ne.«

»Imao si sreću. Sjedni opet, čovječe. Moram da razmislim.«

Razmisliti! Razmisliti o toj opakoj stvari — koju ne možeš nikako ni zamisliti i nikako povjerovati. Ali on nije mogao da razmisli. Niti je htjela da mu dođe ma samo jedna suvisla misao. I on opet progovori:

»Je li to bilo prvi put što se je opet pojavio kod nje?«

»Jest.«

»Je li ti to ona rekla?«

»Jest.«

»Kako je on pronašao gdje je ona?«

»Ne znam.«

»Koliko si bio pijan?«

»Nisam bio pijan.«

»Koliko si bio popio?«

»Nekako jednu bocu crnoga vina — ništa.«

»Ti veliš da ga nisi mislio ubiti?«

»Nisam — Bog mi je svjedok!«

»To je nešto. Zašto si izabrao vežu?«

»To je bilo prvo mračno mjesto.«

»Da li mu je lice izgledalo tako kao da je zadavljen?«

»Nemoj!«

»Je li izgledalo?«

»Jeste.«

»Vrlo izobličeno?«

»Jest.«

»Jesi li pogledao da vidiš da li mu je rublje bilo označeno?«

»Nisam.«

»Zašto nisi?«

»Zašto nisam? Bože moj! Da si ti to učinio —!«

»Veliš da je bio izobličen. Hoće li se moći prepoznati?«

»Ne znam.«

»Dok je s njime živjela u zadnje vrijeme — gdje je to bilo?«

»Ne znam stalno. U Pimliku, mislim.«

»Ne u Sohu?«

»Ne.«

»Kako dugo stanuje već u Sohu?

»Gotovo godinu dana.«

»Uvijek u istome stanu?«

»Da.«

»Ima li itko tko stanuje u onoj kući ili ulici a tko bi je mogao poznavati kao njegovu ženu?«

»Mislim da nema.«

»Što je on bio?«

»Rekao bih da je bio profesionalan trgovac bijelim robljem.«

»Tako. Provodio je, dakle, veći dio vremena u inostranstvu?«

»Da.«

»Ne znaš li da li je bio poznat policiji?«

»Nisam za to čuo.«

»Sad slušaj, Larry. Kad odeš odavle otiđi ravno kući, i nemoj izlaziti dok ja ne dođem k tebi, sutra ujutro. To mi obećaj!«

»Obećajem.«

»Ja moram nekome na večeru. Razmislit ću o tome. Nemoj piti. Nemoj se razgovarati! Skupi svoju snagu.«

»Nemoj da me pustiš duže čekati nego li je potrebno, Keith!«

To blijedo lice ,te oči, ta drhtava ruka! Uza svu svoju žestoku uzbunu, i strah, i gađenje, Keithu se sažali brat i on mu stavi ruku na rame ,te reče:

»Odvažno!«

I najedanput pomisli: »Bože moj! Odvažno! Ja ću i sam trebati odvažnosti!«

II

Laurence Darrant, izišavši iz bratove kuće u Adelphiu, išao je prema sjeveru, žurno, polagano, onda opet žurno. Jer, ako ima ljudi koji snagom svoje volje u jedno vrijeme rade samo jedino, ono ima ljudi koji, nemajući jake volje, rade sada jedno, sada drugo, s jednakom snagom. Takvim naravima ,ako ih snađe zla sudbina koja čeka dok ne izgube vlast nad sobom, to nije razlog da nastoje da sebe većma svladavaju. To ih krijepi u njihovom najmilijem osjećaju: »Što mari? Sutra ćemo i onako umrijeti!« Napor volje potreban za to da ode Keithu, bio ga je olakšao, iscrpao i razdražio. U skladu s ta tri osjećaja odvijao se njegov povratak kući. Od vrata je bio pošao sa čvrstom odlukom da će otići kući i ostati mirno tamo dok ne dođe Keith. Bio je u Keithovoj ruci; Keith će znati što valja raditi. Ali nije bio otišao trista yarda i već se osjećao tako silno umoran, tjelesno i duševno, da bi se bio ubio na ulici da je imao u džepu pištolju. Od te iznenadne crne potištenosti ne bi ga bila izbavila čak ni pomisao na djevojku — na tu mladu nesretnicu sa svojom čudnom odanošću, koja mu je ovih zadnjih pet mjeseci bila osloncem, koja je u njemu bila probudila dubok osjećaj kakova nije nikada prije poznavao. Zašto da dalje živi kao igračka svoje vlastite naravi, kao slamka koju baca sad amo sad tamo svaki vjetar koji se u njemu digne? Zašto da to ne završi zauvijek, i da sve ne prestane u vječnome snu?

Približavao se kobnoj ulici, gdje su on i djevojka onog ranog jutra proboravili nekoliko sati zajedno, zagrljeni, nastojeći da u skloništu ljubavi načas zaborave svoj užas i strah. Da li da ode k njoj? Keithu je obećao da ne će. Zašto je obećao? On opazi svoju sliku u osvijetljenom izlogu neke ljekarne. Bijedna, prava propalica! I on se najedared sjeti nekoga pseta koje je nekada pobrao u ulicama Pere, nekog crnog i bijelog paščeta — drugačijeg nego li su ostali psi,

koje nije bilo njihove pasmine, izmeta izmetâ, koje je bilo nekako onamo zalutalo. Odveo ga je sa sobom kući gdje je stanovao, sasvim protivno tamošnjim običajima; zavolio ga je; radije ga je sâm ubio nego li da ga i opet ostavi za sobom na milost i nemilost njegova soja po ulicama. Prije dvanaest godina! A one narukvice napravljene od turskog sitnog novca što ih je donio djevojci koja radi u brijačnici u Chancery Lane gdje se je obično brijao — ljepuškastom stvoru, poput divlje ruže. Tražio je od nje da ga za to poljubi. Čudnog li uzbuđenja kad je bila primakla svoje lice njegovim usnama — kao neka strastvena nježnost i stidljivost, u mekoći i toploti onog porumenjelog obraza, u njenoj ljepoti i povjerljivoj zahvalnosti. Ona bi mu se naskoro bila podala, — da, ona! On nije nikada više otišao onamo! A sve do danas nije znao zašto se uzdržao; sve do danas nije znao da li mu je bilo drago ili žao što nije uzbrao onu ružu. Mora da je onda svakako bio sasvim drugačiji! Čudna stvar, ovaj život — čudna, čudna stvar! — prolaziš kroza nj ne znajući nikada što ćeš prvom zgodom učiniti. Ah, biti kao Keith, nizati uspjeh za uspjehom; biti velik gospodin, stup društva! Nekada, dok je bio dječak, umalo te nije ubio Keitha zato što mu se ovaj rugao. Jedanput u Južnoj Italiji samo što nije ubio nekoga kočijaša koji je šibao svoga konja. A sada je onog crnokošca, onu zavodničku svinju što je upropastio djevojku koju je evo zavolio — sad je to učinio! Ubio ga je! Ubio je čovjeka!

On koji nije htio ni muhu povrijediti. Izlog ljekarne podsjeti ga najedanput da ima doma nešto što ga može spasiti, u slučaju ako bi ga zatvorili. Ne će više nikada odlaziti od kuće bez nekoliko onih malih bijelih tableta ušivenih u podstavu kaputa. Kako umiruje, dapače kako osvježuje ta pomisao! Kažu čovjek ne treba da sebi sam oduzme život. Nek o n i okuse užas — ti blagoglagoljivi građani! Nek oni žive kao što je živjela ona djevojka, kao što žive milijuni po čitavom svijetu, pod vlašću njihovih smušenih dogma! Bolje da sebi čovjek čak i život oduzme nego li da gleda njihova prokleta nečovještva.

Uniđe u ljekarnu po bromov prašak; i dok je čovjek miješao prašak, on je stojao odmarajući jednu nogu poput umornog konja. »Život« koji je istisnuo iz onoga klipana! Naposljetku, svaki je dan umirao bilijun živih stvorova, on je većinom istisnut iz njih. A možda nije nijedan dan nitko zaslužio smrt toliko kao onaj ogavni klipan. Život! Disaj — usplamsaj! Ništa! Čemu, onda, ovo ledeno stezanje u njegovome srcu?

Ljekarnik donese napitak.

»Besanica, gospodine?«

»Da«.

Oči toga čovjeka kao da su govorile: »Jest! Ti pripaljuješ svijeću na oba kraja — poznam ja to!« Čudna li života u ljekarnika: pilule i prašci čitav dan da bi se održao zajedno ljudski stroj! Vraški čudan zanat!

Izlazeći opazi odraz svoga lica u jednom ogledalu; izgledalo je zapravo predobro za čovjeka koji je počinio ubijstvo. Ozdo je u njemu bila kao neka vedrina, neka prijaznost što se prikradala oko njegovih sjenâ; kako — kako je to moglo biti lice čovjeka koji je učinio ono što je on učinio? Srcu mu sada odlaknu, noge mu se olakšaše; opet je išao žurno.

Neobičnog li osjećaja olakšanja i potištenosti a sve u isti mah! Strašno — žudiš za društvom, za razgovorom, za razonodom; a — strašiš se toga! Djevojka — djevojka i Keith bili su sada jedine osobe kojih se ne mora bojati. A, od to dvoje — Keith nije bio —! Tko bi se mjerio s nekim tko nije nikada ništa pogriješio, tko je bio uspješan, poštenjak; čovjek koji je bio stvoren tako da nije ništa znao o sebi, koji nije ništa želio znati, čovjek koji je znao samo za solidan rad. Bilo je dosta loše biti živi pijesak koji drugi svojom odlukom pokreću! Ali ličiti na Keitha — sama željezna volja, hodati vazda upravo, gaziti preko rođenih osjećaja i slaboća! — Ne! Čovjek kao Keith ne može da ti postane drugom, čak iako ti je brat. Jedini stvor na čitavome svijetu bila je djevojka. Jedino je ona znala i osjećala ono što on osjeća; ona će se s njime pogoditi i ljubiti ga učinio on što mu drago, ili da se njemu ne znam što učini. On

popostade i zakloni se u neka kućna vrata, da zapali cigaretu.

Najedanput ga spopade strašiva želja da prođe pokraj veže gdje je bio ostavio mrtvaca; strašiva želja koja nije imala nikakva smisla, nikakve svrhe, niti išta drugo; samo neka luda žudnja da opet vidi ono mračno mjesto. On prijeđe preko Borrow Streeta prema maloj ulici. Vidjela se samo jedna osoba, neki muškarac, na drugoj strani kako je zgurio ramena idući protiv vjetra; neki kratki, mračni lik koji je prešao na drugu stranu i koji mu je dolazio ususret u treperavome svijetlu svjetiljke. Kakva li lica! Žuto, istrošeno, obraslo gotovo do očiju čupavom prosijedom bradom, sa crnkastim zubima, i sablasnim zakrvavljenim očima. I kakva li lika u samim traljama — jedno rame više od drugoga, jedna noga malko hroma, i suha! Laurence se nažali na to stvorenje, nesretnije od njega samoga. Moglo se i još dublje pasti nego li je on pao!

»No, brate,« reče »t i ne izgledaš kao bubreg u loju!«

Osmjeh koji zasja na čovjekovom licu izgledao je tako neprirodan kao osmjeh kakvog strašila.

»Na mene ne će sreća da se namjeri«, reče onaj promuklim glasom. »Ja sam loše sreće — uvijek sam bio loše sreće. A ipak — ne ćeš vjerovati, zar ne? — ja sam nekada bio svećenik.«

Laurence mu pruži jedan shilling. Ali čovjek zavrti glavom.

»Zadrži svoj novac«, reče. »Ja imam danas više od tebe, mislim. Ali hvala ti što pokazuješ malo zanimanja. To je vrednije od novca za čovjeka koji leži na tlima.«

»Imaš pravo.«

»Da,« nastavi promukli glas dalje: »volio bih što prije umrijeti nego li ovako dalje živjeti kako živim. A sada sam izgubio i poštovanje prema samom sebi. Često sam se pitao dokle može čovjek koji gladuje hodati a da ne izgubi poštovanje spram samog sebe. Ne baš predugo. Dajem ti na to svoju riječ.« I bez najmanje promjene u monotoniji onog kreštavog glasa dodade:

»Jesi li čitao o ubijstvu? Baš ovdje. Pogledao sam to mjesto.«

Riječi »I ja sam!« bile su Laurenceu već na usnama; on ih proguta s nekim užasom.

»Želim ti bolju sreću«, reče »Laku noć!« i odjuri dalje. Nekakav jezivi smijeh izvijao se iz njegova grla. Zar je svatko razgovarao o ubijstvu koje je bio on počinio? Čak i sama strašila?

III.

Ima ljudi koji imadu takvu narav da će, moradnu li biti obješeni u deset sati, igrati šaha u osam. Takvi se ljudi bez razlike uzdižu. Od njih postaju naročito dobri biskupi, nakladnici, suci, impresariji, ministri predsjednici, pozajmači novca, i generali; oni zaista pokazuju neobičnu sposobnost na ma kojem položaju gdje vladaju svojim bližnjima. U njih ima dovoljno hladna duha, koji čuva njihov živčani sistem. U takvih ljudi ima malo ili nimalo onog fluidnog osjećaja i neprekidnog osjećanja poznatog pod onim neodređenim pojmovima kao spekulacija, poezija, filozofija. Ljudi djela i odluke koji po volji ukopčavaju i iskopčavaju maštu, podvrgavaju osjećaj razumu . . . na njih ne misliš gledajući kako vjetar povija žita, ili kako liječu lastavice.

Keith Darrant je morao da bude toga soja za vrijeme one večere kod Tellassonovih. Bilo je baš jedanaest sati kao je izišao iz velike kuće na Portlande Placeu i kad je odlučio da ne uzme kola. Htio je da hoda da bi mogao bolje misliti. Glupe li i zlobne ironije u njegovom sadašnjem položaju! Da je morao čuti ispovijed jednog ubojice, on — koji je trebao naskoro postati sucem! Radi toga što je prezirao slabosti koje su ljude bacale u takve ponore, njemu se je sve to činilo tako prljavo, tako »nemoguće«, da je jedva mogao sklonuti svoje misli da se time uopće pozabave. A ipak je morao, radi dvaju jakih razloga — samoodržanja i krvnog srodstva.

Vjetar je još uvijek bio vlažan i blag kao popodne, ali je kiša bila izostala dosada. Bilo je toplo, te on raskopča svoju krznenu bundu. Priroda njegovih

misli bila je pojačala mračnu strogost njegova lica, kojega su tanke, lijepo uobličene usnice bile neprestano stisnute jedna na drugu, kao da je htio, držeći ih zajedno, raspolagati svakom misli koja mu je došla na um. Mrzovoljno se kretao po pločnicima punim svijeta. Ljutio ga je taj izgled svečanog dogovora, koji, kad padne mrak, dobivaju osvijetljene ulice. On skrene mračnijim putem.

Ta strašna stvar! Uvjeren o njenoj zbilji, ipak je nije mogao još uvijek zamisliti. Stvar je postojala u njegovoj pameti, ne kao slika, nego kao predmet neoborivog dokaza. Larry, naravno, nije imao namjere da to učini. Ali to je, svejedno, bilo ubijstvo. Ljudi kao Larry — slabi, impulzivni, sentimentalni, cjepidlački stvorovi — zar su ti ikada namjeravali ono što su činili? Za tog čovjeka, toga Walenna, bilo je, na svaki način, bolje da je mrtav nego li živ; nije vrijedno da se na njega potroši jedna misao! Ali, zločin — grdoba — nezadovoljena pravda! Skriveno zločinstvo — i njegov vlastiti udio u skrivanju! A ipak — brat bratu! Zacijelo nitko ne može od njega tražiti neku akciju. Samo se pita što mu valja svjetovati Larryu neka učini. Šutjeti, i nestati? Ima li to izgleda na uspjeh? Možda — ako su odgovori na njegova pitanja bili ispravni. Ali ta djevojka! Recimo da se otkrije u kakvim je odnosima ubijeni bio prema njoj, može li se u nju pouzdati da ona ne će dovesti Larrya u opasnost? Sve su te žene jednake, nestalne kao vjetar, uzbudljive, bez oslonca — kuga društvena. Onda, još nešto: neistražen zločin, koji će mu brata progoniti kasnije čitavog života; tajna koja će ga slijediti nestao on kuda bilo; koja će visiti nad njim, vrebajući na kakav pijani trenutak da mu je usne izlanu. Bilo je gadno to i pomisliti. Da to otvoreno prizna? Ali njemu se stegnu srce. »Brat Mr. Keith Darranta, poznatog sudskog savjetnika« — posjećuje uličnu djevojku, davi golim rukama muža te žene! Nije postojala namjera na ubijstvo, ali — mrtva glava! Mrtvac odvučen iz kuće, položen pod neku mračnu vežu! Izazov! Preporučuje se pomilovanje — doživotna tamnica! Je li to savjet koji će sutra ujutro dati Larryu?

I najedanput mu dođoše pred oči ošišani ljudi s licima zemljane boje, osuđeni na propast, kako je i bilo, kad ih je vidio nekad u Pentonvilleu, kad je bio otišao onamo da pohodi jednog kažnjenika. Larry! Kojega je, kao malo dijete, ugledao kako se kobaca; kojega je, kao malog dječaka, tetošio; kojega je u koledžu izvlačio iz škripca; kojemu je neprestano posuđivao novaca, i neprestano ga savjetovao u njegovom školovanju. Larry! Koji je bio pet godina mlađi od njega; i koga mu je majka na samrti povjerila da se on brine za njega. On da postane za čitav život jedan od onih ljudi s licima kao bolesne biljke; da bude bez kose ali s gustim četinama; sa strelicama označenim na njihovoj žutoj odjeći! Larry! Jedan od onih ljudi koji čine čopore poput ovaca; koji slušaju mig i zov prostih ljudi! Jedan gentleman, njegov rođeni brat, pa da živi tim ropskim životom, da mu naređuju sad ovamo sad onamo, iz godine u godinu, iz dana u dan. Nešto ga bocnu unutri. On mu ne može dati taj savjet. Nemoguće! Ali, ako ne, mora da mu bude tlo čvrsto pod nogama, mora sve provjeriti, sve doznati. Ta Glove Lane — ta veža? Ona ne će biti daleko odavle gdje je baš sada bio. Ogleda se za nekim da bi ga zapitao. Na uglu je stojao stražar, a nepomično mu je lice obasjavala svjetiljka; zacijelo sposoban i budan — izvrstan redar; ali Keith, odvrativši glavu, prođe mimo njega bez i jedne riječi. U prisutnosti zakona bje mu čudan onaj hladni, neugodni osjećaj! Zgrozi se pomislivši što to sve znači! Onda, najedanput, viđe da je ulica lijevo od njega bila sam Borrow Street. Prošao je jednom stranom, prešao je na drugu, i vratio se. Prođe mimo broja četrdeset i dva, male kuće s poslovnim napisima ispisanim na premazanim prozorima prvog i drugog sprata; U prizemlju su prozori bili zastrti tamnim zavjesama, ili zar je to bio titraj svijetla baš sad u jednom kutu? Kojim je putem Larry? Kojim putem pod onim strašnim bremenom? Pedeset koraka tom prljavom ulicom — uskom i mračnom, i praznom. Bogu hvala! Glove Lane! Tu je bila! Majušna neka uličica. A tu —! Bio je pravo potrčao

prema veži, prema nekom mostu na lûk od opeke što je spajao dva dijela skladišta, i zbilja mračnom.

»Baš tu, gospodine! To je ono mjesto!« Morao je skupiti svoju samosvijest da bi se ravnodušno okrenuo prema govorniku. »Tu se je našlo mrtvo tijelo — baš tude — ovdje naslonjeno. Još ga nisu uhvatili. Najnovije vijesti — mylorde!«

Bio je to nekakav pocijepani dječak koji mu je pružao neke poderane žućkaste novine. Oštre su mu oči zurile ispod tankih čuperaka kose, a glas mu je zvučao baš tako kao da ima monopol na svoje vijesti. Keith uze novine i dade mu dva pencea. Čak mu se učini nekom utjehom što taj mladi novinar tu švrlja; to je značilo da su i drugi osim njega već dolazili amo, gonjeni bolesnom radoznalošću, da vide. Pri slabom svijetlu svjetiljke pročita: »Tajna davljenja u Glove Laneu. Ništa se još nije pronašlo da bi se identificirao ubijeni; po kroju njegova odijela misli se da je stranac. »Dječak je bio nestao, a Keith opazi lik stražara kako dolazi polako tom zapuštenom ulicom. Jedan je trenutak bio neodlučan, a onda stane. Očigledno nije ga moglo ništa dovesti ovamo osim te »tajne«, i on ostade stojati mirno se zagledavši u vežu. Stražar krenu prema njemu. Keith viđe da je to onaj koga je maločas bio obišao. Opazi kako je zamrlo hladno uvredljivo pitanje u očima toga čovjeka kad su mu one ugledale sjaj bijele škrobljene košulje ispod raskopčane krznene ogrlice. I podigavši novine, reče:

»Jesu li ovdje našli onog čovjeka?«

»Da, gospodine.«

»Još uvijek ostaje tajnom, kako vidim?«

»No, ne možeš se uvijek osloniti na novine. Ali ja ne mislim da se dosada mnogo znade o tome.«

»Mračno mjesto. Spavaju li skitnice ispod ove veže?«

Stražar kimnu glavom. »Nema u Londonu jednoga svoda gdje ih katkada ne nalazimo.«

»Nije se ništa našlo u njega — mislim da sam tako čitao?«

»Ni prebijena para. Džepovi su mu bili izvraćeni. Ima smiješne čeljadi u ovoj gradskoj četvrti. Grka, Talijana — svake vrste.«

Bila je to začudna stvar, da ga je veselio stražarev povjerljiv ton!

»Onda, laku noć!«

»Laku noć, gospodine. Laku noć!«

Iz Borrow Streeta se obazre natrag. Stražar je još uvijek tamo stojao držeći u vis svjetiljku, tako da joj je svijetlo padalo u vežu kao da nastoji pročitati njenu tajnu.

Sada kada je bio vidio to mračno, ostavljeno mjesto, izgledi mu se učiniše mnogo bolji. »Džepovi su bili izvraćeni!« Ili je Larry bio tako priseban duhom da je učinio nešto vrlo pametno, ili je netko bio kod mrtvaca prije nego li ga je našla policija. Ovo je bilo vjerojatnije. To je bilo mjesto gdje je đavo rekao laku noć. U tri sata — u to gluho doba noći najmrtvije od svih sati — lako je moguće da je Larreyev jezivi izlet koji je potrajao pet minuta onamo i nazad ostao neviđen! Sada je sve zavisilo o djevojci; o tome da li je opaženo Laurenceovo dolaženje k njoj ili odlaženje; o tome, da li se može povjerovati da ona ne će, u slučaju ako se pronađe u kakvom je odnošaju ubijeni bio s njome, ništa kazati. Sada nije u Borrow Streetu bilo ni žive duše; jedva je ponegdje bio poneki prozor osvijetljen; te on stvori jednu od onih prilično očajnih odluka što su kadri učiniti jedino ljudi navikli da dnevno žurno preuzimaju odgovornost. Htio je da ode k njoj i da se sam uvjeri. Dođe do vrata kuće broj četrdeset i dva, očigledno jednih od onih koja su samo noću zatvorena, pa pokuša da ih otvori većim ključem. Taj je pristajao, i on se nađe u plinom osvijetljenom hodniku, u kome je pod bio presvučen linoleumom i koji je imao jedina vrata njemu nalijevo. Stojao je tude neodlučno. Ona mora saznati da je njemu sve poznato. Ne mora joj reći više nego samo da je prijatelj Larreyev. Ne treba da je preplaši, ali je mora primorati da mu iskreno otkrije svoje srce. Neprijateljski svjedok — s kojim se ne smije postupati kao s neprijateljem — nešto što zahtijeva da se delikatno postupa! Ali na njegovo kucanje nitko ne odgovori.

Da li da odustane od tog uzbudljivog neobičnog napora da sebi stvori sud; da ode, i da Laurenceu samo rekne da mu ne može ništa savjetovati? A što — onda? Nešto se m o r a učiniti. On opet pokuca. Još uvijek nema odgovora. I s onom nestrpljivošću koja bi ga spopala kad bi naišao na zapreku koja mu je bila prirođena i koju su bile pojačale prilike njegova života, on pokuša drugi ključ. Taj je bio dobar, te on otvori vrata. Unutri je sve bilo mračno, ali neki glas iz neke daljine reče nekim tuđim zvukom i kao da je odahnuo od zebnje:

»Ah ti si, dakle, Larry! Zašto si kucao? Tako sam se prestrašila. Odvrni svijetlo, dragi. Uniđi!«

Tražeći kraj vrata prekidač u mrklome mraku, očuti ruke oko svoga vrata, neko toplo lako odjeveno tijelo kako se pritislo uz njegovo; a onda se isto tako naglo trgnulo natrag, kriknuvši, te ču kako je u najvećem užasu prigušenom od groze šapnulo:

»Ah! Tko je to?«

Keith odgovori, dok ga u leđima podiđe zima:

»Prijatelj Laurenceov. Ne bojte se!«

Vladala je takva tišina da je mogao čuti kako ide neka ura, i struganje svoje vlastite ruke po površini zida, dok je pokušavala naći prekidač. On ga nađe, te opazi, u svijetlu koje planu, gdje stoji nekakva djevojka, sva ukočena kraj neke tamne zavjese koja je očigledno skrivala postelju, pridržavajući o vratu dug crn kaput, tako da joj je lice sa svojom svijetlo smeđom kosom, kratkom i ravno odrezanom a koja je dolje bila kovrčasta, imalo nekakav strahotan izgled kao da je sasvim otkinuto od tijela. Lice joj je bilo tako blijedo kao alabaster da su iskolačene, prestrašene oči, tamno plave ili smeđe, i slaba rumen otvorenih usana, ličile na mrlje boje na kakvoj bijeloj maski; a bilo je začudno nježno, iskreno, i bolno, takvo kakvo samo patnja stvara. Iako nije znao za estetska uzbuđenja, Keith je bio čudnovato ganut. On reče blago:

»Ne trebate se bojati. Nisam došao da vam uradim što nažao — sasvim protivno. Smijem li sjesti i razgovarati?« I, podigavši ključeve doda: »Laurence mi ih ne bi dao, da nema povjerenja u mene?«

Ona se još uvijek ne maknu, a njemu se činilo da gleda nekakvog duha — nekog duha koji je od straha ostavio svoje tijelo. I u taj čas ne učini mu se nimalo neobično da je mogao pomisliti nešto tako čudno. On se ogleda po sobi — čistoj ali neukusno uređenoj, sa svojim potamnjelim zlatnim ogledalom, sa stolićem pokraj zida s mramornom pločom, i sa sofom presvučenom plišom. Bilo je već dvadeset i više godina kako je bio na takvom mjestu. I on reče:

»Zar nećete sjesti? Žao mi je što sam vas prestrašio.«

Ali ona se još uvijek ne maknu, prošaptavši:

»Molim vas, tko ste vi?«

A on, ganut najednom tako da je zaboravio svaki oprez radi užasa koji je pokazivao taj šapat, odgovori.

»Larryev brat.«

Njoj se otme malen uzdah olakšanja koji Keitha dirnu u srce, pa, držeći sveudilj crni kaput ispod vrata, pristupi bliže i sjedne na sofu. Mogao je vidjeti da su joj noge, na koje je bila brzo navukla papuče, bile bose; sa svojom kratkom kosom, i s onim bezazledim prestrašenim očima, ličila je na kakvo veliko dijete. On privuče stolicu te reče:

»Morate mi oprostiti što dolazim u ovo doba; on mi je, znate, sve rekao.«

Očekivao je da će se ona lecnuti i da će joj ponestati daha; ali ona samo obavije ruke oko svojih koljena, pa reče:

»Zar?«

Tada njega nanovo obuze užas i neugodnost.

»Strašna stvar!«

Kao jeka odgovori mu njen šapat:

»Jest, ah, jest! Strašno! — to je strašno!«

I pomislivši najedared da je onaj čovjek morao pasti mrtav baš tamo gdje je on sada sjedio, Keith zašuti kao zaliven, zureći u pod.

»Jest,« prošapće ona; »baš tude. Ja ga i sada sve gledam kako je pao!«

Kako je to samo rekla! S kakvim čudnim jednostavnim očajanjem! Što li je bilo u toj djevojci ras-

kalašena života, koja ih je uvalila u to zlo, da je u njemu budilo neku nehotičnu samilost?

»Izgledate vrlo mladi«, reče on.

»Meni je dvadeset.«

»I vi volite — moga brata?«

»Umrla bih za njega.«

Bilo je nemoguće posumnjati o iskrenosti njenoga glasa, ili o pogledu njenih očiju, vjernih dubokih slavenskih očiju; tamno smeđih, ne plavih kako je isprva mislio. To je lice bilo vrlo ljupko — a ni njen način života nije još bio ostavio trag na njemu, ili je bol ovih zadnjih sati bila izbrisala te znake; ili možda ta njena odanost Larryu. Njemu postade neobično tjeskobno, sjedeći tu s tim dvadesetgodišnjim djetetom; on, kojemu je bilo preko četrdeset, koji je bio svjetski čovjek, koji je po svome zvanju poznavao ljudsku narav sa svake strane. Ali on progovori, malko mucajući:

»Ja — ja sam došao da vidim što ste vi kadri učiniti da ga spasite. Slušajte, i samo odgovarajte na pitanja koja ću vam staviti.«

Ona podiže ruke, stisnu ih skupa, i šapne:

»Ah! Sve ću odgovoriti.«

»Taj čovjek, dakle — vaš — vaš muž — bio je rđav čovjek?«

»Strašan čovjek.«

»Prije nego li je sinoć došao ovamo, kako ga dugo niste vidjeli?«

»Osamnaest mjeseci.«

»Gdje ste stanovali kada ste ga zadnji put vidjeli?«

»U Pimliku«.

»Pozna li vas itko ovdje kao gospođu Walenn?«

»Ne. Kad sam došla ovamo, poslije smrti moje djevojčice počela sam živjeti raskalašeno. Nitko me živ ne pozna. Ja sam sasvim osamljena.«

»Ako pronađu tko je bio, zar ne će potražiti njegovu ženu?«

»Ja ne znam. On nije htio da svijet zna da sam ja udata za njega. Bila sam vrlo mlada; on je, mislim, s mnogima tako postupao kao sa mnom.«

»Mislite li da je bio poznat policiji?«

Ona zavrti glavom. »On je bio velika lija.«

»Kako se sada zovete?«

»Wanda Livinska.«

»Jeste li bili pod tim imenom poznati prije nego li ste se udali?«

»Wanda mi je krsno ime. Livinska — tako sam se sama prozvala.«

»Znam; otkad ste došli ovamo.«

»Jest.«

»Je li moj brat onog čovjeka ikada vidio prije nego li sinoć?«

»Nikada.«

»Vi ste mu pričali kako je onaj s vama postupao?«

»Jesam. I onaj je prvi navalio na njega.«

»Vidio sam onaj trag. Što mislite, da li je itko vidio moga brata kad je došao bio k vama?«

»Ja ne znam. On veli da nije.«

»Možete li reći da li ga je itko vidio kako je odnio ono — onu stvar?«

»Nitko u ovoj ulici — ja sam pazila.«

»Ni kada se vraćao?«

»Nitko.«

»Niti kad je ujutro odlazio?«

»Ne mislim da jest.«

»Imate li služavku?«

»Samo jednu ženu koja dolazi u devet ujutro na jedan sat.«

»Da li ona pozna Larrya?«

»Ne.«

»Imate li prijatelja, poznanstava?«

»Ne; ja sam vrlo povučena. A otkada poznam vašega brata, nikoga ne viđam. Nitko ne dolazi amo osim njega sada već dugo vremena.«

»Kako dugo?«

»Pet mjeseci.«

»Jeste li danas bili van kuće?«

»Nisam.«

»Što ste radili?«

»Plakala sam.«

Rekla je to bila s nekom strašnom jednostavnošću, pa, stisnuvši skupa ruke, nastavi:

»On se nalazi radi mene u opasnosti. Tako se bojim za njega.«

Podigavši ruku da bi umirio to uzbuđenje, on će:

»Pogledajte u me!«

Ona upre one tamne oči u njega, a on je mogao na njenom golom vratu, s kojeg je bio skliznuo kaput, vidjeti kako odlučno guši svoju uzbuđenost.

»Dođe li od goreg do najgoreg, i ako bude trag onoga čovjeka doveo do vas, možete li se pouzdati u se da ne ćete odati moga brata?«

Njene se oči zasjaše. Ona se diže i priđe kaminu:

»Pogledajte! Spasila sam sve stvari koje mi je dao — čak i njegovu sliku. Sada nemam ništa više od njega.«

I Keith je bio, također ustao.

»Dobro! Još jedno pitanje: Zna li policija za vas, radi — radi vašeg života?«

Ona zavrti glavom, zagledavši se čvrsto u njega onim tužnim vjernim očima. A on osjeti kao neki sram.

»Morao sam to pitati. Znate li vi gdje on stanuje?«

»Znam.«

»Ne smijete onamo otići. A on ne smije doći k vama ovamo.«

Njene usne zadrhtaše; ali ona prignu glavu. Najedanput on opazi da mu je pristupila sasvim blizu, i da mu govori gotovo šaptom:

»Molim da mi ga ne oduzmete sasvim. Ja ću biti tako oprezna. Ne ću ništa učiniti da njemu naškodim; ali ako ga ne mognem katkada vidjeti, ja ću umrijeti. Molim nemojte mi ga oduzeti.« I uhvativši mu ruku svojim rukama stane ju očajno stiskati. Prošlo je nekoliko sekunda dok je Keith rekao:

»Prepustite to meni. Ja ću ga pohoditi. Ja ću sve udesiti. Morate to meni prepustiti.«

»Ali vi ćete biti ljubezni?«

On osjeti kako mu njene usne ljube ruku. A taj meki vlažni dodir izazva u njemu nekakav čudan osjećaj, ne više osjećaj zaštitnika, nego pomalo brutalan, sadržavajući mrvu pohote. On ustegne ruku. I kao da je bila opomena da mu je previše stiskala

ruku, ona ponizno ustukne. Ali se iznenada okrene, te ostade kao ukopana; a onda šapne gotovo nečujno: »Slušajte! Netko je vani — tu vani!« I proletivši pokraj njega zavrne svijetlo.

Gotovo odmah zatim pokuca netko na vratima. Mogao je da osjeti grozu te djevojke kraj sebe u mraku. A i njega, također, spopade groza. Tko li je to mogao biti? Bila je rekla, da nitko ne dolazi osim Larrya. Tko je dakle inače mogao biti? Opet se začu kucanje, glasnije. On osjeti na obrazu dah njenoga šapta:» Ako je to Larry! Moram da otvorim.« On se povuče nazad uza zid, ču kako je otvorila vrata i rekla slabim glasom: »Jest. Molim! Tko je?«

Na suprotnome zidu ukaza se drhtav trag svijetla, a jedan glas koji Keith prepoznade odgovori:

»U redu, gospođice. Vaša su vanjska vrata tude otvorena. Valja da ih kad se smrkne zatvarate.«

Bože! Onaj stražar! I to se desilo njegovom krivnjom, pošto nije zatvorio vanjska vrata za sobom kad je ušao. Čuo je kako je ona bojažljivo rekla svojim stranim naglasom; »Hvala vam, gospodine!«, korake stražara koji je odilazio, kako su se zatvorila vrata, te ju onda opet osjeti kraj sebe. Ono nešto u njenoj mladenačkoj i čudnoj ljepoti što ga je bilo ganulo i što mu je godilo, nije moglo duže da otupi oštrinu njegovoga ogorčenja, sada kad je nije mogao vidjeti. Sve su one jednake, te žene; ne mogu da govore istinu! I reče osorno:

»Rekli ste mi da vas ne poznaju!«

Njen glas odgovori poput uzdaha:

»Nisam mislila da me poznadu, gospodine. Nisam već tako dugo izlazila u grad, od onda ne otkad imam Larrya.«

Na te riječi probudi se gnušanje koje je čitavo vrijeme u Keithu kuhalo. Njegov brat — sin njegove majke, gentleman — pa vlasništvo ove djevojke, privezan uz nju, tijelom i dušom, tim neizrecivim događajem! Ali ona je bila odvrnula svijetlo. Je li osjetila nekako da je mrak bio protiv nje? Jest, ona je bila lijepa a tim mekim licem, bezbojnim do samih njegovih usana i tamnih očiju, s tim licem

koje je bilo tako nekako ganutljivo, tako nepojmljivo dobro, i kao u kakvog djeteta.

»Ja sada idem«, reče on. »Upamtite! On ne smije doći ovamo; vi ne smijete otići k njemu. Ja ću ga sutra pohoditi. Ako ga tako volite kako kažete — budite oprezni, budite oprezni!«

»Ona odgovori uzdahnuvši: »Da, ah, da!«, a Keith pođe prema vratima. Ona je stojala okrenuta leđima prema zidu, i samo je bila okrenula glavu da ga isprati — ono golubinje lice koje je živjelo samo u očima koje kao da su govorile: »Pogledajte u nas; mi ništa ne skrivamo; sve — sve je tu!«

I on iziđe.

U hodniku zastane prije nego li je otvorio vanjska vrata. Nije želio da se opet sretne s onim stražarom; taj je momak na svom obilaženju morao sada već svakako otići iz one ulice, pa, okrenuvši oprezno kvaku, pogleda van. Nitko se ne vidi. Popostade jedan časak, pitajući se da li da krene desno ili lijevo, a onda žurno prijeđe na drugu stranu ulice. Desno od njega reče neki glas:

»Laku noć, gospodine.«

Tamo u sjeni neke veže stojao je stražar. Momak ga je morao vidjeti kad je izišao! Ne mogavši se nikako suzdržati a da se ne lecne, i promrmljavši: »Laku noć!« Keith se požuri dalje.

Išao je punu milju dok nije izgubio onaj prestrašeni i nelagodni osjećaj koji se pretvori u ogorčen podsmijeh zbog toga što ga evo, njega, Keitha Darranta, smatraju posjetiocem jedne ulične djevojke. Čitava ta stvar — čitava ta stvar! — prosta li i ogavna li posla! Osjećao je da je skroz naskroz ukaljan i da mu ponestaje daha; njegov duh, izišao iz kolotečine, morao se polagano u nju vraćati prije nego li je uopće mogao da uravnoteži i nanovo sredi svoju pamet. Svakako, saznao je bio ono što je htio. Opasnost je bila manja nego li je mislio. Oči one djevojke! Nema sumnje o njenoj odanosti. Ona ne će odati Larrya. Da! Larry mora nestati — u Južnu Ameriku — na Istok — svejedno kamo. Ali on nije osjećao olakšanja. Jeftina, neukusno uređena soba bila mu je zaularila maštu sa svojom atmosferom prljave

ljubavi, s osjećajem što ga je budila o strasti zatvorenoj među te žućkaste zidove i sred tog crvenim suknom presvučenog namještaja. Lice one djevojke! Sama odanost; iskrenost, također, i ljepota, rijetka i ganutljiva, u svom mračnom i groznom okviru, u onom gnijezdu poroka i raskalašenosti!... Mračna veža; uličnjak, sa svojim deranjem: »Još ga nisu uhvatili!«; ćut onih golih ruku oko njegova vrata; onaj užasni šapat u mraku; pa opet, iznad svega, njeno djetinje lice što gleda u njegovo tako pouzdano. I on se najedanput sasvim zaustavi na ulici. Što je to zaboga naumio? Kakva je to bila obmana usred samih sjena, kakva je čudna i jeziva nastranost bilo sve to? Snage reda i navike, sve stvarnosti njegovog svakidašnjeg života, pojuriše na njega u taj čas i počistiše sve pred sobom. Bio je to san, neka mora — a ne stvarnost! Smiješno! Da on — o n da bude tako u vezi s tako crnim i neobičnim stvarima!

Bio je sada došao do Stranda, do one ulice kojom je svaki dan išao u sud, na svoj svakidašnji posao; na svoj tako dostojanstven i redovan, tako besprikoran i valjan posao. Ne! Sve je to bila neka nakazna mora! Nje će nestati, ako svoje misli upravi na poznate mu predmete unaokolo, bude li čitao imena na dućanima, promatrao lica prolaznika. Daleko niz ulicu opazi obris stare crkve, a iza nje, sliku same sudske zgrade. Začu se zvono neke vatrogasne štrcaljke, a konji proletješe skokomice pokraj njega, metal se zablista, kopita zatutnjiše i neka promukla vika nastade! Neka ženska šepireći se oko ugla pogleda ga ispod oka i dobaci mu: »Dobar večer!« Čak je i to bilo nešto obično, nešto što se moglo podnijeti. Prođoše dva stražara, vodeći med sobom pijanog muškarca, koji se silno batrgao i psovao; prizor je umirivao, bio je nešto redovno što je trenutno izazivalo zlovolju, zanimanje, gnušanje. Bila je počela padati kiša; on je ćuti s uživanjem na svome licu — nešto obično, ništ neobično, nešto što se dešavalo svaki dan!

Poče da prelazi preko ulice. Kola su prolazila s bijesnom brzinom sada kad je prestao da vozi zadnji omnibus; za njega je bila razbnoda da se izvr-

gava toj zbiljskoj redovnoj opasnosti koju je tako često izbjegavao svaki dan. Dok je tako prolazio preko Stranda, dok mu je kiša padala u lice a kola pokraj njega jurila, on prvi put ponovno zadobi svoju sigurnost, otrese onaj nestvarni osjećaj kao da se nalazi u nečijim pandžama, pa odlučno pođe prema uglu ulice u kojoj je stanovao. Ali zašavši u onaj mračniji kraj, on opet stane. Na drugoj je strani bio neki stražar također skrenuo u tu ulicu. Ne — zacijelo ne —! Apsurdno! Oni izgledaju svi jednako — ti momci! Apsurdno! On krene žurno dalje, i uniđe u svoju kuću. Ali idući uza stepenice nije nipošto mogao a da ne podigne krajičak zastora i da pogleda s prozora u stubištu. Stražar je svečano koracao, oko dvadeset i pet yarda dalje, ne poklanjajući prividno nikakve pažnje bilo čemu.

IV

Keith se probudi u pet sati, u svoj običajni sat, ne sjećajući se ničesa. Ali strašna se sjena pojavi kad je unišao u svoju sobu za rad, gdje je gorjela svjetiljka, i gdje se žarila vatra, i gdje je kava bila priređena, upravo onako kao jučer popodne kad je Larry tamo spram zida stojao. Jedan časak stade da se brani od te stvarnosti; a onda, popivši kavu, sjedne zlovoljno za pisaći sto da prostudira parnice onog dana, što je obično radio puna tri sata.

Nije mogao da upamti nijedne riječi svoje upute. Sve se je to smiješalo s mutnim slikama i bojaznima, i čitavo pola sata trpio je od duševne uzetosti. Tada ga čista potreba da se upozna sa stvari o kojoj je morao da raspravlja u pola jedanaest ono prije podne primora na koncentraciju koja nikako nije sasvim potisla neugodnost u dubini njegova srca. Ipak je, kad je ustao u pola devet i otišao u kupaonu, osjetio srdito zadovoljstvo zbog te pobjede jake volje. Oko pola deset morao je biti kod Larrya. Brod iz Londona u Argentinu odlazio je sutra. Ako je Larry trebao smjesta da ode, morao se je za to spremiti novac. I tada za doručkom naiđe na ovu vijest u novinama:

»Ubijstvo u Sohu«.

»Sinoć smo kasno saznali fakat da je policija otkrila identitet čovjeka koji je jučer ujutro nađen zadavljen u nekoj veži u Glove Lane. Izvršeno je jedno uhapšenje.«

Srećom je Keith već bio pojeo, jer radi tih riječi osjeti da je fizično bolestan. U ovaj isti čas mogao je Larry biti zatvoren, mogao je čekati optužbu — mogao je čak biti uhapšen još prije njegovog vlastitog noćašnjeg posjeta kod djevojke. Ako je Larry bio uhapšen morala je ona biti umiješana. Kakav bi, onda, bio njegov vlastiti položaj? Kako je bio glup što je otišao da vidi onu vežu, da je otišao da posjeti djevojku! Da li ga je stražar zbilja slijedio do kuće? Sudioništvo nakon čina! Keith Darrant, kraljevski sudbeni vijećnik, ugledan čovjek! Primorao je sebe naporom, u kojemu je bilo nešto herojsko, da uguši taj paničan osjećaj. Panika nikada ne vodi dobru. Mora se uhvatiti u koštac s njome i vidjeti što će. Nije čak htio ni da se žuri, pokupi mirno spise koje je onaj dan trebao, i svrši dva-tri pisma prije nego li je krenuo taksijem u Fitzroy Street.

Čekajući tamo vani u sivome jutru da mu odgovore na njegovo zvonjenje, izgledao je kao prava slika i prilika čovjeka koji zna što hoće, čovjeka odlučna. Ali trebao je svu snagu svoje volje da bi zapitao ne zadrhtavši: »Je li Mr. Darrant kod kuće?« da bi čuo bez ikakva znaka uzbuđenja odgovor: »Nije još ustao, gospodine.«

»Ništa za to; ući ću i posjetit ću ga. Mr. Keith Darrant.«

Idući u Laurenceovu spavaću sobu, sred potpunog olakšanja, bio je toliko priseban da je pomislio: »To hapšenje je najbolja stvar koja se mogla dogoditi. Ono će njuh odvratiti na krivi trag dok Larry ne bude otišao. I djevojku valja otpraviti, ali ne zajedno s njime. »Panika je bila prestala u tome da je njegova odlučnost postala sasvim čvrsta. On uniđe u spavaću sobu s nekakvim gađenjem. Klipan je ležao tamo, skrstivši gole ruke iza raskuštrane glave, zureći u strop, i pušeći jednu od mnogih cigareta kojih su okrajci bili porazbacani po stolici pokraj njega, što

su svojim nezdravim dimom kvarili zrak. To blijedo lice, sa svojim izbočenim ličnim kostima i podbratkom, sa svojim upalim obrazima i s plavim očima duboko upalim — kakova li propala čovjeka!

On diže oči na Keitha kroz maglu dima i mirno reče: »Dakle, brate, kako glasi presuda? Doživotna deportacija, i usto novčana globa od četrdeset funti?«

Ta brbljavost ozlojedi Keitha. To je bilo sasvim po Larryevom ukusu! Sinoć užasnut i ponizan, jutros »Ni brige te« i lakouman. On odgovori kiselo:

»Gle! Ti se već umiješ šaliti?«

Laurence otkrene glavu prema zidu.

»Moram.«

Fatalizam! Kako su bili mrski takvi ljudi!

»Ja sam je posjetio,« reče on.

»Ti?«

»Sinoć. Može joj se povjerovati.«

Laurence se nasmija.

»Ja sam ti to rekao.«

»Morao sam se sâm uvjeriti. Ti moraš odmah iščeznuti, Larry. Ona može doći za tobom narednim brodom; ali zajedno ne možete putovati. Imaš li išta novaca?«

»Nemam.«

»Ja mogu podmiriti tvoje troškove, i dati toliko unaprijed da mogneš godinu dana živjeti. Ali to mora biti odlazak zauvijek; kada se ondje iskrcaš tvoja adresa smije biti poznata samo meni.«

Odgovori mu težak uzdah.

»Ti si vrlo dobar sa mnom, Keith; ti si uvijek bio vrlo dobar. Ja ne znam zašto«.

Keith odgovori suho:

»Ni ja. Sutra odlazi jedan brod u Argentinu. Imaš sreću: uhapsili su nekoga. U novinama je.«

»Što?«

Okrajak cigarete ispade na pod, mršavi se lik u pyjami ispravi i ostade stojeći uhvativši se za rub postelje.

»Što?«

Keithovim mozgom sunu mučna misao: »Bio sam budala. On to čudno shvaća; što sada?«

Laurence se uhvati rukom za čelo i sjednu na postelju.

»Na to nisam mislio«, reče. »Gotovo je!

Keith se zablenu. Jer mu je bilo odlanulo što onaj uhapšeni nije bio Laurence, to mu nije palo na pamet. Kako je bio lud!

»Zašto?« reče živahno;« nevin čovjek nije u opasnosti. Uvijek se prvo zgrabi nepravi. U tome je tvoja sreća, i ništa više. To nam daje vremena.«

Kako često nije već vidio taj izraz na Larryevom licu, zamišljen, kao neko pitanje, kao da pokušava da stvar vidi njegovim — Keithovim — očima, kao da pokušava da se povinuje boljemu mišljenju? I on reče, gotovo blago:

»Deder, čuj, Larry; ovo je i suviše ozbiljna stvar, a da se uzme za šalu. Nemoj se brinuti za ono. Prepusti to meni. Budi spreman da otputuješ. Ja ću ti uzeti kabinu i sve udesiti. Evo ti nešto novaca za opremu. Ja mogu da se vratim između pet i šest i sve ti saopćiti. Priberi se, čovječe. Čim djevojka stigne za tobom onamo, najbolje je da odete prijeko u Chile, što dalje tim bolje. Vi se morate jednostavno izgubiti. Ja sada moram otići, ako hoću da stignem u banku prije nego li odem dolje u sud.» I gledajući vrlo oštro u svoga brata, doda:

»Hajde! Moraš pri tome i na mene misliti kao i na sebe. Nemoj da se igraš i da si uradio kako budem udesio. Jesi li razumio?«

Ali Larry je još uvijek gledao u njega onim zamišljenim pogledom punim pitanjima, i tek kada je bio ponovio: »Jesi li razumio?« dobi odgovor: »Jesam«.

Vozeći se dalje, mislio je: »Čudan svat! Ja ga ne razumijem, nikada ga ne ću razumjeti!« i stade odmah razmišljati kako da sve praktično udesi. U svojoj banci podigne 400 funti; ali dok je čekao da mu se izbroje note spopade ga kajanje. Kako je to nespretno uradio! Da je imao više vremena! Pomisao »Sudioništvo nakon čina!« sada mu sve pokvari. Note su se mogle pronaći. A ipak nije bilo drugog načina da se on odmah ukloni. Morao si uzeti manji rizik da izbjegneš većemu. Iz banke se odveze do poslovnice

parobrodarskog društva. Rekao je bio Larryu da će uzeti kartu za njega. Ali to ne će učiniti! Može samo anonimno zapitati ima li mjesta. Saznavši da još ima praznih kabina, on se odveze do suda. Da je mogao biti slobodan dopodne, bio bi otišao do policijskog suda da vidi optužbu protiv onog čovjeka. Ali čak ni to nije bilo suviše sigurno, kada ti je lice tako dobro poznato kao što je bilo njegovo. Što će proizići iz tog uhapšenja? Ništa, zacijelo ništa! Policija uvijek nekog zgrabi da bi umirila publiku. A onda, najedanput, dođe mu opet kao da je sve to neka mora; Larry to nije nikako skrivio; policija je uhvatila pravoga krivca! Ali u isti čas pade mu opet na um djevojčino prestravljeno lice, njen lik šćućuren na sofi, njene riječi: »Vidim ga jednako kako pada!« Bože! Kakav je to posao! osjećao je da nije nikada bio bistrije glave i snažniji nego li ono dopodne na sudu. Kad je izišao na ručak kupi najsenzacionalnije večernje novine. Ali je bilo još prerano za novosti, pa je morao da se vrati u sud nimalo pametniji u pogledu onog uhapšenja. Kad je najzad skinuo vlasulju i talar, i kad je svršio jednu konferenciju i drugi potrebni posao, iziđe iz suda na ulicu Chancery Lane, kupivši putem neke novine. Onda zovne kola i odveze se ponovo u Fitzroy Street.

V

Laurence je još bio ostao sjedeći na postelji nekoliko minuta. Nevinome ne prijeti nikakva opasnost! To je bio rekao Keith — slavni odvjetnik! Da li se je mogao osloniti na to? Otići 8.000 milja daleko, on i djevojka, a ostaviti bližnjega svoga možda u smrtnoj opasnosti radi jednoga čina koji je sam počinio?

Prošle je noći bio o svemu načisto, kako je mislio; bio je spreman da dočeka što god mu drago. Kad je unišao Keith on bi bio bez prigovora poslušao savjet: »Prijavi se sam!« Bio je spreman odbaciti ostatak svoga života kao što je od sebe odbacivao ostatke svojih cigareta. A teški uzdah koji mu se je bio oteo, kad je čuo za odgodu, bio je samo polovično olakšanje. Onda ga je, nevjerojatno naglo, prožeo osjećaj neis-

kazane radosti i nade. Sasvim nestati — u neku novu zemlju, u nov život! Djevojka i on! Nekamo van gdje ga ne će više mučiti, gdje će ga čak veseliti da je zdrobio život tako štetne gamadi kao što je bio onaj čovjek. Tamo vani! Pod novim suncem, gdje je krvca naglije kolala nego li u ovoj maglenoj zemlji, i gdje ljudi sebi sami sude. Jer on je samo izvršio pravdu nad onim nečovjekom iako ga nije mislio ubiti. A sada mora da čuje za to uhapšenje! Oni će ga danas optužiti. Mogao je otići i vidjeti jadnika optužena zbog ubijstva koje je on sâm počinio! I on se nasmija. Otići i vidjeti da li je moguće da objese njegova bližnjega mjesto njega? On se obuče, ali previše nesiguran da se sam obrije, ode u jednu brijačnicu. Dok je bio tamo pročitao je vijest koju je bio vidio Keith. U tim je novinama bilo spomenuto ime uhapšenoga: »John Evan, bez stana.« Doveden kao okrivljeni u Bow Street. Jest! On mora onamo otići. Prošao je jedared, dvaput, triput pokraj ulaza u sud dok nije unišao i progurao se dalje kroz odrpanu svjetinu.

Sudnica je bila puna svijeta; a iz mrmljanja oko sebe mogao je saznati da je njegov naročiti slučaj doveo njih toliko ovamo. Kao zabljišten pratio je raspravu za raspravom svršenu munjevitom brzinom. Ali zar ne će nikada stići do njegove stvari? A onda najedared opazi malog čovuljka, ono sinoćnje strašilo, kako pristupa optuženičkome stolu između dva stražara, odrpaniji i bjedniji nego li ikada na svjetlosti dana, nalik na nekakvu kudravu, iznurenu, sivu životinju okruženu glatkim psima.

Nekakvo zadovoljno mrmljanje nastade svuda unaokolo; i Laurence opazi s užasom da je to — to bio čovjek optužen za ono što je on sâm bio učinio — taj čudak, taj iznureni jadnik kojemu je na prolazu rekao nekoliko prijaznih riječi. Onda svi osjećaji utonuše u stravičnom interesu slušanja. Preslušavanje svjedoka je bilo vrlo kratko. Iskaz gazde hotela u kojemu je stanovao Walenn, identifikacija njegovog mrtvog tijela, i nekog zmijolikog prstena koji je nosio za večerom ono veče. Iskaz nekog vlasnika zalagaonice, da je taj isti prsten bio kod njega založio uhapšeni kao prvu stvar jučer ujutro. Svjedočanstvo je-

dnog stražara da je primijetio Evana nekoliko puta u Glove Lane, i da ga je dvaput uklonio da ne spava pod onim svodom. Svjedočanstvo drugog nekog stražara da je, kad je bio uhapšen u ponoć, Evan rekao: »Jest, ja sam mu snimio prsten s prsta. Našao sam ga tamo mrtva... Znam nisam smio to učiniti... Ja sam naobražen čovjek; bilo je glupo što sam založio prsten. Našao sam ga s izvraćenim džepovima.«

Bilo je vrlo zanimljivo i užasno sjediti i buljiti u čovjeka na čijem je mjestu trebao on da bude; pitati se kad će ga te sitne svijetlo sive zakrvavljene oči opaziti, i kako li će on dočekati taj pogled. Čovuljak je stojao poput malog medvjeda u klopki, odguran u jedan kut, žalostan, ciničan, gnjevan, sa svojim naboranim, tupim žutim licem, i sa svojom četinjavom sivom bradom i kosom, a oči bi mu kadikad preletjele svjetinu. A Laurence je svom svojom snagom nastojao da mu lice ostane nepomično. Onda pade riječ »odgođeno«; te čovjeka, više nego li ikad nalik na uhvaćenu zvijer, odvedoše.

Laurence ostade dalje sjedeći, s gustim kapljama hladnog znoja na čelu. Netko drugi je, dakle bio naišao na mrtvaca i izvratio džepove prije nego li je John Evan uzeo prsten. Čovjek Walennova kova ne bi izišao navečer bez novaca. Osim toga, da je Evan bio našao novaca uz mrtvaca on ne bi nikada preuzeo na se rizik da uzme onaj prsten. Jest, netko drugi je prvi naišao na mrtvo tijelo. On je sada morao da istupi i da kaže da je prsten još bio na prstu ubijenoga kad ga je on ostavio, i da tako opravda Evana. On se uhvati za tu misao; činilo mu se da ona umanjuje njegovu odgovornost za položaj toga čovjeka; da njega i njegovo djelo pomiče korak dalje u pozadinu. Ako nađu lice koje je uzelo novac, to će dokazati Evanovu nevinost. On iziđe iz sudnice kao u nekom transu. I spopade ga živa želja da se opije. Ne možeš ovako dalje živjeti bez olakšanja nekog zaborava. Kad bi se samo mogao opiti, ostati pijan dok se ova stvar ne odluči i dok ne sazna da li se mora prijaviti ili ne. Sada ga nije bilo nimalo strah da će ga netko osumnjičiti; samo strah od sebe sama — strah da bi mogao otići i sam se prijaviti. Sad je mogao posjećivati

djevojku; ta opasnost nije bila ništa upoređena s opasnošću kojom mu je prijetila vlastita savjest. Bio je obećao Keithu da je ne će posjećivati. Keith je bio prema njemu pristojan i vjeran — dobri stari Keith! Ali on ne će nikada razumjeti da je ta djevojka sada bila sve što je za njega bilo vrijedno u životu; da bi se on radije rastao sa životom nego li s njome. Mjesto da mu postaje sve manje i manje, ona mu je postajala sve više i više — čudan i strašan doživljaj! Iz najdublje bijede ona je bila postigla sreću — po njemu; nakon prljavog, nesređenog života sabrala se je i procvala je, svojom odanošću njemu — n j e m u, od sviju ljudi na svijetu! To je bilo čudo. Ona nije ništa od njega tražila, obožavala ga je kao što nije nikad nijedna druga žena — i to je ukotvilo njegovu barku što se je bila otisnula niz vodu; to — i njena vjerna, blaga razboritost, i onaj vreli žar žene koja sada najzad ljubi, pošto su je muškarci dugo samo spolno izrabljivali.

I najedanput, obuzdavši svoju želju da se opije, krene prema Sohu. Bio je lud što je dao Keithu one ključeve. Morala se je prepasti njegove posjete; pa je, možda, dvostruko nesretna otada, ne znajući ništa, zamišljajući sve i sva! Keith ju je zacijelo zastrašio. Jadno malo stvorenje!

Niz ulicu kojom se je šuljao u mraku s mrtvim tijelom na leđima, gotovo je jurio da bi se sklonio u njenu kuću. Vrata mu se otvoriše prije nego li je pokucao, njene ga ruke zagrliše, njene se usne pritisnuše na njegove. Vatra se je bila ugasila, kao da je bila zaboravila da valja grijati. Jedna je stolica bila primaknuta do prozora, i ona je očigledno tamo sjedila poput ptice u kavezu, gledajući napolje na sivu ulicu. Premda joj je bilo rečeno da on ne smije doći, nju je tamo prikovao instinkt; ili strastvena, bolna nada koje se ljubavnici nikada ne odriču.

Sada kad je on bio tu, bila joj je prva misao da se pobrine za njegovu udobnost. Ona naloži vatru. Morao je da jede, da pije, da puši. U onome što je činila nije nikada bilo ništa od one »ja ovo radim za te, ali ti moraš ono da učiniš za me« po čemu se ravnaju tako mnogi brakovi i *liaisons-i.* Ona je bila kao

neka odana ropkinja, koja je tako zaljubljena u okove da nije nikada znala da ih nosi. A Laurenceu, koji je imao tako malo smisla za svojinu, to je bilo samo povodom da ju je još nježnije zavolio, i da joj je postao još većma obvezan. Bio je odlučio da joj ne kaže za novu opasnost koja mu je prijetila od vlastite savjesti. Ali njegove su odluke bile samo protivne od onoga što je zacijelo uslijedilo; i njemu najzad izmaknuše riječi: »Nekog su uhapsili.«

Iz njenog je lica saznao da je odmah shvatila opasnost, naslutila ju, možda, prije nego li je progovorio. Ali ona mu samo ovije ruke oko vrata i poljubi ga u usta. A on razumjede da ga ona moli neka svoju ljubav prema njoj pretpostavi svojoj savjesti. Tko bi bio ikad pomislio da bi on mogao osjećati što je osjećao prema ovoj djevojci, koja je bila u zagrljaju tolikih drugih! Blatna i bolna prošlost ljubljene žene budi u nekim muškarcima samo viteštvo; u drugima, koji su poštovaniji, ona izaziva neko okrutno golicanje, neku ogorčenu ljubomoru na ono što su u prošlosti dobili drugi. Katkada oboje. Kad ju je držao u zagrljaju nije osjećao nikakvog kajanja zbog toga što je ubio surovu, lijepu životinju koja ju je bila upropastila. On je u tome divlje uživao. Ali kad bi mu prislonila glavu pod pazuho, okrenuvši prema njemu svoje bijelo lice sa slabim mrljama boje na otvorenim usnama, na obrazima, na vjeđama; kad bi se njene tamne, raskolačene, smeđe oči ozdo u njega zagledale s presretnom privrženošću — on bi osjećao samo nježnost i da je mora zaštititi.

On ode od nje u pet sati, te nije bio prošao ni dvije ulice, kad ga stade ponovo tištati sjećanje na onog malog sijedog skitnicu, odgurnutog daleko u kut optuženičke klupe poput ulovljene zvijeri, na njegov tužan, kreštav glas; i mozak mu ispuni divlji bijes na svijet u kojemu mogu da te tako muče a da nisi imao namjere da bilo kome učiniš nešto na žao.

Pred vratima njegova stana Keith je baš izlazio iz kola. Uniđoše zajedno, ali nijedan ne sjednu; Keith je stojao okrenut leđima prema brižno zatvorenim vratima, Laurence okrenut leđima prema stolu, kao da se misle pobiti. A Keith će:

»Ima mjesta na onome brodu. Otiđi onamo i uzmi s kabinu prije nego li zatvore. Evo novac!«

»Ja ostajem ovdje, Keith.«

Keith korakne naprijed i metne svežnjić banknota na sto.

»Budi pametan, Larry. Ja sam pročitao zapisnike o policijskoj istrazi. Nema ništa u tome. Van zatvora, ili u zatvoru nekoliko nedjelja, to je svejedno za noćnu ptičicu te vrste. Izbij sebi to iz glave — nema ni blizu dovoljno dokaza za osudu. To ide tebi u prilog. Upotrebi muževno priliku, i započni nov život za se.«

Laurence se nasmijehnu; ali smijeh mu je imao nešto mahnito i nešto zlobno u sebi. On podignu banknote.

»Izgubi se, i spasi čast brata Keitha. Stavi ih natrag u džep, Keith, ili ću ih baciti u vatru. Hodi, uzmi ih!« I, otišavši do vatre, prinese ih rešetci. »Uzmi ih, ili će unutra!«

Keith uze natrag banknote.

»Ja još uvijek imam nekakvu čast, Keith; ako strugnem ne ću je nikako imati, ne će ostati ni mrve. Možda mi je to vrednije od onoga — još ne mogu reći — ne mogu reći.«

Nastade duga šutnja dok nije Keith odgovorio.

»Velim ti da se varaš; nijedna ga porota ne će osuditi. Ako to učine, sudac ga nikada ne će objesiti. Hijena koja je kadra orobiti mrtvaca t r e b a da bude u zatvoru. Ono što je učinio je gore od onoga što si ti učinio, ako ćemo na što!«

Laurence podiže glavu.

»Ne sudi, brate«, reče; »srce je mračan zdenac.«

Keithovo žućkasto lice porumeni i nadu se, kao da je htio da svlada podražaj prsnoga kašlja.

»Što ćeš, dakle, učiniti? Mislim da mogu zahtijevati da ne zaboraviš sasvim na naše ime; ili zar je tatav obzir nedostojan tvoje časti?«

Laurence pognu glavu. Držanje je kazivalo jasnije od riječi: »Ne udaraj nogom čovjeka kad već leži!«

»Ne znam što ću učiniti — zasada ništa. Strašno mi je žao, Keith; strašno žao.«

Keith ga pogleda, pa ne rekavši nijedne riječi više iziđe.

VI

Svakome, osim filozofima, može da ugrozi dobar glas gotovo isto toliko sramota nanesena imenu i porodici koliko i vlastita sramota. Keithov je instinkt uvijek bio za odlučnu akciju u opasnosti. Ali ovaj se udarac nije mogao predusresti, bilo da ga pogodi otkrićem zločinstva bilo priznanjem. Kao što guba padne na ružu Bog te pita odakle, tako će ovaj prljavi skandal pasti na njega. Nije moguće to odvratiti! Čak ni izmotavanjem! Brat ubice koji je obješen ili poslan na robiju. Njegova kćerka nećakinja jednog ubice! Njegova pokojna majka — mati jednog ubice! I čekati dan po dan, nedjelju za nedjeljom, ne znajući da li će udarac pasti, to je bila vanredno oštra kazna, koje je nepravda ispravnom čovjeku morala izgledati svaki dan sve užasnija.

Istraga je dokazala da je ubijeni one noći kad je poginuo pio, te je dalje dokazala da je okrivljeni profesionalna skitnica i da je siromah; ispostavilo se, također, da mu je veža u Glove Laneu bila najmilije konačište. Rasprava je protiv njega bila određena u januaru. Ovaj put, uza sve bojazni, Keith je bio prisutan pred policijskim sudom. Na njegovo veliko olakšanje Larry nije bio tamo. Ali stražar koji je bio našao dok je on pregledavao vežu, i koji ga je kasnije bio onako prestrašio u djevojčinom stanu, bio je glavni svjedok o tome da se je okrivljeni često potucao po Glove Laneu. Iako je Keith držao visoko svoj cilindar, imao je ipak neugodan osjećaj da ga je čovjek prepoznao.

Savjest ga je malo pekla, ako ga je uopće pekla, zato što je puštao da taj čovjek ostane pod sumnjom ubijstva. Bio je iskreno uvjeren da nema dovoljno dokaza za osudu; niti je imao smisla za to da ocijeni muke jedne zatvorene skitnice. Danguba je zaslužila što je dobila za to što je orobila mrtvaca; i na svaki način takvom je strašilu bilo bolje u zatvoru nego li da spava vani pod vežama u decembru. Sentimentalnost je bila tuđa Keithovom karakteru, a njegova je pravednost bila pravednost onih koji sudbinu slabog i nemoćnog podvrgavaju nužnoj prevlasti jakog i dobro sređenog.

O božićnim praznicima vratila mu se kćerka iz škole. Bila je muka skinuti pogled s njenih sjajnih očiju i rumenih obraza i vidjeti tu sjenu koja visi nad njegovim mirnim i sređenim životom, kao kad bi nečije oko u kakvoj blistavoj sobi spazilo gdje visi neka crna mrlja koja izgleda kao paukova mreža u kakvom kutu stropa.

Na Badnjak popodne odoše, na njenu želju, u neku crkvu u Soho, gdje se je pjevao Božićni Oratorij; i vraćajući se zapadoše, slučajno krivo skrenuvši, u Borrow Street. Uh! Kako je onaj strašni trenutak, kad se je djevojka bila privinula uza nj u mraku, i njen užasnuti šapat: »Ah! Tko je to?« iskrsnuo pred njim! Uvijek ona pripovijest — ona grozna stvar! Poslije rasprave on će nanovo pokušati da ih oboje otpravi. I on uzme rukom svoju mlađanu kćerku ispod ruke, pobrzavši s njom dalje, dalje iz te ulice gdje su sjene ispunjavale čitav zimski zrak.

Ali onu večer kad je ona bila legla on osjeti nesavladiv nemir. Nije bio vidio Larrya više nedjelja. Što li radi? Kakve li očajne planove kuje u svom nesređenom mozgu? Da li je strašno bijedan; ili je možda zapao u razvratnu omamu? I u njemu se probudi stari osjećaj zaštitnika; neka toplina koju su prije davnog vremena rađale Badnje večeri, kad su vješali čarape u noći koje je punio Santa Claus čija ruka ne bi nikad zaboravila da ih zamota, čiji im je poljubac bio svaku noć ispraćaj prije spavanja.

Nad rijekom su se blistale zvijezde; nebo je bilo ledeno vedro, i crno. Zvona još nisu bila zazvonila. I slušajući neki nejasni, duboki nagon, Keith opet obuče krznenu bundu, navuče na oči automobilsku kapu, i iziđe iz kuće.

Na Strandu uze kola u Fitzroy Street. Na Larryevim prozorima nije bilo svijetla, a na nekoj cedulji opazi riječi: »Iznajmljuje se.« Otišao! Da nije na kraju krajeva zauvijek strugnuo? Ali kako — bez novaca? A djevojka? Sada su zvonila zvona u šutljivoj studeni. Badnjak! A Keith pomisli: »Kad bih samo prestao misliti na tu nesretnu stvar! Užasno je da moraš trpjeti za tuđe krivice!«

Krene pravcem koji ga dovede do Borrow Streeta. Tamo je vladala samoća, a on odlučno zađe onamo na drugu stranu, zagledavši se oštro u djevojčin prozor. Bio je osvijetljen. Zavjese se nisu sasvim sastajale, tako da je kroz njih dopirao tanak trak svijetla. On prijeđe preko ulice; pa pogledavši žurno gore i dolje, oprezno zaviri u sobu.

Stojao je tamo možda samo dvadeset sekunada, ali vizuelne uspomene skupljene u jednome trenutku često prežive vizije čitavih sati i dana. Električno svijetlo nije gorjelo; ali nasred sobe klečala je djevojka u kućnoj haljini pred stolićem na kojemu su gorjele četiri svijeće. Ruke su joj bile prekrštene na grudima; svijetlo svijeća padalo je na njenu svijetlu ošišanu kosu, na profil obraza i podbratka, na njen sagnuti bijeli potiljak. Jedan je časak pomislio da je sama; onda opazi za njom svoga brata u spavaćem ruhu, kako se naslonio na zid, skrstivši ruke, promatrajući je. Lice mu je imalo izraz koji je odavao svu unutrašnjost, tako da je kasnije uvijek mogao da vidi onaj mali prizor — takav izraz kakav se nije nikada mogao nalaziti na licu nekoga tko je imalo svjestan, da ga itko živ na zemlji motri. Izgledalo je kao da je iz Larrya izišlo čitavo srce njegovo i sve njegovo osjećanje. Čežnja, poruga, ljubav, očajanje! Dubina njegova osjećaja za tu djevojku, njegova duševna muka, njegove bojazni, njegove nade; splet dobrote i zloće njegove duše, sve kao da je bilo preobraženo na njemu, izloženo i nezaboravno. Svijetlo svijeća obasjavalo mu je ozdo lice, preplićući se s vrlo čudnim smiješkom; njegove oči, tamnije i čeznutljivije od smrtnih očiju, kao da su molile i kao da su ismjehivale djevojku u bijeloj haljini, koja je, ne znajući ni za što, nepomično klečala, poput nekog isklesanog svetačkog kipa. Izgledalo je kao da njegove usne šapću riječi: »Moli se za nas! Bravo! Da! Moli se za nas!« I Keith najedanput viđe kako je ona raširila ruke i podigla lice ushićeno gledajući, i kako je Laurence poletio naprijed. Što li je ugledala bila iza plamena svijeća? Nešto neočekivano daje vizijama oštrinu. Keith nije mogao vidjeti ništa čudnije u tom prljavom i nedostojnom gnijezdu. Ali u najvećem strahu

da ga ne opaze kako ovako uhodi, trgne se natrag i odjuri dalje.

Larry je dakle tamo s njome živio! Kad bude došao čas moći će ga još uvijek tamo naći.

Prije nego li je ušao, popostao je čitavih pet minuta naslonjen na ogradu terase ispred svoje kuće, gledajući u hladno zvjezdano nebo, i u rijeku koju su drveta presijecala na crna jezerca, a koja su bila prelivena kao uljem tracima svijetla iz uličnih svjetiljaka na podzidanoj obali. A, duboko unutri, iza samih svojih misli, nešto ga je boljelo — nekako, negdje ga je boljelo. Izvan rešetke svega što je vidio i čuo i mislio, opazio je nešto što nije mogao dostići. Ali noć je bila hladna, zvona su bila umuknula, jer je odbilo bilo dvanaest. Ušavši u svoju kuću, on se odšulja gore.

VII

Ako je Keithu onih šest nedjelja prije početka procesa o ubijstvu u Glove Laneu bilo puno nelagodnosti i neveselosti, one su Laurenceu bile gotovo najsretnije doba poslije njegove mladosti. Od onog trenutka kad je napustio svoj stan i prešao k djevojci da s njome živi, obuzela ga je bila neka smirenost i nekakav zanos. Nikakovim naporom volje nije mogao da zbaci moru koja ga je tištila. A nije ga mogla ni ljubav omamiti. Nalazio se je u nekakvom duševnom mrtvilu. Pred udesom prejakim za njegovu volju, prestade njegova muka, strahovanje, pa čak i nemir; život mu je tekao kao u nekom snu »što mora doći, doći će.« Iz te obamrlosti duh bi mu se gdjekad sunovratio u mračne dubine. U takvom se je vrtlogu borio i na Badnje veče. Kad se je djevojka digla s koljena on je zapita:

»Što si vidjela?«

Privinuvši se sasvim blizu uz njega, ona ga povuče dolje na pod ispred vatre; te su sjedjeli, podigavši koljena, držeći se za ruke, kano dva djeteta što kušaju da zavire preko granice svijeta.

»Vidjela sam Blaženu Djevicu. Stojala je spram zida i smiješila se. Bit ćemo naskoro sretni.«

»Kad budemo umirali, Wanda,« reče on iznenada, »daj da umremo zajedno. Jedno ćemo drugo grijati tamo vani.«

Privukavši se k njemu ona prošapće: »Jest, ah, da! Da ti umreš, ja ne bih mogla dalje živjeti.«

Ta potpuna njena zavisnost od njega, osjećaj da je nešto spasio, to mu je davalo smisao da sebe uravnoteži. To, i njegov skroviti život u zabiti tih dviju soba. Samo na jedan sat izjutra, od devet do deset, došla bi dvorkinja, a inače čitavi dan ni živa duša. Nikada nisu skupa izlazili. On bi ostao dugo u postelji, dok je Wanda kupovala što su trebali za jelo onaj dan; ležeći na leđima, savivši ruke pod glavu, sjećajući se njenoga lica, kretnja njenog tankog vitkog lika, dok se oblačila pred njegovim pogledom; osjećajući opet poljubac koji mu je ostavila na usnama, bljesak njenih nježnih očiju, tako čudno tamnih u tako lijepome licu. U nekom transu ležao bi sve dok se ona ne bi vratila. Onda bi ustao da doručkuje oko podne ono što bi ona skuhala, pijući kavu. Popodne bi otišao sam i hodao bi čitave sate, nekamo, ali samo po Istoku. Na Istoku bilo je uvijek nevolje koja se mogla vidjeti, uvijek ono što ga je umirivalo osjećajem da je on i njegovi jadi samo neznatan djelić jada; da nije osamljen, dok žive tolika druga jadna i čemerna stvorenja. Otići na Zapad značilo je pojačati klonulost. Na Zapadu bilo je sve poput Keitha, uspješno, neokaljano, sređeno, odlučno. Vratio bi se kući izmoren, i sjedio bi promatrajući je kako kuha njihovu skromnu večeru. Večeri su bile posvećene ljubavi. Neki čudan život kao san, koji su se oboje bojali prekinuti. Ni najmanjeg znaka s njene strane da bi poželjela one razonode koje djevojke što su živjele njenim životom, makar samo koji mjesec, misle da trebaju. Nikada ga nije zamolila da je ma kamo povede; nikada nije, ni riječju, ni djelom, ni pogledom, izražavala išta osim gotovo ushićeno zadovoljstvo. A ipak je on znao, a i ona je znala, da samo čekaju da vide da li će Udes nad njima okrenuti dolje svoj palac. U to vrijeme nije pio. Od svoga kvartala, kad bi primio novac, platio je svoje dugove — njihovi su izdatci bili vrlo mali. Nije nikada odla-

zio Keithu, nije mu nikada pisao, jedva je mislio na njega. A skrivao se je samo od onih strašnih prikaza — od Walenna koji je ležao od njega zadavljen, i od one male sive gonjene zvjerke na optuženičkoj klupi, — kako se samo može čovjek koji se mora sakriti ili će biti uništen. Ali svaki je dan kupovao koje novine, pa bi grozničavo, kradom preletio njihove stupce.

VIII

Izlazeći iz suda 28. januara popodne, nakon slavodobitnog svršetka neke ostavinske parnice, u kojoj se očajno borio, Keith opazi na nekom plakatu riječi: »Ubijstvo u Glove Laneu: Rasprava i osuda«; te pomisli sa strahom koji ga spodade: »Sveti Bože! Nisam jutros ni zavirio u novine!« Vedro raspoloženje koje je osjećao prije jednog trenutka, zadubljenost u proces koji je sada tako teško dobio a koja je trajala dva puna dana, učini mu se najedared gotovo dosadnom tricom. Što je zaboga radio da je zaboravio makar samo jedan časak onu užasnu stvar? Stojao je sasvim nepomično na pločniku punom svijeta, doista nemoćan da kupi novine. Ali lice mu bje kao komad željeza kad je zakoraknuo naprijed i pružio svoj penny. Evo tu je bilo među »Zadnjim novostima!« »Ubijstvo u Glove Laneu. Porota je potvrdila krivnju. Izrečena je smrtna osuda.«

Prvi mu je osjećaj bio jednostavna srdžba. Kako su mogli počiniti takvu glupost? Strahota! Dokazi...! Onda mu najedanput sune u glavu s divljom naprasitošću da je izlišno čak i čitati izvještaj, čak razmatrati kako su smogli donijeti takovu presudu. Ona je evo tu, i on je mogao učiniti ili reći ne znam što, ali ništa je ne bi promijenilo; nikakva osuda tog idiotskog pravorijeka ne bi ga pomogla oboriti. Situacija je bila, zaista očajna. Tih pet minuta hoda iz sudnice do njegova stana bio mu je najduži put što ga je ikada prevalio.

Ljudi odlučna značaja slabo znadu unaprijed što će učiniti u izvjesnim slučajevima. Jer mašte odlučnih ljudi ne prikazuju same slučajeve s dovoljnom sa-

vremenošću. Keith nije nikada ozbiljno pomislio što mu valja učiniti ako bude onaj čovjek osuđen. Ovih zadnjih nedjelja on je često sam sebi govorio: »Naravno, ako ga osude, onda je druga stvar!« Ali, sada kad ga jesu, njega su okupljali sasvim isti stari argumenti i osjećaji, isti nagoni vjernosti i zaštićivanja spram Laurencea i sebe, pojačani strašnom neposrednošću opasnosti. A ipak, tu se je radilo o tome čovjeku koji je trebao da bude obješen za djelo koje nije bio učinio! Sve je drugo bilo sporedno! Ali, onda, i on je bio takva ništarija i skitnica, hijena koja je oplačkala mrtvaca. Da je Larry bio osuđen mjesto njega, da li bi bila ikako manja omaška pravde? Zar je bilo kako veće zlodjelo zadaviti jednog surovog čovjeka koji te je udario, pukim slučajem što si zadržao ruke na njegovomu grlu nekoliko sekunada predugo, — je li u tome bilo isto takvo zlodjelo kao u smišljenoj pljački jednoga mrtvaca? Poštivanje reda, pravde, i utvrđenoga fakta, često znade ići uporedo s jezuitstvom u takvih naravi kojima je uspjeh najvažnija stvar u životu.

U uskom kamenom hodniku što je vodio do njegovih stepenica doviknu neki prijatelj: »Bravo, Darrant! To je bilo natezanje! Čestitam!« A Keith pomisli s gorkim osmjehom: »Čestitati! Meni!«

Čim je samo mogao on se požuri natrag u Strand, pa, dozvavši kola, reče vozaču neka ga odveze na jedan ugao blizu Borrow Streeta.

Na njegovo kucanje otvori mu djevojka. Prestrašena, sklopivši ruke od čuda, izgledala je čudna Keithu u svojoj crnoj suknji i u bluzi od nekakve baršunaste tkanine tamno ružičaste boje. Njen obli, prilično dugi vrat bio je gol; i Keith opazi razdraženo da ima zlatne naušnice. Njene oči, crne kao ugljen spram bijelog joj lica, i kratke svijetle kose koja joj se kovrčala na zatiljku, kao da su ispitivale i izvinjavale se.

»Moj brat?«

»Nije još kod kuće, gospodine.«

»Znate li gdje je?«

»Ne.«

»On stanuje sada tu s vama?«

»Jest.«

»Vi ga dakle još uvijek tako volite kao prije?«

S pokretom koji kao da je pokazivao da ne može smognuti riječi, ona sklopi ruke nad svojim srcem. A on reče:

»Znam.«

Obuze ga isti osjećaj kao za prvog posjeta kod nje, i kad je kroz prorez zastora promatrao njeno klečanje — samilosti pomiješane sa nekim slabim seksualnim uzbuđenjem. I prišavši kaminu zapita:

»Smijem li ga sačekati?«

»Ah, izvolite! Hoćete li sjesti?«

Ali Keith zavrti glavom. A ona će jedva dišući:

»Vi mi ga valjda ne ćete oduzeti. Ja bih umrla.«

On se naglo okrene k njoj .

»Ja vam ga ne ću oduzeti. Ja hoću da vam pomognem da ga zadržite. Jeste li spremni otići u svako doba?«

»Jesam. Ah, jesam!«

»A on?«

Ona odgovori gotovo šaptom:

»Jest; ali tu je onaj siromah čovjek.«

»Onaj siromah čovjek je lopov koji pljačka grobove; hijena; razbojnik — nije vrijedno obazirati se na njega.« A promuklost njegova glasa i samog ga začudi.

»Ah!« uzdahnu ona. »Ali meni ga je žao. Možda je bio gladan. Ja sam bila gladna — tada učiniš štošta što ne bi inače. A možda nema nikoga koga bi ljubio; kad nemaš nikoga da ljubiš možeš da budeš vrlo rđav. Ja često mislim na njega — kako sjedi u zatvoru.«

»Keith promrmlja kroza zube: »A Laurence?«

»Mi nikada ne govorimo o tome; bojimo se.«

»On vam, dakle, nije ništa rekao za raspravu?«

Njene se oči raskolačiše.

»Za raspravu! Ah! Bio je čudan sinoć. Jutros također, ustao je rano. Je li — je li prošla?«

»Jest.«

»Kako glasi osuda?«

»Osuđen.«

Jedan je trenutak Keith mislio da će se ona onesvijestiti. Bila je zaklopila oči, i tako zateturala da je on koraknuo i stavio joj ruke na ramena.

»Čujte!« reče on. »Pomozite mi; nemojte pustiti iz vida Laurencea. Moramo dobiti vremena. Moram vidjeti što namjeravaju učiniti. Ne mogu objesiti toga čovjeka. Moram imati vremena, velim vam. Vi morate spriječiti da se on sam ne prijavi.«

Ona je stojala, bulјeći u njegovo lice, dok joj je on još uvijek držao ruke, utisnuvši prste u njeno meko meso kroz rukave od baršuna.

»Razumijete li?«

»Da — ali ako je on to već učinio!«

Keith osjeti kako je protrnula. I kroz glavu mu sinu misao: »Bože moj! Recimo da policija dođe dok sam ja ovdje!« Ako je Larry zbilja otišao onamo! Ako ga onaj stražar koji ga je vidio ovdje one noći poslije ubijstva nađe opet ovdje upravo nakon izricanja osude! On će gotovo ljutito:

»Mogu li se u vas pouzdati da ne ćete pustiti Larrya iz vida? Žurno! Odgovorite!»

Sklopivši ruke na grudima, ona odgovori ponizno:

»Pokušat ću.«

»Ako nije to već učinio, pazite na njega kao jastreb! Ne dajte mu da izlazi bez vas. Doći ću sutra sasvim rano. Vi ste katolikinja, zar ne? Prisegnite mi da mu ne ćete dozvoliti da bilo što učini dok mene opet ne vidi.«

Ona ne odgovori, pogledavši mimo njega na vrata; a Keith začuje ključ u bravi. Bio je sam Laurence, držeći u ruci veliku kitu crvenih ljiljana i bijelih narcisa. Lice mu je bilo blijedo i smućeno. On mirno reče:

»Zdravo, Keith!«

Djevojka nije skidala očiju s Larryeva lica; a Keith, pogledavajući sad jedno sad drugo, uviđe da mu sada valja biti više na oprezu nego li ikada.

»Znaš li već?« reče.

Laurence kimnu glavom. Njegov izraz, koji je redovno tako odavao njegova raspoloženja, bio je Keithu sasvim zagonetan.

»Pa?«

»Ja sam to očekivao.«

»Pri tome ne može ostati — to je sigurno. Ali moram imati vremena da pregledam spise. Moram imati vremena da vidim što mogu učiniti. Razumiješ li me, Larry? — ja moram imati vremena.« Znao je da govori u tutanj. Jedino je sredstvo bilo odstraniti ih smjesta da ne uzmogne doći do priznanja; ali se nije usuđivao to reći.

»Obećaj mi da ne ćeš ništa učiniti, da ne ćeš čak ni otići od kuće doklegod ne dođem k tebi sutra ujutro.«

Laurence ponovno kimnu glavom. A Keith pogleda u djevojku. Hoće li ona pripaziti da on ne prekrši to obećanje? Oči su joj još uvijek nepomično počivale na Larreyevom licu. I Keith se spremi da ode, s osjećajem da ne može ništa više postići.

»Obećaj mi«, reče.

Laurence odgovori: »Obećajem.«

Smiješio se je. Keith nije znao kako da shvati taj smiješak, kao ni izraz u djevojčinim očima. I rekavši: »Ti si mi obećao, ja se u to pouzdajem!« ode.

IX

Teško je ljubljenoj ženi sakriti ljubavnikovo raspoloženje; to je baš tako teško kao zabraniti muzici da ti ne gane srce. Ali kad je ta žena živjela u jadu, i kada je prvi put upoznala utjehu ljubavi, onda neka ljubavnik kuša koliko hoće da sakrije što mu je na srcu — utaman! Ali snagom svoje sreće samozataje njoj će često uspjeti da sakrije pred njim da ona za to zna.

Kad je Keith bio otišao, djevojka nije udarila u jauk, nije ništa pitala, gradeći se tako da Larry ne posumnja o tome da ona sve poima; cijelo ono veče gradila se kao da nema pojma o tome što se u njemu sprema, a preko njega, i njoj samoj.

Njegove riječi, milovanja, sama ona revnost s kojom joj je pomogao prirediti svečanu večeru, cvijeće koje je bio donio, vino koje joj je davao da pije, izbjegavanje svake riječi koja bi im mogla pomutiti sreću, sve — sve joj je to govorilo. On je bio i suviše neumoljivo veseo i ljubezan. Ona — koja je u

svakoj riječi i u svakom poljupcu sa strepnjom i očajanjem osjećala zadnju riječ i zadnji poljubac — ne, ona se nije smjela nikakvim znakom ili držanjem koje je moglo odati njeno naslućivanje lišiti toga svega. Ona je primala sve, i bila bi primila još i više, stostruko. Nije željela piti vino koje joj je on neprestano natakao u čašu, ali, poslušno kako su navikle ženske koje su živjele njenim životom, ona to nije odbijala. Ona mu nije nikada bila ništa odbila.

Larry je obilno pio. Vino je pojačalo uživanje tih nekoliko sati, podiglo do skrajnosti energiju. Ono je otupilo i sam njegov osjećaj samilosti. On se je bojao samilosti spram — spram samog sebe i spram te djevojke. Htio je da čak i ta neukusna soba lijepo izgleda, obasjana vatrom i svijećama, dok se u čašama vino žutjelo kao tamni jantar, i dok su dugi crveni ljiljani prosipali svoj pelud, ishlapljivali svoj vreli miomir — čak i ona i on sam morali su što bolje izgledati. Nije čak ni muzika nedostojala na njihovoj gozbi. Netko je prijeko u ulici svirao pianolu, a glasovi su, vrlo slabi, kradom dolazili — sad bujni, sad nestajući, svečani, žalosni; živeći nekim svojim vlastitim životom, poput plamena vatre što je buktjela ispred koje su zagrljeni ležali, ili kao nježni ljiljani među svijećama. Slušajući onu muziku dirkajući prstom tanke žilice na njenim grudima, ležao je kao netko tko se osvješćuje poslije neke nesvijesti. Oni se ne će rastati. Nikada! Nego spavati, kao što zaspe vatra kad se plamen ugasi; kao što spava muzika na svojim zamuklim žicama!

A djevojka nije skidala oka s njega.

Bilo je blizu deset kad ju je spravio u postelju. A kad je ona otišla poslušno u spavaću sobu, on donese tintu i papir i stavi dolje kraj kamina. Slabić, nestalan, ništarija — ne zadrhta. Mislio je da će se, dođe li dotle, pokolebati; ali nekakvo bjesnilo ga je gonilo naprijed. Bude li dalje živio a priznao, zatvorit će ga, oduzeti mu ono jedino što je ljubio, rastaviti ga s njome; zasuti mu pijeskom jedino vrelo u pustinji. Bili prokleti! I on stade pisati pri svjetlosti vatre što je blago obasjavala bijele arke papira; dok je, kraj tamnog zastora, stojala i promatrala djevojka, u spavaćici, ne mareći za studen.

Čovjek, kad se utapa, sjeća se svoje prošlosti. Poput izgubljenog pjesnika njega je »odnio vjetar«. Sada se radilo o tome da ostane vjeran sebi. Čovjek može da koleba nedjelje i nedjelje, svjesno, podsvjesno, čak i u svojim snovima, dok ne dođe trenutak kad svako daljnje kolebanje postane nemoguće. Crna odora, mali gonjeni sijedi starčić koji gleda gore u nju s nekim čuđenjem — kolebanje je prestalo!

Bio je sada svršio pisanje, pa je samo buljio u vatru.

Vatra, svijeće, i vatra — nema više plamena ni buktanja!

A kraj tamnog zastora motrila je djevojka.

X

Keith nije otišao kući, nego u svoj klub; i on sjedne u sobu određenu za primanje gostiju, praznu u taj sat, te stane čitati izvještaj o kaznenoj raspravi. Luđaci su iskonstruirali slučaj koji je izgledao dosta crn. I dugo je vremena, razmišljajući, hodao gore-dolje po debelom mekom sagu koji je prigušivao korake. Mogao je možda posjetiti branioca, mogao je to slobodno učiniti kao stručnjak koji misli da je pravda učinila omašku. Morao se je uložiti priziv; u najgorem slučaju, mogla se je podnijeti i molba za pomilovanje. Stvar se je mogla — morala još ispraviti, samo ako Larry i ona djevojka ništa ne učine!

Nije imao tekâ, ali navika da se jede je i suviše jaka. A dok je jeo, bacao je razdražene poglede na svoje klupske drugove. Oni su izgledali tako zadovoljni. Kakve li nepravde — da se je taj crni oblak nadvio nad jednom poštenjačinom kakav je bio ma koji od njih! Prijatelji, stručnjaci u tim stvarima — među njima jedan sudac — priđoše naručito njegovome stolu da mu izraze svoje udivljenje zbog toga kako je vodio onu ostavinsku parnicu. Večeras je imao stvaran razlog da bude ponosan, ali on nije osjećao nikakva ponosa. Ali je ipak, u toj dobro zagrijanoj sobi u kojoj je mirno gorjelo svijetlo, koja je bila puna muškaraca koji su otmjeno jeli, otmjeno razgovarali, neprimjetno postao donekle spokojan.

Ovo je zacijelo bila stvarnost; ona sjena, ona stvar vani bila je samo žalosno cvilenje vjetra pred kojim moraš da zatvoriš i zbilja zatvaraš vrata — kao pred siromaštvom i gadom što stvarno ne postoje za ljude koji imadu sigurnu i naprednu egzistenciju. Pio je šampanjac. On pomože ojačati stvarnost, a sjenama dati još jači izgled sjene. A dolje u sobi za pušenje sjedne pred kamin, u jedan od onih naslonjača u kojima se poslije jela tako udobno drijema. Tamo postade pospan, te u jedanaest sati ustade da pođe kući. Ali tek što je bio sišao niz niske stepenice i prošao kroz vrata koja se otvaraju okretanjem i koja ne propuštaju propuh, spopade ga strah, kao da ga je bio udahnuo u se udihnuvši januarski vjetar! Larryevo lice; i djevojčino koje je promatralo to lice! Zašto ga je tako promatrala? Larryev smiješak; i cvijeće u njegovoj ruci; Da kupuje cvijeće u takvom trenutku! Djevojka je bila njegova robinja — rekao joj što mu drago, ona će učiniti. Ali ona ne bi bila nikada kadra zaustaviti ga. Ovaj isti trenutak mogao je on da se žuri da bi se sam prijavio!

Ruka mu, duboko zaturena u džep krznene bunde, dodirnu iznenada nešto hladno. Ključevi koje mu je Larry bio dao još napočetku svega. Tu su odonda ležali zaboravljeni. Slučajni dodir s njima stvori u njemu odluku. On okrene prema Borrow Streetu, idući s velikom brzinom. Mogao je samo opet otići i pogledati. Bolje će spavati znajući da je sve učinio što je mogao. Na uglu one žalosne ulice morade pričekati dok nije postala pusta prije nego li je pošao u kuću spram koje je sada osjećao silno gnušanje. Otvori vanjska vrata i zatvori ih za sobom. Pokuca, ali nitko se ne javi. Možda su bili legli. Pokuca nanovo i nanovo, a onda otvori vrata, stupi unutra, i brižno ih zatvori. Svijeće su bile upaljene, vatra je gorjela; pred njom su bili porazbacani jastuci po podu i posuti cvijećem! I stol je — također, bio pokriven cvijećem i ostatcima jela. Kroz napola povučeni zastor mogao je vidjeti da je i unutrašnja soba bila osvijetljena. Zar su otišli od kuće, ostavivši sve ovako? Otišli! Srce mu je silno lupalo. Boce! Larry je pio!

Zar se je zbilja desilo? Zar se mora vratiti kući s tom mrljom na sebi; znajući da mu je brat ubica koji je to priznao i koji je žigosan kao takav? On žurno priđe napola otvorenim zastorima i zaviri unutra. Prema zidu spazi postelju, i njih dvoje u njoj. On ustukne sasvim iznenađen i primiren. Zaspali a da nisu spustili zavjese, ostavivši svijetla? Spavali uza sve njegovo kucanje! Mora da su oboje pijani. Krv mu navali u glavu. Zaspali! I pojurivši opet naprijed, viknu: »Larry!« Onda, teško dišući priđe postelji. »Larry!« Nema odgovora! Nitko se ne maknu! Uhvativši brata za rame, prodrma ga žestoko. Bilo je hladno. Ležali su zagrljeni, prsa uz prsa, usne uz usne, a lica su im bila bijela u svijetlu što je sjalo iznad toaletnog stolića. A Keitha spopade takva jeza da se morao pridržati za mjedenu motku iznad njihovih glava. Onda se prigne dolje, pa, ovlaživši prst, stavi ga sasvim na njihove zatvorene usnice. Onesvjestit se nisu mogli njih dvoje tako silno; a ni san u pijanstvu nije mogao biti tako tvrd. Njegov vlažni prst nije ćutio ni najslabiji dašak zraka, a ni bila im nisu na rukama nikako kucala. Ne dišu! Ne žive! Djevojčine su oči bile zaklopljene. Kako je neobično nevina izgledala! Larryeve otvorene oči kao da su ukočeno gledale u njene zatvorene oči; ali Keith opazi da nisu imale vida. Kao zajecavši on im zaklopi vjeđe. Onda, s nekim impulsom koji ne bi mogao nikada objasniti, stavi jednu ruku na glavu svoga brata, a drugu ruku na djevojčinu svijetlu kosu. Pokrivač joj je bio malko popuznuo s gologa ramena; on ga povuče gore, kao da je htio da joj bude toplo, te pri tome spazi sjaj nekog metala; malešan zlatan križić ne duži od nokta na palcu, na tankom čeličnom lančiću, spuznuo je bio s njenih grudi pod pazuho ruke kojom je bila zagrlila Larrya oko vrata. Keith ga gurnu pod pokrivač te opazi omot lista priboden za pokrivač; sagnuvši se, pročita: »Molim da se ovo smjesta preda policiji. — Laurence Darrant.« On stavi list u džep. Poput previše rastegnute elastike, popuca u njemu razum, volja, sposobnost rasuđivanja i odluke. S nevjerojatnom brzinom pomisli: »Ja ne smijem o tome ništa

da znam. Ja moram da odem!« I, gotovo prije nego li je i znao da se je maknuo, nađe se opet vani na ulici.

Ne bi to mogao nikada reći što je mislio dok je išao kući. Nije zbilja došao k sebi dok se nije našao u svojoj radnoj sobi. Tamo, drhtavom rukom, natoči sebi whiskya i iskapi ga! Da nije slučajno bio onamo otišao, dvorkinja bi ih našla kad bi došla ujutro, i predala bi onaj omot policiji! On je imao pravo — pravo da sazna što je bilo u njemu! On ga otvori.

»Ja Laurence Darrant, koji sam naumio umrijeti od vlastite ruke, izjavljujem da je ovo svečana i istinita ispovijed. Ja sam izvršio ono što je poznato kao ubijstvo u ulici Glove Lane u noći prošlog 27. novembra i to na ovaj način« i tako dalje i tako dalje do zadnjih riječi — »Nismo željeli umrijeti; ali ne možemo podnijeti da nas rastave, a ja ne mogu gledati da se nevin čovjek objesi mjesto mene. Ja ne vidim drugog izlaza. Molim da nam se mrtva tijela ne paraju. Otrov koji smo uzeli je onaj kojega će se nešto naći na toaletnom stoliću. Molimo da budemo zajedno pokopani.

Laurence Darrant.

»28. januara, oko deset sati navečer.«

Punih pet minuta stojao je Keith s tim papirima u ruci, dok je ura kucala, vjetar pomalo cvilio vani u drveću, plamen lizao cjepanice mirno praskajući i pucketajući, živeći svojim jakim životom kao tamo na ognjištu. Onda se prene, pa sjedne da ponovo sve pročita.

Tu je sve stojalo, upravo onako kako je Larry bio njemu ispričao — ništa nije izostavljeno, sasvim jasno; dapače adrese ljudi koji su mogli posvjedočiti da je djevojka nekada bila Walennova žena ili ljubovca. Bilo je uvjerljivo. Jest. Bilo je uvjerljivo.

Papiri mu ispadoše iz ruke. On je vrlo polagano uviđao užasnu činjenicu da tu na podu kraj njegovog naslonjača leži život ili smrt još jednog čovjeka; da je on, uzevši ovu ispovijest u svoje ruke preuzeo sudbinu skitnice osuđenog na smrt; da mu on ne može vratiti život a da se ne izvrgne ljagi te sramote, a da čak i sebe ne dovede u opasnost. Ako pusti da

ta ispovijest dođe u ruke vlastima, ne će moći izbjeći najtežoj sumnji da je za tu cijelu stvar znao već ova dva mjeseca. Morat će prisustvovati istrazi, morat će ga prepoznati onaj stražar kao čovjeka koji je dolazio pod vežu da vidi gdje je ležalo mrtvo tijelo, kao čovjeka koji je posjetio djevojku ono isto veče nakon ubijstva. Tko će povjerovati u puki slučaj takvih posjeta sa strane ubicina brata? Ali osim te sumnje, strašna sablazan koju mora tako senzacionalna afera izazvati osujetila bi njegovu karijeru, njegov život, život njegove mlađane kćerke! Larryevo samoubistvo s tom djevojkom napravit će dosta senzacije; ali to nije ništa spram one druge. Takva smrt ima svoju romantičnost; on nema s njome posla osim što je ožalošćeni brat, a mogla je možda biti čak i zabašurena! Ono drugo — nitko toga ne bi mogao zabašuriti, nitko spriječiti da to i vrapci na krovu saznadu. On ustade sa stolice, i prošeta se nekoliko minuta po sobi nesposoban da svoje misli svede na stvar. Pred njim iskrsnuše slike. Lice čovjeka koji mu je svako jutro dodavao vlasulju i talar, naduto i radoznalo gledajući ga ispod oka što nije nikada prije opazio; lice njegove mlađane kćerke s uzdignutim obrvama, naprćenim ustima, s mutnim očima; malešno zlatno raspelo pod pazuhom mrtve djevojke; ugašeni pogled u Larryevim nezatvorenim očima; dapače njegov vlastiti palac i kažiprst koji su zaklopili vjeđe. A onda viđe neku ulicu i nebrojeni svijet što je prolazio, okrećući se za njim i zijajući u njega. I prestavši hodati, reče glasno: »Nek idu do vraga! Svako čudo za tri dana!« Nije li on bio ovlašten raspolagati tom ispovješću! Ovlašten! On napokon nije ništa učinio čega bi se morao stidjeti, čak ako i jest prešutio da mu je ono bilo poznato. Bio je brat! Tko bi ga mogao pokuditi? I on pokupi one listove papira. Ali poput neke velike prljave ruke, sablazan se nadnese nad njega; njen surovi, zlobni glas kao da je vikao: »Novine!... Novine!... Ubijstvo u ulici Glove Lane!... Samoubijstvo i ispovijest brata poznatog kraljevskog sudbenog vijećnika... Brat poznatog kraljevskog sudbenog vijećnika... Ubijstvo i samoubijstvo... Novine!» Zar

da pusti da ga zapljusne ta gadna bujica! Zar da on, koji nije ništa učinio, okalja život svoje rođene male kćerke; okalja svog mrtvog brata, njihovu pokojnu majku — sama sebe, svoju rođenu vrijednu važnu budućnost? A sve zbog jednog kanalskog štakora! Objesite ga, objesite klipana ako se mora! A to još nije bilo sigurno. Priziv! Molba za pomilovanje! On se može — on se i hoće spasiti! Sad kad je ovako ispalo, zar da sam, svojom vlastitom akcijom, sebe upropasti!

On se najedared naglo okrene i hiti ispovijest među raspaljenu žeravicu. A njegovim izrovanim tamnim licem preleti osmjeh, poput onih plamenova što liznuše listove papira, dok se nisu savinuli i dok nisu pocrnili. Vrškom cipele raspršio njihov nagoreni i iskidani preostatak. Zgazio ih! Zgazio život onog čovjeka! Spalio? Jedan čovjek — jedan nevini čovjek — kanalski štakor! Odstupivši od vatre uhvati se za čelo. Gorjelo je kao živa vatra.

Eto, sad je bilo učinjeno. Samo se lude bez volje ili cilja kaju. I on se najedared nasmije. Larry je dakle umro ni za što! U njega nije bilo nikakve volje, nikakva cilja, pa je evo mrtav! On i ona djevojka mogli su sada živjeti, ljubeći jedno drugo u toploj noći, negdje daleko odavde na drugom kraju svijeta, mjesto da ovdje leže mrtvi u hladnoj noći! Lude i slabići su se kajali, trpjeli su zbog svoje savjesti i kajanja. Muškarac je stupao odrešito, išao je prema svome cilju, nemareći što će biti!

On priđe prozoru i povuče zavjesu. Što je to bilo? Neka su vješala stršila u zraku, netko je visio na njima? Ah! Samo su drveta — tamna drveta — zimska kao kostur gola drveta! Ustuknuvši natrag, vrati se k svome naslonjaču i sjedne u nj ispred vatre. Tako se je žarila i onda, svjetiljka je bila zavrnuta, njegov naslonjač privučen, kad je ono popodne prije dva mjeseca bio unišao Larry. Ih! On uopće nije nikad ni došao! To je bila neka mora. On je spavao. Kako mu je gorjela glava! Pa skočivši, pogleda u kalendar na svom pisaćem stolu. »28 januar!« Nije san! Lice mu postade tvrdo i smrknuto. Naprijed! Ne kao Larry! Naprijed!

PEDRO ANTONIO DE ALARCÓN:

TROROGI ŠEŠIR

PIŠČEV PREDGOVOR

Ima malo Španjolaca, računajući čak i one koji malo znadu i čitaju, kojima je nepoznata pričica što služi podlogom ovome djelcu.

Neki neuki kozar, koji nije bio nikada izlazio iz skrovitoga zaselka u kojemu se rodio, bio je prvi od koga smo ju čuli pričati. — Bio je to jedan od onih seljaka bez ikakova obrazovanja, ali po prirodi lukavih i vragoljastih, koji u našoj narodnoj književnosti igraju toliku ulogu s nadimkom »ugursuzi«. Kadgod je u selu bila kakova svečanost, bilo radi svatova ili krštenja, ili zbog svečanog posjeta gospodarâ, njegova je dužnost bila da priredi lakrdije i pantomine, da pravi budalaštine i da kazuje romance i pripovijetke; — i baš jednom zgodom (imade otada gotovo čitav jedan ljudski vijek..., to jest, imade već više od trideset i pet godina), imao je da jedne noći zabliješti i oduševi našu (relativnu) nevinost pripovijetkom u stihovima »Corregidor* i mli-

* Corregidor (čita se: korehidor) — nekada prvo, od kralja imenovano službeno lice koje upravlja jednim gradom i u njemu ujedno vrši i sudsku vlast, donekle nalik na našeg negdašnjeg velikog suca ili gradskog kapetana.

narica« ili »Mlinar i corregidora«, koju danas predajemo publici pod više transcendentalnim i više filozofskim imenom (jer to tako traži ozbiljnost ovih vremenâ) »Trorogi šešir«.

Sjećamo se, uostalom, da su, onda kada nas je pastir tako dobro pozabavio, tamo sakupljene djevojke udavače pocrvenile, po čemu su im majke zaključile da je pripovijest ponešto masna, radi česa su podigle kuku i motiku na pastira; ali jadni Repela (tako se zvao pastir) nije nikome ostajao dužan, pa odgovori rekavši: da nemaju razloga da se tako sablažnjavaju, jer iz njegove pripovijesti ne proizlazi ništa što ne bi znale čak i duvne pa čak i četirigodišnje djevojčice...

— A ako ne, da vidimo (zapita kozar): što se jasno vidi iz priče »Corregidor i mlinarica?« Da muž i žena zajedno spavaju, i da nijednome mužu nije pravo da drugi muškarac spava s njegovom ženom! — Meni izgleda da je to istina!

— Dakako da je istina! — odgovoriše majke, čuvši hihotanje svojih kćeri.

— Da kum Repela ima pravo (primijeti nato mladoženjin otac), dokaz je da su svi, i djeca i odrasli ovdje prisutni, već upućeni da će noćas, čim se svrši ples, Juanete i Manolilla prvi put upotrebiti onu krasnu bračnu postelju koju je tetka Gabriela maločas pokazala našim kćerima, da bi se nadivile vezovima na dušecima...

— Još i više! (reče mladenčin djed): čak u vjeronauku i u samim propovijedima govori se djeci o svima tima tako prirodnim stvarima, obavješćavajući ih o tome kako je Naša Gospa Sveta Ana dugo bila nerotkinja, o kreposti nevinoga Josipa, o ratnome lukavstvu Juditinom, i o mnogim drugim čudesima kojih se sada ne sjećam. — Zato, gospodo...

— Ništa, ništa, kume Repela! (kliknuše hrabro djevojke). Pričajte još jedared svoju pripovijetku; ona je vrlo vesela!

— I čak vrlo pristojna! (nastavi djed). Jer u njoj se nikome ne svjetuje da bude rđav; niti se uči da bude rđav; niti ostaje bez kazne onaj tko to jeste...

— Pa dobro! Ponovite ju! — rekoše najzad u jedan glas majke obitelji.

Kum Repela stade nanovo pričati pripovijest; i pošto su svi njen sadržaj sada posmatrali u svijetlu one tako bezazlene kritike, uvidješe da se nema gdje staviti nekakovo »ali«; a to je isto kao da su rekli da daju potrebnu dozvolu.

* * *

Tokom godina čuli smo mnoge i vrlo razne verzije one iste pustolovine Mlinara i corregidore, uvijek iz usta vragolanâ iz kakvog sela ili zaselka, po načinu već pokojnoga Repele, a osim toga smo je čitali štampanu u raznim »Slijepčevim romancama«, pa čak i u čuvenoj zbirci romanca nezaboravnoga Don Augustina Durána.

Temelj pripovijesti je svuda isti: tragikomičan, šaljiv i strašno epigramatičan, kao sve dramatske moralne pouke kojima se oduševljava naš narod, ali forma, slučajni mehanizam, nuzgredni događaji, mnogo se razlikuju, vrlo mnogo, od pričanja našega pastira, toliko da ovaj ne bi mogao u zaselku pričati nijednu od spomenutih verzija, a ni onih koje kolaju naštampane, a da si čestite djevojke ne bi prije zapušile uha, ili da se ne bi izvrgao tome da mu njihove majke oči iskopaju. — Toliko su prosti glupani drugih provincija naduvali i izobličili tradicionalni slučaj koji u verziji klasičnoga Repele izlazi tako sočan, diskretan i lijep.

Dugo je, zato, tome kako smo stvorili odluku da uspostavimo istinu svega toga, vrativši neobičnoj zgodi o kojoj se radi njezin prvobitni značaj, jer nismo nikada sumnjali da je to bio onaj u kojemu je bila najbolje sačuvana pristojnost. — A kako bi se i moglo o tome posumnjati? Ta vrsta pripovjedaka,

prolazeći kroz ruke puka, nikada se ne izrodi tako da bi one postale ljepše, nježnije i pristojnije, nego tako da se dodirom s prostotom i nepristojnošću iskvare i da izblijede.

To je povijest ove knjige... Time započnimo; to jest počnimo pripovijest o »Corregidoru i mlinarici«, nadajući se da će ju tvoj zdravi razum (ah, poštovana publiko!) »pročitavši je i prekriživši se više puta nego li da si vraga vidio« (kako je rekao Estebanillo Gonzáles u predgovoru svoje), »smatrati je dostojnom i vrijednom da je izišla na svijetlo.«

U julu 1874.

I

KADA SE JE STVAR DESILA

Bilo se započelo ovo dugo stoljeće, koje se već primiče kraju. — Ne zna se točno godina: jedino je stalno da je bilo poslije godine 4 i prije 8.

Vladao je tada još u Španjolskoj Don Carlos IV od Bourbona; p o m i l o s t i B o ž j o j, prema novcu, a po zaboravu ili po naročitoj milosti Bonapartinoj, prema francuskim izvještajima. — Ostali evropski vladari potomci Louisa XIV bili su već izgubili krunu (a njihov starješina glavu) u strašnoj oluji koja je prošla tim ostarjelim dijelom svijeta počevši od 1789 godine.

Ali se nije u tome sastojala osebujnost naše domovine u tima vremenima. Vojnik Revolucije, sin nekog nepoznatog korzikanskog odvjetnika, pobjednik kod Rivoli-a, kod Piramida, kod Marenga i u stotinu drugih bitaka, bio se upravo okrunio krunom Karla Velikoga i bio je potpunoma preobrazio Evropu, stvarajući i ukidajući narode, brišući granice, iznalazeći dinastije i mijenjajući oblik, ime, mjesto, običaje pa čak i nošnju gradova kojima je prolazio na svome bojnome hatu poput nekog živog potresa, ili poput »Antikrsta«, kako su ga zvale Sjeverne Vlasti... — A ipak, naši oci (Bog im dao duši lako), daleko od toga da ga mrze ili da ga se boje, još su uživali veličajući njegove neobične podvige, kao da se radi o junaku kakvog viteškog romana, ili o stvarima koje se dešavaju na nekom drugom planetu, nikako ni ne sluteći da bi ikada pomislio da dođe ovamo da pokuša okrutnosti što ih je bio počinio po

Francuskj, Italiji, Njemačkoj i po drugim zemljama. Jedanput na tjedan (a najviše dvaput) dolazila je pošta iz Madrida u većinu važnih gradova Poluotoka, donoseći ponekad broj novina »Gaceta« (koje također nisu bile dnevne), i iz njih su glavne ličnosti (pretpostavljajući da je u »Gaceti« bio govor o sitnicama) saznavale da li postoji s onu stranu Pirineja kakva država više ili manje, da li se je bila kakova druga bitka u kojoj se borilo šest ili osam kraljeva i careva, i da li se Napoleon nalazi u Milanu, u Bruselju ili u Varšavi... — Inače su naši pretci i dalje živili po starom španjolskom običaju, vanredno polako držeći se svojih starih običaja, u miru i u milosti Božjoj, sa svojom Inkvizicijom i sa svojim redovnicima, sa svojom slikovitom nejednakošću pred zakonom, sa svojim povlasticama, sloboštinama i ličnim preimućstvima, sa svojom nestašicom svake municipalne ili političke slobode, pokoravajući se podjedno čuvenim biskupima i moćnim corregidorima (čije odnosne vlasti nije bilo lako ograničiti, jer su se i jedni i drugi bavili i vremenitim i vječnim stvarima), i plaćajući desetinu, prvijence, poslovni porez, potpore, darove i prisilne milodare, rente, rentice, glavarine, kraljevske trećine, državni porez, daće i valjda još pedeset podavanja, kojih nazivi nisu sada od važnosti.

I tu se svršava sve što ova pripovijest ima da pokaže u vojničkom i političkom životu one epohe; jer naša jedina svrha, prikazujući što se tada dešavalo na svijetu, bila je da pokažemo kako je one godine o kojoj se radi (pretpostavimo da je to bila 1805) vladao tada u Španjolskoj s t a r i r e ž i m u svim krugovima javnog i privatnog života kao da su se Pirineji, usred tolikih novotarija i prevrata, bili pretvorili u neki drugi Kineski zid.

II

KAKO JE ONDA SVIJET ŽIVIO

U Andaluziji, naprimjer, (jer ono što ćete čuti dogodilo se baš u nekom gradu Andaluzije), ugledne su se osobe i dalje vrlo rano dizale: odlazile su u katedralu na ranu misu, ako i nije bio zapovjedni blagdan; doručkovale su, u devet, pečeno jaje i lončić čokolade s kruhom prženim na ulju; ručali su, od jedan do dva popodne, lonac i pečenku, ako je bilo lova, a ako nije, samo lonac; prospavali su odmor poslije ručka; onda bi se prošetali poljem, odlazili bi na krunicu, u suton, u svoju odnosnu župu; popili bi još jednu čokoladu o Zdravoj Mariji (ovu s dvopekom); najodličniji bi prisustvovali sastanku kod Corregidora, dekana ili kod uglednika koji je stanovao u mjestu; vraćajući se kući o Pozdravljenju; zatvorivši vežu prije nego li odzvoni; večerajući salatu i paprikaš, promjene radi, ako nisu bile stigle svježe srdjelice, i legli bi odmah sa svojom suprugom (oni koji su je imali), ali bi prvo krevet morao biti zagrijan tokom devet mjeseci u godini...

Presretna li vremena kada je naša zemlja živila u mirnom i spokojnom posjedu svih paučina, sve prašine, svih moljaca, svih poštovanja, svih vjerovanja, svih tradicija, svih običaja i svih zloupotreba što ih vijekovi posvetiše! Presretna li vremena kada je u ljudskome društvu bilo raznih klasa, raznih osjećaja i raznih običaja! Presretna li vremena, velim..., naročito za pjesnike koji su iza svakoga ugla nailazili na kakvu međuigru, kakvu šalu, kakvu komediju, kakvu dramu, kakvu duhovnu igru ihi kakvu epopeju, mjesto ove prozajične jednoličnosti i neukusnog realizma što nam najzad ostavi u amanet Francuska revolucija! — Presretno vrijeme, zacijelo!...

Ali to znači da sam opet zapao u staru pogrješku. Dosta je već općenitosti i okolišanja, pa započnimo odlučno pripovijest o »Trorogom šeširu«.

III

DO UT DES*

U ono vrijeme, dakle, bio je blizu grada X neki mlin za meljavu brašna (koji više ne postoji), udaljen otprilike četvrt milje od mjesta, između podnožja blagog brežuljka zasađenog višnjama i trešnjama i nekog vrlo plodnog povrtnjaka koji je služio kao međa (a katkada kao korito) povremenoj i izdajničkoj rijeci.

Već od nekog vremena bio je taj mlin, iz više i raznih uzroka, omiljena meta i odmaralište najotmjenijih šetalaca spomenutoga grada... — Ponajprije, do njega je vodio kolski put, koji je bio manje neprohodan nego li u ostali u onim krajevima. — Drugo, ispred mlina se nalazila mala poploćena čistina, prekrivena golemom brajdom, pod kojom se vrlo lijepo hladilo ljeti a sunčalo zimi, zahvaljujući izmjeničnim promjenama lišća vinove loze... — Treće, mlinar je bio vrlo častan čovjek, vrlo diskretan, vrlo fin, koji je, štono se veli, poznavao ljude i koji je veliku gospodu, koja su imala običaj da ga počaste svojim večernjim posijelima, nudio... onim što je davalo godišnje doba, sada zelenim grahom, sada trešnjama i višnjama, sada sirovom loćikom i ne začinjenom (koja je vrlo dobra kada se jede s kruhom isprženim na ulju; s prženim kruhom koji su se pobrinula poslati unaprijed njihova gospodstva), sada dinjama, sada grožđem one iste brajde, koja im je služila kao krov, sada klipovima kukuruza, a ako je bila zima, pečenim kestenom i bademima i orasima, a kadikad za vrlo hladnih popodneva, gutljajem jakoga vina (ali već u kući i pokraj vatre), kojemu se o Uskrsu obično dodavalo ponešto slatkiša, malo kruha s maslacem, koji perec ili koja kriška alpujarrenjskog pršuta.

— Zar je mlinar bio tako bogat, ili tako nerazumni njegovi gosti? — uskliknut ćete, prekinuvši me.

* Znači: dajem da i ti daješ.

Ni jedno ni drugo. Mlinar je samo imao koliko mu je bilo potrebno da živi, a ona su gospoda bila sušta obzirnost i ponos. Ali u doba kada se plaćalo pedeset i nekoliko raznih daća Crkvi i Državi, jedan običan čovjek tako bistra uma kao onaj nije stavljao mnogo na kocku ulagujući se gradskim vijećnicima, kanonicima, redovnicima, pisarima i ostalim uplivnim ličnostima. Zato je i bilo ljudi koji su govorili da kum Lucas (tako se zvao mlinar) prištedi godišnje silan novac zato što časti sav svijet.

— »Vaša će mi Milost dati stara vratašca kuće koju ste srušili, kazivao je jednome. — »Vaše Gospodstvo (govorio je drugome) moglo bi narediti da mi snize potporu, ili glavarinu, ili namet.« — »Vaša Prečasnost će mi dozvoliti da u samostanskom vrtu naberem malo lišća za moje svilene bube.« — »Presvijetli će mi dati dozvolu da dovezem malo drva iz planine X.« — »Časni će mi otac napisati dvije riječi da mi dopuste usjeći malo građe u boriku H.« — »Vaše Blagorođe treba da mi napiše pisamce koje me ništa ne će stojati.« — »Ove godine ne mogu platiti najamnine.« — »Nadam se da će parnica ispasti u moju korist.« — »Danas sam jednom opalio nekoliko šamara, pa držim da ga valja uhapsiti zato što me je izazvao.« — »Da li bi Vaša Milost imala to izviše.« — »Treba li vam to za nešto?« — »Možete li mi posuditi mulu?« — »Jesu li vam sutra zauzeta kola?« — »Mislite li da mogu poslati po magarca?...«

I tako su se moljakanja ponavljala u svako doba, dobivajući uvijek za odgovor velikodušne i nesebične riječi... »Po vašoj molbi.«

Po tome već vidite da kum Lucas nije srljao u svoju propast.

IV.

JEDNA ŽENA VIĐENA IZVANA

Zadnji a možda najjači razlog koji je imala gradska gospoštija da svako popodne pohađa mlin kuma Lucasa, bio je... da su, kako svećenici tako i svjetovnjaci, počevši od gospodina biskupa i od go-

spodina corregidora, mogli tamo udobno promatrati jedno od najljepših, najdražesnijih i najdivnijih djela što su proizišla iz Božjih ruku, iz ruku onoga, koji se onda zvao Najviše Biće po Jovellanos-u i po čitavoj pofrancuženoj školi naše zemlje...

To djelo... zvalo se »gospa Frasquita.«

Počinjem time da vam odgovaram da je gospa Frasquita, zakonita supruga kuma Lucasa, bila sjajna žena, i da su to znali svi odlični posjetioci mlina. Velim još i više: nitko od njih nije pokazivao da ju gleda očima muškarca ili s kakvom grješnom namjerom. Divili su joj se, jest udvarali su joj ponekad (dakako pred njenim mužem), redovnici i gospoda, kanonici kao i predstavnici vlasti, kao čudu od ljepote koje služi na čast svome Stvoritelju, i kao obijesnoj i vragoljastoj namiguši, koja je bezazleno razveseljavala najsjetnije duhove. — »Ona je lijepa životinjica«, znao je kazati krjeposni prelat. — »Ona je kip iz grčke starine«, opazio bi neki vrlo učeni advokat, dopisnik akademijin za historiju. — »Ona je slika i prilika Evina«, upleo bi se franjevački prior. — »Ona je kraljevska djevojka«, uskliknuo bi milicijski pukovnik. — »Ona je zmija, sirena, demon!«, dobacio bi corregidor. — »Ali je dobra žena, anđeo, stvor božji, djevojčica od četiri godine«, rekli bi najzad svi, vraćajući se iz mlina nabokavši se groždja ili oraha, da potraže svoja sumorna i točno po pravilima udešena ognjišta.

Djevojčica od četiri godine, to jest gospa Frasquita, imala je blizu trideset. Bila je više od dva rifa visoka i srazmjerno jaka, ili možda još deblja nego li bi pristojalo njenom ponosnom stasu. Izgledala je kao neka gorostasna Nioba i zato što nije imala djece izgledala je kao neki ženski Herkules; izgledala je kao neka rimska matrona, kao one od kojih još imade primjeraka u Trasteveru. — Ali najviše se na njoj opažala neka pokretljivost, lakoća, živahnost, dražest njenog povelikog lika. Da bude kip, kako je tvrdio akademik, nedostajala joj je monumentalna mirnoća. Savijala se poput trske, okretala se poput vjeternice, plesala je kao zvrk. — Lice joj je bilo još pokretljivije i, radi toga, manje plastično. Oživljavalo ga je

dražesno čak pet jamica: dvije na jednom obrazu; jedna na drugom; jedna, vrlo malešna, u blizini mjesta gdje su joj se, s lijeve strane, sastajale nasmijane usne, i zadnja, najveća nasred njenog okruglog podbratka. Dodajte tome vragoljasta kreveljenja, dražesna žmirkanja i različne položaje glave što je povećavalo ugodnost razgovora s njome, pa ćete sebi stvoriti sliku o onom licu punom čara i ljepote i koje je uvijek blistalo od zdravlja i veselosti.

Ni gospa Frasquita ni kum Lucas nisu bili Andaluzijci: ona je bila Navarka a on iz Murcije. Kad mu je bilo petnaest godina otišao je u grad X, napola kao paž, napola kao sluga biskupa, pretšasnika onoga koji je tada upravljao onom crkvom. Njegov ga je zaštitnik odgajao za svećenika, pa možda s tom namjerom i da ne bi ostao bez kongrue, ostavio mu je oporučno mlin; ali kum Lucas, koji je u doba smrti Njegove Presvijetlosti bio samo u niže redove zaređen, svuče onaj isti čas mantiju, stupi u vojsku, željan više da vidi svijeta i da se naužije pustolovina nego li da služi misu ili da melje pšenicu. — Godine 1793. sudjelovao je u vojni u Zapadnim Pirinejima, kao ordonans hrabroga generala Don Venture Caro; učestvovao je u navali na Castillo Pinón, a onda je dugo vremena ostao u sjevernim provincijama, gdje istupi iz vojske. — U Estelli se upozna s gospom Frasquitom, koja se tada zvala samo Frasquita; zaljubi se u nju; oženi se njome, pa ju odvede sa sobom u Andaluziju, potraživši onaj mlin koji je trebao da ih vidi tako spokojne i sretne za ostalog njihovog putovanja ovom dolinom suza i smijeha.

Gospa Frasquita, dakle, presađena iz Navarre u onu samoću, nije primila nikakovog andaluzijskog običaja, te se uveliko razlikovala od seljačkih žena u okolici. Nosila se jednostavnije, pristalije i elegantnije od njih; više je prala svoje tijelo, i dozvoljavala suncu i zraku da joj miluje zasukane ruke i razgolićeni vrat. Donekle se služila istim ruhom kao gospođe onoga vremena, ruhom Goyinih žena, ruhom kraljice Marije Luise: ako i nije bila suknja od pola koraka, bila je suknja samo od jednoga koraka, vrlo kratka, ispod koje joj se vidjele sitne nožice i početak obline

njene prekrasne noge: haljina joj je bila okruglo i duboko izrezana na grudima, po madridskom načinu, gdje se je sa svojim Lucasom zadržala dva mjeseca, seleći se iz Navarre u Andaluziju; sva joj je kosa bila skupljena navrh vrška tjemena, što je isticalo dražest njene glave i njenoga vrata; nosila je krasne naušnice u majušnim ušima, i mnogo prstenja na šiljastim prstima svojih tvrdih ali čistih ruku. — Najzad: glas gospe Frasquite imao je sve tonove najmelodioznijeg instrumenta s najvećim objamom, a smijeh joj je bio tako veseo i srebren, da je izgledao kao Uskršnje zvono.

Ocrtat ćemo sada kuma Lucasa.

V.

MUŠKARAC VIĐEN IZVANA I IZNUTRA

Kum Lucas je bio ružniji od Picija. Bio je to čitav svoj život, a bilo mu je već blizu četrdeset godina. A ipak je Bog stvorio na svijet malo tako simpatičnih i ugodnih muškaraca. Pokojni ga je biskup izmolio od njegovih roditelja, koji su bili pastiri, ne dušâ, nego pravih ovaca, osvojen njegovom živahnošću, njegovim duhom i njegovom ljupkošću. Pošto je umrla Njegova Presvijetlost, i pošto je momče bilo ostavilo seminar radi kasarne, odlikovao ga pred čitavom svojom vojskom general Caro, postavivši ga za svog najprisnijeg ordonansa, svog pravog bojnog slugu. Odsluživši, najzad, vojničku službu, bilo je kumu Lucasu isto tako lako osvojiti srce gospe Frasquite, kao što mu je bilo lako zadobiti poštovanje generalovo i prelatovo. Navarka, koja je onda imala dvadeset proljeća, koja je bila zjenica oka svih momaka u Estelli, a neki su od njih bili vrlo bogati, nije mogla odoljeti neprestanim doskočicama, duhovitim šalama, pogledima zaljubljenog majmuna i lakrdijaškom i stalnom smijuljenju, punom zlobe, ali i nježnosti, onog Murcijana, tako drskog, tako rječitog, tako pametnog, tako uslužnog, tako hrabrog i tako

dražesnog, da je naposljetku zaludio, ne samo željkovanu ljepoticu, nego i njenoga oca i njenu majku.

Lucas je bio tada, a bio je i dalje u doba o kojemu pričamo, malen stasom (barem upoređen sa svojom ženom), malko visokih ramena, vrlo crnomanjast, slabe brade, krupna nosa, velikih ušiju i kozičav. — Naprotiv, usta su mu bila pravilna a zubalo ne može biti bolje. Rekao bi da je samo vanjština toga muškarca bila gruba i ružna: jer čim si počeo prodirati u njegovu nutarnjost pojavile bi se njegove odlike, a te su odlike počinjale sa zubima. Onda je dolazio glas, zvučan, gibak, privlačiv; muškarački i kadikad ozbiljan, sladak i ljubak kada bi nešto molio, a odoljeti mu bilo je uvijek teško. Dolazilo je zatim ono što je taj glas kazivao: sve kada treba, diskretno, pametno, uvjerljivo ... I, najzad, u duši kuma Lucasa bilo je hrabrosti, iskrenosti, poštenja, smisla za sve, želje za znanjem i instinktivnog ili iskustvom stečenog poznavanja mnogog česa, duboka prezira glupana, bio njihov društveni položaj ne znam kakov, i nekakova duha ironije, poruge i sarkazma, po čemu je u očima akademičarevim izgledao kao neki surovi Don Francisco de Quevedo.

Takov je bio iznutra i izvana kum Lucas.

VI

SPRETNOSTI DVOJE SUPRUGA

Gospa Frasquita je, dakle, do ludila ljubila kuma Lucasa, i smatrala se najsretnijom ženom na svijetu, videći da je on obožava. Nisu imali djece, kako već znamo, pa se svako od njih posvetilo brizi i tetošenju drugoga s neiskazanom pomnjom, ali ta nježna brižljivost nije pokazivala sentimentalnog i sladunjavog značaja, radi laskanja, kao u svim brakovima bez djece. Naprotiv: postupali su jedno s drugim iskreno, veselo, šaljivo i povjerljivo kao djeca, drugovi u igri i zabavama, koja se vole svom dušom a da si toga nikada ne kažu, niti i sama vode računa o tome što osjećaju.

Nije moguće da je na zemlji ikada bio mlinar bolje počešljan, bolje odjeven, bolje podvoren za stolom, okružen većim udobnostima u svome domu, od kuma Lucasa! Nije moguće da je ikakova mlinarica a ni ikakova kraljica bila predmetom tolikih učtivosti kao gospa Frasquita! A nije moguće ni to da je ikoji mlin sadržavao tolikih potrebnih, korisnih, ugodnih stvari, koje služe za oporavak pa čak i takovih koje su suvišne, kao ovaj koji će služiti kao poprište gotovo čitave ove pripovijesti!

Mnogo je tome doprinosilo što je gospa Frasquita, lijepa, radišna, jaka i zdrava Navarka, umjela, htjela i mogla kuhati, šivati, vesti, mesti, praviti slatkiše, prati, gladiti rublje, bijeliti kuću, čistiti bakar, mijesiti hljeb, tkati, plesti čarape, pjevati, plesati, svirati u gitaru i bubnjati, kartati se, i vrlo mnogo drugih stvari koje bi bilo u beskraj nabrajati. — A nije tom istom rezultatu manje doprinosilo što je kum Lucas umio, htio i mogao upravljati meljavom, obrađivati polje, loviti, ribariti, raditi kao drvodjela, kovač i zidar, pomagati ženi u svakom kućnom poslu, čitati, pisati, računati, itd. itd.

A pri tome ne spominjemo luksuznih grana, ili njegovih izvanrednih sposobnosti...

Naprimjer: kum Lucas je silno volio cvijeće (isto kao i žena mu), pa je bio tako savršen uzgajač cvijeća, da mu je bilo pošlo za rukom proizvesti novih primjeraka, napornim kombinacijama. Bio je nekako od prirode inženjer, pa je to dokazao sagradivši jednu vodenu branu, jedno dizalo i vodovod što je potrostručilo vodu za mlin. Bio je naučio plesati jednoga psa, pripitomio je zmiju i naučio papigu da kazuje sate krištanjem, kako ih je označivala sunčana ura koju je mlinar bio nacrtao na jednome zidu; tako da je već papiga sate kazivala potpuno točno, čak i za oblačnih dana a i po noći.

Naposljetku: mlin je imao voćnjak, gdje je rodilo svakovrsno voće i povrće; jezerce ograđeno kao da je nekakov hladnjak od jasmina., gdje su se ljeti kupali kum Lucas i gospa Frasquita; cvijetnjak; staklenik ili zimovnik za egzotične biljke; zdenac za pitku vodu; dva magarca, na kojima su supruzi išli u grad

ili u okolna mjesta; kokošinjac, golubinjak, krletku za ptice, mrjestilište za ribe; odio za svilene bube; košnice iz kojih su pčele srkale jasmin; klijet ili konobu, s primjerenim svojim podrumom, oboje sasvim malo; krušnu peć, tkalački stan, kovačnicu, drvodjelsku radionicu, itd. itd.; sve to smješteno u kuću sa osam soba i na pola rali zemlje, a procijenjeno na svotu od deset tisuća reala.

VII

OSNOVA SREĆE

Jest, mlinar i mlinarica su ludovali jedno za drugim, a mogao si još pomisliti da ona njega više voli nego li on nju, mada je on bio tako ružan a ona tako lijepa. Velim to zato — jer je gospa Frasquita imala običaj da bude ljubomorna i da poziva na račun kuma Lucasa kad bi ovaj okasnio vraćajući se iz grada ili iz selâ kamo je odlazio po žito, dok je kum Lucas čak s uživanjem posmatrao pažnje kojima su Frasquitu obasipala gospoda što su zalazila u mlin; ponosio se i uživao je zato što se ona svima sviđala tako kao njemu; pa, iako je shvaćao da mu je neki od njih u srcu zavide, da kao obično smrtnici gore od požude za njom i da bi ma što dali za to da je manje dobra žena, on ju je po čitave dane ostavljao samu bez i najmanje brige, i nikad ju nije poslije pitao što je radila niti tko je tamo bio za vrijeme njegove odsutnosti...

To nije, ipak bilo zato što bi ljubav kuma Lucasa bila manje živa nego li u gospe Frasquite. Ležalo je u tome što je on imao više povjerenja u njenu krepost nego li ona u njegovu; ležalo je u tome što je on bio oštroumniji od nje, pa je znao koliko ga ona ljubi i koliko njegova žena sama sebe poštuje; i ležalo je poglavito u tome što je kum Lucas bio ljudina kao u Shakespearea- s malo ali nedjeljivih osjećaja; nesposoban za sumnje; koji je ili vjerovao ili mrio; koji je ili ljubio ili ubijao; koji nije dopuštao postepenosti niti prelaza između najvećeg blaženstva i uništenja svoje sreće.

Bio je, najzad murcijski Otelo, u pletenim konopljenim opancima i s lovačkom kapom, u prvome činu jedne moguće tragedije...

Ali čemu te žalostive note u jednoj tako veseloj popjevci? Čemu te nesretne munje u tako vedroj atmosferi? Čemu ti melodramatski stavovi u žanr-slici?

Odmah ćete to saznati.

VIII

MUŠKARAC S TROROGIM ŠEŠIROM

Bila su dva sata jednog listopadskog popodneva.

Malo zvono na katedrali zvonilo je na večernju, — a to je značilo da su već sve odlične ličnosti gradske bile ručale.

Kanonici su se bili uputili u kor, a svjetovnjaci u svoje ložnice da prospavaju poslije ručka, naročito oni, koji su, ureda radi, kao naprimjer oblasti, čitavo dopodne proveli u radu.

Bilo je, vrlo čudnovato da je u taj sat, osim toga nezgodan za šetnju, jer je još bila prevelika vrućina, pošao iz grada, pješice, i u pratnji jednog jedinog redara, poglaviti gospodin njegov corregidor, — koga nisi mogao zamijeniti ni s kojom drugom osobom ni danju ni noću, kako radi njegovog ogromnog trorogog šešira i njegovog upadnog grimiznog ogrtača, tako i radi njegovog naročitog grotesknog izgleda...

O grimiznom ogrtaču i o trorogom šeširu moglo bi još mnogo osoba govoriti s potpunim poznavanjem stvari. Među njima mi se, isto tako svi oni koji su rođeni u onome gradu zadnjih godina kraljevanja Gospodina Don Fernanda VII, sjećamo da smo vidjeli gdje vise na klinu, kao jedini ukras oguljenoga zida, u ruševnoj kuli kuće u kojoj je stanovalo Njegovo Gospodstvo (u kuli koja sada služi kao dječje igralište njegove unučadi), ona dva starinska komada, onaj ogrtač i onaj šešir, — crni šešir ozgor, a crveni ogrtač ozdo, — sačinjavajući nekakovu sablast apsolutizma, nekakov corregidorov sudarij, nekakova karikatura prošlosti njegove moći, nacrtana ugljenom

i crvenom kredom, poput tolikih drugih, za nas male konstitucionalce godine 1837 koji smo se tamo sastajali; nekakovo, najzad, strašilo za vrapce, koje je nekada bilo strašilo za ljude, i koje me danas straši jer sam pripomogao da mu se narugam, nosajući ga po onom historijskom gradu, o pokladama, navrh motke za čišćenje dimnjaka, ili prerušivši njime kao smiješnom odjećom lakrdijaša koji je kraj toga nasmijavao svjetinu... — Jadni princip autoriteta! Tako smo se s tobom našalili mi sami te danas toliko zazivamo!

A što se tiče napomenutog grotesknog izgleda gospodina corregidora, taj se sastojao u tome što je (štono se kaže) imao visoka ramena..., još viša ramena nego li kum Lucas..., bio je gotovo grbav, jednom riječi; stasa manje nego li srednjeg; slabunjav; slaba zdravlja; krivih nogu a hodao je nekim načinom sui generis (zibajući se s jedne strane na drugu i odzada naprijed), što se može opisati jedino apsudnom formulom: da je izgledao da hramlje na obje noge. — Naprotiv (dodaje tradicija), lice mu je bilo pravilno, iako već prilično naborano pošto nije nikako imao zubi ni kutnjaka; zelenkasto crnomanjasto, kao u malone svih sinova Kastilije; s krupnim tamnim očima, u kojima se poput munje blistao gnjev, despotizam i pohota, s finim i lukavim ličnim crtama koje nisu imale izraza lične hrabrosti, nego podmukle zlobe spremne na sve, i s nekim zadovoljnim izgledom, pola aristokratskim, pola libertinskim, koji je otkrivao da je taj muškarac, u svojoj dalekoj mladosti, bio vrlo ugodan i prijatan ženskinju, unatoč svojih nogu i svoje grbe.

Don Eugenio de Zuñiga y Ponce de Léon (jer tako se zvalo Njegovo Gospodstvo) rodio se u Madridu, od čuvene porodice; bilo mu je u ono vrijeme nekih pedeset i pet godina, a tekla mu je i četvrta od kako je bio corregidor u gradu o kojemu pričamo, gdje se je, naskoro poslije dolaska, oženio vrlo uglednom gospođom koju ćemo dalje naprijed spomenuti.

Čarape Don Eugenija (jedini dio koji se, osim cipela, vidio od njegove odjeće ispod vrlo prostra-

nog grimiznog ogrtača) bile su bijele, a cipele crne, sa zlatnom kopčom. Ali kasnije kad ga je vrućina u polju primorala da se raskopča, vidjelo se da je nosio veliku kravatu od batista; pršnjak od vunene tkanine golubinje boje, gusto iskićeno zelenim podebelo izvezenim grančicama; kratke, crne, svilene hlače i golem kaput od istoga sukna kao i pršnjak; mač sa čeličnim tokom; palicu s kitama, i pošten par rukavica (ili narukvica) od divokozje kože žute kao slama, kojih nije nikada oblačio i koje bi obuhvatio poput žezla.

Alguacil* koji je gospodina corregidora pratio u udaljenosti od dvadeset koraka, zvao se Garduña**, i bio je prava slika i prilika svoga imena. Mršav, vrlo žustar; gledao je naprijed i nazad i desno i lijevo u isto vrijeme dok je išao; dugovrat; sitna i odvratna lica, i dvije ruke kao dva svežnja šiba, izgledao je u isti čas kao uhoda što traži zlikovce, kao uzica koja treba da ih veže, i kao oruđe određeno za njihovu kaznu.

Prvi corregidor koji je bio bacio pogled na njega, rekao mu je bez daljnjih obavještenja: »Ti ćeš biti moj prvi redar...« — I on je to bio već u četiri corregidora.

Bilo mu je četrdeset i osam godina, a nosio je trorog šešir, mnogo manji nego li onaj u njegova gospodara (jer ponavljamo da je ovaj bio neobičan), crn ogrtač kao čarape i čitavo odijelo, palicu bez kita, i nekakov ražanj mjesto mača.

To crno strašilo kao da je bilo sjena svoga napadnoga gospodara.

IX

ĆUŠ, MAGARČE!

Kuda god prođoše ličnost i njezina prišipetlja, seljaci poostavljaše svoj posao i poskidaše šešire sve do zemlje, više od straha nego li od poštovanja; a poslije toga bi rekli tihim glasom:

* Alguacil (čitaj: Algvasil) je niži sudski ili redarstveni činovnik.

** garduña znači španjolski lasica.

— Gospodin corregidor danas popodne ide rano u pohode gospi Frasquiti!

— Rano... i sam! — dodadoše neki, navikli da ga vide uvijek na toj šetnji u društvu drugih raznih lica.

— Slušaj, ti, Manuel! Zašto danas gospodin corregidor ide sam u pohode Navarci? — zapita neka seljakinja svoga muža, koji ju je bio poveo sa sobom na sapima magarca.

I, u isto vrijeme kad ga je opazila, poškaklja ga, naglasivši te riječi.

— Nemoj da pomisliš što zlo, Josefa! (uskliknu dobričina), Gospa Frasquita nije kadra...

— Ja ne velim protivno... Ali zato nije nemoguće da nije corregidor u nju zaljubljen... Slušala sam gdje kažu, da je od sviju koji idu na gošćenja u mlin, jedini koji imade zlu nakanu taj Madriđanin, koji toliko voli suknje...

— A što ti znaš da li on voli suknje ili ne voli? — zapita sa svoje strane muž.

— Ne velim to za se... Pa da je sto puta corregidor, bogme neka se pazi da meni rekne ma samo: crne su ti oči!

Ta što je tako govorila bila je ružna u najvišem stepenu.

— Eto vidiš, dijete, to je njihova stvar! (odvrati imenovani Manuel). Ja ne vjerujem da je kum Lucas takov čovjek koji bi pristao... Kum Lucas je lijepe ćudi kada se naljuti!...

— Ali, naposljetku, vidi se da mu je pravo!... — dodade kuma Josefa, naprćivši usta.

— Kum Lucas je čestit čovjek... (odvrati seljak); a čestitom čovjeku neke stvari ne mogu nikada biti prave...

— Eh, onda imaš pravo... To je njihova stvar! — Da sam ja gospa Frasquita!...

— Ćuš, magare! — povika muž, da promijeni razgovor.

A magarac pokaše; radi česa se nije mogao čuti dalnji razgovor.

X

IZ BRAJDE

Dok su se tako razgovarali seljaci koji su pozdravljali gospodina corregidora, gospa Frasquita je brižno poljevala i mela popločenu čistinu koja je mlinu služila kao predvorje ili prilaz, i postavila je pola tuceta stolica ispod najgušće brajde, na koju se bio popeo kum Lucas, narezavši najboljega grožđa i poredavši ga umjetnički u košaricu.

— Pa da, Frasquita! (govorio je kum Lucas ozgor s brajde): gospodin corregidor je u tebe zaljubljen na vrlo rđav način...

— Ja sam ti to već davno rekla (odvrati žena sa sjevera)... Ali pusti ga neka uzdiše! — Pazi, Lucas, da ne padneš!

—Ne brini se: ja se čvrsto držim... — I mnogo se sviđaš gospodinu...

— Slušaj! Nemoj mi dalje pričati novosti! (prekide ga ona). Ja i suviše dobro znam kome se sviđam a kome se ne sviđam! Dao Bog da tako isto znam zašto se tebi ne sviđam!

— Eh! Zato jer si vrlo ružna... — odvrati kum Lucas.

— Čuješ li... ružna i sve, ja sam kadra da se popnem na brajdu i da te zbacim naglavce na zemlju...

— Bilo bi mnogo lakše da te ne pustim da siđeš s brajde dok te ne pojedem živu...

— Tako!... A da dođu moji obožavatelji i da nas vide tude rekli bi da smo majmun i majmunica!...

— I pogodili bi; jer ti si prava i vrlo lijepa majmunica, a ja izgledam kao majmun s ovom grbom...

— Koja se meni vrlo sviđa...

— Onda će ti se većma sviđati corregidorova, koja je veća od moje...

— Gle, gle! Gospodine Don Lucas... Nemojte biti tako ljubomorni!...

— Zar ja ljubomoran na toga staroga djeda? — Naprotiv; vrlo mi je drago da te on voli!...

— Zašto?

— Jer sa svojim grijehom nosi pokoru. Ti ga ne ćeš nikada uzljubiti, a ja sam međutim pravi corregidor grada!

— Gledaj ti kako je uobražen! — Ali zamisli da ga jednom uzljubim... — Na svijetu je bilo i većih čudesa!

— Ni za to ne bih mnogo mario...

— Zašto?

— Jer onda ti ne bi više bila ti; a pošto više nisi što si, ili ono što ja mislim da si, bijesa bi mi bilo stalo da te svi vrazi odnesu!

— Ali dobro, što bi ti učinio u takvom slučaju?

— Ja? Evo ako znam!... Jer, pošto bih onda bio drugačiji a ne ovaj koji sam sada, ne mogu zamisliti što bih mislio...

— A zašto bi onda bio drugačiji? — navali odvažno gospa Frasquita, prestavši mesti i podbočivši ruke i zagleda se gore.

Kum Lucas se počeše po glavi kao da se češe zato da bi iz nje izbio neku strašno duboku misao, dok najzad ne reče s većom ozbiljnošću i problijedivši većma nego li obično:

— Bio bih drugi, jer sam sada muškarac koji vjeruje u te kao u samoga sebe, i koji nema života izvan te vjere. Prema tome, ako bih prestao vjerovati u te, ja bih umro ili bih se pretvorio u nekog novog čovjeka; živio bih na drugi način; činilo bi mi se kao da sam se tek rodio; imao bih druge osjećaje. I ne znam, što bih s tobom učinio... Možda bih prasnuo u smijeh i okrenuo ti leđa... Možda te ne bih ni znao... Možda bih... — Ali, bježi, kakova mi je to zabava da se bez potrebe ozlovoljavamo! Što je nas briga ako te ljube svi corregidori ovoga svijeta? Zar ti nisi moja Frasquita?

— Jesam, divljače moj! (odgovori Navarka, nasmijavši se iza glasa). Ja sam tvoja Frasquita, a ti si moj premili Lucas, ružniji od vukodlaka, pametniji od svih ljudi, bolji od kruha, i koga većma volim... — Ah, što znači voljeti, vidjet ćeš kad siđeš s brajde! Spremi se na to da ću te ispljuskati i ištipati više nego li imaš kose na glavi! — Ali šuti! Što ja to vidim?

Eno tamo dolazi gospodin corregidor posve sam... I tako rano!... — To nešto znači... — Izgleda da si imao pravo!...

— Onda se drži, i nemoj kazati da sam se popeo na brajdu. On dolazi da se s tobom nasamu objasni, misleći da će me zateći gdje spavam poslije ručka!... — Želim da se pozabavim slušajući njegovo objašnjenje.

Tako reče kum Lucas, dodavši ženi košaricu.

— To nije loša namisao! (uskliknu ona, prasnuvši iznova u grohotan smijeh). Vražji Madrišanin! Što li misli što je meni jedan corregidor? — Ali evo ga gdje dolazi... — Zacijelo je Garduña, koji ga je slijedio u nekoj udaljenosti, sjeo u jarak u hladovinu... Kakve li gluposti! — Sakrij se dobro među lozu, jer ćemo se nasmijati više nego li zamišljaš...

Pa, rekavši to, lijepa Navarka zapjeva fandango, koji joj je bio već tako poznat kao pjesme njezina zavičaja.

XI

TOPOVSKA PALJBA NA PAMPLONU

— Bog te čuvao, Frasquita... — reče corregidor poluglasno, pojavivši se pod brajdom i idući na prstima.

— Kako ste dobri, gospodine corregidore! (odgovori ona prirodnim glasom, naklonivši mu se nebrojeno puta). Vaše gospodstvo ovdje u ovo doba! I za ovakove vrućine! Ta neka sjedne, Vaše Gospodstvo! ... Tude je prilično hladovito. — Kako da Vaše Gospodstvo nije sačekalo ostalu gospodu? — Evo su im već priređene stolice... Danas popodne očekujemo gospodina biskupa glavom, koji je obećao mome Luki da će doći kušati prvo grožđe s brajde. — Pa kako je Vaše Gospodstvo? Kako je gospođa?

Corregidor se bio smeo. — Žuđena samoća u kojoj je bio zatekao gospu Frasquitu pričini mu se snom, ili kao neka omča koju mu je prebacila bila dušmanska sudbina, ne bi li ga strovalila u ponor razočaranja.

On samo odgovori:

— Nije tako rano kako kažeš... Bit će pola četiri...

Papiga u taj tren zakrišti.

— Sada je četvrt na tri. — reče Navarka, pogledavši oštro Madrišanina.

Ovaj zamukne, poput krivca kome je dokazana krivnja i koji se odriče obrane.

— A Lucas? Spava? — zapita poslije nekog vremena.

(Moramo ovdje spomenuti da je corregidor, onako isto kao svi koji nemaju zubi, govorio s nekim mlitavim i pištavim izgovorom, kao da jede svoje rođene usne).

— Dakako! (odgovori gospa Frasquita). — Kada dođe ovo doba on zaspi gdje ga prvo snađe, pa bilo i na ivici kakve provalije...

— Slušaj dakle... pusti ga neka spava!... (uskliknu starac corregidor, proplijedivši još jače nego li je već bio). — A ti, draga moja Frasquita, saslušaj me..., čuj... hodi amo... Sjedni ovamo; kraj mene!.. Imam da ti kažem mnogo štošta...

— Već sjedim, — odgovori mlinarka, dohvativši neku nisku stolicu i postavivši je pred corregidora, u najmanjoj udaljenosti od njegove.

Sjedavši, Frasquita prebaci nogu preko noge, prigne tijelo naprijed, podboči lakat na prebačeno koljeno, i nasloni svježe i lijepo lice na jednu svoju ruku; i tako, s malo naherenom glavom, s nasmijanim ustima, s razigranim petorim rupicama, i ne skidajući vedrih zjenica s corregidora, sačeka izjavu Njegova Gospodstva. — Mogla bi se bila uporediti s Pamplonom koja očekuje topovsku paljbu.

Jadnik je htio da govori, ali je najzad samo zinuo, zabezeknut pred tom veličanstvenom ljepotom, pred tom sjajnom dražešću ,pred tom strahovitom ženom , poput alabastra bijelom, prekrasnog tijela, čistih i nasmijanih usta, plavih i nedokučivih očiju, koju kao da je bila stvorila Rubensova kičica.

— Frasquita!... (progunđa najzad kraljev poslanik, slabašnim glasom, dok mu je uvelo lice, obli-

veno znojem, izdižući mu se nad grbačom, izražavalo nekakav neizmjeran jad). Frasquita!...

— Ja se tako zovem! (odgovori kćerka Pireneja)

— A što?

— Što god ti hoćeš... — odvrati starac beskrajno nježno.

— Pa ono što ja hoću... (reče mlinarica), Vaše Gospodstvo već znade. Ono što ja hoću je da Vaše Gospodstvo imenuje tajnikom gradskoga vijeća jednog mog nećaka koga imadem u Estelli... i da tako mogne otići iz onih brda, gdje mnogu muku muči...

— Rekao sam ti, Frasquita, da je to nemoguće. Sadašnji tajnik...

— Je lopov, pijanac i konj!

— Ja to već znam... Ali on imade dobrih zaštitnika među doživotnim vijećnicima, pa ne mogu drugoga imenovati bez privole vijeća. Inače bih se izvrgao...

— Izvrgao!... Izvrgao!... Čemu se ne bismo mi izvrgnuli za Vaše Gospodstvo, pa čak i mačke u ovoj kući?

— Da li bi me ljubila za tu cijenu? — promuca corregidor.

— Ne, gospodine; jer ja Vaše Gospodstvo ljubim badava.

— Ženo, nemoj me obasipati naslovima! Reci mi Vi ili kako te je volja... — Eh, dakle, ti ćeš me ljubiti? Kaži.

— Zar vam nisam rekla da vas već ljubim?

— Ali...

— Tu ne vrijedi »ali«. Vidjet ćete kako mi je nećak lijep i kako je valjan!

— Ti bogme jesi lijepa Frascuela!...

— Sviđam li vam se?

— I te kako mi se sviđaš!... Nema žene koja bi ti bila ravna!

— Ta pogledajte... Tu nema ništa lažno... — odvrati gospa Frasquita, zavrnuvši ujedno rukav svoga pršnjaka, i pokazavši načelniku ostali dio ruke, dostojan kakve karijatide i bjelji od ljiljana.

— I te kako mi se sviđaš!... (produži corregidor). Danju, noću, u svako doba, na svakome mjestu, samo na te mislim!...

— Kako to! Zar vam se ne sviđa gospođa corregidora (zapita gospa Frasquita hineći tako loše samilost, da bi se bio kakov hipohondar nasmijao). — Kakova šteta! Moj mi je Lucas rekao da je imao sreću vidjeti je i govoriti s njome kad je bio kod vas da namjesti uru u ložnici, pa da je vrlo lijepa, vrlo dobra i da je vrlo ljubezna u saobraćaju.

— Nije toliko! Nije toliko! — promrsi corregidor s nekom gorčinom.

— Naprotiv, drugi su mi rekli (produži mlinarica) da je vrlo zle ćudi, da je vrlo ljubomorna, i da vi pred njom većma drhćete nego li pred zelenom šibom...

— Ne toliko, ženska glavo!... (ponovi Don Eugenio de Zuñiga y Ponce de Léon, pocrvenivši). Ni toliko ni tako malo! Gospođa ima svoje hire, zacijelo..., ali to i da ja drhćem pred njom, to je velika razlika. Ja sam corregidor!...

— Ali, najzad, da li ju vi ljubite, ili je ne ljubite?

— Reći ću ti... — Ja je vrlo volim... ili, bolje reći, ja sam je volio dok nisam tebe upoznao. A otkada sam tebe vidio, ne znam što se dešava sa mnom, pa i ona sama opaža da se sa mnom nešto dešava... Nek ti je dosta da znaš da mi se danas... ako dodirnem, naprimjer, lice svoje žene, čini baš tako kao da sam dodirnuo svoje vlastito... — Vidiš dakle, da je ne mogu ljubiti više niti osjećati manje!... Naprotiv, kad bih mogao dodirnuti ove prste, ovu ruku, ovo lice, ovaj pâs, dao bih ono što nemam!

I, govoreći tako, corregidor pokuša dohvatiti golu ruku, koju mu je gospa Frasquita upravo trljala o oči, ali ova, ne smevši se, ispruži ruku, upre ju u prsa Njegova Gospodstva s miroljubivom žestinom i s neodoljivom napetošću slonovske surle, pa ga obori natraške sa stolice i sa svime.

— Presveta Bogorodice! (povikne tada Navarka, nasmijavši se što je većma mogla). Kako mi se čini, ta se stolica slomila...

— Što se tu dešava? — uskliknu u tom kum Lucas, promolivši svoje ružno lice kroz lozje brajde.

Corregidor je još uvijek ležao na leđima na tlima i gledao je s neiskazanim užasom onoga muškarca što se bio pojavio u zraku, ležeći na trbuhu.

Rekao bi bio da je Njegovo Gospodstvo bilo Đavao koga je pobijedio ne sveti Mihovil, nego neki drugi pakleni demon.

— A što bi trebalo da se dešava? (požuri se odgovoriti gospa Frasquita). Da je gospodin corregidor stavio neravno stolicu, da se je ova zaljuljala i da je pao!...

— Isuse, Marijo i Josipe! (poviče sada mlinar). A je li se povrijedilo Vaše Gospodstvo? Želite li malo vode i octa?

— Nisam se ništa povrijedio! — reče corregidor, digavši se, kako je mogao.

A onda dodade tiho, ali tako da ga je mogla čuti gospa Frasquita:

— To ćeš mi platiti!

— A, naprotiv, Njegovo mi je Gospodstvo spasilo život (odogovori kum Lucas, ne mičući se ozgor s brajde). — Zamisli, ženo, da sam ovdje sjedio promatrajući grožđe, kad li zaspim na nekoj mreži od loze i tačaka koje s uostavile dovoljno međutaka da kroz njih propadne tijelo... Prema tome, da me nije pad Njegova Gospodstva probudio tako na vrijeme, ja bih si bio danas popodne razlupao glavu o to kamenje.

— Dakle, jest... eh? (odvrati corregidor). Dakle, ejvala čovječe! Drago mi je... Velim ti da mi je vrlo drago što sam pao!

— To ćeš mi platiti! — dodade zatim, obrativši se mlinarici.

I te riječi izusti s tolikim izrazom suspregnutoga gnjeva, da se gospa Frasquita snuždila.

Vidjela je jasno da se je corregidor bio isprva prepao, pomislivši da je mlinar sve čuo; ali kada se je već uvjerio da nije ništa čuo (jer bi mirnoća i pretvaranje kuma Lucasa prevarilo najveću lisicu), podade se svemu svome gnjevu pa stade smišljati kako da se osveti.

— Deder! Siđi već odanle, pa mi pomogni očistiti Njegovo Gospodstvo, koje se sasvim zaprašilo!, viknu tada mlinarica.

A, dok je kum Lucas silazio, ona će reći corregidoru, udarajući ga pregačom po kaputu, a pokadšto po ušima:

— Siromah nije ništa čuo... Spavao je kao klada...

Više nego li te riječi, okolnost da su bile izrečene tihim glasom, hineći saučesništvo i tajnost, proizvede čudesan učinak.

— Vragolanko! Tvrdoglavice! — protepa Don Eugenio de Zuñiga slinavim ustima, ali još uvijek gunđajući.

Videći corregidor da mu strogost donosi dobre rezultate, pokuša da ošine gospu Frasquitu strašno bijesnim pogledom, ali se sukobi s njenim zavodljivim smiješkom i s njenim božanskim očima, u kojima se blistala neka umilna molba, pa raznježivši se smjesta, reče joj slineći i pišteći glasom, pri čemu se više nego li ikada opažalo da nikako nema ni prednjih ni stražnjih zuba:

— To ovisi o tebi, ljubavi moja!

U tom se trenutku kum Lucas spusti s brajde.

XII

DESETINE I PRVIJENCI

Pošto je corregidor ponovno bio posađen na svoju stolicu, dobaci mlinarica nagao pogled svome mužu, pa viđe da je ne samo tako miran kao uvijek, nego samo što nije puknuo od smijeha radi te uspjele šale: ona mu dobaci iz daljine poljubac, iskoristivši prvu nepažnju Don Eugenijevu, pa reče, najzad ovome sirenskim glasom za koji bi joj bila zavidila Kleopatra:

— Sada će Vaše Gospodstvo okušati moje grožđe!

Sada je valjalo vidjeti lijepu Navarku (i tako bih je ja slikao, kad bih imao Tizianovu kičicu), kako stoji pred opčaranim corregidorom, svježa, veličanstvena, dražesna, sa svojim plemenitim formama, u svojoj uskoj haljini, sa svojim visokim stasom, sa svojim golim rukama podignutim više glave, i s po

jednim prozirnim grozdom u svakoj ruci, kazujući mu, smiješeći se neodoljivo i gledajući molećivim pogledom u kojemu je podrhtavao strah:

— Još ga nije kušao gospodin biskup... To je prvo koje se bere ove godine.

Izgledala je poput neke goleme Pomone, koja nudi voće nekom seoskom bogu; — kakvom Satiru, naprimjer.

Uto se na kraju male popločene čistine ukaza prečasni biskup dijeceze, praćen advokatom akademičarem i dvojicom vremešnih kanonika, a za njime njegov tajnik, dva dvoranina i dva paža.

Jedan časak zastade Njegova Presvijetlost, promatrajući tu tako komičnu i tako kranu sliku, dok nije, naposljetku, rekao s mirnim načinom svojstvenim tadašnjim prelatima:

— Peto... plaćati desetinu i prvijence crkvi Božjoj, uči nas kršćanska nauka; ali vi se, gospodine corregidore, ne zadovoljavate upravljanjem desetinom, nego kušate da i prvijence pojedete.

— Gospodin biskup! — usklikne mlinar i mlinarica, ostavivši corregidora i pohrlivši da poljube prelatov prsten.

— Bog neka plati Vašoj Presvijetlosti, što ste došli počastiti ovu siromašnu kolibu! — reče kum Lucas, poljubivši prvi, i s izrazom najiskrenijeg poštovanja.

— Kako se radujem što gospodin biskup tako lijepo izgleda! (usklikne gospa Frasquita, poljubivši i ona poslije njega). Bog ga blagoslovio i poživio mi ga više godina nego li je poživio biskupa moga Lucasa!

— Ne znam, kako ti mogu usfaliti, kada me ti obasipaš blagoslovima, mjesto da ih ti od mene tražiš! — odgovori u smijehu dobroćudni pastir.

Pa, ispruživši dva prsta, blagoslovi gospu Frasquitu a zatim ostale što su stojali unaokolo.

— Evo prvijenaca za Vašu Presvijetlost! (reče corregidor, uzevši iz mlinaričinih ruku jedan grozd i ponudivši ga učtivo biskupu). — Ja još nisam okušao grožđa...

Corregidor izgovori te riječi, bacivši usput brz i ciničan pogled na sjajnu ljepotu mlinaričinu.

— Valjda ne će biti za to što je kiselo, kao ono u priči! — primijeti akademičar.

— Ono u priči (ispravi biskup) nije bilo kiselo, gospodine licencijate; nego izvan lisičina dohvata.

Ni jedan ni drugi nije možda želio nišaniti na corregidora; ali su slučajno obje izreke tako pristajale na ono što se upravo bilo tamo dogodilo, da je Don Eugenio de Zuñiga pozelenio od gnjeva, i da je rekao, poljubivši prelatov prsten:

— To znači da sam ja lisac, presvijetli gospodine!

— Tu dixisti! (odvrati ovaj, s blagostivom strogošću sveca, kakov je, kažu, odista i bio.) — Excusatio non petita, accusatio manifesta. — Qualis vir, talis oratio. — Ali satis jam dictum, nullus ultra sit sermo.*

Ili, što je isto, kanimo se latinštine i pogledajmo ovo čuveno grožđe.

I čoknu... jedan jedini put... grozd koji mu je bio ponudio corregidor.

— Vrlo je dobro! (uskliknu, promatrajući onaj grozd spram svijetla i pruživši ga zatim svome tajniku.) — Šteta što meni škodi!

I tajnik stade promatrati grozd; načini gest učtivog udivljenja, pa ga preda jednom od dvorana.

Dvoranin ponovi ono što je bio učinio biskup i tajnikov gest, osmjelivši se čak da pomiriše grozd, a onda ga... položi u košaricu s najrevnijom pomnjom, rekavši prisutnima tihim glasom:

— Njegova Presvijetlost posti...

Kum Lucas, koji je pogledom bio pratio grozd, uzme ga tada kradom, pa ga pojede a da nitko nije vidio.

Poslije toga svi posjedaju: razgovaralo se o jeseni (koja je i dalje bila suha, iako je bio prošao sv.

---

* Rekao si. Tko se izvinjava taj se optužuje. — Kakav čovjek takva besjeda. — Već je dosta kazano, ne govorimo više o tome.

Franjo); pričalo se nešto o mogućnosti novoga rata između Napoleona i Austrije; uporno su vjerovali da carske čete ne će nikada provaliti na španjolsko zemljište; advokat se žalio na buntovništvo i prevratništvo onoga doba, zavideći mirnim vremenima svojih otaca (kao što su njihovi ocevi zavidili vremenima svojih djedova); papiga objavi pet sati..., i, na znak prečasnoga biskupa, mlađi paž ode do kočije biskupove (koja se je bila zaustavila u istome jarku gdje i alguacil), pa se vrati s divnim miješenim kolačem, od kruha i ulja, posutim solju, koji je jedva prije jednoga sata bio izišao iz peći: nasred društva smjestiše stolić; rasjekoše kolač; kum Lucas i gospa Frasquita dobiše, iako su se mnogo opirali, svoj primjereni dio ..., i pola sata vladala je odista demokratska jednakost ispod onih loza koje su propuštale zadnje odbljeske sunca na zapadu.

XIII

REČE SVRAKA GAVRANU

Podrug sata kasnije bili su se vratili u grad svi odlični sudionici užine.

Gospodin biskup i njegova »familija« bili su, zahvaljujući kočiji, stigli mnogo ranije, pa su se nalazili u dvoru, gdje ćemo ih ostaviti neka izmole svoje pobožnosti.

Odlični advokat (koji je bio vrlo suhoparan) i oba kanonika (jedan deblji i poštovaniji od drugoga) otpratiše corregidora do vrata vijećnice) gdje je Njegovo Gospodstvo, kako reče, imalo posla, pa se onda zaputiše u svoje dotične domove, upravljajući se prema zvijezdama poput moreplovaca, ili izbjegavajući, tapajući u pomrčini, uglove poput slijepaca; — jer se je već bila spustila noć; mjesec nije jošte bio izišao, a javno osvjetljenje (baš kao i ostala svijetla toga vijeka) nalazilo se je tamo još u božanskoj glavi.

Naprotiv, nije bila rijetkost da si vidio kako po nekim ulicama luta ova ili ona svjetiljka ili fenjerčić kojim je ponizni sluga posvjetljivao svojim uzvišenim

gospodarima, koji su polazili u običajno društvo ili u pohode u kuću svojih rođaka...

Kraj gotovo svih niskih željeznih rešetki vidjela se je (ili se, bolje reći, naslućivala) po jedna mučaljiva crna prilika. — Bili su to ljubavnici koji bi, začuvši korake, prestali načas udvarati...

— Baš smo budale! (rekoše, idući, advokat i oba kanonika.) Što će misliti kod nas doma kad budu vidili da dolazimo u ovo doba?

— Ali što će reći oni što nas sretnu na ulici ovako, u sedam i kasnije u noći, poput kakvih razbojnika zaštićenih pomrčinom?

— Valja da popravimo svoje vladanje...

— Ah! Da... Ali taj nesretni mlin!...

— Mojoj je ženi trn u oku... — reče akademičar, glasom iz kojega se razabirao velik strah od pretstojeće bračne svađe

— Da, a moja nećakinja? (uskliknu jedan od kanonika, koji je zacijelo bio penetencijar.) — moja nećakinja veli da svećenici ne treba da posjećuju kume.

— A ipak (prekinu ga drug, koji je bio magistral), ne može biti nedužnije ono što se tamo događa...

— Razumije se! Pa kada ide glavom i sam gospodin biskup!

— A onda, gospodo, u našim godinama!... (odvrati penitencijar.) — Ja sam jučer navršio sedamdeset petu.

— Jasno! (odgovori magistral.) — ali da govorimo o nečem drugom: kako je krasna bila danas popodne gospa Frasquita!

— Ah, što se toga tiče...; i te kako krasna! — reče advokat, hineći nepristranost.

— Vrlo lijepa... — ponovi penitencijar onako zakukuljen.

— A ako nije (dodade propovjednik de officio), neka se zapita corregidor...

— Siromah je zaljubljen u nju!...

— To već vjerujem! — uskliknu ispovjednik stolne crkve.

— Zacijelo! (primijeti dopisni član akademije)... — A sada, gospodo ja idem ovuda da dođem prije kući. Laku noć želim!

— Laku noć... — odgovoriše mu članovi kaptola.

I pođoše šuteći nekoliko koraka dalje.

— I ovome se sviđa mlinarica! — progunđa nato magistral, gurnuvši laktom penitencijara.

— Pa to se vidi! (odgovori ovaj, zaustavivši se na vratima svoje kuće.) — A kako je ružan! — A sada do viđenja sutra, druže. — Probavite dobro grožđe.

— Do viđenja sutra, ako bude Božja volja... — Spavajte dobro.

— Bog nam dao laku noć! — pomoli se penitencijar, već s predvorja, koje je za bolju oznaku imalo fenjer i Bogorodicu.

I pokuca halkom na vrata.

Ostavši sam na ulici, drugi kanonik (koji je bio širi nego viši, i koji kao da se valjao u hodu) nastavi dalje hod prema svojoj kući; ali, prije nego li dođe do nje, počini uz neki zid izvjestan prekršaj koji će kasnije postati predmetom policijskoga oglasa, pa reče u isto vrijeme, misleći zacijelo na svoga sabrata u koru:

— I tebi se sviđa gospa Frasquita!... — A istina je (dodade nakon kratkog vremena), da je krasna, vrlo krasna!

XIV

GARDUNINI SAVJETI

Međutim je corregidor bio unišao u gradsku vijećnicu u Garduñinoj pratnji, s kojim je, u dvorani za sjednice, zadugo razgovarao, povjerljivije nego li bi se pristojalo ličnosti njegova položaja i službe.

— Vjerujte, Vaša milosti, psu ptičaru koji pozna lov! (govorio je neplemeniti alguacil.) Gospa Frasquita je ludo zaljubljena u Vašu milost, i sve što mi je Vaša milost sada ispričala pomoglo je da mi i to bude jasnije nego li ova svjetlost...

Pa pokaza na svijećnjak, koji je jedva osvjetljivao osmi dio dvorane.

— Ja nisam tako siguran kao ti, Garduña! — odvrati Don Eugenio, uzdahnuvši čeznutljivo.

— Onda ne znam zašto! — A ako ne, govorimo otvoreno. — Vaša milost... (s vašim dopuštenjem) ima jednu grješku na svome tijelu... Zar nije istina?

— Dobro, jest! (odgovori corregidor.) Ali tu grješku ima i kum Lucas. On je guraviji od mene!

— Mnogo guraviji! Daleko guraviji! Ne može se nipošto usporediti! — Ali zato (a o tome se radi), u Vaše je milosti vrlo pristalo lice..., štono se veli lijepo lice..., dok kum Lucas liči na narednika Utreru, koji je krepak od rugobe.

Corregidor se nasmija nekako naduto.

— Uostalom (nastavi alguacil), gospa Frasquita je kadra baciti se kroz prozor da bi se dokopala imenovanja svoga nećaka...

— Dovle se slažemo. To mi je imenovanje jedina nada!

— Onda se prihvati posla, gospodine! Ja sam Vašoj milosti već objasnio svoj plan... Valja samo da se izvrši još noćas!

— Rekao sam ti mnogo puta da ne trebam savjeta! — dreknu Don Eugenio, sjetivši se najedared da razgovara s potčinjenim.

— Mislio sam da ih je Vaša milost zatražila od mene.. .— promuca Garduña.

— Ne odgovaraj mi!

Garduña pozdravi.

— Ti si dakle rekao (nastavi de Zuniga, opet se ublaživši) da se još noćas može sve to udesiti? — Eh, sinko, znaš li, da mi se to čini dobro. — Dovraga! Tako ću se brzo izbaviti iz ove okrutne neizvjesnosti!

Garduña je šutio.

Corregidor se uputi do pisaćeg stola pa napiše nekoliko redaka na arak papira s pečatom, na koji udari pečat i sa svoje strane, pohranivši ga zatim sebi u džep.

— Imenovanje nećakovo je već gotovo! (reče tada, šmrknuvši burmut.) Sutra ću se sporazumjeti glede toga s vijećnicima..., pa će, ili to jednoglasno odobriti, ili neka ih nosi đavo! — Ne čini li ti se da pravo radim?

— Tako! Tako! (uskliknu Garduña oduševljeno, segnuvši šapom u corregidorovu kutiju i šćapivši iz nje burmuta.) Tako! Tako! Ni predšasnik Vaše milosti nije se zaustavljao pred zaprekama. Jedanput...

— Prođi se brbljanja! (odvrati corregidor, udarivši rukavicom kradljivu ruku.) — Moj je predšasnik bio magarac, kad je tebe uzeo za alguacila. — Ali da se vratimo na ono što je važno. Malo prije si mi rekao da mlin kuma Lucasa spada u područje najbližega mjesta, a ne u područje ovoga grada... Znaš li to stalno?

— Sasvim stalno! Jurisdikcija grada prestaje u malom jarku u kojemu sam danas popodne sjedio čekajući Vaše gospodstvo... — Tako mi Lucifera! Da sam ja bio na Vašem mjestu!

— Dosta! (dreknu Don Eugenio.) — Ti si bezobrazan!

Pa uzevši pola arka papira, napisa pisamce, zatvori ga, previnuvši mu jedan ugao, pa ga uruči Garduñi.

— Evo ti (reče mu u isti čas) pismo za koje si me molio za mjesnog načelnika. Objasnit ćeš mu usmeno sve što treba da uradi. — Vidiš da se držim doslovno tvoga plana! Teško tebi, ako me zavedeš u ćor-sokak!

— Ne berite brige! (odgovori Garduña.) Gospodin Juan López ima česa da se boji, pa će, čim ugleda potpis vašega gospodstva, učiniti sve što mu zapovjedim. — Kraljevskome hambaru duguje tisuću fanega* žita, a isto toliko Crkvenome hambaru!.. To zadnje protiv svakoga zakona, jer on nije nikakova udovica niti ikakov siromašan težak da dobiva pšenicu bez plaćanja kamata i troškova, nego kockar, pijanac i bezobraznik, velik ženskar, koji sablaznjuje čitavo mjesto... — I taj čovjek vrši vlast!,.. Tako je u svijetu!

— Rekao sam ti da šutiš! Pometaš me! (izdere se corregidor.) — A da se vratimo na predmet (dodade poslije, promijenivši ton.) Sada je četvrt na osam... Prvo što valja da uradiš je da odeš kući i da obavijestiš gospođu neka me ne čeka na večeru ni na spavanje. Reci joj da ću noćas ovdje raditi sve do mirozova, pa ću poslije poći s tobom na tajnu patrolu, da vidim ne ćemo li uhvatiti neke zlikovce... Ukratko, prevari ju dobro, kako bi bez brige legla. — Usput

* šuplja mjera = 55 l.

reci drugom alguacilu neka mi donese večeru... Ne usuđujem se pokazati se noćas pred gospođom, jer me tako pozna, da je kadra pročitati moje misli! Naredi kuharici neka metne nekoliko slatkiša što su danas napravljeni, i reci Juanetu neka mi, a da nitko ne vidi, donese iz gostione pola četvrtine bijela vina. — Onda otiđi u ono mjesto, gdje ćeš se moći vrlo dobro naći u pola devet.

— Bit ću tamo točno u osam! — povika Garduña.

— Nemoj mi protusloviti! — izdere se corregidor, sjetivši se opet što je.

Garduña pozdravi.

— Rekli smo (nastavi onaj, uljudivši se opet) da ćeš točno u osam biti u mjestu. Od mjesta do mlina bit će... Ja mislim da će biti pola milje...

— Jedva.

— Ne prekidaj me!

Alguacil ponovno pozdravi.

— Jedva... (produži corregidor.) Prema tome, u deset... Misliš li da u deset?...

— Prije deset! U pola deset može Vaša milost bez brige pokucat na vrata mlina!

— Zaboga! Nemoj meni kazivati što mi valja raditi!... — Ti ćeš, naravno, biti...

— Ja ću biti svuda... Ali moj glavni stan će biti jarak. — Ah, gotovo sam zaboravio!... Neka Vaša milost ode pješke, i neka ne ponese fenjera...

— Hvala ti na tim savjetima! Zar misliš da ja prvi put polazim na vojnu?

— Oprostite mi, Vaša milosti... — Ah! Još nešto. Neka Vaša milost ne pokuca na velika vrata koja vode na čistinu s brajdom, nego na mala vratašca iznad kanala...

— Iznad kanala imadu druga vrata? — Vidiš li to ne bih bio nikada pomislio!

— Jest, gospodine, mala vratašca nad kanalom vode u samu ložnicu mlinara i mlinarice..., a kum Lucas nikada na njih ne ulazi i ne izlazi. Tako da, ako bi se i vratio iznenada...

— Razumijem, razumijem... Nemoj mi uši zaglušiti!

— Naposljetku: neka se Vaša milost pobrine da se izgubi u cik zore. — Sada sviće u šest sati...

— Gle, to je drugi nepotrebni savjet! — U pet ću se vratiti svojoj kući... — Ali dosta smo već govorili... Gubi mi se ispred očiju!

— Eh, onda, gospodine... dobra vam sreća! — uskliknu alguacil, pruživši sa strane jednu ruku corregidoru i pogledavši u isto vrijeme u strop.

Corregidor stavi u tu ruku jednu pesetu, a Garduña se izgubi kao s nekom čarolijom.

— Dobijesa!... (promrmlja starac poslije nekog vremena.) Zaboravio sam reći tome brbljavcu, da mi donese i karte! Njima bih se pozabavio do pola deset, da vidim da li mi izilaze.

XV

OPROŠTAJ U PROZI

Bilo je otprilike devet one iste noći, kadno večeraše kum Lucas i gospa Frasquita, posvršivši sve poslove u mlinu i u kući, zdjelu salate grkulje, komadić mesa pirjanog s rajčicama, i nešto grožđa od onoga što je bilo preostalo u poznatoj košarici; zalivši sve to malo vinom i velikim hihotanjem na račun corregidora: a poslije toga se supruzi prijazno pogledaše, kao da su bili vrlo zadovoljni Bogom i sobom samima, i rekoše jedno drugome, zijevnuvši nekoliko puta što je pokazivalo sav mir i svu spokojnost njihovih srdaca:

— Eh, brate, hajde da legnemo, a sutra će biti drugi dan.

U taj trenutak odjeknuše dva jaka i uzastopna udarca o velika vrata mlina.

Mlinar i žena se prestrašeno zgledaše.

Bilo je to prvi put da su čuli kucanje na svojim vratima u takovo doba.

— Idem da vidim... — reče neustrašiva Navarka, pošavši prema hodniku.

— Bježi! To je moj posao! (viknu kum Lucas s takovim dostojanstvom, da ga je gospa Frasquita pro-

pustila nek prođe.) — Rekao sam ti da ne izlaziš! — dodade nato tvrdo, opazivši da je tvrdoglava mlinarica htjela da ga slijedi.

Ova posluša, pa ostade u kući.

— Tko je? — upita kum Lucas nasred hodnika.

— Sud! — odgovori jedan glas s onu stranu kućnih vrata.

— Kakov sud?

— Mjesni. — Otvorite gospodinu načelniku!

Kum Lucas je bio međutim prineo oko nekom vrlo skrivenom otvoru koji je bio na kućnim vratima, te je prepoznao na mjesečini seoskog stražara iz susjednog mjesta.

— Hoćeš da kažeš neka otvorim pijanduri stražaru! — odgovori mlinar, povukavši mandal.

— To je svejedno... (odvrati onaj vani); jer nosim pismeni nalog od Njegove Milosti! — Želim vam dobro veče, kume Lucas... — dodade zatim, ušavši, manje službenim glasom, mnogo tišim i mnogo dubljim, kao da je već neki drugi čovjek.

— Bog ti pomogao, Toñuelo! (odgovori Murcijac.) — Da vidim kakov je to nalog... A gospodin Juan López mogao je bogme izabrati drugo zgodnije vrijeme obraćajući se na poštene ljude! — Naravno, to će biti tvoja krivica. — Kako se vidi, napio si se putem po voćnjacima! — Hoćeš li da gutneš?

— Ne, gospodaru; nema vremena ni za što. Vi morate smjesta sa mnom poći. Pročitajte nalog.

— Kako da pođem s tobom? (uskliknu kum Lucas, ušavši u mlin, pošto je uzeo papir.) — Da vidim, Frasquita! Posvijetli!

Gospa Frasquita ispusti nešto što je imala u ruci, pa skide kuhinjsku svjetiljku.

Kum Lucas naglo pogleda predmet koji mu je bila ispustila žena, pa prepozna puščetinu, iliti golemu šešanu koja se nabijala zrnima od pola funte.

Mlinar onda dobaci Navarci pogled pun zahvalnosti i nježnosti, pa joj reče, uhvativši je za obraz:

— Bogme vrijediš!

Gospa Frasquita, blijeda i vedra poput kakvog mramornog kipa, podiže svjetiljku, prihvaćenu dvje-

ma prstima, a da joj ruka nije ni najmanje zadrhtala, pa odgovori suho:

— Deder čitaj!

Nalog je ovako glasio:

»Radi bolje službe Nj. V. Kralja Našeg Gospodara (koga neka Bog očuva), saopćujem Lucasu Fernándezu, mlinaru, ovdašnjem stanovniku, da odmah čim dobije ovaj nalog, pristupi pred moju vlast bez ikakove isprike ili izlike; obavješćavajući ga da, radi povjerljivosti predmeta, nikome o njemu ne rekne: sve to pod primjerenim kaznama, u slučaju neposluha.

Načelnik:

»Juan López«.

A mjesto potpisa bio je križ.

— Čuješ ti. A što je to? (zapita kum Lucas stražara.) Čemu je ovaj nalog?

— Ja ne znam... (odvrati seljak; čovjek od nekih trideset godina, čije je lice, uglasto i zlobno, pravo lopovsko ili ubilačko lice, bilo žalosnim dokazom njegove iskrenosti.) Mislim da se radi o nekoj istrazi zbog vračarenja, ili krivotvorenja novca... Ali se stvar ne tiče vas... Vas zovu kao svjedoka ili kao vještaka. — Ukratko, nisam dobro obaviješten o potankostima... Gospodin Juan López će vam to objasniti mnogo podrobnije.

— Dobro! (uskliknu mlinar.) Reci mu da ću sutra doći.

— Nipošto! Ne, gospodaru!... Vi morate smjesta doći, ni časa ne počasivši. — Takov je nalog koji mi je dao gospodin načelnik.

Jedan trenutak nastade šutnja.

Oči gospe Frasquite stadoše sipati strijele.

Kum Lucas nije svojih otkidao s poda, kao da nešto traži.

— Dozvolit ćeš mi barem (uzviknu najzad, podigavši glavu) potrebno vrijeme da odem u staju i da opremim magaricu...

— Kakva magarica i kakov đavo! (otpovrne stražar.) Pola milje može svatko pješice! Noć je vrlo krasna, i mjesečina je...

— Već sam vidio da je mjesec izišao... Ali noge su mi vrlo otekle...

— Eh onda ne gubimo vrijeme. Pomoći ću vam opremiti magare.

— Gle! Gle! Bojiš se da ne uteknem?

— Ja se ničesa ne bojim, kume Lucas — (odgovori Toñuelo s hladnoćom bezdušnika.) Ja sam sud.

Pa, govoreći tako, odloži oružje; čime otkrije šešanu koju je nosio ispod kabanice.

— Hej, čuješ, Toñuelo... (reče mlinarica.) Kad već ideš u staju... da vršiš svoju pravu službu..., budi ljubezan pa opremi i drugu magaricu.

— Za koga? — zapita mlinar.

— Za mene! — ja idem s vama.

— Ne može biti, gospo Frasquita! (prigovori stražar.) Imam nalog da dovedem sa sobom vašega muža, ništa više, i da spriječim da ga vi slijedite. — Za to »odgovaram glavom i bradom«. — Tako mi je saopćio gospodin Juan López. — Dakle... hajdmo, kume Lucas...

I pođe prema vratima.

— Vrlo neobična stvar! — reče poluglasno Murcijac, ne mičući se.

— Vrlo neobična! — odgovori gospa Frasquita.

— Tu ima nešto... što bih volio znati... — nastavi mrmljajući kum Lucas, tako da to nije mogao čuti Toñuelo.

— Hoćeš li da ja odem u grad (prišapnu Navarka), i da obavijestim corregidora o tome što nam se dešava?...

— Ne! (odgovori glasno kum Lucas.) To ne!

— Nego što da radim? — reče mlinarica s velikom žestinom.

— Da me pogledaš... — odgovori negdašnji vojnik.

Supruzi se pogledaše šuteći, i postadoše oboje tako zadovoljni mirnoćom, odlučnošću i energijom koju im međusobno saopćiše duše, da su najzad slegli ramenima i nasmijali se.

Poslije toga, kum Lucas zapali drugu svjetiljku pa se zaputi u staju, rekavši usput Toñuelo lukavo:

— Deder, čovječe! Hodi pa mi pomozi... kad si tako ljubezan!

Toñuelo pođe za njim, pjevuckajući kroza zube neku pjesmicu.

Nekoliko minuta kasnije iziđe kum Lucas iz mlina, jašući na krasnoj magarici, a pratio ga stražar.

Oproštaj suprugâ se bio ograničio na ovo:

— Zaključaj dobro... — reče kum Lucas.

— Zamotaj se, jer je hladno... — reče gospa Frasquita, zatvorivši vrata ključem, mandalom i zasunom.

I ne bi drugog zbogom, niti inače poljupca niti kakvog zagrljaja, niti kakvog pogleda.

Čemu?

XVI

PTICA ZLOKOBNICA

Mi pođimo za kumom Lucasom.

Bili su već išli četvrt milje a da nisu riječi proslovili, mlinar jašeći na magarcu, a stražar goneći je svojom službenom palicom, kad li primijetiše pred sobom, navrh uspona puta, sjenu neke grdne ptičurine koja je polazila na njih.

Ta je sjena oštro odudarala od neba, obasjanog mjesečinom, ističući se na njemu s tolikom točnošću, da je mlinar smjesta povikao:

— Toñuelo, to je Garduña, sa svojim trorogim šeširom i sa svojim ufitiljenim papcima!

Ali, prije nego li je odgovorio oslovljeni, sjena, želeći zacijelo izbjeći tome susretu, bila je sišla s puta i nagla bježati preko polja s brzinom prave kune.

— Ja ne vidim nikoga... — odgovori nato Toñuelo najprirodnije.

Ali sumnja koja se je već probudila u mlinara, poče da dobiva oblik i sadržinu u ljubomornom duhu grbavčevom.

— A ni ja, — odvrati kum Lucas, praveći se lud.

— Ovaj moj put (reče u sebi) je ljubavna spletka corregidorova. Izjava koju sam danas popodne čuo s

brajde dokazuje mi da starčić Madriđanin ne može duže da čeka. Nema sumnje, on će noćas ponovo pohoditi mlin, i zato je započeo time da mene ukloni s puta... Ali što za to? Frasquita je Frasquita, — pa neće otvoriti vrata pa da joj podmetnu vatru pod kuću!... Velim još i više: pa da i otvori; pa da corregidoru i uspije, pomoću kakve lukavštine, iznenaditi moju sjajnu Navarku, stara će lija izići kusata repa. Frasquita je Frasquita! — Pa ipak (dodade poslije jednog trenutka), bit će dobro da se noćas vratim kući što prije mognem!

Uto stigoše u selo kum Lucas i stražar, pa se zaputiše kući gospodina načelnika.

XVII

SEOSKI NAČELNIK

Gospodin Juan López, koji je kao privatnik i kao načelnik bio utjelovljeni tiranin, okrutnik i oholica (kad je imao posla sa svojim nižima), udostojao se, u to doba, pošto je posvršavao službene poslove kao i poslove svoga domaćinstva i pošto je podijelio svojoj ženi dnevne batine, da popije vrč vina u društvu tajnika i zvonara, i ta je operacija one noći bila već preko polovice gotova, kad se pred njim pojavio mlinar.

— Ej, kum Lucas! (reče mu, počešavši glavu da bi podražio žilu podvalâ.) Kako zdravlje? — Nuder, tajniče; dodajte kumu Lucasu čašu vina! — A gospa Frasquita? — Je li još uvijek tako lijepa? Nisam je već dugo vidio! — Ali, brate,... kako je sada dobra meljava! Raženi kruh izgleda kao pšenični! — Dakle ..., neka... Sjednite, i otpočinite; jer hvala Bogu, nemamo žurbe.

— S moje strane, neka vrag nosi žurbu! — odvrati kum Lucas, koji dotle nije bio otvorio usta, ali čije su sumnje postajale sve veće kad je vidio prijateljski doček koji mu je priređen, poslije tako strašnog i hitnog naloga.

— Eh, onda, kume Lucas (produži načelnik), ako vam se mnogo ne žuri, spavajte ovdje noćas, a sutra rano obavit ćemo našu stvarčicu...

— To mi se čini dobro... (odgovori kum Lucas s ironijom i s dvoličnošću koje nisu ni u čemu zaostajale za diplomacijom gospodina Juana Lópeza.) — Ako stvar nije hitna..., provest ću noć izvan svoga doma.

— Niti je hitna, niti opasna za vas (dodade načelnik, prevaren od onoga koga je sam mislio prevariti.) Možete biti sasvim mirni. — Čuj, ti Toñuelo. Primaknider ovaj vagan, da sjedne kum Lucas.

— Onda... još jedan gutljaj! — uskliknu mlinar, sjedavši.

— Hodite amo! — odvrati načelnik, dodavši mu punu čašu.

— U dobroj je ruci... Gucnite vi.

— Eh, u vaše zdravlje! — reče gospodin Juan López, ispivši polovicu vina.

— U vaše..., gospodine načelniče, — otpovrne kum Lucas, počistivši drugu polovicu.

— Hej, Manuela! (vikne tada seoski načelnik.) Reci svojoj gazdarici da će kum Lucas ovvdje prespavati. Neka mu metne dušek u hambar...

— Ne, nipošto!... Nikako! Ja spavam kraljevski na slami.

— Slušajte, pa mi imamo dušeka...

— Vjerujem! Ali zašto hoćete da smetate porodicu? Na meni je kabanica...

— Pa, gazda, kako vas volja. — Manuela: reci svojoj gazdarici neka ga ne metne!...

— Ako mi budete dozvolili (nastavi kum Lucas, strašno zijevnuvši) ja ću prije svega odmah leći. Prošle sam noći imao mnogo da meljem, i nisam još oka sklopio...

— Pristajem! (odgovori veličanstveno načelnik.) — Možete poći na počinak kada god želite.

— Mislim da je vrijeme da i mi pođemo na počinak (reče zvonar, dohvativši vrč s vinom da bi iskapio što je preostalo.) Mora da je već deset... ili nešto manje.

— Tri četvrt na deset... — objavi tajnik, pošto je podijelio u čaše ostatak vina određenog za tu noć.

— A sada na počinak, gospodo! — viknu domaćin, iskapivši svoj dio.

— Do viđenja sutra, gospodo, — dodade mlinar, ispivši svoje.

— Pričekajte da vam posvijetle... — Toñuelo! Odvedi kuma Lucasa na slamu.

— Ovuda, kume Lucas!... — reče Toñuelo, ponesavši sa sobom i vrč, za slučaj ako mu je ostala koja kap.

— Do viđenja sutra, ako je Božja volja, — dodade zvonar, iskapivši sve čaše.

I zaputi se, teturajući i pjevajući veselo De profundis.

— — — — — — — — — — — —

— Tako, gospodine moj... (reče načelnik tajniku kada ostadoše sami.) Kum Lucas nije ništa posumnjao. Možemo mirno leći, a... corregidoru bilo na zdravlje!

XVIII

GDJE ĆE SE VIDJETI DA JE KUM LUCAS IMAO VRLO LAGAN SAN

Pet minuta kasnije spustio se jedan čovjek s prozora sijenjaka gospodina načelnika; s prozora koji je gledao na dvorište i koji nije bio viši od četiri lakta iznad zemlje.

Na dvorištu je bilo nadstrešje nad nekim velikim jaslima, za kojima je bilo privezano šest ili osam jahaćih životinja razne pasmine, ali svi od njih slaboga spola. — Konji, mule i magarci jakoga spola sačinjavali su posebni odio u drugoj susjednoj prostoriji.

Čovjek odveza jednu magaricu koja je bila zacijelo osedlana, pa se zaputi, vodeći je na uzdi, prema vratima dvorišta; povuče mandal i otključa bravu koja ih je zatvarala; otvori ih vrlo oprezno, pa se nađe nasred polja.

Kad je bio tamo, uzjaše magaricu, podbode ju petama, pa poleti poput strijele u pravcu grada; — ali ne po redovnoj cesti, već prelazeći preko usjeva i jaraka, kao netko tko se čuva nekog zlog susreta.

Bio je to kum Lucas, koji se bio zaputio u svoj mlin.

XIX

GLASOVI KOJI VAPE U PUSTINJI

— Što je meni načelnik, meni koji sam iz Archene! (Govorio je putem Murcijac.) Sutra ću rano pohoditi gospodina biskupa, da svemu predusretnem, pa ću mu sve ispripovijedati što mi se noćas desilo! — Pozvati me s takovom žurbom i tajinstvenošću, u tako neobično doba; reći mi neka dođem sam; pričati mi o službi kralju, i o lažnom novcu, i o vračarama, i o vilenjacima, pa da mi onda natoče dvije čaše vina i da me pošalju spavati!... Stvar ne može biti jasnija! Garduña je donio u selo te upute od corregidora, a u ovaj čas će corregidor biti već započeo juriš na moju ženu... Tko zna da li ga ne ću zateći gdje kuca na vrata mlina! Tko zna ne ću li ga zateći već unutri! ... — Tko zna!... — Ali što ja to govorim? Zar da posumnjam o svojoj Navarci!... Ah, to znači Boga vrijeđati! Nije moguće da ona!... Nije moguće da moja Frasquita!... Nije moguće!... — Ali što to govorim? Zar ima išta nemoguće na svijetu? Zar nije pošla za me, iako je ona tako krasna a ja tako ružan?

I, pomislivši to zadnje, jadni grbavac udari u plač.

Onda zaustavi magaricu da bi se razvedrio; otare suze; duboko uzdahne; izvadi pribor za pušenje; grizne i protrlja cigaru crnoga duhana; onda uzme kremen, trud, ocilo, pa, kresnuvši nekoliko puta, pođe mu za rukom ukresati vatru.

U tom trenutku začuje šum koraka negdje na cesti, — koja je bila odande udaljena nekih tridesetak lakata.

— Kako li sam nerazborit! (reče.) Da me je vlast već tražila, ja bih se bio izdao krešući te iskre!

Prekrije, dakle, svijetlo, pa sjaše, sakrivši se za magaricu.

Ali magarica razumjede stvar na drugi način, pa zadovoljno zareve.

— Prokleta bila! — poviče kum Lucas, nastojeći joj rukom zatvoriti usta.

U isto vrijeme zaori drugo ijakanje na cesti, kao galantan odgovor.

— Nagrabusili smo! (pomisli dalje mlinar.) Dobro veli poslovica: krsti vuka a vuk u šumu!

I tako razgovarajući, opet uzjaše, potjera životinju, i pođe strjelimice u protivnom pravcu od mjesta s kojega se bilo začulo drugo revanje.

A najčudnije je bilo da se lice koje je jahalo životinju koja se ozvala, moralo pobojati kuma Lucasa toliko koliko se je kum Lucas njega pobojao. Velim to zato, jer se je udaljilo sa ceste, posumnjavši zacijelo da nije kakov stražar ili kakov zlikovac potplaćen od Don Eugenija, pa žurno otkasa preko usjeva s onu stranu ceste.

Murcijac, međutim, nastavi ovako razmišljati:

— Kakove li noći! Kakova li svijeta! Kakov li je moj život već čitav jedan sat! Stražari su postavljeni za svodnike; načelnici se urotiše protiv moje časti; magarci revu kad nije potrebno; a ovdje, u mojim grudima, kukavno srve usudilo se posumnjati o najplemenitijoj ženi koju je Bog stvorio! — Ah, Bože moj, Bože moj! Daj da naskoro dođem doma i da tamo nađem svoju Frasquitu.

Kum Lucas nastavi put, preko oranica i grmova, dok nije najzad, nekako oko jedanaest u noći, stigao bez naročitih novosti na velika vrata mlina...

Prokletstvo! Vrata mlina bila su otvorena!

XX

SUMNJA I STVARNOST

Bila su otvorena... a on je, otišavši, čuo kako ih je njegova žena bila zatvorila ključem, mandalom i zasunom!

Prema tome nije ih mogao nitko drugi otvoriti nego li njegova žena.

Ali kako? Kada? Zašto? — Zbog nekakve obmane? Usljed nekog naloga? — Ili pako smišljeno i dragovoljno, prema prethodnom sporazumu s corregidorom.

Što li će vidjeti? Što li će saznati? Što ga je čekalo u njegovoj kući? — Da li je pobjegla gospa Frasquita? Da li su je oteli? Da li će biti mrtva? — Ili će biti u naručaju suparnika.

—Corregidor je računao time da ja ne ću moći cijele noći doći... (reče tužno sam sebi kum Lucas.) Seoski načelnik mora da je dobio nalog da me prije okuje nego li mi dozvoliti da se vratim... — Da li je Frasquita sve to znala? Da li je bila umiješana u zavjeru? — Ili je bila žrtvom prevare, silovanja, podlosti?

Nesretnik nije trebao za sve te okrutne misli više vremena nego li toliko koliko mu je bilo potrebno da prijeđe čistinu ispod brajde.

I kućna su vrata bila otvorena, a njena prva prostorija (kao u svim seoskim domovima) bila je kuhinja...

U kuhinji nije bilo nikoga.

A ipak je u kaminu gorila silna vatra...; u kaminu koji je bio on ostavio ugašen, i koji se nije nikada ložio prije nego li kasno u decembru!

Najzad, s jednoga klina kuhinjske daske visila je upaljena svjetiljka...

Što to sve znači? I kako se slaže tako očigledna priprava budnosti i društvenosti s grobnim mukom koji je vladao u kući?

Što je bilo od njegove žene?

Tada, i tek tada, spazi kum Lucas neke haljine što su visile po naslonima dviju ili triju stolica postavljenih unaokolo oko kamina...

Upre pogled u te haljine, pa zarukne tako jako, da mu je vrisak zastao u grlu, pretvorivši se u nijem i prigušen uzdah.

Jadnik pomisli da će se zagušiti, pa se uhvati rukama za vrata dok je, blijed kao smrt, izobličen, izbuljenim očima promatrao onu odjeću, spopadnut takovim užasom kao na smrt osuđeni kojemu su donijeli samrtničku košulju.

Jer to što je tamo vidio bio je grimizni ogrtač, trorogi šešir, kaput i prsluk smeđe boje kao grlica, hlače od crne svile, bijele čarape, cipele s kopčom pa čak i palica, mač i rukavice ogavnoga corregidora. ... To što je tamo vidio bila je samrtnička košulja njegove sramote, mrtvački pokrov njegove časti, rubac kojim je zbrisana njegova sreća!

Strašna šešana bila je u istome kutu u koji ga je prije dva sata bila ostavila Navarka...

Kum Lucas skoči poput tigra i ščepa ju. — Pretraži cijev šipkom, te vidje da je nabijena. Pogleda u kremen i nađe da je na svome mjestu.

Onda se zaputi prema stepenicama koje su vodile u sobu u kojoj je toliko godina spavao s gospom Frasquitom, muklo mrmljajući:

— Tamo su!

Pođe, dakle, jedan korak naprijed u tome pravcu; ali se smjesta zaustavi da bi se obazro unaokolo oko sebe pa da vidi da li ga tko promatra...

— Nitko! (reče u sebi.) Jedino Bog..., a On... je ovo htio!

Potvrdivši tako osudu, učini drugi korak, kadno mu usplahireni pogled raspoznade arak koji se nalazio na stolu...

Potrajalo je sve samo jedan trenutak: da ga je spazio, i da se bacio na nj, i da ga je imao u svojim kandžama.

Taj je papir bio imenovanje nećaka gospe Frasquite, potpisano od Don Eugenija de Zuñiga y Ponce de León!

— To je bila cijena za koju se prodala! (pomisli kum Lucas, stavivši si papir u usta da bi prigušio svoj krik i da bi dao hranu svome gnjevu.) Uvijek sam sumnjao da ona voli više svoju porodicu nego li mene! — Ah, nismo imali djece! . . . Tu leži uzrok svemu!

I nesretnik umalo te nije opet zaplakao.

Ali onda se nanovo razbjesni, pa reče, strašno iskreveljen, iako ne na glas:

— Gore! Gore!

I pođe uza stube, idući četveronoške jednom rukom, noseći šešanu drugom, i s onim podlim papirom među zubima.

Kao potvrdu svojih logičnih sumnja opazi, stigavši na vrata ložnice (koja su bila zaključana), kako prodiru neki zraci svijetla kroz sastavljene daske i kroz ključanicu.

— Tu su! — reče i opet.

Pa zastane jedan časak, kao da je htio da proguta taj novi gutljaj gorčine.

Onda pođe opet gore . . . dok nije stigao do samih vrata ložnice.

Iza njih se nije čuo nikakav šum.

— Kad ne bi nikoga bilo! — reče plašljivo nada.

Ali u taj isti trenutak začuje nesretnik kašalj u sobi . . .

Bio je to napola astmatični kašalj corregidorov!

Nije bilo sumnje! U tome brodolomu nije bilo daske za spasavanje!

Mlinar se nasmija u pomrčini na užasan način. — Zašto u mraku ne blistaju takove munje? Što je sva vatra pakla ispoređena s onom koja gori ponekad u ljudskom srcu?

Ipak, kum Lucas (takova mu je bila duša, kako već rekosmo na drugom mjestu) stade da se primiruje, tek što je bio čuo kašalj svoga neprijatelja . . .

Stvarnost ga je manje vrijeđala nego li sumnja. — Onako kako je bio ono isto popodne izjavio gospi Frasquiti, od onoga časa i sata kad je izgubio jedinu vjeru koja je bila život njegove duše, počeo je bivati neki nov čovjek.

Slično kao u mletačkoga Arapina (s kojim smo ga već uporedili opisujući njegov značaj), razočaranje je u njemu ubilo jednim jedinim udarcem svu ljubav, preobrazivši usput značaj njegova duha i pokazavši mu svijet kao neki neobičan kraj u koji je tek bio stigao. Jedina se razlika sastojala u tome da je kum Lucas po idiosinkraziji bio manje tragičan, manje strog i manje sebičan nego li onaj bezumnik koji je žrtvovao Desdemonu.

Nešto rijetko, ali primjereno takovim situacijama! Sumnja, ili recimo nada (što je u ovom slučaju isto), još ga je jedan trenutak ponovno namučila . . .

— Ako sam se prevario! (pomisli). Ako je to bio Frasquitin kašalj!

U tjeskobi svoje nesreće, bio je zaboravio da je vidio corregidorove haljine blizu kamina; da je bio zatekao otvorena vrana na mlinu; da je bio pročitao svjedočanstvo o njegovoj podlosti . . .

Čučnu, dakle, i pogleda kroz ključanicu, drhćući od neizvjesnosti i nemira.

Vidokrug mu nije mogao otkriti više od malog trokuta postelje, gore kod glave . . . Ali upravo u tom malom trokutu se vidio krajičak dušekâ, a na dušecima corregidorova glava!

Mlinarevo lice po drugi put iskrevelji đavolski osmjeh.

Rekao bi da je opet postao sretan . . .

— Sada imam istinu! . . . Promislimo! — promrmlja, digavši se mirno.

Pa opet siđe niza stube s istim oprezom koji je bio upotrebio idući njima gore . . .

Stvar je delikatna . . . Moram da promislim. Imam dosta vremena za s v e . . . — pomisli, silazeći.

Kad je bio došao u kuhinju, sjedne nasred nje, pa prekrije čelo rukama.

Tako ostade zadugo, dok ga nije probudio iz njegovog razmišljanja lagan udarac koji osjeti na jednoj nozi . . .

Bila je šešana koja mu je bila skliznula s koljena, i koja mu je bila dala taj neki znak . . .

— Ne! Velim ti da ne! (progunđa kum Lucas, zagledavši se u oružje). — Nisi mi prikladna! Sav bi

svijet n j i h žalio . . ., a mene bi objesili! Radi se o jednom corregidoru . . ., a ubiti jednog corregidora u Španjolskoj je još uvijek nešto što se ne oprašta! Rekli bi da sam ga ubio iz neopravdane ljubomore, i da sam ga kasnije svukao i stavio u svoju postelju . . Rekli bi, osim toga, da sam svoju ženu ubio radi jednostavne umnje . . . I objesili bi me! Evo glave, da bi me objesili! — Osim toga, ja bih dokazao da nemam mnogo duše, da nemam mnogo pameti, kad bih pod konac svoga života bio dostojan sažaljenja! Svi bi me ismjehivali! Rekli bi da je moja nesreća vrlo prirodna, jer sam grbav a Frasquita tako lijepa! — Ništa! Ne! Meni treba osveta, a, poslije osvete, da triumfiram, da prezirem, da se smijem, da se mnogo smijem, da se svima smijem —, izbjegavši tako da se itko ikada mogne narugati ovoj grbi koja je postala po meni čak predmetom zavisti, a koja bi na vješalima izgledala tako smiješna!

Tako se razgovarao kum Lucas možda ni ne misleći točno na to, pa, uslijed takovoga razgovora, odloži oružje na svoje mjesto te stade da se šeta držeći otraga ruke a dolje glavu, kao da traži svoju osvetu na podu, u zemlji, na razvalinama života, u nekoj vragoliji sramnoj i smiješnoj za svoju ženu i za corregidora, daleko od toga da tu istu osvetu traži u pravdi, u izazovu, u oproštaju, u nebu . . ., kako bi na njegovome mjestu učinio ma koji drugi muškarac manje buntovne ćudi nego li njegova protiv svakog zahtjeva prirode, društva ili svojih vlastitih osjećaja.

Njegove se oči najedared zaustaviše na corregidorovoj odjeći . . .

Onda se on sam zaustavi . . .

Na licu mu se nato malo po malo ukaza neka nepojmljiva radost, neko uživanje, neki triumf . . .; dok nije, najzad, prasnuo u smijeh na neki strašan način . . ., to jest, silno hihoćući, ali ne praveći nikakove buke (da ga ne bi ozgor čuli), pritisnuvši pesnice na obraze da se ne rasprsnu, tresući se sav kao epileptičar i morajući se naposljetku spustiti na jednu stolicu, dok mu nije prošao taj grč sarkastične radosti. — Bio je to pravi mefistofelski smijeh.

Tek što se primirio, stade da se svlači s grozničavom žurbom; pomeće svu svoju odjeću na iste stolice na kojima je bila corregidorova; obuče svu opremu koja je ovome pripadala, od cipela s kopčom do trorogog šešira; opaše mač; zaogrne se grimiznim ogrtačem; uzme palicu i rukavice, pa izide iz mlina i zaputi se u grad, gegajući se na isti način kako je imao običaj Don Eugenio de Zuñiga, i kazujući sam sebi pokadšto ovu izreku koju je u svojoj misli nadopunjavao.

— I corregidora je zgodna!

XXI

PAZITE, GOSPODINE!

Ostavimo sada kuma Lucasa, i obavijestimo se o onom što se desilo u mlinu od onda kako smo tamo ostavili gospu Frasquitu samu dok se nije u nj povratio njen suprug i tamo zatekao tako čudne novosti.

Bit će da je prošao jedan sat pošto je kum Lucas bio otišao s Toñuelom, kadno je ražalošćena Navarka, koja je bila u sebi odlučila da ne će leći dok joj se ne vrati muž, i koja se nalazila pletući čarape u svojoj spavaćoj sobi, što se nalazila na gornjem spratu, začula bolne vapaje izvan kuće, od brajde, vrlo blizu tamo kuda je proticala voda mlinskoga jaza.

— U pomoć, jer ću se utopiti! Frasquita! Frasquita! . . . vapio je neki muški glas, sa žalostivim prizvukom očaja.

— Ako je Lucas? — pomisli Navarka, puna užasa koji ne moramo opisivati.

Na istoj spavaćoj sobi bila su vratašca, o kojima nam je već pripovijedao Garduña, a koja su zaista vodila na gornji kraj mlinskoga jaza. — Gospa Frasquita ih otvori ne oklijevajući, iako nije bila prepoznala glasa koji je molio pomoć, i nađe se licem u lice pred corregidorom, koji je u tome tre-

nutku izlazio, mokar kao miš, iz neobuzdanoga jaza...

— Neka mi Bog oprosti! Neka mi Bog oprosti! (mucao je gadni starac). — Mislio sam da ću se utopiti!

— Kako? To ste vi? Što to znači? Kako se usuđujete? Po što dolazite u ovo doba?... — povika mlinarica više uvriježena nego li prestrašena, ali i nehotice ustuknuvši.

— Šuti! Šuti, ženska glavo! (promuca corregidor, smuknuvši u sobu za njom). Sve ću ti reći... Umalo te se nisam utopio! Voda me je već nosila kao perce! — Pogledaj, pogledaj, kako me je udesila!

— Napolje, napolje odavle! (odvrati gospa Frasquita s najvećom žestinom). Ne treba ništa da mi objašnjavate!... Ja sve predobro razumijem! Što je meni stalo što se vi utapate? Jesam li vas ja zvala? — Kakove li podlosti! Zato ste vi naredili da se moj muž odvede!

— Čuj, ženo...

— Neću da čujem! Odlazite smjesta, gospodine corregidore!... Odlazite, ili ja ne odgovaram za vaš život!...

— Što veliš?

— To što čujete! — Moj muž nije kod kuće; ali ja sam dovoljna da joj pribavim poštovanje. Odlazite otkuda ste došli, ako ne želite, da vas svojim rođenim rukama još jedared bacim u vodu!

— Mala, mala! Ne viči toliko, jer nisam gluh! — (poviče stari razvratnik). Ako sam ovdje, bit će da je radi nečesa!... Došao sam da oslobodim kuma Lucasa, koga je zabunom uhapsio jedan seoski načelnik... — Ali, prije svega valja da mi posušiš ovu odjeću... Mokar sam do kože!

— Velim vam da odete!

— Šuti, ludo!... Što ti znaš? — Gle... nosim ti ovdje imenovanje tvoga nećaka... — Zapali svijetlo, pa ćemo se razgovarati... — Uostalom, dok se posuši odjeća, ja ću leći u ovu postelju...

— Ah, već! Vi, dakle, izjavljujete da ste došli radi mene? Vi, dakle, izjavljujete da ste radi toga

naredili da se uhapsi moj Lucas? Dakle ste donijeli svoje imenovanje i sve? — Sveci i svetice Božje! Što je sebi morao uobraziti o meni ovaj blesan?

— Frasquita! Ja sam corregidor!

— Pa da ste sam kralj! Meni, ha? — Ja sam žena svoga muža, i gospodar u svojoj kući! — Zar vi mislite da se ja bojim corregidora? Ja umijem otići u Madrid, i na kraj svijeta, da potražim pravicu protiv bezobraznoga starca koji ovako vuče po blatu svoj autoritet! A, prije svega, znat ću sutra metnuti na glavu mantillu, pa otići u pohode gospođi corregidori...

— Ne ćeš ništa od toga učiniti! (odvrati corregidor, gubeći strpljenje, ili mijenjajući taktiku). Ne ćeš ništa učiniti od toga; jer ću ti prosvirati glavu, vidim li da ne umiješ biti razborita...

— Prosvirati glavu! — povikne gospa Frasquita muklim glasom.

— Prosvirati glavu, jest... I odatle mi ne će nastati nikakova šteta. Slučajno sam ostavio glas u gradu da noćas odlazim u lov na zločince... — Ne budi dakle budalasta... i ljubi me... kao što ja tebe obožavam!

— Gospodine corregidore; prosvirati glavu? — reče opet Navarka, zabacivši unatrag ruke a tijelo isprsivši naprijed, kao da će se baciti na svoga protivnika.

— Ako ovako ustraješ, prosvirat ću je, pa ću se tako oslobodi tvojih prijetnja i tvoje ljepote... — odgovori corregidor, sav ustrašen pa izvadi par džepnih pištolja.

— Dakle i pištolje? A u drugome džepu imenovanje moga nećaka! (reče gospa Frasquita, maknuvši glavom ozgo dolje). — Eh, onda gospodine, izbor nije težak. — Pričekajte, vaša milosti, jedan časak; da odem i zapalim svijetlo.

Pa, rekavši tako, pođe naglo do stepenica, te siđe niz njih u tri skoka.

Corregidor uzme luč, pa siđe za mlinaricom, bojeći se da ne pobjegne; ali je za silazak trebao mnogo više vremena, radi česa, stigavši u kuhinju, nabasa na Navarku, koja ga je već bila počela tražiti.

— Vi ste dakle rekli da ćete mi prosvirati glavu? (viknu ona neobuzdana žena ustuknuvši korak natrag). — Onda pazite, gospodine; jer ja sam spremna!

Reče, pa uperi strašnu šešanu koja igra toliku ulogu u ovoj pripovijesti.

— Stani, nesretnice! Što hoćeš da učiniš? (povika corregidor obamro od straha). Ono kako ću ti prosvirati glavu bilo je šala. ... Pogledaj ... Pištolje su prazne. — Naprotiv, imenovanje je istina ... — Evo ti ga ... Uzmi ga ... Poklanjam ti ga ... Tvoje je ... badava, sasvim badava ...

I metne ga drhćući na sto.

— Tu je na pravome mjestu! (odvrati Navarka). Ujutro će mi poslužiti da upalim vatru. kada budem svome mužu pripremala doručak. — Ja od vas ne ću ni vječnog blaženstva; a ako mi nećak jednom dođe iz Estelle, neka vam zgazi gadnu ruku kojom ste napisali njegovo ime na taj besramni papir! — Eto, ja rekoh! Odlazite iz moje kuće! — Zraka! Zraka! Brzo! ... jer mi krv već udara u glavu!

Corregidor ne odgovori na taj govor. Bio je poblijedio, gotovo pomodrio; oči su mu bile iskolačene, a drhtaj kao od ljute graznice tresao mu je čitavim tijelom. Najzad stade škrgutati zubima, te pade na tle, jer ga je bio uhvatio strašan grč.

Prepast od jaza, naskroz promočena sva njegova odjeća, žestoki prizor u spavaćoj sobi, i strah od šešane kojom ga je bila nanišanila Navarka, sve je to iscrplo snage bolešljivoga starca.

— Umrijet ću! (promuca). — Zovnider Garduñu! Zovnider Garduñu, koji će biti tude ... u jarku ... — Ja ne smijem umrijeti u ovoj kući! ...

Nije mogao nastaviti. Zaklopi oči, te ostade kao mrtav.

— I umrijeti će kako veli! (uzdahnu gospa Frasquita). — Eh, Gospode, to je najljepše! Što ću sada s tim čovjekom u svojoj kući? Što će reći za me, ako umre? Što će reći Lucas? ... Kako ću se moći opravdati, kad sam mu ja sama otvorila vrata? — Ah, ne ... Ja ne smijem ostati tude s njime. Ja moram potražiti svoga muža; moram uzbuniti svijet prije nego li izvrgnem pogibli svoju čast!

Stvorivši tu odluku, odloži šešanu, iziđe u dvorište, uhvati magaricu koja je bila ostala u njemu, nekako je osedla, otvori velika vrata u ogradi, uzjaše jednim skokom, unatoč svoje krupnoće, pa se zaputi prema jarku.

— Garduña! Garduña! — dozivala je Navarka, primičući se onome mjestu.

— Evo me! (odgovori najzad, alguacil, pojavivši se iza jedne ograde). — Jeste li vi, gospo Frasquita?

— Jest, ja sam. — Otiđi u mlin, pa pomozi svome gospodaru, koji umire! ...

— Što kažete? — Ta idite, to je šala!

— To što čuješ, Garduña ...

— A vi, dušo si mi draga? Kamo ćete vi u ovo doba?

— Ja? ... Gubi se onamo, mamlaze! — Ja idem u grad po kakvog liječnika! — odvrati gospa Frasquita, potjeravši mazgu petački a Garduñu nogom.

I pođe ..., ne putem u grad, kako je bila rekla, nego u susjedno selo.

Garduña nije obraćao pažnje na potonju okolnost; jer je već bio odjurio prema mlinu i u isto vrijeme u sebi ovako premišljao:

— Ide po liječnika! ... Jadnica ne može više da učini! — Ali on je jadnik! — To mi je baš prilika kada se valja razboljeti! ... Bog daje slatkiše onome tko ih ne može da griska!

XXII

GARDUÑA SE UMNOŽAVA

Kad je Garduña stigao u mlin, corregidor se počeo osvješćivati, nastojeći da se pridigne sa zemlje.

Na zemlji je, kraj njega, bila i zapaljena svijeća koju je Njegovo Gospodstvo bilo donijelo dolje iz spavaće sobe.

— Je li već otišla? — bilo je prvo što je izrekao Don Eugenio.

— Tko?

— Đavo! ... Hoću da kažem mlinarica...

— Jest, gospodine! ... Već je otišla ...; a ne mislim da je osobito dobre volje ...

— Ajao Garduña! Umrijet ću...

— Ali što je Vašoj Milosti? — Za boga miloga!

— Upao sam u mlinski jaz, pa sam mokar kao miš ... Prozebao sam do kosti!

— Gle, gle! Sada izlazite time!

— Garduña! ... pazi što govoriš! ...

— Ja ništa ne govorim, gospodine ...

— Dobro: onda me izvuci iz ove neprilike ...

— Letim ... Vaša će Milost vidjeti kako ću brzo sve urediti!

Tako reče alguacil, pa, za tren oka, uze svijetlo jednom rukom, a drugom dohvati corregidora pod pazuho; odnese ga gore u spavaću sobu; svuče ga dogola, položi u postelju; otrči u drvarnicu; nakupi naramak drva; ode u kuhinju; naloži veliku vatru; donese dolje svu odjeću gospodarevu; porazmjesti ju po naslonima dviju ili triju stolica; zapali svjetiljku; objesi ju za policu, pa se vrati gore u sobu.

— Nuto kako nam je? — zapita onda Don Eugenija, podigavši u vis svijeću da bi mu vidio bolje lice.

— Divno! Osjećam da ću se oznojiti! — Sutra ću te objesiti, Garduña!

— Zašto, gospodine?

— I ti se usuđuješ da me to zapitaš? Zar misliš da sam, postupivši po tvojoj osnovi koju su mi razložio, očekivao da ću sam leći u ovu postelju, primivši po drugi put sakramenat krštenja? — Još sutra ću te objesiti!

— Ali pričajte mi, Vaša milosti, nešto ... — Gospa Frasquita? ...

— Gospa Frasquita me je htjela ubiti. To je sve što sam postigao tvojim savjetima! — Velim ti da ću te sutra, čim svane, objesiti.

— Valjda ne će biti baš tako, gospodine corregidore! — odvrati stražar.

— Zašto to veliš, bezobrazniče? Zato što vidiš da tude ležim?

— Ne, gospodine. Velim to zato, jer se gospa Frasquita nije morala pokazati tako nečovječna kako Vaša Milost priča, kada je otišla u grad da potraži kakvog liječnika ...

— Sveti Bože! Jesi li stalan da je otišla u grad? — povikne Don Eugenio, prestrašivši se više nego li ikada.

— Ona mi je barem tako rekla ...

— Poteci, poteci, Garduña! — Jao! Ja sam izgubljen bez ikakove pomoći! — Znaš li ti zašto je gospa Frasquita pošla u grad? — Da sve ispripovijedi mojoj ženi! ... Da joj kaže da sam ovdje! — Ah, moj Bože, moj Bože! Kako sam to mogao zamisliti? Mislio sam da je otišla u selo da potraži svoga muža; a, kako ga tamo imam dobro spremljena, nije me za njen put bilo nimalo briga! Ali da ode u grad! — Garduña, poteci, poteci ..., ti koji si dobar pješak, pa me izbavi propasti! Izbjegni tome da strašna mlinarica uniđe u moj dom!

— A Vaša Milost me ne će objesiti, ako to postignem? — zapita ironično alguacil.

— Naprotiv! Poklonit ću ti par još dobrih cipela, koje su mi prevelike. Poklonit ću ti sve što zaželiš!

— Onda letim. Zaspite mirno, Vaša Milosti. Za pola sata vratit ću se ovamo, pošto budem strpao u zatvor Navarku. — Nisam ja badava lakši od kakve magarice!

Reče Garduña, pa nestade dolje niza stepenice.

Razumije se, naravno, da je za vrijeme te odsutnosti alguacilove bilo kad je ono mlinar bio u mlinu pa ugledao neko lice kroz ključanicu.

Ostavimo, dakle, corregidora kako se znoji u tuđoj postelji, i Garduñu kako trči u grad (kamo će ga tako brzo slijediti kum Lucas sa trorogim šeširom i s grimiznim ogrtačem), pa, pretvorivši se i mi u dobre pješake, poletimo prema selu, da pođemo za hrabrom gospom Frasquitom.

XXIII

JOŠ JEDNOM PUSTINJA I POZNATI GLASOVI

Jedini događaj koji se desio Navarci na njenom putu od mlina do sela, bio je da se malo preštrašila kad je opazila da netko nasred neke oranice loži vatru.

— Ako bude kakov pandur corregidorov? Ako me zaustavi? — pomisli mlinarica.

U taj se par začu revenje s iste strane.

— Magarci u polju u ovo doba! (pomisli dalje gospa Frasquita). — Ta ovuda nema nikakova voćnjaka niti majura... — Tako mi Boga, noćas bijesovi kolo vode po miloj volji! Jer ne može da to bude magarica moga muža... — Zašto bi se moj Lucas, u ponoć, zaustavljao izvan puta? — Ništa! Ništa! Zacijelo je kakova uhoda!

Magarica koju je jahala gospa Frasquita nađe za shodno da također zareva u taj trenutak.

— Šuti, vraže! — reče joj Navarka, zabodavši joj nasred sapi čiodu po dva maravedija.

I, pošto se pobojala da se ne bi srela s kime tko joj nije podesan, skrene također svoju životinju s puta pa ju potjera kasom po drugim njivama.

Bez daljnje nezgode, stiže pred vrana sela, u vrijeme kad je moglo biti jedanaest sati noći.

XXIV

JEDAN TADAŠNJI KRALJ

Gospodin načelnik već je spavao, onako mamuran, okrenuvši leđa k leđima svoje žene (i sačinjavajući tako s njome lik austrijskog dvoglavog orla, kako kaže naš besmrtni Quevedo), kad je Toñuelo pokucao na vrata bračne ložnice, i javio gospodinu Juan-u López-u da gospa Frasquita, o n a i z m l i n a, želi s njime govoriti.

Nemamo zašto da pričamo što je sve izgundao i opsovao seoski načelnik dok se je budio pa se prenosimo u trenutak kad ga je mlinarica opazila gdje dolazi, protežući se poput kakvog gimnastičara koji vježba mišičje, i doviknuvši kroza zijevanje kome nije bilo kraja ni konca:

— Dobar večer, gospo Frasquita! — Što vas dodovi ovamo? Zar vam nije rekao Toñuelo da ostanete u mlinu? Zar vi tako ne slušate vlast?

— Moram da vidim svoga Lucasa! (odgovori Navarka). Moram smjesta da ga vidim! — Neka mu kažu da mu je ovdje žena!

— Moram! Moram! — Gospođo, vi zaboravljate da govorite s kraljem!...

— Prođite se vi kraljeva, gospodine Juan, jer mi nije do šale! Vi i predobro znate što mi se desilo! Vi i predobro znate zašto ste mi uhapsili muža!

— Ja ništa ne znam, gospo Frasquita... A što se tiče vašeg muža, on nije uhapšen, nego mirno spava u ovoj svojoj kući, a s njime se postupa kako ja postupam sa čestitim ljudima. — Deder, Toñuelo! Toñuelo! Otiđider u sijenjak, pa reci kumu Lucasu, neka ustane i neka trkom dođe... — Dederte, dakle... pričajte mi što se desilo!... Jeste li se bojali sami spavati?

— Nemojte biti bezobrazni, gospodine Juane! Vi predobro znate da se meni ne sviđaju ni vaše šale a ni vaše istine! To što se meni desilo je nešto vrlo jednostavno: da ste vi i gospodin corregidor htjeli da mene u zlo bacite; ali da ste se svečano nasamarili! Ja sam ovdje a da se ne moram ničesa postidjeti, a gospodin corregidor je ostao u mlinu boreći se sa smrću!...

— Boreći se sa smrću, corregidor! (povika njegov niži). Gospođo, znate li vi što kažete?

— To što čujete! Pao je u mlinski jaz, i umalo te se nije utopio, ili je uhvatio upalu pluća, ili što ja znam... To je stvar corregidorina! Ja sam došla da potražim svoga muža, pridržavajući sebi pravo

da još sutra odem u Madrid, gdje ću ispričati kralju...

— Do vraga, do vraga! (promrmlja gospodin Juan López). — Ded, Manuela!... Djevojko!... Otiđi i osedlaj mi mulu... — Gospo Frasquita, ja odlazim u mlin... Teško vama, ako ste išta nažao učinili gospodinu corregidoru!

— Gospodine načelniče, gospodine načelniče! (povika uto Toñuelo, unišavši više mrtav nego li živ). Kuma Lucasa nema u sijenjaku. Ni njegov se magarac ne nalazi za jaslama, a vrata dvorišta su otvorena... Tako da je ptičica otprhnula!

— Što to veliš? — dreknu gospodin Juan López.

— Presveta Bogorodice! Što će se dogoditi u mojoj kući? (povika gospa Frasquita). Potecimo, gospodine načelniče; ne časimo ni časka!... Muž će mi ubiti corregidora kad ga bude zatekao tamo u ova doba...

— Onda vi mislite da je kum Lucas u mlinu?

— Kako da ne mislim? — Velim još i ovo... kad sam dolazila srela sam se s njime, ne prepoznavši ga. Zacijelo je on bio onaj koji je nasred neke njive ložio vatru! — Bože moj! Kad pomisliš da životinje imadu više pameti od ljudi! — Jer valja da znate, gospodine Juan, da su se naše dvije magarice zacijelo prepoznale i pozdravile, dok se moj Lucas i ja niti pozdravismo niti prepoznasmo... Dapače smo pobjegli jedno pred drugim, smatrajući se međusobno uhodama!...

— Lijep mi je taj vaš Lucas! (odvrati načelnik). — Naposljetku, hajdemo, pa ćemo već vidjeti što valja učiniti sa svima vama. Sa mnom se ne igra! Ja sam kralj!... Ali ne kralj kao onaj koga sada imamo u Madridu, ili neka bude Pradu, nego kao onaj koji je bio u Sevilli, koga su zvali Don Pedro Grozni. — Ded, Manuela! Donesi mi štap i reci svojoj gospodarici da odlazim!

Služkinja posluša (koja je bila zacijelo mnogo zgodnija djevojka nego li je pristojalo načelnikovici i moralu), pa pošto je mula gospodina Juana Lópeza bila već osedlana, gospa Frasquita i on krenuše se u mlin, praćeni neizbježnim Toñuelom.

XXV

GARDUÑINA ZVIJEZDA

Preteknimo ih mi, pretpostavivši da imademo ovlaštenje da budemo brži u hodu od ikoga.

Garduña se nalazio već na povratku u mlin, pošto je bio tražio gospu Frasquitu po svim ulicama grada.

Lukavi alguacil bio se putem navratio u poglavarstvo, gdje je našao sve vrlo mirno. Vrata su bila i dalje otvorena kao u pola dana, po običaju kada se vlast nalazi na ulici vršeći svoje posvećene funkcije. Na zaokretu stepenica i u čekaonici spavali su drugi alguacili i služitelji, čekajući spokojno svoga gosu; ali kad čuše da je došao Garduña, protegnuše se dvojica ili trojica od njih, pa zapitaše njega koji im je bio neposredni poglavar i starješina:

— Dolazi li već gospodin?

— Nipošto! — Budite mirni. — Dolazim da saznam da li je bilo što novo u kući...

— Ništa.

— A gospođa?

— Počiva u svojim odajama.

— Zar nije prije kratkog vremena unišla na ova vrata jedna žena?

— Nitko se nije ovdje pokazao čitavu noć...

— Nemojte, dakle, pustiti da uđe ma tko, bio tko mu drago i rekao što mu drago. Naprotiv! Pograbite i samu zvijezdu danicu ako dođe i zapita za gospodina ili za gospođu, i odvetite ju u tamnicu.

— Izgleda da se noćas love neke naročite ptice? — zapita jedan stražar.

— Plemenita divljač! — dometnu drugi.

— Najplemenitija! (odgovori Garduña svečano). Zamislite sebi da li nije stvar delikatna, kad smo se gospodin corregidor i ja sami dali u goniče!... Dakle do viđenja, budite lukavi i dobro pripazite!

— Zbogom pošli, gospodine Bastiáne, — odvratiše svi, pozdravivši Garduñu.

— Moja zvijezda tamni! (promrmlja ovaj izlazeći iz poglavarstva). Čak me žene varaju! Mlinarica se zaputila u selo da potraži muža, mjesto da je došla u grad... — Jadni Garduña! Što je postalo od tvoga njuha?

I, razgovarajući se ovako, pođe natrag u mlin.

Imao je pravo alguacil kad je tražio svoj stari njuh, jer nije nanjušio ni jednog čovjeka koji se u taj čas bio sakrio za neke vrbe, nedaleko od jarka, i koji je uskliknuo u svoju kabanicu, ili bolje reći u svoj crveni ogrtač:

— Pogledaj Pablo! Tamo dolazi Garduña!... Valja da me opazi...

Bio je kum Lucas, obučen kao corregidor, koji se zaputio bio u grad, ponavljajući pokatkad svoju đavolsku rečenicu:

— I corregidora je zgodna!

Garduña prođe ne opazivši ga, a lažni corregidor ostavi svoje skrovište pa uniđe u mjesto...

Malo kasnije stiže alguacil u mlin, kako smo već napomenuli.

XXVI

REAKCIJA

Corregidor je i dalje bio u postelji, onakov i onako kako ga je maločas ugledao kum Lucas kroz ključanicu.

— Kako se dobro znojim, Garduña! Spasio sam se od kakve bolesti! (uskliknu odmah čim je alguacil stupio u sobu). — A gospa Frasquita? Jesi li je našao? Dolazi li s tobom? Je li govorila s gospođom?

— Gospodine, mlinarica me je (odgovori Garduña strašivim glasom), prevarila kao siromaha čovjeka; jer nije otišla u grad nego u selo..., da potraži svoga muža. — Oprostite mi, Vaša Milosti, moju nespretnost...

— Tim bolje! Tim bolje! (reče Madriđanin), a u očima mu zatitra zloba). Onda je sve spašeno! Prije nego li svane poći će u tamnicu, Inkvizicije, okovani

jedno do drugoga, kum Lucas i gospa Frasquita, i tamo će istrunuti a da ne će imati kome pričati svoje noćašnje doživljaje. — Donesi mi odijelo, Garduña, koje će biti već suho... Donesi mi ga, i obuci me!

Garduña siđe u kuhinju po odijelo.

— — — — — — — — — —

XXVII

U IME KRALJA!

Međutim se gospa Frasquita, gospodin Juan López i Toñuelo približavali mlinu, do kojega stigoše nekoliko minuta kasnije.

— Ja ću prvi unići! (usklikne seoski načelnik). Zašto sam ja vlast! — Pođi za mnom, Toñuelo, a vi, gospo Frasquita, počekajte na vratima, dok vas ne zovnem.

Uniđe, dakle, gospodin Juan López pod brajdu, gdje na mjesečini spazi nekog gotovo guravog muškarca, odjevena onako kako se obično nosio mlinar, u haljetku i hlačama od smeđega sukna, s crnim pojasom, u plavim čarapama, s murcijskom kapom od baršuna, i s brđanskom kabanicom na ramenu.

— On je! (viknu načelnik). U ime kralja! — predajte se, kume Lucas!

Čovjek s lovačkom kapom pokuša smuknuti u mlin.

— Predaj se! — poviče i Toñuelo, skočivši na njega, pograbivši ga za šiju, gruhnuvši ga koljenom u kičmu i oborivši ga na zemlju.

U isto vrijeme nekakova divlja zvijer skoči na Toñuela, pa, obujmivši ga oko pasa, odvuče ga na pločnik i poče da ga šamara.

Bila je to gospa Frasquita, koja povika:

— Huljo! Pusti moga Lucasa!

Ali, uto, neko drugo lice, koje se bilo pojavilo vodeći za uzdu magaricu, umiješa se odlučno među njih dvoje, pa pokuša spasiti Toñuela...

Bio je to Garduña, koji, smatrajući seoskog načelnika Don Eugenijem de Zuñiga, reče mlinarici:

— Gospođo, poštujte moga gospodara!

I baci ju natraške na seljaka.

Gospa Frasquita, našavši se između dvije vatre, ošinu tada Garduñu udarcem pravo u želudac, da se srušio licem na zemlju koliko je dug i širok.

A, s njime, bilo ih je već četvero koji su se valjali po zemlji.

Gospodin Juan López nije međutim dao da se digne tobožnji kum Lucas, stavivši mu jednu nogu na bubrege.

— Garduña! U pomoć! U ime kralja! Ja sam corregidor! — poviče najzad Don Eugenio, osjećajući da će ga načelnikova pandža, obuvena cokulom od volujske kože, zbilja smrviti.

— Corregidor! Zbilja, istina je! — reče gospodin Juan López, sav iznenađen...

— Corregidor! — ponoviše svi.

I smjesta se ona četvorica nađoše opet na nogama.

— Svi u zatvor! (poviče Don Eugenio de Zuñiga). Na vješala svi!

— Ali, gospodine... (Primijeti gospodin Juan López, kleknuvši). — Oprostite Vaša Milosti što sam vas zlostavljao! Kako sam mogao prepoznati Vašu Milost u ovom tako običnom odijelu?

— Divljače! (odvrati corregidor): nešto sam morao obući! Zar ne znaš da je jedna lopovska družba, kojoj zapovijeda kum Lucas...

— Vi lažete! — povika Navarka.

— Čujte me, gospo Frasquita (reče joj Garduña, pozvavši je na stranu). — S dopuštenjem gospodina corregidora i društva... — Ako vi ovo ne uredite, objesit će nas sve, počevši od kuma Lucasa!...

— A što se je to desilo? — zapita gospa Frasquita.

— Da kum Lucas sada hoda po gradu preodjeven kao corregidor i Bog zna nije li uljegao tako prerušen čak u samu ložnicu corregidorinu.

I stražar joj saopći u četiri riječi sve što već znademo.

— Isuse! (poviče mlinarica). Moj me muž dakle smatra obeščašćenom! On je dakle otišao u grad da se osveti! — Hajdemo, hajdemo u grad, i opravdajte me u očima mog Lucasa!

— Hajdemo u grad, i spriječimo da taj čovjek ne razgovara s mojom ženom i da joj ne ispriča sve budalaštine koje je sebi zamislio! (reče corregidor, pristupivši k jednoj magarici). — Pridržite me, da uzjašem, gospodine načelniče.

— Jest, hajdemo u grad... (dodade Garduña) i dao Bog, gospodine corregidore, da se je kum Lucas, zaštićen vašim ruhom, zadovoljio time da razgovara s gospođom!

— Što veliš, nesretniče? (planu Don Eugenio de Zuñiga). Zar ti misliš da je taj seljak kadar?...

— Sve učiniti! — odgovori gospa Frasquita.

XXVIII

AVE MARIA PURISSIMA! DVANAEST I PO I VEDRO!

Tako je vikao po ulicama gradskim onaj koji je imao na to ovlaštenje,* kada su mlinarica i corregidor svako na po jednoj magarici iz mlina, gospodin Juan López na svojoj muli, i dva alguacila pješke idući, stigli na vrata poglavarstva.

Vrata su bila zatvorena.

Moglo bi se reći da je za vladu, a isto i za one kojima je ona vladala, bilo onaj dan sve svršeno.

— Ne valja! — pomisli Garduña.

I udari dva triput zvekirom na vrata.

Prođe mnogo vremena, a niti otvoriše niti odgovoriše.

Gospa Frasquita bila je žuća od voska.

Corregidor si je bio pojeo već sve nokte s obadvije ruke.

Nitko ne proslovi ni riječi.

---

* t. j. noćobdija koji objavljuje sate i kakovo je vrijeme.

Bum!... Bum!... Bum!... — udarci pa opet udarci u vrata poglavarstva što su ih jedan za drugim gruvali oba alguacila i gospodin Juan López)... — I ništa! Nitko nije odgovarao! Nije otvarao! Ni muha se ne maknu!

Samo se čuo jasan šum cijevi jedne češme koja je bila u dvorištu kuće.

Na taj način protekoše čitavi minuti, dugi kao vječnost.

Naposljetku, oko jedan sat, otvori se jedan prozorčić na drugome spratu, a jedan ženski glas zapita:

— Tko je?

— To je dojkinjin glas... — promrmlja Garduña.

— Ja! (odgovori Don Eugenio de Zuñiga). — Otvorite!

Prođe jedan trenutak u šutnji.

— A tko ste vi? — odvrati onda dadilja.

— Pa zar ne čujete? — Ja sam, gazda!... corregidor!...

Nastade druga stanka.

— Idite s milim Bogom! (odgovori dobra žena). — Moj se gazda vratio prije jednoga sata, i odmah je legao. — Legnite i vi, pa ispavajte vino koje mora da imate u glavi!

I prozor se najedared zatvori.

Gospa Frasquita pokri rukama lice.

— Dadiljo! (zagrmi corregidor, izvan sebe). Zar ne čujete što vam velim da otvorite vrata? Zar ne čujete tko sam? Zar hoćete da i vas objesim?

Prozor se nanovo otvori.

— Ali da vidimo... (izjavi dojkinja). Tko ste vi da tako vičete?

— Ja sam corregidor!

— Kako ste dosadni! Zar vam ne velim da se gospodin corregidor vratio prije dvanaest..., i da sam ga vidjela svojim rođenim očima kako se zaključao u gospođinim odajama? Vi biste se htjeli sa mnom našaliti? — Ali čekajte..., pa ćete vidjeti kako ćete se provesti!

U isti čas otvoriše se iznenada vrata, i čitav roj slugu i činovnika, s debelim toljagama u ruci, navali na one vani, vičući bijesno:

— Deder! Gdje je onaj koji kaže da je corregidor? Gdje je taj šaljivac? Gdje je taj pijanac?

I u mraku nastade paklena gužva, da se nitko nije mogao razumjeti, i da nije ostao bez nekoliko udaraca ni corregidor, ni Garduña, ni gospodin Juan López, ni Toñuelo.

Bile su to druge batine koje je Don Eugeniju donijela pustolovina one noći, povrh one kupke u mlinskome jazu.

Gospa Frasquita, udaljena od onog labirinta, plakala je prvi put u svom životu...

— Lucas! Lucas! (govorila je). I ti si mogao posumnjati o meni! I mogao si da zagrliš drugu! — Ah! Našoj nesreći nema više lijeka!

XXIX

POST NUBILA... DIANA*

— Kakov je to skandal? — reći će najzad jedan miran glas, veličanstven i umilna zvuka, nadvisujući tu halabuku.

Svi poizdizaše glave, te spaziše jednu ženu u crnini, koja se bila ukazala na glavnome balkonu zgrade.

— Gospođa! — rekoše sluge, prekinuvši batinanje.

— Moja žena! — promuca Don Eugenio.

— Nek uđu ti seljaci... — Gospodin corregidor veli da to dozvoljava... — dodade corregidora.

Sluge ustuknuše, a de Zuñiga i njegovi pratioci uniđoše u predvorje i pođoše gore uza stepenice.

Nijedan krivac nije pošao na stratište tako nesigurnim korakom i s tako izobličenim licem kao što je corregidor išao uza stepenice svoje kuće. — Ipak je, pomisao na njegovu sramotu već počela nadmašivati, s plemenitim samoljubljem, sve nedaće koje

* Poslije oblaka sunce.

je bio prouzrokovao i koje su ga tištale i ostale smiješnosti situacije u kojoj se nalazio . . .

— Prije svega (mislio je), ja sam jedan Zuñiga i jedan Ponce de León! . . . Teško onima koji su to smetnuli s uma! Teško mojoj ženi, ako je okaljala moje ime!

XXX

ODLIČNA GOSPOĐA

Corregidora primi svog muža i njegove pratioce seljake u glavnoj dvorani poglavarstva.

Bila je sama, stojala je, a oči uprla u vrata.

Bila je to vrlo otmjena dama, još dosta mladalika, mirne i stroge ljepote, prikladnija za kršćansku kičicu nego li za pogansku kičicu, a bila je odjevena sa svom otmjenošću i ozbiljnošću koju je tražio ondašnji ukus. Njena oprava, s kratkom i uzanom suknjom i sa širokim i visokim rukavima, bila je od crne svile: ovratnik od bijele čipke, ponešto žutkaste, pokrivao joj je divna ramena, a vrlo duge rukavice od crnoga tula prekrivale su joj veći dio alabastrenih ruku. Veličanstveno se hladila ogromnom širokom lepezom, donesenom s Filipina, a u drugoj je ruci držala rupčić od čipaka, kojega su četiri okrajka simetrično visila s pravilnošću koja se mogla usporediti jedino s pravilnošću njenoga držanja i njenih najmanjih pokreta.

Ta je lijepa žena izgledala ponešto kao kraljica a mnogo kao kakva opatica nadstojnica, pa je zato ulivala poštovanje i strah svakome tko ju je pogledao. Uostalom, njena kićena haljina u ovo doba, ozbiljnost njenog držanja i mnoga svijetla koja su osvjetljavala dvoranu, dokazivali su da se corregidora trudila da onom prizoru dadne neku teatralnu svečanost i neku ceremonijalnu oznaku koje su bile sasvim oprečne ružnoj i prostačkoj pustolovini njenoga muža.

Spomenut ćemo, najzad, da se ona gospođa zvala Doña Mercedes Carrilo de Albornoz y Espinoza de

los Monteros, i da je bila kćerka, unuka, praunuka, prapraunuka i čak dvadeseta unuka grada, kao potomak njegovih slavnih conquistadorâ. — Njena ju je porodica, iz razloga svjetske taštine, sklonula da se uda za starog i imućnog corregidora, a ona, koja bi inače bila postala opatica, jer ju je prirođeni joj poziv vodio u samostan, privolje na tu bolnu žrtvu.

U ono doba imala je već dva odvjetka od drskog Madriđanina, a još se šaputalo da »ima opet Mavara na obali . . .«

XXXI

KAZNA ODMAZDE

— Mercedes! (poviče corregidor kad je ispao pred svoju ženu). Moram smjesta znati . . .

— Gle, kum Lucas! Vi ovdje? (reče corregidora, prekinuvši ga). Je li se u mlinu desila kakva nesreća?

— Gospođo! Ja nisam raspoložen za šale! (odvrati corregidor postavši divlja zvijer). — Prije nego li počnem sa svoje strane da objašnjavam, moram da znam što je bilo s mojom čašću . . .

— To nije moja stvar! Jeste li ju meni predali u pohranu?

— Jesam, gospođo . . . Vama! (odvrati Don Eugenio). — Žene drže u pohrani čast svojih muževa!

— Eh onda, dragi moj kume Lucas, upitajte svoju ženu . . . — Ona nas evo upravo sluša.

Gospi Frasquiti, koja je bila zaostala na vratima dvorane, ote se nekakov urlik.

— Priđite, gospođo, i sjednite . . . — dodade corregidora obraćajući se mlinarici s uzvišenim dostojanstvom.

A sama se zaputi na sofu.

Plemenita Navarka smjesta razumjede svu veličinu vladanja te uvriježene supruge . . ., i to možda dvostruko uvriježene . . . Zato, podigavši se djelom na istu visinu, svlada svoje prirodne nagone, pa pristojno zašuti. — A to ne zato što se gospi Frasquiti, koja je bila stalna za svoju nevinost i za svoju snagu,

ne bi žurilo da se brani. — Jest, žurilo joj se, da optuži; i mnogo joj se žurilo . . .; ali zacijelo ne corregidoru. — Onaj s kime je želila obračunati bio je kum Lucas . . ., a kuma Lucasa nije bilo tamo!

— Gospo Frasquita . . . (ponovi plemenita dama, videći da se mlinarica nije makla s mjesta): rekla sam vam da možete prići i sjesti.

Ta druga napomena bila je učinjena još srdačnijim i toplijim glasom nego li prva . . . — Rekao bi da je corregidora bila također instiktivno pogodila, gledajući mirno držanje i mušku ljepotu one žene, da nema posla s nekim prostim i prezrivim bićem, nego možda s jednom drugom nesretnicom kao ona; — da, nesretnicom samo zato što je bila upoznala coregidora!

Stoga izmijeniše nekoliko pogleda, mira i praštanja, te dvije žene koje su se smatrale dvostrukim suparnicama, pa opaziše na svoje veliko iznenađenje da im se duše jedna drugoj sviđaju, poput dviju sestara koje se prepoznaju.

Baš tako se opažaju i iz daleka pozdravljaju čisti snjegovi visokih planina.

Naslađujući se tim slatkim uzbuđenjima, mlinarica priđe veličanstveno u salon, pa sjedne na rub jedne stolice.

Polazeći iz mlina ona se bila, predviđajući da će u gradu morati obaviti važne posjete, malo udesila i metnula na se mantillu od crnoga flanela, s velikim rojtama, koja joj je divno pristajala. — Izgledala je sasvim kao kakva gospođa.

Corregidor je pako za te epizode samo šutio. — Kad je gospa Frasquita bila zaruknula i kad se pojavila na sceni morao se dakako prepasti. — Ta ga je žena evo više užasnula nego li njegova vlastita!

— Evo, dakle, kume Lucas. . . (nastavi Dona Mercedes, obrativši se svome mužu.) Evo vam gospa Frasquita. . . Možete ponoviti svoju molbu! Možete da ju zapitate ono o svojoj časti!

— Mercedes, za pet rana Božjih! (povikne corregidor.) Gle, ti ne znaš što sam ja kadar učiniti! Preklinjem te ponovo da se okaniš šale i da mi kažeš sve

što se ovdje desilo za vrijeme moje odsutnosti! — Gdje je taj čovjek?

— Tko? Moj muž? . . . Moj muž upravo ustaje, pa mora već svaki čas doći.

— Ustaje! — zarukne Don Eugenio.

— Vi se čudite? E pa gdje biste vi htjeli da bude u ova doba valjan muž nego li kod kuće, u svojoj postelji i da spava sa svojom zakonitom drugaricom, kako Bog zapovijeda?

— Merceditas! Pazi što govoriš! Pomisli da nas drugi slušaju! Pomisli da sam ja corregidor! . . .

— Ne derite se na me, kume Lucas, ili ću poslati po alguacile da vas odvedu u zatvor! — odvrati corregidora, ustavši.

— Ja u zatvor! Ja corregidor ovoga grada!

— Corregidor ovoga grada, predstavnik pravde, punomoćnik kraljev (odvrati velika gospođa sa strogošću i s energijom koje su prigušile glas tobožnjega mlinara), došao je kući u dolično doba, da bi otpočinuo od plemenitoga posla svoje službe, da bi sutra nastavio štititi čast i život građana, svetost kućnog ognjišta i obraz žena sprečavajući na taj način da itko mogne unići, prerušen kao corregidor ili bilo tko mu drago inače, u ložnicu tuđe žene; da itko mogne iznenaditi vrlinu u njenom bezbrižnom počinku; da itko mogne zloupotrebiti njen nevini sanak. . .

— Merceditas! Što ti to govoriš? (zasikće corregidor usnama i desnima) Ako je istina da se to desilo u mojoj kući, reći ću da si nevaljalica, nevjernica, raskalašenica!

— S kime govori ovaj čovjek: (planu prezirno corregidora, pa baci pogled unaokolo na sve koji su tamo stojali.) Tko je taj luđak? Tko je taj pijanac? . . . Jedva da i već mogu vjerovati da je to pošten mlinar kao kum Lucas, iako je na njemu njegovo seljačko odijelo! — Señor Juan López, vjerujte mi (produži, pogledavši oštro u oči seoskoga načelnika, koji je bio propao u zemlju): moj muž, corregidor ovoga grada, vratio se svojoj kući prije dva sata, sa svojim trorogim šeširom, svojim crvenim ogrtačem svojim gospodskim mačem i svojom službenom palicom. . . Sluge i stražari koji me evo slušaju ustadoše,

pa ga pozdraviše, opazivši ga gdje prolazi kroz vežu, uza stepenice i kroza sobu za primanje. Zatim se zaključaše sva vrata, i otada nije nitko ušao u moj dom dok vi niste došli. — Je li to istina? — Odgovorite vi...

— Istina je! Živa! istina! — Odgovoriše dojkinja, sluge i poslužitelji; koji su svi, poiskupljeni na vratima dvorane, prisustvovali tom neobičnom prizoru.

— Svi napolje odavde! (povika Don Eugenio, bacajući pjenu od bjesnila.) Garduña! Garduña! Hodi pa pohvataj ove nitkove koji zaboravljaju na dužno poštovanje prema meni! Svi u zatvor! Svi na vješala!

Garduña se nigdje ne pokaza.

— Osim toga, gospodine... (produži Doña Mercedes, promijenivši glas i udostojivši se već pogledati svoga muža i postupati s njime kao takovim, poplašivši se da ne bi šala dovela do nepopravljivih skrajnosti.) Pretpostavimo da ste vi moj muž... Pretpostavimo da ste vi Don Eugenio de Zúniga y Ponce de León...

— Ja to jesam!

— Pretpostavimo, osim toga, da je na meni krivica što sam mislila da ste vi onaj muškarac koji je provalio u moju ložnicu preodjeven kao corregidor..

— Gad! — povika starac, mašivši se rukom za mač, i namjerivši se samo na mjesto gdje se ovaj nalazio ili na pas murcijskoga mlinara.

Navarka pokri lice krajičkom mantille ne bi li prekrila svoju usplamtjelu ljubomoru.

— Pretpostavimo sve što hoćete... (produži Doúa Mercedes s nepojmljivom ravnodušnošću.) Ali recite mi sada, gospodine moj: Biste li imali pravo da se žalite? Da li biste me mogli optužiti kao javni tužilac? Da li biste me mogli osuditi kao sudac? Dolazite li vi možda s propovijedi? Dolazite li vi s ispovijedi? Dolazite li vi s mise? Ili odakle dolazite s tom odjećom? Odakle dolazite vi s ovom gospođom? Gdje ste proveli pola noći?

— Dozvolite mi... — povika gospa Frasquita, ustavši na noge kao da ju je odbacilo kakvo pero, i

ispriječivši se drsko između corregidore i njenoga muža.

Ovaj, u namjeri da progovori, ostade s otvorenim ustima kad viđe da se Navarka umiješala.

Ali Doña Mercedes ju pretekne, pa reče:

— Ne trudite se, gospođo, objašnjujući meni... Ja od vas nikako ne tražim objašnjenja! — Evo tu dolazi onaj tko ih od vas može tražiti s punim pravom... Sporazumite se s njime!

U isto vrijeme se otvoriše vrata jednoga kabineta, a na njima se pojavi kum Lucas, odjeven od glave do pete kao corregidor, i s palicom, s rukavicama i s mačem, baš kao da se pojavio u vijećničkoj dvorani.

XXXII

VJERA POMIČE BREGOVE

— Želim vam dobru večer — prozbori došljak, skinuvši trorogi šešir, i govoreći s otromboljenim ustima, kako je običavao Don Eugenio de Zúñiga.

Onda pođe naprijed kroza salon, ljuljuškajući se u svakom pravcu, pa poljubi u ruku corregidoru.

Svi ostadoše kao skamenjeni. — Sličnost kuma Lucasa s pravim corregidorom bila je začudna.

Radi toga se ne mogade služinčad, pa čak ni sam Señor Juan López, suspregnuti a da ne prasnu u grohotan smijeh.

Don Eugenio osjeti tu novu porugu, pa se baci na kuma Lucasa poput kakvog zmaja.

Ali se ispriječi gospa Frasquita, odstranivši corregidora poznatom jakom rukom, a Njegovo Gospodstvo, da bi izbjeglo još jednom malom prekobacivanju i neminovnom ruganju, dade se odgurnuti a da ne reče ni bijele. — Bilo je jasno da je ta žena bila rođena za to da ukroti jadnog starca.

Kum Lucas problijedi jače od smrti opazivši da mu se žena približavala; ali se onda svlada, pa nasmijavši se tako strašno da je morao staviti ruku na srce da mu ne prsne, reče oponašajući svejednako corregidora.

— Bog ti pomogao, Frasquita! Jesi li već poslala imenovanje svome nećaku?

Trebalo je tada vidjeti Navarku! — Zabacila je natrag mantillu, podigla je glavu veličanstveno kao lavica, pa uprijevši u lažnoga corregidora dva oka kao dva bodeža, reče mu u brk:

— Ja te prezirem, Lucas!

Svi pomisliše da ga je popljuvala.

Tu izreku popratiše takav gest, takov izraz lica i takov ton glasa!

Mlinarevo se lice preobrazi kada ču glas svoje žene. Nešto kao nadahnuće, nalik na vjersko, bilo mu je prodrlo u dušu, preplavivši je svjetlošću i radošću... I zato, zaboravivši načas ono što je vidio i što je mislio da je vidio u mlinu, uskliknu, sa suzama u očima i s iskrenošću na usnicama:

— Dakle ti si ipak moja Frasquita?

— Ne! (odgovori Navarka sva izvan sebe.) Ja više nisam tvoja Frasquita! — Ja sam... Pitaj to tvoje noćašnje podvige, pa će ti oni reći što si učinio sa srcem koje te je toliko voljelo!....

Pa brizne u plač, poput ledenog brijega koji kopni i počinje da se topi.

Corregidora ne mognu na ino nego pristupi k njoj, pa je stisnu u naručaj s najvećom srdačnošću.

Gospa Frasquita je tada obaspe poljupcima, i ne neznajući što radi, kazujući joj, jecajući, poput djeteta koje traži zaštitu u svoje majke:

— Gospođo, gospođo! Kako sam ja nesretna!

— Niste toliko koliko sebi uobražavate! — odvrati joj corregidora, i sama se plemenito rasplakavši.

— Ali ja jesam nesretan! — zacvili u isti čas kum Lucas, boreći se sa svojim suzama, kao da se stidi što ih prolijeva.

— A ja? (oglasi se najzad Don Eugenio, raznježivši se radi zaraznoga plača ostalih, ili nadajući se i sam da će se spasiti mokrim putem; hoću reći, putem

plača.) — Ah, ja sam nevaljalac! Nakaza! Lakouman razvratnik, koji je dobio što je zaslužio!

Pa stade tužno meketati, zagrlivši trbušinu Señora Juana Lópeza.

A ovaj se i sluge također rasplakaše, i sve kao da je bilo završeno, a ipak, nitko se nije bio objasnio.

XXXIII

NUTO, A TI?

Kum Lucas bio je prvi koji je isplivao iz tog suznog mora.

Stao se sjećati još jedared onog što je bio vidio kroz ključanicu.

— Gospodo, hajde da obračunamo!... — reče odjedamput.

— Nema se što obračunati, kume Lucas... (uskliknu corregidora.) — Vaša je žena svetica!

— Dobro...; ali...

— Nema nikakvoga »ali«! Pustite ju neka govori, pa ćete vidjeti kako se opravdava. — Čim sam je ugledala, srce mi je reklo da je svetica, unatoč svega što ste mi bili ispričali...

— Dobro; neka govori!... — reče kum Lucas.

— Ja ne govorim! (odvrati mlinarica.) Ti si onaj koji treba da govori!... Jer istina je da si ti...

I gospa Frasquita ne reče više, jer joj to nije dalo nenadvladivo poštovanje koje joj je ulivala corregidora.

— Nuto, a ti? — odgovori kum Lucas, izgubivši nanovo svaku vjeru.

— Sada se ne radi o njoj... (povika corregidor, koga također iznova obuze ljubomora.) Radi se o vama i o ovoj gospođi! — Ah, Merceditas!... Tko bi mi ikada rekao da ćeš ti?...

— Eh, a ti? — odvrati corregidora, odmjerivši ga pogledom.

I nekoliko časaka ponoviše oba bračna para stotinu puta iste riječi:

— A ti?

— Eh, a ti?
— Deder ti!
— Ne, nego ti!
— Ali kako je bilo moguće, da ti? . . .
Itd., itd., itd.

Stvar bi bila bez kraja i konca, da nije corregidora, zaboravivši opet svoje dostojanstvo, najzad rekla Don Eugeniju:

— Pazi, šuti sada! Naše ćemo privatno pitanje kasnije raspraviti. U ovaj čas je najhitnije da se kumu Lucasu vrati mir u srce: nešto vrlo lako, po mome mišljenju; jer tamo razpoznajem Señora Juana Lópeza i Toñuela, koji jedva čekaju da opravdaju gospu Frasquitu.

— Ja ne trebam da me opravdavaju muškarci! (odgovori ova.) — Ja imadem dva svjedoka mnogo vjerodostojnija, kojima se ne će reći da sam ih zavela niti potkupila. . .

— A gdje su? — zapita mlinar.

— Dolje su, na vratima. . .

— Onda im reci neka dođu gore, s dopuštenjem ove gospođe.

— Sirotice ne će moći doći gore. . .

— Ah! Zar su dvije žene! . . . Vjerodostojnih li mi svjedoka!

— Ni nisu dvije žene. Samo su dvije ženske. . .

— Još gore! Bit će dvije djevojčice! . . . Učini mi ljubav pa mi reci njihova imena.

— Jedna se zove Piñona a druga Liviana.

— Naše dvije magarice! — Frasquita: zar hoćeš da mi se narugaš?

— Ne: jer govorim vrlo ozbiljno. Mogu da ti dokažem, svjedočanstvom naših magarica, da se nisam nalazila u mlinu kada si ti u njemu vidio gospodina corregidora.

— Kumim te Bogom da se izjasniš! . . .

— Slušaj, Lucas! . . . , i umri od stida zato što si posumnjao o mome poštenju. Dok si ti išao noćas iz sela do naše kuće, ja sam se bila uputila iz naše kuće u selo, pa smo se, zato mimoišli na putu. Ali ti si išao krajem njega, ili, bolje reći, bio si se zaustavio da naložiš malo vatre nasred neke oranice. . .

— Istina je da sam se bio zaustavio! . . . — Nastavi.

— U taj tren zareve tvoja magarica. . .

— Pravo! — Ah, kako sam sretan! . . . Govori, govori; jer mi svaka tvoja riječ vraća po jednu godinu života!

— A to revanje uzvrati joj drugo sa puta. . .

— Ah, da. . . da. . . ! — Bog te blagoslovio! Čini mi se da to još uvijek čujem!

— Bile su to Liviana i Piñona, koje su se bile prepoznale pa su se pozdravile kao prijateljice, dok se nas dvoje niti pozdravismo niti prepoznadosmo. . .

— Ne reci mi ništa više! . . . Ne reci mi ništa više!

— Tako se ne prepoznadosmo (produži gospa Frasquita), da smo se oboje prestrašili i da smo pobjegli u protivnim pravcima. . . — Vidiš, dakle, da nisam bila u mlinu! — Ako li hoćeš sada da znaš zašto si zatekao gospodina corregidora u našoj postelji, popipaj to odijelo što ga nosiš na sebi, i koje je jošte vlažno, pa će ti reći bolje od mene. — Njegovo je Gospodstvo upalo u mlinski jaz, pa ga je Garduña svukao i tamo položio u postelju! — Ako hoćeš da znaš zašto sam otvorila vrata . . . , to je bilo zato jer sam mislila da si ti taj što se utapa i da me ti zoveš u pomoć. I, napokon, ako hoćeš da znaš ono o imenovanju. . . — Ali nema što dalje da kažem zasada. Kada budemo nasamu, onda ću te uputiti u to i u druge podrobnosti. . . kojih ne treba da spominjem pred ovom gospođom.

— Sve što je rekla gospa Frasquita živa je istina! — povika señor Juan López, želeći se umiliti Doñi Mercedes, s obzirom na to da je ona zapovijedala u poglavarstvu.

— Sve! Sve! — dodade Toñuelo, povedavši se za strujom svoga gospodara.

— Do sada. . . , sve! — dometnu corregidor, vrlo zadovoljan što Navarkina objašnjenja nisu bila otišla dalje. . .

— Ti si, dakle, nevina! (uskliknu međutim kum Lucas, uvjerivši se.) — Moja Frasquita, Frasquita srce moje! Oprosti mi nepravdu, i dozvoli da te zagrlim! . . .

— To je druga pripovijest... (odvrati mlinarica, izvinuvši tijelo.) — Prije nego li te zagrlim, moram da čujem tvoja objašnjenja...

— Ja ću ih dati za njega i za mene... — reče Doña Mercedes.

— Ja već jedan sat čekam na to! — izusti corregidor, nastojeći ispraviti se.

— Ali ih ne ću dati (produži corregidora, okrenuvši prezirno leđa svome mužu) dotle dok ova gospoda ne izmijene odijela...; pa, i tada, dat ću ih samo onima koji su zavrijedili da ih čuju.

— Hajde... Hajde da ih izmijenimo... (reče Murcijac Don Eugeniju, vrlo obradovan što ga nije ubio, ali gledajući ga još uvijek s pravom mavarskom mržnjom.) — Ruho Vašega Gospodina me guši! Bio sam vrlo nesretan dok sam ga nosio na sebi!...

— Jer to ne razumiješ! (odgovori mu corregidor.) Ja, naprotiv želim da ga opet obučem, kako bih objesio tebe i pola svijeta, ako me ne budu zadovoljile isprike moje žene!

Corregidora, koja je čula riječi, umiri iskupljene blagim smiješkom, koji je svojstven onim brižnim anđelima čija je služba da čuvaju ljude.

XXXIV

I CORREGIDORA JE ZGODNA

Kada su izišli iz dvorane corregidor i kum Lucas, corregidora nanovo sjede na sofu; posadi kraj sebe gospu Frasquitu, pa, obrativši se služinčadi i služiteljima koji su bili zatrpali vrata, reče im s prijaznom jednostavnošću:

— Deder, djeco!... Ispričajte sada vi ovoj odličnoj ženi sve što ružno znate o meni.

Četvrti stalež pođe naprijed, a deset glasova htjede da govori u isto vrijeme; ali dojkinja, kao osoba koja je bila najodrešitija u kući, naredi ostalima da šute, pa će ovako:

— Valja da znate, gospo Frasquita, da smo ja i moja gospođa noćas njegovale djecu, čekajući da vi-

dimo da li će doći gospodar i moleći treću krunicu za razonodu (jer je Garduña bio spomenuo kao razlog da gospodin corregidor goni neke vrlo strašne zločince, pa se nije moglo leći sve dok ne vidimo da se vratio a da se nije ništa desilo), kadno začusmo neki ljudski štropot u pokrajnjoj ložnici, u kojoj moja gospođa i gospodin imaju svoju bračnu postelju. Uzesmo svijeću, umrle od straha, da vidimo tko li je u ložnici, kadno, ah, Djevice od Carmela, unišavši, spazismo kako se neki muškarac, odjeven kao gospodin, ali nije bio on, (pošto je bio vaš muž!) nastoji sakriti ispod postelje. — »Lopovi«!, stadosmo strašno vikati, a časak kasnije napuni se soba svijetom, te stražari dovukoše, izvukavši ga iz njegova skrovišta, tobožnjega corregidora. — Moja gospođa, koja je, kao svi, bila prepoznala kuma Lucasa, i koja se, ugledavši ga u onom odijelu, prepala da nije ubio gospodara, udari u takov jauk da bi kamen proplakao... — »U zatvor! U zatvor!« rekoše međutim ostali. — »Lopove! Ubojico!«, bila je najbolja riječ koju je čuo kum Lucas; i on je tako stojao kao nekakov mrtvac, naslonjen na zid, ne proslovivši ni jedne jedine riječi. — Ali, videći onda da ga hoće da odvedu u zatvor, reče... što ću ponoviti, premda bi zapravo bilo bolje da se prešuti: — »Gospođo, ja nisam ni lopov ni ubojica: lopov i ubojica... moje časti nalazi se u mojoj kući, ležeći u postelji s mojom ženom.«

— Siromašni Lucas! — uzdahnu gospa Frasquita.

— Sirota sam ja! — promrmlja mirno corregidora.

— To su svi rekli... »Siromašni kum Lucas i sirota gospođa!« Jer... zaista, gospo Frasquita, mi smo već naslućivali da je moj gospodin bacio oko na vas... i, premda nitko nije mogao zamisliti da biste vi...

— Dadiljo! (povika strogo corregidora.) Skrenite s toga puta!...

— Ja ću nastaviti drugim... (reče jedan stražar, iskoristivši tu priliku da bi se dokopao riječi.) — Kum Lucas (koji nas je prevario da ne može biti bolje svojim odijelom i svojim načinom hoda kada je unišao u kuću; toliko da smo ga svi smatrali gospodinom

corregidorom), nije bio došao s najboljim namjerama, recimo, i da gospođa nije bila na nogama..., zamislite što bi se dogodilo...

— Nego! Umukni i ti! (umiješa se kuharica.) — Ti govoriš same budalaštine! — Dakle, jest, gospo Frasquita: kum Lucas je, da bi objasnio svoju prisutnost u ložnici moje gospodarice, morao priznati namjere koje je imao... Gospođa se zacijelo nije mogla suspregnuti, kad je to čula, pa mu opali pljusku posred usta, koja mu zadrža u tijelu polovicu riječi! — Ja sam ga i sama obasula uvrjedama i pogrdama, i htjela sam mu oči iskopati... Jer znajte, gospo Frasquita, ako je i vaš muš, to da dolazi s takovim namjerama...

— Ti si brbljavica! (viknu vratar, stavši pred gogovorkinju.) — Što bi ti većma voljela?... — Najzad, gospo Frasquita; počujte mene, i vratimo se na stvar. — Gospođa je učinila i rekla ono što je trebala...; ali poslije, kad joj se već smirio gnjev, sažali joj se kum Lucas pa pomisli na loši postupak gospodina corregidora, i prozbori ove ili slične riječi. — »Kolikogod je podla bila vaša namisao, kume Lucas, i premda ja ne ću nikada moći oprostiti takovu besramnost, potrebno je da vaša žena i moj muž nekoliko sati povjeruju da su se uhvatili u svoje vlastite mreže, i da ste im vi, potpomognuti tom preobukom, vratili sramotu sramotom. Ne možemo im se nikako bolje osvetiti nego li tom prevarom, koju je tako lako otkriti, kada bude nas volja!« — Stvorivši tu dosjetljivu odluku, podučiše nas sve gospođa i kum Lucas što nam valja raditi i reći kada se vrati Njegovo Gospodstvo; i ja sam zacijelo Sebastiána Garduñu tako odalamio po stražnjici, da mislim da zadugo ne će zaboraviti noći Sv. Šimuna i Sv. Jude!...

Kad je vratar prestao govoriti, corregidora i mlinarica bile su već dugo jedna drugoj nešto prišaptavale u uho, grleći se i ljubeći se svaki čas, i ne mogući kadikad suspregnuti smijeha.

Šteta što se nije čulo što su govorile!.. — Ali čitalac će to zamisliti bez velikoga napora; a ako ne čitalac, a ono čitateljica.

XXXV

CARSKI DEKRET

U to se vratiše u dvoranu coregidor i kum Lucas, svaki odjeven u svoje vlastito odijelo.

— Sada je na meni red! — reče unilazeći presvijetli Don Eugenio de Zúñiga:

I, pošto je nekoliko puta lupnuo štapom po podu, kao da je htio nanovo zadobiti svoju odrješitost (poput nekog službenog Anteja, koji se ne osjeća prije jakim, dok mu njegova bambusova trska ne dotakne Zemlju), reče corregidori s neopisanim zanosom i s neopisanom drskošću:

— Merceditas..., ja čekam na stvoja objašnjenja!...

Međutim se bila digla mlinarica pa uštipnu pomirljivo kuma Lucasa, da je sve zvijezde vidio, pogledavši ga u isto vrijeme umirenim i čarobnim očima.

Corregidor, koji je promatrao tu pantomimu, ostade zabezeknut, ne mogući sebi objasniti tako nemotivirano pomirenje.

Tada se nanovo obrati svojoj ženi, pa joj reče, pretvorivši se u kiseli krastavac:

— Gospođo! svi su se sporazumjeli osim nas! Istrgnite me iz mojih sumnja... Ja to zapovijedam kao muž i kao corregidor!

Pa lupnu još jedared o pod.

— Vi dakle odlazite? (uskliknu Doña Mercedes, približivši se gospi Frasquiti i ne hajući za Don Eugenija.) — Idite, dakle, bez brige, jer ovaj skandal ne će imati nikakovih posljedica. — Rosa, posvijetli gospodi, jer kažu da odlaze... Pođite s Bogom, kume Lucas.

— Ah... ne! (viknu de Zúñiga, umiješavvši se.) Evo, kum Lucas ne će otići! Kum Lucas ostaje u zatvoru, dok ja ne saznam cijelu istinu! — Ehej, alguacili! U ime Kralja!...

Ni jedan jedini služitelj ne posluša Don Eugenija. — Svi pogledaše corregidoru.

— Deder, brajko! Bježi s puta! — dodade ova, pregazivši tako reći svoga muža, i opraštajući se sa svim svijetom s najvećom finoćom; to jest naklonivši na stranu glavu, prihvativši suknju vršcima prstiju, i poklonivši se dražesno, dok nije napravila svečani naklon koji je bio u ono doba u modi, a koji se zvao *la pompa*.

— Ali ja... Ali ti... Ali mi... Ali oni... — pentao je još uvijek starčić, potežući svoju ženu za haljinu i kvareći njene najbolje započete učtivosti.

Uzaludan trud! Nitko se nije osvrtao na Njegovo Gospodstvo!

Kad su bili svi poodlazili, i kad su u dvorani ostali sami razjedinjeni supruzi, corregidora se najzad udostoja reći svome mužu, s naglaskom koji bi bila upotrebila kakva carica svih Rusa da poput groma ošine kakvog palog ministra nalogom vječnog progonstva u Sibir.

— Pa da poživiš tisuću godina, ne ćeš saznati što se noćas desilo u mojoj ložnici... Da si bio u njoj, kako je bio red, ne bi imao potrebe da ikoga za to pitaš. — A što se mene tiče, ja nemam, a ne ću nikada ni imati, nikakova razloga koji bi me primorao da ti udovoljim; jer te prezirem toliko da bih te, da nisi otac moje djece, sada bacila preko toga balkona, kao što te zauvijek izbacujem iz svoje ložnice. — I s time, laku noć, gospodine.

Izgovorivši te riječi, koje je Don Eugenio zaslušao a da nije ni okom trenuo (jer kad je bio sam nije se usuđivao pisnuti svojoj ženi), corregidora uniđe u kabinet, a iz kabineta prođe u ložnicu, zatvorivši za sobom vrata; a jadnik ostade kao ukopan nasred dvorane, promrsi mljackajući desnima (jer nije mogao zubima) i sa cinizmom kome jedva ima ravna:

— Eh, vjere mi, nisam se nadao da ću tako dobro proći!... Garduña će mi potražiti zamjenu.

XXXVI

ZAKLJUČAK, MORAL I EPILOG

Ptičice su cvrkutale pozdravljajući zoru, kada su kum Lucas i gospa Frasquita otišli iz grada u pravcu svoga mlina.

Supruzi su pješačili, a pred njima su išle obje magarice vezane jedna za drugu.

— U nedjelju moraš otići na ispovijed (govorila je mlinarica svome mužu), jer valja da se očistiš od svih tvojih zlih mišljenja i opakih namjera noćašnjih.

— Vrlo si dobro smislila... (odvrati mlinar.) Ali ti ćeš mi međutim, učiniti drugu ljubav, pa ćeš pokloniti siromasima strunjače i našu posteljinu, i svu je nanovo nabaviti. — Ja ne ću da legnem onamo gdje se znojila ona otrovna životinja!

— Ne spominji mi ga, Lucas! (odvrati gospa Frasquita.) — Govorimo dakle o nečem drugom. Voljela bih da zaslužim drugu milost od tebe...

— Samo reci...

— Na ljeto ćeš me odvesti u Solán de Cabras da se tamo kupam.

— Zašto?

— Da vidimo da li ćemo imati djece.

— Vrlo sretna misao! — Odvest ću te, ako nas Bog poživi.

I u to stigoše do mlina, baš kada je sunce, ne izišavši jošte, već zlatilo gorske vrhunce.

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Popodne, na veliko čudo oboje suprugâ, koji nisu više očekivali novih posjeta visokih ličnosti nakon skandala kakov je bio prošle noći, bilo se sjatilo u mlin više gošpoštije nego li ikada. Prečasni prelat, mnogi kanonici, profesor prava, dva redovnička priora i razne druge ličnosti (koje je, kako se poslije saznalo, onamo bilo sazvalo Njegovo Preuzvišeno Gospodstvo) zauzeše potpunoma sav mali prostor ispred sjenice.

Samo nije bilo corregidora.

Kad se je društvo bilo iskupilo, uze riječ gospodin biskup, pa reče: da će upravo zato što su se neke stvari desile u onoj kući, njegovi kanonici i on i nadalje zalaziti u nju baš kao i prije, da ne bi ni čestiti mlinar ni mlinarica a ni ostala lica ovdje prisutna podnijela javnu pokudu, koju je zaslužio jedino onaj koji je svojim sramnim vladanjem oskvrnuo jedno tako krjeposno i čestito društvo. On očinski opomenu gospu Frasquitu neka u buduće bude manje izazovna i neka ne dovodi u napast svojim riječima i držanjem, i neka se pobrine da joj ruke budu više pokrivene a izrezak struka malko viši: on savjetova kumu Lucasu veću nesebičnost, veću obzirnost a manju nečednost u njegovom ponašanju prema višima; pa najzad podijeli svima blagoslov i reče da bi, pošto onaj dan ne posti, vrlo rado pojeo malo grožđa.

Svi su bili tog istog mišljenja... u pogledu ove potonje potankosti..., pa se vinova loza ono popodne neprestano tresla. — Mlinar je potrošak grožđa procijenio bio na dva varićaka!

— — — — — — — — — —

Otprilike tri godine potrajaše ti ugodni sastanci, dok nije, protiv očekivanja čitavoga svijeta, u Španiju upala Napoleonova vojska i planuo rat za nezavisnost.

Gospodin biskup, magistral i penitencijar umriješe osme godine, a advokat i ostali sudrugovi devete, desete, jedanaeste i dvanaeste, jer nisu mogli da gledaju Francuze, Poljake i ostale grabežljive zvijeri koje upadoše u ovu zemlju, a koje su pušile lulu u crkvenom prezbiteriju, za vrijeme vojničke mise!

Corregidora, koji se nije više nikada vratio u mlin, zamijeni neki francuski maršal, i on umrije u tamnici Cárcel de Corte jer nije htio na samo jedan jedini trenutak (budi rečeno u njegovu počast) da se pomiri s tuđinskom vlašću.

Doña Mercedes nije se više udavala, te je savršeno othranila svoju djecu, povukavši se u starosti u samostan, gdje je završila svoje dane smatrana sveticom.

Garduña se pofrancuzio.

Señor Juan López postade četnikom, te je predvodio jedno odjelenje, i poginuo, upravo kao i njegov stražar, u čuvenoj bitci kod Baze, pošto je bio poubijao vrlo mnogo Francuza.

Naposljetku: kum Lucas i gospa Frasquita (iako ne dočekaše da imaju djece, premda su išli u kupku Solán de Cabras i mnogo se nazavjetovali i namolili) i dalje su se uvijek voljeli na svoj način, te doživješe vrlo duboku starost, vidivši kako prođe Apsolutizam 1812. i 1820., i kako se opet pojavio 1814. i 1823., dok se nije, najzad, doista udomio ustavni sistem kad je umro kralj Apsolutist, te se preseliše u božji život (upravo kad je buknuo sedmogodišnji građanski rat), a da im šeširi u obliku tuljka koje je već sav svijet stao upotrebljavati nisu mogli izbiti iz glave onih vremenâ koja simbolizira trorogi šešir.

LOUIS HÉMON:

LIZZIE BLAKESTON

Faith Street vodi do Cambridge Roada a Cambridge Road utječe u Mile End Road. Na broju 12 Faith Streeta stanovala je porodica Blakeston. Blakeston i žena mu bili su se, naskoro poslije svadbe, amo doselili iz Lancaschirea i mlada generacija nije nigda vidjela drugoga horizonta osim tih prljavih redova kućâ i sumnjivih dućana, koji se ređaju između Mile Enda i Bethnal Greena. Na istoku leže Bromley i Bow; na zapadu leži Whitechapel, onda City a daleko otraga, okružen nevjerovatnim sjajem, Westend, gdje izabrani žive svojim čarobnim životom, u zlatu i grimizu, okruženi raskošom i udobnošću.

Naraštaj porodice Blakeston imao je o životu tih dalekih aristokrata samo vrlo neodređene predstave a nije se baš ni brinuo dalje za to. Sav interes njihova živovanja usredotočavao se je u pitanju kako da se pribave životne namirnice, u pitanju koje se uvijek ponavljalo i koje je, s obzirom na neredovite prihode porodice, i prečesto postajalo nerješivom zagonetkom. Ako nije bilo novaca i ako je kredit bio iscrpljen, onda su se svi obroci sastojali od slaboga čaja i hljeba koji je bio tanko premazan margarinom; a i same kriške bile su upravo kažnjivo providne.

Takve su nezgode žalostile naročito Bonnya, debelog, neveselog dječaka od osam godina, kojega su silno mučili snovi o obilnoj ishrani. Kad bi zavladala glad, on bi se u svojoj muci šetao ispred dućanâ gdje su se prodavale pečene ribe s krumpirom, ili ispred

drugih gdje su pokraj komađa mesa leškarili i teški, sočni puddingi s ponekim grožđicama; a divni miris vrele masti samo je još povećavao njegovo očajanje. One dane kada su obilovali on je jeo s divljom odlučnošću i ne bi se razvedrio, kad bi se nasitio, jer je predviđao posne dane koji će doći.

Njegova se sestra Lizzie nije toliko bavila tim stvarima. jer se to ni ne pristoji njenome spolu. Nije se doduše ustručavala da snažno odbije prigodne nasrtaje, koje je njen mali bratac pokušavao poduzeti na njojzi dodijeljene obroke; ali kad nisu imali što jesti ona je rado i bez prevelikog napora hinila neku bezbrižnost, koja je u Bunnya pobuđivala divljenje. On nije mogao razumjeti da je njegova sestra nalazila oslona usred svih tih nezgoda i neimaština u svojoj umjetnosti koja je njojzi značila san i utjehu: Lizzie je bila naime plesačica.

U svakoj londonskoj četvrti gdje ima mnogo svijeta mogu se vidjeti male djevojčice kako su se okupile oko Talijana s orguljicama, pa dvije po dvije nastupaju i kako, predano i svečano, plešući podižu svoje poderane đonove na prljavome asfaltu. One preziru djetinjastu polku i čeznutljivi valcer; njihov je ples neka čudna smjesa gigusa, pavane i cake-walka. Ali ritam je besprikoran, gipkost koljena i članaka odaje višegodišnju vježbu, a svoju umjetnost shvaćaju tako ozbiljno, da pobuđuju poštovanje.

S dvanaest godina bila je Lizzie Blakeston najbolja plesačica u Faith Streetu, u Cambridge Roadu i, ukratko, valjda i u čitavome Mile Endu. Čim bi se samo izdaleka začule orguljice, ona bi dotrčala, pridržavajući na glavi jednom rukom potrgani slamnati šešir. Brzo bi popravila svoju neurednu odjeću, podigla jednu čarapu, našušurila jedan rukav, vratila neposlušne uvojke kose na mjesto koje im pripada; onda bi zaplesala i potamnila bi sve balerine svoje četvrti.

Svake su londonske orguljice svirale nekakav komad, koji je ona mogla da ukrasi nekolikim smjelim koracima: geneviève, blue bell, miserere iz Troubadoura i Marseillaiseu; sve je podjednako služilo

njenom mladenačkom daru. Vitka draž menuetta i ekscentrična drskost cake-walka stapale su se u pokretima njenih tankih nogu na kojima je imala rupičave čarape. Bujne harmonije, koje su izvirale iz instrumenta, uhvatile bi ju poput nekih neodoljivih ruku, podigle bi njene uske žute cipele u vis, dok se ona gradila kao da prinosi žrtvu, one bi ritmički trzale njenim raširenim rukama, savijajući ju i podižući i ovijajući svaku najmanju kretnju neodoljivim zvukom; tada kao da je Lizzie obuzimala neka blažena pjanost, skakala bi i njihala bi se u okovima takta nudeći posvema tamnom vanjskom svijetu svoj sanjarski osmjeh i svoje ushićene poglede.

Onda bi nastala tišina; Talijan bi uprtio na leđa svoj instrumenat i nestao bi. Ništa se više nije moglo vidjeti osim zakašnjelih prolaznika i drskih uličnjaka, osim Bunnya koji je sjedio na pločniku i iz raznih džepova izvlačio neočekivane namirnice, te samog Mile End Roada, za zimske večeri, s njegovom ljigavom cestom i sa žišcima koji su podrhtavali u magli.

Prolazile su godine; ali godine se jedva i broje u Faith Streetu.

Vani mogu nastati ratovi i katastrofe, ministri mogu izdati proklamacije, banke mogu propasti, industrijalci se obogatiti a glumice poći za pairsove: ali nijedan od tih događaja ne dopire u srce Faith Streeta. Daleko na zapadu razvija se sjaj krunisanja i pogreba, kandidati narednih izbora neobičnim plakatima moljakaju naklonost suverenoga naroda, prodavači novina jure Cambridge Roadom i izvikuju poraze, ali za to se ne brine Faith Street. Ta se ulica tek onda kad se smrkne izvlači napolje te se od kuće do kuće raspravljaju čemernim glasom teme koje vječno ostaju iste: kako je teško naći posla, kako je skupa slanina a kako rijetka sloga u kući.

A ipak muževi nisu ovdje gori nego li drugdje; samo su većinom nezaposleni — čudan je slučaj da su svi muškarci u Faith Streetu nezaposleni — pa pošto kod kuće ništa ne mami na radost, oni traže svoj ideal samo na jedan jedini način koji im je poznat: traže ga u čaši po dva pencea na drvenoj tez-

gi. Kad nemaju novaca, naslone se na zid »pub-a*) i gledaju što drugi rade, a pri tome povuku rezignirano nekoliko dimova iz njihove lule. Ili traže posla, nikada ga ne nalaze pa se navečer umorni vraćaju kući, puni opravdane tuge; dočekaju ih grdnjama i prigovorima, a oni ne mogu da suspregnu svoje ogorčenje radi toga; te se Faith Street napuni glasnom drekom i lomom isprevaljenih stolica.

Djeca su vani; sakupljaju u susjednim ulicama trijeske i papiriće, lože nasred ulice vatru i zabavljaju se time što kušaju jedno drugo gurnuti u plamen. U neodređeni sat se vraćaju kući pa traže ima li što da se pojede, ali to većinom zacijelo uzalud rade.

U tom je svijetu odrasla Lizzie Blakeston. Kad joj je bilo trinaest godina podnosila je teret čitavoga kućanstva, dok joj je mati međutim spremala po dućanima u Bethnal Greenu. Držanje u redu one četiri prostorije, priređivanje jelâ, umirivanje trgovca i pekara, koji nisu htjeli više dati kredita, sve joj je to oduzimalo najbolje vrijeme te joj nije preostajalo dokolice da se predaje svojoj umjetnosti. Uostalom, Lizzie je ozbiljno shvaćala svoje dužnosti i zato je nastojala da se dostojanstveno vlada, a to njeno držanje izazivalo je gorko ruganje među njenim znancima u Cambridge Roadu. Bunny ju je slijedio u stopu, noseći jedan kruh ili očev vrč za pivo; ali ona je samo rastreseno zirkala na mlade dame, koje su se vrtjele oko orguljica, pokazujući čitavu skalu svog plesnog umijeća pred prilično podrugljivom publikom. Neminovno bi poneka od tih plesačica zastala pa bi rekla, napola ljubezno a napola podrugljivo: »Hallo! Lizzie!» Lizzie bi suspregnula onaj trag žaljenja, odgovorila bi usrdno »Hallo!« i prošla bi nasmiješivši se. Taj je smiješak govorio isto tako kao da je rekla bila: »Zabavljajte se dobro, draga djeco, ali život nije igra, to ćete prije ili kasnije uvidjeti! Osim toga moj će otac, Mr. Blakeston, htjeti jesti, kada dođe kući, a ako ništa ne bude našao, onda će biti svašta!«

* krčme

Ali život je imao ipak dobrih časova. Subotom navečer obukla bi Lizzie svijetlo zelenu opravu od baršuna, koja je bila prestara a da bi se mogla založiti ili prodati, ali koja je još uvijek izazivala dojam veličanstvenosti; Njena kosa, koja je čitave sedmice bila skupljena u punđu, bila je sada raspletena i stvarala je ljupko nabrane šiške, koje su joj skrivale čelo, a, osim toga, iznad svakoga uha imala je još po dva lijepo udešena uvojka. Ostatke šešira sastavila bi na glavi i pribola dugom iglom, koje se stakleni šiljak blistao poput alem-kamena na svjetlosti dućanâ. Ako su joj cipele bile rupičave ili bez đonova, ona bi se zadovoljila time da to ne opaža. Bunny je prezirao takve frivolnosti pa se nije dalje trudio da popravi svoje odijelo. Ali on ju je slijepo slijedio, pa bi se oboje zaputili u Mile End Road, gdje su oba pločnika uoči praznika pružala nečuvene divote.

Inače se dućani nisu mijenjali. Od ponedjeljnika do petka pokazivali su izlozi nepromijenjeno porazmještanu istu robu, ali subotom bi zasjali u naročitom veličanstvu. Kroz pet dana od njih sedam bili su zapravo samo obični dućani u koje su mogli unilaziti ljudi, koji imadu novaca, i gdje su mogli kupiti stvari, koje su svakako pobuđivale zavist. Ali u subotu navečer nestao bi taj obični značaj dućanâ pa bi izlozi postali glavnom privlačnom točkom nekog divnog golemom sajma.

Mnogi od tih izloga pobuđivali su u Lizzie i u Bunnya požude, koje nisu bile bez gorčine. Bio je tu neki restaurant u Whitechapel Roadu, pred kojim su dugo stojali kao opčinjeni, dok su im rasle zazubice te su svaki čas morali uzdahnuti. Iza stakla vidjele su se četverougle limene zdjele, koje su se blago grijale ozdo na nekom nevidljivom ognjištu. U jednoj su se zdjeli kuhale kobasice u svojoj masti; u nekoj drugoj su se mogli vidjeti komadi mesa najraznijih oblika; dok su druge opet sadržavale izgnječen krumpir i pečeni luk. Na jednoj željeznoj tepsiji pokazivali su kuhani ili pirjani puddingi svoje grožđice, pušeći se tiho. Iza zdjele kretao se neki muškarac veličajnoga izgleda s pregačom i bez kaputa, zavrativ-

ši rukave košulje do lakata. Pažljivo je zabadao u meso vilicu, nagomilavao je ili razarao po svom ćeifu brda luka i hvatao je golom rukom puddinge, da bi ih bolje izrezao. Jelovnici na zidu hvalili su umjerenost cijena: kobasice s krumpirovom kašom dva i po pencea; varivo ili kolač jedan penny porcija; čaj, kava ili kakao čaša po jedan penny.

Kad bi tu odstojali promatrajući sve zadugo, rekla bi Lizzie onda redovno prostodušno: »Ah, što! Pa mi zbilja nismo gladni, Bunny!« Bunny bi odgovorio bez uvjerenja: »Ne,« pa bi se najzad i sam uvjerio o tome. Pošto nije zbilja bio gladan, uspjelo mu je da baci ravnodušan pogled na mala kolica, na na kojima su ulični prodavači prodavali u zdjeli školjke u octu ili jegulje u mekom žele-u; nadalje hrpe banana i jabuka, pošećerene kolače i kusatke švicarske čokolade po sniženoj cijeni.

Uostalom u Mile End Roadu mogle su se vidjeti još mnoge druge stvari. Pred vratima »Pavillona« prikazivali su plakati najtragičnije trenutke drame, koja se onaj čas prikazivala. Jedan je od njih pokazivao otmjenoga rajbojnika u grimiznom lovačkom odijelu, kako je, gadno se iskreveljivši,upravo privinuo junakinju, koja je razvukla lice od ljutine. Drugi je pokazivao »ring« i dva borca s golim gornjim tijelom; jedan je od njih oborio bio svoga protivnika na tle, pružio je ruku prema nekom muškarcu među gledaocima i povikao je strašnim glasom: »To je čovjek koji mi je ukrao ženu!« Neizmjerni užas bijednika i pravedni gnjev bokserov bili su prikazani živim bojama i na jasan način.

I tu je, najzad, bila svjetina: rijeka koja nije nikada prestajala, koja se valjala između Whitechapela i Stepneya, koja je prolazila mimo, sve promatrala, koja se pogađala i koja je opet prolazila mimo. Sve je svijetlo bilo sjedinjeno na pločniku a ostalo kao da je bilo samo neka velika, duboka tama. Iz crnine iskrsavali su ljudi: u sjaju izloga ili u svijetlu šatorskih svjetiljaka, koje su se dimile, oživljala su im lica, izgledala su jedan trenutak živa i bliska a onda bi opet iščezla. Većina njih nisu zanimala Lizzie; bio je to svijet kakav se može vidjeti svaki dan, čak i u

Faith Streetu: radnici, koji su prolazili sa svojim ženama, s glinenom lulom u ustima i s djetetom na ruci; ljubavni parovi, domaćice, koje su kupovale što trebaju za nedjelju, jeunesse dorée Mile Enda, koja je nemirno vrludala pokraj pivare, gdje su kroz dva prozora krčmili pivo. Lizzie nije dalje marila za njih. Ali čim je prošla bila skupina mladih Židovki, koje su samosvjesno nosile svoje skupocjene haljine ona je gledala za njima neprijateljskim a ipak zadivljenim pogledom.

Kad je bio raspoložen za govor stari je Mr. Blakeston uživao u tome da je grmio protiv tuđinaca, koji su očito bili importirani iz poludivljih zemalja, da bi se u golemim jatima nastanili u Eastendu i da bi čestitim radnicima ispred nosa oteli mogućnosti da žive. Naslijeđeno nepoštivanje engleskog radnika prema »foreignersima« u njega je bilo izmiješano s osvetoljubivim ogorčenjem razbaštinjenog na marljivije ili spretnije konkurente. Lizzie je nebrojeno puta slušala kako on o tome raspravlja pa je sve doseljenike u Whitechapelu i okolici obuhvatala istim teškim prezirom, koji je bio pomiješan s nekim sujevjernim strahom.

Spram muškaraca bio je u nje jači prezir: oni su u očima Lizzie-nim izgledali, radi svojih mesnatih noseva, radi svojih očiju, u kojima je još treptala neka tajna bojazan, radi svojih debelih katkada oholih, katkada servilnih donjih usana, kao bića, koja su bila obilježena žigom niskih, jedva poznatih rasa, kao južnjaci, Turci ili Crnci iz nepoznatih toplih krajeva, nad kojima jošte ne vlada blagoslov britanskoga mira. Ali kad su se pokraj nje stale šepiriti djevojke druge generacije, zibajući kukove u raskošnim haljinama, dobrano napudrane, s lako namazanim usnicama, oble i jake, s dubokim očima i ohola izgleda, onda bi Lizzie-no srce prekipjelo, od zavisti i srdžbe. Onda bi osjetila tešku nepravdu sudbine, žaoku nezasluženе sreće onih drugih, breme pretjeranih želja i sigurnost, da su takve želje uzaludne, jer Lizzie nije vjerovala u čudesa. Onda je radije otišla dalje.

Noćni Faith Street otvarao se je poput nekog mračnog hodnika; valjalo je oprezno i naćulivši uha pri

čekati ispod stepenica, nije li stari Mr. Blakeston danas možda zle volje. Ako se pokazalo da nema neposredne opasnosti, odlazili bi tiho na počinak.

Ali jedamput je ipak došao dan, kad se je pokazalo da blijedo zelena haljina od baršuna nije više za upotrebu: Lizzie je bila ponarasla i pošto je naravno i dalje rasla, morala je napustiti blistavi sjaj, koji je bio jedini ponos njenoga djetinjstva; sada je stupila bila u punu zrelost petnaeste godine života.

Lizzienih petnaest godina nije imalo ništa besramno niti lakoumno. U tim se godinama mlade ljepotice u Mile End Roadu pomalo već spremaju na ljubav, izmjenjujući sa zastupnicima neprijateljskoga spola prilikom slučajnih susreta grimase, udarce ili ružne rječetine, koje jedno drugome urliču s jednog pločnika na drugi, a kada najzad popuste neodoljivome pritisku i kad pobijeđeni i ukroćeni stupe u »zemlju ljubavi«, popostaju prvi put kod kolica sladolednih darovih, u dućanu u kojemu se prodaju narandže ili na six-pence-galeriji »Pavillona«.

Lizzie je poput junakinje iz kakvog poema prolazila pokraj tih čarobnih iskušenja i ostala nježna i ravnodušna praveći proračune o cijeni slanine i za kućanstvo potrebnog kruda. Ona zapravo nije pokazivala da joj je mnogo stalo do toga što savjesno ispunjava svoje dužnosti kao kućedomaćica, ona se samo plašila brutalnosti i surovih svađa i trudila se da im se ukloni; ako je samo najnužnije bilo urađeno, ona je onda s mirnom veselošću promatrala nered i zapuštenost, koja je vladala kod kuće. Njoj to nije bilo nikada drugačije poznato pa nije nikako osjećala želju da provodi kakve reforme. Radije je sjedila na prozoru, provodeći minute i sate, a da nije ni na što mislila, osjećajući nejasno, da je svaki trenutak značio dobitak, koji je predstavljao komadić života bez neugodnosti i koji je bio jedan korak načinjen bez muke bliže k onom događaju, koji je očekivala i koji je morao svakako nastupiti.

Ona nije očekivala čarobnoga princa. Da se je žuđeni događaj pojavio u obliku kakvog mlađanog, prekrasnog viteza, Lizzie bi se bila okrutno razočarala. Moralo je biti nešto mnogo bolje: nešto što bi samu Lizzie preobratilo a u isti mah i boju neba, Faith Street čitavi svijet i čovječanstvo, koje na njemu stanuje. Dosadašnji bi se život odjedared zaključio a snažan i radostan glas bi navijestio: »Počnimo sada sve još jedared ispočetka!« To obnavljanje bi, međutim, bilo nešto tako divno, da se nije čak mogla ni usuditi da to zamisli.

Kad bi se umorila sjedeći, Lizzie bi ustala i malo bi se protegla. Ona nije znala što znači ljutiti se na život, a ni što znači probuditi se s gorkim razočaranjem, jer ona nije ni sanjala, ona je samo čekala. I pošto se ovaj put nije bilo još ništa dogodilo a bilo je kasno, ona zapali petrolejsku peć, da bi zgotovila večeru.

Bio je to jednoličan život, ali ona nije ni pomislila na to da se tuži na njega; ali kad je bila nastupila promjena, desila se je u obliku, koji ju je samo naljutio. Mr. Blakeston, njen otac, koga su bogata iskustva njegova života svakako bila uputila u opasnosti nerada, nađe, da briga za kućanstvo zbilja nije dosta ozbiljno zanimanje koje bi moglo ispuniti čitavo vrijeme njegove kćeri; izrekavši nekoliko mudrih riječi o svetosti rada, stade da ga traži. Trud mu je bio okrunjen neslućenim uspjehom: pošto se je nekoliko tjedana raspitivao s lijepim uspjehom, mogao je objaviti Lizzie, da joj je našao zanimanje u jednoj užarnici u Commercial Roadu, s osam šilinga plaće na tjedan.

Lizzie je pokazivala malo radosti; zadovoljila se je time da je poslušala. Odsada je morala vrlo rano ustajati — što nije voljela — i još napola pospana izlaziti u sivo, hladno jutro. Morala je dnevno raditi jedanaest sati u radionici, koja je bila mračna od uzvitlane prašine, u nekom pregrađenom prostoru, kojega su zidovi podrhtavali radi strojeva koji su u njemu radili; a Lizzie nije voljela rad. Ali ona se ipak pokoravala, jedno zato što je u sebi imala u velikoj mjeri sve pasivne vrline, a onda i zato, jer nije mogla drugačije.

Drugarice u poslu gledale su je isprva nepovjerljivo. Lizzie je samo slabo pokušavala da pojača to-

aletnim mastorijama svoje prirodne draži. Od svih radosti voljela je najviše one, koje su jednostavnije i koje ne iziskuju nikakva napora, mirne radosti lijene djevojčice; najzad je drske ili ljubezne riječi mladićâ susretala samo s blijedim smiješkom ili kojom učtivom i ironičnom riječju. Nije bila nikako u neprilici, i svi su bili vrlo mili... Ali njoj to nije bilo važno. Ljepotice tvornice konopa stvorile su bile, međutim, sebi brzo i nemilosrdno ovaj sud: da će ona čitavog svog života ostati guščica. Druge su njenu nevinu suzdržljivost smatrale ohološću pa su s prezirnom grimasom govorile o djevojčici, koja toliko ševrda.

Ali oholost i zloba razbiše se vrlo brzo o Lizzie-nu nepromjenljivu jednostavnost. Dodija kad nekome praviš prezirne grimase, a on se na to ne uzrujava, a Lizzie se nije ni rašta uzrujavala. Glavna joj je bila briga, da ujutro ne zakasni i da nema neugodnosti pa je bila uvijek uslužna i spremna da pomogne, manje zato što je željela da druge sebi obveže, nego li zato što ju je vlastiti trud ostavljao gotovo ravnodušnom. Kasnije prestadoše prvobitna neprijateljstva, bilo je prešlo u običaj da ju potapšu prijateljski po ramenu i da joj kažu, napola ganuto a napola podrugljivo: »No, Lizzie baš nije loša!« Ali ti je iskazi prijateljstva ne ganuše dublje nego li one uvrjede prije toga. Ona ih je primala s istim slabim osmjehom, koji je u svojoj blagoj i nedužnoj ljupkosti stojao poput nekog zida ispred neodređenih nada, ispred mračnih dubina njene duše, kojih nije ni sama poznavala.

U subotu dobi prvu ploću; radni je dan bio kratak. Kad je napustila tvornicu, bio je još dan, popodne, vedar dan, radi kojega se Commercial Road blistao u svečanome sjaju. Sav svijet koji je sretala, bio je, isto, kao ona, dovršio svoj posao pa se vraćao kući. Kola i kolica zvrndala su naglo i bučno pokraj nje, ubrzavši zadnju vožnju, i na svima se licima već ogledao odmor. Lizzie je prolazila ulicama, radovala se što joj sunce tako toplo grije potiljak i mislila je na onih osam šilinga što ih je nosila u stisnutoj ruci. Džepovi joj nisu bili dosta sigurni: mogla je negdje biti kakva nenadana rupa, i pomislivši da bi se plaća za čitav jedan tjedan rada mogla prosuti u kanal, ona

zadrhće od užasa. Bilo je ne samo opreznije nego i ugodnije nositi novac u čvrsto zatvorenoj šaci.

Tek s vremenom postalo joj je jasno, da taj novac zbilja njoj pripada; bilo je to njeno pravo da o tome razmišlja, za što će ga izdati, pa joj onaj tren pade na um, da će joj roditelji valjda tražiti jedan dio za se. Nije točno znala, da li je to u redu i osjećala je da joj to ne bi bilo ugodno; ali je znala i to da bi svaki otpor bio uzaludan.

Ona časak popostane, otvori šaku i stane promatrati svoje blago: bila su dva komada od pola krune i tri posebna šilinga. Podiđe je nekakav junački osjećaj pa odluči da će za se zadržati samo ta tri šilinga. Time je žrtvovala onu veličanstvenu zamisao, da će nakupovali te i te divote, jer za tri šilinga ne možeš bogzna što dobiti, ali je na svaki način mogla kupiti pečene ribe i krumpira za sebe i za Bunnya, pa dvije porcije sladoleda, dvije kazališne ulaznice, a možda će još toliko preostati, da nabavi preksutra rano ogrlicu od staklenih bobaka u Middlesex Streetu.

Došavši kući zateče Mr. Blakestona oca, koji kao da je čekao. On primijeti, kako je zbilja ugodno za nju, što može tako pola dana plandovati, a onda zapita jednostavno:

»Gdje su novci?«

Lizzie mu preda ona dva komada od pola krune; on se časak zagleda u njih, namrštivši obrve, sruči ih u ljevicu pa ponovno pruži drugu ruku.

Da je Lizzie mogla progovoriti, ona bi bila apelirala na njegovu pravednost, možda bi ogorčeno protestovala i izustila riječi, koje bi dovele do katastrofe; ali ona je šutjela. Ona otvori lijevu ruku, svoju jadnu vlažnu ruku, u kojoj su ona tri srebrnjaka bila ostavila otisak na zgrčenim prstima, a kad se ruka bila ispraznila, bi joj konačno jasno, da je cio ovaj svijet golema zabluda, produkat ogromnog nesporazuma, radi kojega je morala da trpi. Stari Blakeston zveknе novcima u ruci, dade ženi dva šilinga za nabavke, a onda turi ostatak u džep i fićukajući napusti sobu.

Lizzie ostade sama s Bunnyem, klone na stolicu i pogleda kroz prozor. Na jednoj je strani prozora bio prislonjen na staklo velik komad kartona, služeći

u isti čas i kao prozorski kapak i kao zavjesa; na drugoj je strani visjela neka stara platnena cunja, prikopčana dvjema pribadačama i malo nabrana. Sunce je bilo već nestalo s Faith Streeta; ono je još sjalo negdje drugdje, na drugoj strani kuća, ali svijetlo mu nije više ozarivalo ona dva uska reda ruševnih pročelja, a mutni neki sumrak javljao je već da se primiče večer. Poslije male šutnje Lizzie progovori uzdrhtalim glasom:

»Da su mi ostavili novac, bila bih ti kupila finu večeru i platila kazalište, Bunny.«

Bunny odvrati slabim glasom: »Ne mari.«

Lizzie udari u plač.

Plakala je tiho, nečujno, poput umorna djeteta. Sjene su se polagano prikradale, zamatajući prljave zidove i ispunjavajući sobu; iz susjedstva čuo se tek žagor glasova i lupanje vratima, onda cvrčanje masti, koja se kipeći rastapa. Bunny nehotice naćuli uha a Lizzie prestade plakati, skrsti ruke i podboči bradu pesnicama.

»Njihova odurna tvornica!« reče ona, »Neka sebi samo ne uobražavaju da ću tamo ostati dok sam živa!«

Bunny odgovori:

»Ne ćeš zacijelo!«

Zašutivši malo, ona će energičnije:

»Na kraju krajeva, što mi je do toga svega? Njihova odurna tvornica! Pa to ne će valjda vječno trajati, zar ne?«

A Bunny ponovi, pošto mu ne pade ništa bolje na um:

»Ne će zacijelo!«

Lizzie se nalazila već neko vrijeme u tvornici, kad li jednolični tok njenoga života prekine jedan događaj, jedan velik događaj; ujak Jim je bio došao u London. Ona je jedva imala pojma o tome da on živi; on je za nju bio uvijek neka daleka i bajoslovna ličnost, koja se je svojeglavo prilijepila bila uza crnu zemlju, s koje mu je potjecala porodica. Ali vrativši se jedno veče kući, zatekne ga gdje sjedi na najboljem stolcu u čitavoj kući i kako s njenim ocem, Mr. Blakestonom, pije pivo iz vrča, izrazujući glasnim glasom i primjetljivim lankaširskim izgovorom svoj

bezuslovni prezir prema glavnome gradu i njegovim stanovnicima. Uostalom, izuzimao je sestrinu porodicu: Blakestonovi bili su u njegovim očima seljaci, koji su samo iz teške nužde što ju život donosi bili dospjeli među barbare. On je na prvi pogled opazio, da je Lizzie bila ostala prava pravcata Lankaširka, i nije od toga odstupao.

Sve vrline, koje je slavio kao isključiva svojstva sjevernih grofovija, bile su sjedinjene u Lizzie, dok je njene pogrješke velikodušno previdjeo. Zapravo, bio je jedino osjetio duboku sklonost osamljenoga starca prema svojoj nećakinji, a prednosti njegove pokroviteljske simpatije smjesta se osjetiše. Ponajprije je svima dao razumjeti, da ne će nikako trpjeti da tko srdi Lizzie; autoritet čovjeka, koji zaslužuje pet šilinga na dan, u Faith Streetu je nešto u što se ne smije dirnuti. Nadalje je izjavio, da će se on pobrinuti za izobrazbu svoje nećakinje, pa je prije svega hitno i apsolutno potrebno, da ona nauči svirati u harmoniku.

U njega je bio takav instrumenat i on je u njega svirao sa virtuoznošću, koja je zapanjivala. To mu je bio jedini talent i ponajglavnija razonoda; sam je izjavljivao da mora da je od prirode vanredno darovit, jer ne bi inače mogao dotjerati do takve vještine. Kad je svirao duhovnu muziku, tada bi iz harmonike zabrujale melodije himni i psalama s tolikom snagom i s tolikim veličanstvom, da je izgledalo da je to glas samog Svevišnjeg, koji grmi u oblacima; ali ako bi prešao na sasvim obične sentimentalne melodije, razvučena tužaljka njegova instrumenta postala bi tako dirljiva i tako podatna, da si mogao pomisliti, da se u mijehu od zelene kože skriva neka zarobljena duša, koja svoju zvučnu bol izdiše pod njegovim neumoljivim rukama u odnosnim ritmovima.

Kad je Lizzie prvi put čula gdje svira »Genevieve, sweet Genevieve«, pri čemu je on u zgodnim trenutcima čeznutljivo bio usporio tempo, bila je zaustavila dah i mislila je, da će se morati srušiti. Ona je uvijek osjećala neku tajnu nježnost prema mehaničkim klavirima, prema orguljicama i sviralama, ali ovo je bilo još nešto sasvim drugačije; to je bio di-

van splet tonova, prava, dirljiva, čarobna muzika, koja joj se tude javljala, i kad je samo pomislila, da bi ona, Lizzie, mogla da pokuša izvoditi takve božanske harmonije, duboko se je zbunjivala. U nje je bilo dosta dobre volje, a ujak Jim bio joj je divan učitelj, pun svete vatre i beskrajnog strpljenja; ali njezin se napredak jedva opažao, pa je ujak, iako ju je sokolio, neka dalje istraje, morao najzad ipak priznati, da Lizzie, kako izgleda, nije stvorena za to, da postane umjetnica na harmonici.

Čak i onda, kada je bila malko naučila što se radi hvataljkama i kako se pokrivaju rupe, prvi, jednostavni ritmovi, koje je mogla da izmami, nisu imali nikakva života. Instrumenat, koji je umio pod uvježbanim prstima učiteljevim da veličanstveno zabruji ili da nježno uzdiše, pod njenim je rukama samo beskrvno stenjao neku jadnu, istrganu i tanku melodiju, koja je bila više neki mutni jauk nego li neka pjesma, isprekidan, nespretan, zov neke primitivne, žalosne sitne duše. Ujak Jim bi zgrabio harmoniku, pokazivao bi, davao je savjete, propovijedao je neka bude jaka i odvažna; Lizzie bi iznova započinjala, stisla bi usnice i pratila bi začuđenim očima svoj neuspjeh.

Kad bi ujak opazio, da je ona postala malodušna, prekinuo bi poduku i zasvirao bi kakav komad iz svoga repertoara, da bi nekako radosno završio večer. Onda bi se opet udostojao, da pozabavi Bunnya, pa bi oponašao na svom instrumentu cvrkut ptica, tutnjavu groma i cvilenje ogaženoga psa, a Lizzie bi zaboravila na svoje očajanje i nasmijala bi se do suza.

Jedno veče zasvirao je melodiju nekog cake-walka a Lizzie, koju je bila zanijela muzika, skoči odjednom u vis, prihvati suknju i zapleše. Već dugo, vrlo dugo nije bila više plesala; ali joj dođoše na um svi plesni koraci, koje je nekada izvodila. Pošto je dva puta bila obišla sobu vrteći se između njenih uskih zidova, postade i opet malom djevojčicom s poderanim čarapama, koju su omamili zvuci orguljica poput nekog čarobnog napitka.

Ujak, koji je isprva samo smiješeći se gledao što ona to radi, namigne Bunnyu, neka odgurne na stranu stolice, pa udarajući takt svojim teškim cokulama,

zasvira sve plesove, koje je umio, walzere, polke i gigue, pjevušeći uz to i zibajući glavu. A Lizzie je plesala.

Plesala je, jer joj je svaki takt muzike progovarao drugim glasom, šapćući joj neka se vrti, neka skače s noge na nogu, neka donovima tapće po podu ili neka se, raširivši ruke, naginje naprijed. Ona se pokoravala ritmu, jer je bila primorana na to, jer se je ritam ispreplitao s njome, dovijajući se pravim izražajima lica, dižući joj noge i primoravajući ju da izvjesnim koracima slijedi neki nevidljivi trag, jer joj je vodio koljena, jer joj je savijao nježni vrat kao da ju je spopala teška nesvjestica. Bilo je veselih i živih mjesta, koja su ispunjavala sobu radošću i koja kao da su tijelu podavala neku nadnaravnu lakoću, bilo je strastvenih zvukova, koji su tražili jake izražaje i divlje tabanje grozničavih nogu po podu. Lizzie ih je slijepo slušala, razvijajući od jednog zida do drugoga svoj ples, koji nije imao ni imena ni pravila, svečano kao za kakvog bogosluženja, prirodno poput zaljubljenog lijeta mušice u moru svijetla.

Najedamput se svijet odjedared zaustavi; pa je izgledalo kao da se je srušila pomrčina, nešto, na što se dugo čekalo.

Muzika zamuknu a Lizzie se nađe na stolici, ponešto bez daha, smiješeći se slabašno i začuđeno.

Ujak odloži na pod harmoniku, podboči se rukama o koljena pa fićukne otegnuto.

»Kako ti to dobro plešeš, mala!« reče ujak.

Ujak Jim je smjesta uvidjeo, da je dosada bio na krivom putu, kušajući da svoju nećakinju poduči u muzici. Bilo je jasno, da ona nije rođena za harmoniku, nego za ples, i oni oboje valja da u tome pravcu upute svoja nastojanja.

Lizzie je bila malo začuđena i gotovo uvrijeđena, kad joj je objasnio, da mora još mnogo da uči; ona se sjećala svojih djetinjih triumfa pa ga je uvjeravala, da će joj nekoliko tjedana vježbe vratiti nekadašnju gipkost. Ali ujak je imao svoje vlastite, sasvim naročite i određene nazore o plesnoj umjetnosti i kad ih je saopćio Lizzie, bilo joj je to neko potpuno objavljenje, koje se malone moglo uporediti s

onim, koje je osjetila, kad ga je čula prvi put gdje svira u harmoniku.

Bila je po njegovim uputama izvršila nekoliko vježbi, pa se sada odmarala. Bilo je to doba, kada se djeci zaklapaju oči i kada umorne male radnice pomišljaju, kako sada još samo kratka noć dijeli ovaj trenutak od rada narednoga jutra. Ujak Jim sjedio je prignut naprijed, podbočivši laktove na koljena, pa je sanjarski prebirao na harmonici, iz koje je svaki njegov pokret mamio po jedan prigušen lelek.

»Vidiš, mala, svaka guščica, koja nije od drveta i u koje nisu ukočena koljena, može nekako da ispruži u vis noge, da se zabaci natrag i da kaže da je to ples. Ali mi to umijemo bolje, dijete, mnogo bolje! Otmjen se svijet hvata oko pasa, okreće se uokrug i pravi budalaštine pa i on to naziva plesom. Ali ako uzmeš kakvu vojvotkinju pa ju postaviš na prilično jak i dvije stope širok podij, i ako joj zasviraš pravi neki ples, koji čovjeka zanosi kao da ga netko bičem švićka, pa ako joj onda rekneš, neka to zapjeva nogama, eh, misliš li, da će tvoja vojvotkinja to pogoditi? Ne, mala, ona toga ne će pogoditi! I stojat će tude sa svim svojim budalaštinama poput kakve guske, jer toga ne može pogoditi!«

Kad je Lizzie čula tu parabolu, ona jasno uvidje, da se njeno poslanstvo na zemlji sastoji u tome, da radi ono, što vojvotkinja nije pogodila: da se popne na čvrsto podnožje i da nogama zapjeva kakvu melodiju, a ako to ne uzradi, da će joj život ostati još samo nešto bezbojno i neveselo.

Lizzie je sada prvi put u svome životu znala, što je prava čežnja, čežnja, koja te goni i vodi i koja te odjedared jednim mahom probudi iz dnevne jednoličnosti, ako si na nju časak zaboravio. Proživljavala je časove smrtnoga straha, da nije počela na vrijeme, da je sada moglo biti prekasno, ili strah od nečeg neočekivanog i neumitnog što bi je moglo najedamput zaustaviti. Ali ta bojazan nestade s vremenom, njen se običajni mir vrati i nju ispuni neko veliko pouzdanje. U takve dane požurila bi se kući iz tvornice, žurno bi popila čaj, pojela namazan komadić kruha i znala je. da će ujak doći na večernji plesački

sat. željela je da posluša sve njegove savjete i da se vrlo mnogo potrudi, kako bi vrlo brzo uznapredovala, ona će sutra i sve naredne dane dalje raditi, još mnogo dana, dok ne dođe onaj dan, koji će ispuniti njezin san: kada će moći stupiti na četverouglo podnožje, na onu platformu od jako sadjelanih dasaka, o kojoj je snivala i koja će postati njenim piedestalom; i odatle će pratiti divnu muziku točnim i jakim tapkanjem peta i nožnih vršaka, dok ne bude cijeli svijet omamila pjanošću ritma, koja nju samu opija.

Kad bi se dugo, ne misleći ništa, zagledala u određeno mjesto na zidu, snovi su joj dobivali neku slikovitost. Sve se tu nalazilo: onaj slavni podij, Lizzie glavom, neka nešto drugačija Lizzie, u koje se blistala kosa, koja se smiješila pobjednički a ipak vrlo blago, a valjda i niz bisera oko vrata. A unaokolo su se nalazili... ona nije točno znala što, ali i to će biti nešto slavno. Ali zacijelo ne će biti neki uski, prljavi i mutni prozori užarije; možda su tu bila lica, beskrajni redovi vedrih lica poredani amfiteatralno jedni iznad drugih, ali bilo tude što mu drago, bilo je dobro; tu već ne će biti ništa gadno niti neugodno. Ali one lijepe Židovke sa Whitechapel Roada pozelenjet će od zavisti.

Obično bi ju kakav šum opet vratio u stvarnost ili kakav udarac u rebra sa strane kakve milosrdne drugarice u poslu, koja joj je htjela prišteditи ukor, ona bi onda poslušno prionula raditi i samo bi se malo nadmoćno smješkala, jer je samo ona znala, što će se dogoditi.

Tako dođe ljeto. Došlo je sasvim iznenada nakon okašnjelog i kišovitog proljeća, a možda je vani na ladanju donijelo mnoge divote, ali ono je teško pritiskivalo Mile End i Stepney. Sunce bi užarilo krov užarije, koji je bio od cinkova lima, tako da je duga radionica postajala nekom parnom kupelji, u kojoj su po zraku letjeli oblačići konopljene prašine i gdje su se dugi sati dugih dana pričinjali upravo beskrajni.

Najzad bi došla večer, ali Lizzie je onda imala samo Faith Street, koja je bila nalik na dug, sparan hodnik bez sunca, pun nepomična zraka, u kojemu

su se rastvarali svi preostatci dana. Ako bi ujak Jim zakasnio, ona bi otišla gore u sobu u prvome spratu pa bi sjela na svoje najmilije mjesto: kraj prozora. U taj sat dohvatila bi gdjekada ponešto svježija struja krovove, navješćujući noć, koja se primicala; pa čak i onda, kada bi izostao povjetarac, nježne su boje neba između tvorničkih dimnjaka davale poneku utjehu.

Bunny je obično bio s njome u društvu, pa bi u večernjoj tišini postao malo pristupačniji i otkrivao bi joj kakve nade polaže u budućnost. Neodređenom kretnjom pokazao bi prema sunčevom zalasku i rekao bi zamišljeno: »Vidiš li tu to zeleno! Kako mora da je to daleko!« A onda poslije stanke: »To bih baš htio jednom da vidim!« On je očevidno mislio samo na onaj dio zemlje, koji se morao nalaziti točno ispod neba zelenog poput alema; ali Lizzie je sebi uobražavala da on misli na nebeski svod, pogledala bi ga sumnjivo i zadovoljila bi se time da zavrti glavom.

Ona nije imala takvih želja. Pomisao na iseljenje budila je u njenom mozgu predstavu o mnogim neugodnostima, o mnogim mukama, o unilasku u neku nepoznatu i po svoj prilici neprijateljsku okolinu. Ne, ona će radije ovdje pričekati na svoju sreću... Nejasno je osjećala, da u njoj vrije mnoštvo želja, ali ona nije mogla da razluči jedne od drugih. One su sve skupa sačinjavale čitav sistem, pa ako se taj ostvari, mogao je potpuno promijeniti ovaj i suviše manjkav život; ali one su pojedince gubile svoje snage.

Pomalo je padala noć, ispunjena nekim oblicima nalik na sjene i isprugana mrljama svijetla, a Lizzie je mislila, ako joj se ispuni jedna želja, ona bi ponajprije zatražila neka večer duže potraje. Jedno zato, što je bila često hladovita i ugodna; bio si gotov s poslom i imao si još čitavu noć pred sobom, prije nego li si morao ponovno započeti. Sve tegobe dana, ono užasno izrabljivanje, one podle nepravde sada kao da nisu više izgledale tako nesnosne. Možda će se sutra ili malo kasnije ipak sve urediti; dok traje večer, nije svakako potrebno na to misliti. Večer je bila vrijeme mira i odštete, ona je nježnim pritiskom

izjednačivala lažne utege života, davajući sirotinji pravednu mjeru. Kako bi Lizzie voljela, da duže potraje; ona u tome trenutku nije tražila ništa više.

Škripa vrata koja se otvoriše najavi dolazak ujakov te Lizzie siđe dolje. Nekoliko trenutaka kasnije probudi Faith Street iz ukočenosti muzika, koja zabruji lako i veselo, neka plesna melodija, koja kao da je odbacivala sve mračne i teške stvari, da bi ono što preostade povukla u vrtlog neodoljivog veselog kola. Naskoro se umiješa u taj zvuk neki drugi, još veseliji: tapkanje po podu dviju živahnih nogu.

Isprva su se ponešto stidno povodile za muzikom; što je ova postajala veselija i snažnija, tim je jasnije postajalo njihovo tapkanje jako i točno, skandirajući ritam, prateći svaku frazu preciznim udarcima; naposljetku ti udarci nadglasaše glas harmonike, ispuniše kuću svojom odmjerenom lupom, koja je izgledala sad kao neka golema grmljavina, onda se opet čula samo u intervalima, u malim diskretnim udarcima poput neke molitve koja se mrmlja, da bi se zatim uzbibala i raspojasala i najzad provalila napolje kroz doista otporni prozor, da objavi svijetu, kako tu unutri, iza pljesnivih zidova i iza natrulih vrata, živi Lizzie Blakeston, ona mala Lizzie, koja je plesala, plesala, plesala...

*

Kad se je Lizzie jedno veče vratila kući, nađe ujaka, koji je sjedio u sobi u prizemlju; njegovo lice i držanje odisalo je tajanstvenim zadovoljstvom. On pozdravi svoju nećakinju kimnuvši prijazno glavom i pokaže joj očima nekakov predmet, koji je ispunjavao dubinu prostora.

Lizzie pođe za njegovim pogledom, pljesne rukama i povikne: »Ah!«, izrazujući skrajnju začuđenost: običajni namještaj sobe bio se je obogatio za četverouglu platformu, krasno sastavljenu od dasaka, za koju si odmah znao da može da održi čovjeka, da je jaka i lagana, i koja je bila elastična poput trampulina a sonorno zvučala poput bubnja.

Lizzie skoči gore, strgne šešir i baci ga na stol, pokuša lupnuti nekoliko puta petama, prasnu u radostan hihot, uozbilji se smjesta do zla boga i reče: »Nije loša!« A ujak Jim dohvati harmoniku, zadovoljno se nasmijavši.

Djeca, koja su se igrala nasred Faith Streeta, prekinuše najedared svoj posao pa se primaknuše nakon kratkog savjetovanja, da bi pritisla na okna svoje raznolične nosove. Upravo su stigla na vrijeme da vide kako plesačica mirno stoji, jer ujak je bio odložio na stol svoj instrumenat, zavalivši se u stolac i promatrajući svoje djelo sa čednim zadovojstvom.

»Sad je imamo!« reče on. »Sam sam je napravio, danas popodne. Dobra je. Ovako nikako ne izgleda, ali valja da se razumije«. Onda ustane i ponovno poprimi svoj tajanstveni izraz lica. »To je samo početak«, reče. «Metni opet šešir na glavu, mala, da izidemo«. Lizzie razrogači oči i posluša ga.

Otidoše niz Cambridge Road, skrenuše lijevo u Mile End Road i odoše trotoarom do »Paragona«. Ujak će nehajno: »Danas ne ćemo unići; ali moglo bi se ipak pogledati program«. Lizzie pročita imena, jedno za drugim i kod svake zvijezde uskliknu od udivljenja: »George Mozart! Will Evans ... Chirgwin! Ujače, zamisli! Chirgwin!«

Ujak se iskrevelji. »Nije loše; ali da pogledamo što daju naredni tjedan. Što li je ovo ovdje?«

»Ovo ovdje« je bio žut plakat, koji je objavljivao, da direkcija želi mladim talentima, koji bi danas sutra možda mogli da se proslave u Musichallu, dati priliku da se pokažu, pa da zato za četrnaest dana priređuje veliku javnu utakmicu u plesanju s nagradama samo za amatere obadva spola, koji treba da pred porotom sastavljenom od odličnih lica ove gradske četvrti izvedu jednu točku, koju su sami izmislili.

Lizzie je čitala u pola glasa, mirno i rasijano plakat kad li iznenada sretne ujakov pogled, koji ju je promatrao trljajući si podbradak sa šaljivim izrazom lica. Ona tek sada poče da pojmi a sve joj se to učini tako golemo, da je raskolačila oči, zgurila ramena, osjetivši kako su joj se ukočili prsti i uzdah-

nuvši, dok su svi plinski plamečci pred njenim očima zaplesali neko luđačko kolo. Onda se više ne maknu, mozak joj nije mogao da smisli ni jedne misli, usta su joj ostala otvorena i zaobljena, bio joj se zaustavio dah; buka kola i tramvaja, koji kao da je bio jedan trenutak izumro, zatutnji joj u ušima poput grmljavine.

Kad je prošla prva zabezeknutost, stade bolje poimati; ona jednim pogledom obuhvati pločnik preliven svjetlošću, pristalo pročelje, livriranoga vratara i posumnja već o sebi samoj.

»Ah, ujače«, reče. »Zar misliš da bi to moglo biti?«

Ujak se nadmoćno smješkao.

»Na moju odgovornost«, reče on. »Imamo pred sobom još četrnaest dana, mala, a ti si u dobrim rukama«.

Umuknuvši jedan trenutak doda: »A prva nagrada iznosi dvije funte!«

Uputiše se jedan komadić uz Mile End Road, vratiše se i još jedared pozorno pročitaše objavu, a onda odoše kući. Lizie je samosvjesno hodala sredinom pločnika; držala se ravno a obrazi su joj malko gorjeli, ali ona je bila već sasvim svladala svoju zabunu.

U sebi je mislila, da je zapravo trebala imati na umu, da će se tako nešto desiti. Mala djevojčica, koja sanja o bajkama, ne trudi se da sasvim točno proračuna, kada će i kako sresti ono divno, i ona nije bila uopće ni pokušala da sebi točno zamisli pojedinosti. Ali sada je to divno bilo došlo; to jest, naravno, ono se još nije bilo desilo, ali se nalazilo bezuvjetno tako blizu, da si mogao posegnuti za njim. Ujak Jim, koji nije vjerovao u bajke, preuzeo je odgovornost.

Izgledalo joj je to još bliže i još sigurnije, kad je unišla u kućicu u Faith Streetu, gdje u jednom kutu nova platforma kao da je čekala na nju. Sobu je osvjetljivalo samo neodređeno osvjetljenje s ulice i u njoj nije bilo zrcala, ali Lizzie odvuče drveno podnožje u sredinu sobe, okrene se prema prozoru,

pokuša se nekoliko puta ljupko nakloniti i oživi pomrčinu svojim smiješkom.

Još je uvijek tude bila samo Faith Street: samo se pogdjekad čula iz daleka buka i prepirka, dreka kakvog djeteta, tepanje kakvog pijanca, koga su izbacili i koji sada pred svojim vratima naizmjence jadikuje i prijeti. Čak su i tišinu oživljavali stostruki šumovi, onim strašivim, neodređenim šumovima ruševnih sirotinjskih stanova, a slaba svjetlost ulice obasjavala je samo zidove što su se osipali, slijepe prozore i uski pločnik, na kojemu su ležale hrpe otpadaka; ali Lizzie je sve to sada mogla vidjeti s veselom mirnoćom. Nije se više ni na koga gnjevila, zamišljala je sebi budućnost s nekim preuranjenim ganućem i osjećala je beskrajnu samilost prema onima, koji nisu mogli ništa da očekuju.

Tiho je šapnula sama sebi: »Za četrnaest dana!« i pokušala je jedan veseo malen skok. Laki udar njenih đonova o pod naruši noćnu tišinu i ona popostane, jer je mislila da je gore čula nekakov šum. Sama pomisao da joj se mogao vratiti otac, Mr. Blakeston, i da ga je mogla smetati u spavanju, smjesta joj ohladi oduševljenje. Ona izađe kroz vrata, oprezno ih zatvori i izuje cipele, prije nego li je polako ispuzala gore stepenicama.

Tih četrnaest dana nije joj se učinilo predugo. Ona se toliko načekala, da doista nije više bilo važno, da li će čekati još dva tjedna više ili manje a ta dva tjedna bila su sasvim različna od onih prijašnjih. Sada se nije više radilo o neodređenim snovima i o nevjerovatnim nadama. Divan događaj, koji treba da bude uvodom u neko novo doba, zadobio je oblik, neki vjerovatan, neosporno stvaran vid. Radilo se još samo o kalendarskom datumu, o datumu uokvirenom mastilom, koji nije ništa moglo spriječiti da ne dođe.

Uostalom Lizzie je bila previše zaposlena, a da bi postala nestrpljiva.

Ponajprije je valjalo izabrati plesnu melodiju, neodoljivu melodiju, koja će osigurati uspjeh; valjalo je prepisati note na brižno liniranom papiru za orkestar »Paragona«. To je dugo trajalo, valjalo se

užasno namučiti, nisi smio ništa zapackati, nisi se smio zabuniti u crti i morao si, čim je bilo gotovo, izbrisati brisalom tragove prstiju. Pored svega toga morao si još naći vremena, da radiš više nego li ikada, da naučiš sve finoće komada napamet, da prikazu dadneš zadnje bljeskove, sigurni konačni efekat, koji će osrednje izvedbe takmaca srušiti u prah i pepeo. Sati u tvornici gmizali su u zlovoljnoj dosadi, ali večeri su prolazile kao u groznici.

Lizzie je tek u toku zadnje nedjelje opazila, da je dosada prenebregnuto jedno od najvažnijih pitanja, pitanje kostima. Jedno jutro, dok se je oblačila, pade joj to prvi put na um, ona pomisli u glavi, što sve ima u svojoj garderobi pa zapadne u potpuno očajanje. Nedostatnost njene opreme bila je tako očigledna, da je izgledalo nemoguće naći neko rješenje, koje bi iole zadovoljavalo. Cijeli je dan razmišljala o tome problemu te je najzad uvidjela, da mora nešto posuditi; jedna je drugarica radnica u tvornici imala šešir ukrašen perjem, koji će možda posuditi, jedna je druga imala crnu haljinu od atlasa, vanredno lijepu.

Lizzie se malo primiri, ali kad je svoj plan saopćila ujaku Jimu, on zašuti nekoliko trenutaka a onda stade razvijati neočekivana stanovišta:

»Mala!«, reče on, »budeš li imala taj lijepi šešir i obučeš li crnu haljinu od atlasa, to će se možda svidjeti galerijama, ali svijetu na skupim mjestima to se ne će pričiniti baš tako divno! Oni su navikli na nešto bolje, njih to ne će iznenaditi i možda se ne će baš nimalo svidjeti. Ne smije se zaboraviti, da su oni platili za svoje mjesto dva do tri šilinga i da će njihovo mišljenje biti direkciji mjerodavno«.

On se zamisli nekoliko minuta pa onda izjavi sa sigurnošću:

»Znaš li, mala, što ćeš učiniti? Plesat ćeš u svom radnom odijelu. Jest, u sasvim čistoj platnenoj bluzi, sa zavraćenim rukavima i bez šešira«.

Lizzie ga zaprepašteno pogleda, ali je izgledalo da se malo po malo povinjava njegovoj volji pa samo zapita drhtavim glasom:

»A suknja?«

On se počeše po glavi i zamisli.

»Suknja, ona nije dalje važna. Bit će dobra kakvagod kratka, ne previše loša; mora samo da bude dosta kratka, da te ne smeta i da se mogu dobro vidjeti pokreti nogu«.

Pošto je izgledalo da Lizzie nije uvjerena, nastojao je da ju nagovori.

»Vidiš li, mala, pa ti bi zacijelo htjela da pokažeš nešto fino. Ne možda crnački ples u haljini sa šljokicama, sa urlanjem i sa izvraćanjem bokova. Ne, ništa osim platforme, melodije orkestra i tebe. Ti si stvorena za to a ja sam ti sve tako dobro pokazao, kako sam mogao«.

Izgledalo je da se ujak bori sa svojom zalihom riječi, strastveno je želio da izrazi svoje misli, razvijao je načela i postao je bio svečan.

»Vidiš li, mala, takav ples ne može svatko razumjeti! Ali on vrijedi, on je pristojan i otmjen. Kad bi ti htjela da se kreveljiš kao majmunica na pozornici, ti toga ne bi ni pogodila: to nije prirođeno našoj porodici. Ti ćeš im mjesto toga pokazati što umiješ: lijep i dobar rad, pa tim gore po onoga tko ne bude razumio. Ali nešto nemoj zaboraviti, mala! Ako želiš dobiti one dvije funte, morala bi im pokazati pravi ples a ne kakvu majmunsku komediju!«

Lizzie ozbiljno zavrti glavom: ona je pojmila. Uostalom savjeti su bili izlišni, ona je imala jednu misiju, koja se nije sastojala u tome da pravi grimase i kapriole. Ujak je smatrao subotnje iskustvo samo kao neku sretnu zgodu, koju valja izrabiti. Lizzie je gledala dublje. Od subote će se sve promijeniti, sat vremena će zastati jedan trenutak, da onda radosno dalje zakuca i da prati sretni tok jednog novog vremena: jedno pravo čudo, poznato samo njoj, približavalo se tiho sve bliže i morao si mu se potajno radovati. Bilo je to ispunjenje obećanja danog prije dugog, dugog vremena jednoj dobroj maloj djevojčici, koja je strpljivo čekala.

*

Ona je bila pod tim dojmom čak i onda, kada je stupila na pozornicu »Paragona«, osjećajući nejasno,

da je čekala, otkad je živa, čitav beskrajan niz sivih godina, i da je evo sada najzad došlo oslobođenje. Nije sumnjala o ishodu: proboravila je bila četvrt sata iza kulisa i vidjela je kako je preko dasaka prešlo desetak njenih konkurentkinja, kojih su romanse, jadno kroz nos ispjevane i monolozi, koje su otkriještale, izazvali u publici samo malo laskave veselosti ili nestrpljivo gunđanje. Samo je jedan jedini imao uspjeha, neki stolar, koji je žonglirao svojim alatom, ali njega se Lizzie nije bojala.

Kad je došla na red, ona počeka, dok je jedan livrirani sluga dovukao na sredinu pozornice njenu malu platformu: ona se onda pojavi, dostojno i zaposleno, žurno koracajući, uvjeri se, da podnožje kako treba da stoji pa skoči na nj. Sada tek opazi, da je njen nastup pozdravilo glasno odobravanje, koje je izviralo negdje u pozadini velike dvorane i koje se sručilo ispred rampe poput neke lavine.

Sve prijateljice iz tvornice užarske robe bile su tamo gore na galeriji na mjestima po šest pencea: bar je bio prazan, tko nije više bio našao sjedišta, natiskivao se oko balustrada i svi su vikali kao bjesomučni: »Lizzie! Ehej! Lizzie! Hura!« Gledaoci na drugim mjestima također udariše u viku: »Lizzie, Ehej, Lizzie!« i sve se smijalo. Začuđeni orkestar nije još bio zasvirao. Lizzie je stojala nepomično na svojoj platformi, rasrđena i gotovo ljutita. Ali trenutak je bio tako svečan, da nije više mogla da se svladava i da čeka.

Možda zato što je njena silhueta bila tako krhka, njen lik tako nježan, stojeći ovako sam na sceni; možda zato što joj je kostim bio tako naivno jednostavan, njena šarena suknjica tako kratka, siromašna bluza s tako zavraćenim rukavima; ili je možda djetinja jednostavnost njenog bijelog lišca ispod lagane kosice, njeno držanje kao da nešto svečano očekuje... Nepomična Lizzie, koja je slušajući te povjerljive povike ostala mirna i dostojanstvena, imala je u sebi n ešto ganutljivo.

Orkestar zasvira nekakav ples, a zadovoljna i prijazna publika se sasvim umiri, opazivši da je mala lutkica zaplesala.

*

Plesala je pomnjivo, točno slijedeći ritam, i ljutila se malo na orkestar, koji je po njenom mišljenju svirao suviše glasno te se bojala da ju ne će nadglasati.

Spram nje se nalazila golema, gotovo dupkom puna dvorana; nebrojeni redovi stolica s gledaocima, muškarcima i ženama, koji su šutjeli. Sve je to bilo upravo onako, kako si je bila zamišljala. Poslije prvih taktova pogledi joj se malo zbuniše pa je od sada vidjela samo dalek otvoren prozor pred sobom, ispunjen pažljivim licima, kojima se lupanje njenih nogu po daskama obraćalo poput molećivog vapaja.

Jedno je mjesto bilo teško, bila je to neka brza pasaža, i ona zadrhta kao u groznici, bojeći se da možda nije u taktu; ali kasnije je dolazio lagan, jednostavan ritam, neka vedra, radosna, bistra melodija, koja ju sasvim zanese. Željela je da ispruži svoje rastvorene ruke, neka je poljulja takt, i da čitavim svojim tijelom zapjeva pjesmu radosti i veselja. Kako bi samo mogla sve to objasniti gledaocima? Ona se sjeti ujaka Jima: »Prije svega, mala, nemoj da se kreveljiš kao majmunica!« I ona opet spusti ruke.

Ali oni su je ipak morali čuti i ona zato preli u svoj ples sve, što nije smjela drugačije izraziti. Od nekog lakog i brzog napjeva napravila je lagan Aleluja, blažen psalam mladog stvorenja koje se raduje suncu; kad se je usporio ritam, postavši neveseo, razvučen, ona obrati dvorani svoje djetinje oči, pričajući jednoličnim i neodređenim topkanjem svojih nogu o svom kratkom životu, bez boje, dugom po dosadi, o svojim uzaludnim nadama, o svojim mračnim, nedostižnim i ništavnim snovima.

I najedared je bilo sve gotovo! Čula je zadnji takt s očajnim začuđenjem, lupne još jedared snažno petama, kao da izaziva, kao da protestira — bilo je sve prekratko. Po tome je ne smiju prosuđivati; za nju je to važno po čitavi život; ona bi voljela da je radije... ali orkestar zamuknu, dvorana se bila prenula iz svoje šutnje, najedamput se začuše svakojaki glasovi i nekakova glasna, čudnovata buka. Lizzie zaboravi na namišljeni dražesni naklon, napusti

platformu i požuri za kulisu, malo omamljena, sa stegnutim grlom, zazivajući nebesa u pomoć, da je bilo prekratko i da ona umije mnogo, mnogo više.

Jedan debeli gospodin je uhvati za članak ruke i stade osluškivati, ne puštajući joj ruku. I ona osluhne i pomisli u sebi, da zacijelo mnogi plješću, ali ne prejako. Neki ženski glas, oštar poput zviždaljke, dovikivao je preko te gungule: »Lizzie! Lizzie! Engcoo!«

Debeli se gospodin okrene, kimnu očinski glavom i reče:

»To je uspjeh, mala, zbilja uspjeh!«

Neka amerikanska žonglerka iskesi svoje blistave zube i nasmiješi joj se mecenatski.

A poslije toga? — Poslije toga vijećala je porota; onda proglasiše rezultat, koji galerija pozdravi s ponovnim oduševljenim povicima; Lizzie odvedoše na sredinu pozornice i predadoše joj dva nova dukata u maloj plavoj kadifenoj novčarci. Poslije je dočekaše prijateljice pred izlaznim vratima, rastapajući se od dotle neslućene nježnosti i od pretjeranih čestitaka; onda je još tu bio i nasmijani a nadmoćni ujak Jim, koji zaželi da vidi dukate, zvecnuvši njima nepovjerljivo o pločnik.

Ali usred svih tih događaja Lizzie nije mogla da svlada nekakav nerazumljiv strah, šapćući tiho sama sebi čitavim putem u Mile End Road, da je bilo prekratko, da to još ne može vrijediti. Kako? Zar je već bilo svršeno? Poznata lica, dobro poznati glasovi, svakidašnja okolina, ništa se nije bilo promijenilo; sve je bilo kao prije i tada se pred njom ukaza opet i Faith Street, uzana i mračna ulica, zatvarajući među svojim prljavim zidovima zagušljivi noćni zrak, sirotinjski smrad i svu žalost noći.

*

Kad se je Lizzie probudila, shvati smjesta veliku tišinu, koja je vladala u kući i vani; muk ulice prekidali su samo slabi štropoti u kući i daleka jeka ne-

kih lijenih kola. Ona protrlja oči, promrmlja »nedjelja« pa se ponovno zavuče u svoje jastuke. Malo kasnije otvori oči i sve, što se bilo sinoć desilo, prođe malo po malo u pojedinačnim slikama kroz njeno sjećanje. Sjetila se je onih dvaju dukata, koje je predala ujaku Jimu u sigurnu pohranu. Razmišljajući nekoliko trenutaka pomisli u sebi, da je bilo vrijedno zamučiti se, a poslije nekoliko daljnjih minuta, ispravi se u postelji, privukavši koljena pod bradu i drhćući od ljutine.

Za dvije funte, za četrdeset šilinga, za dva mala dukata, koji joj nisu mogli biti ni od kakve koristi, ona je žrtvovala svoju budućnost! Jest, to je učinila. Bila se je radom i ustrajnošću usavršila u umjetnosti, koja je druge zabavljala; bila je stekla sposobnost, znatan talenat, koji je bio rijedak i stoga od vrijednosti; velika nada, nada da će doći bolja vremena, neki drugačiji život, neka odšteta, koju će morati dobiti prije ili kasnije, uvijek ju je i svuda vodila, pomagala joj je snositi nepravde sudbine i ljudi, duge radne sate, poderane cipele, užežen margarin, šešire bez perja i još mnogo štošta. Onda su se dosljedno odigrali događaji, dan preobraženja je bio došao a sada je najedared sve bilo svršeno! Od svega onoga, što joj je obećavalo njeno pravedno očekivanje, nije ostalo ništa osim novčarke od plave kadife, u kojoj su bila dva dukata. Ništa se nije promijenilo; život je tekao isto onako dalje kao i prije, jedino s tom razlikom, da sada nije mogla ništa više očekivati.

Nije sasvim dobro shvaćala, kako se to dogodilo; nije znala što je tome krivo; ali negdje mora da je bilo neko nepoštenje, neka otimačina. Uzeli su joj što joj je pripadalo, nešto što je bilo njen jedini posjed i sadržaj njenoga života, a nepravda je bila tako golema, otimačina tako okrutna, da toga pravedan Bog ne bi smio nikada dopustiti.

Sve je to sebi kazivala Lizzie, sjedeći u postelji, obavivši rukama koljena, a nemoćan gnjev, koji ju je bio spopao radi ljudske nepravde, natjera joj suze na oči. Prošlost je bila puna sjete a sadašnjost nesigurna; da se utješi, pokuša još jedamput zamisliti budućnost u blistavim bojama, ali, nakon kratkog

napora mašte, klonu njena jadna volja za životom i, pomislivši na beskrajne godine, koje će sada doći, zadrhta od užasa. One joj se pričiniše kao dug siv konac, ispreden od rada i dosade, a beskrajna jednoličnost sviju dana davala je vazda isto monotono povjesmo. Mogla je savim točno zamisliti budućnost, jer će ličiti na ono što je već bilo; samo se prije na kraju dugih sumornih dana nalazilo utješljivo svijetlo nekog obećanja, neke nade da će doći sve ono što se nije bilo desilo... Lizzie se sjeti kako je čitala u nekoj staroj knjizi, štampanoj krupnim slovima za sasvim malu djecu, priču o nekoj vili, koja je hodala »po sredini zlatnoga oblaka«; pomislila je s ponešto gorkim ponosom, da je i sama prošla slijepa i zablještena sredinom nekog zlatnog oblaka; od zlatnoga sjaja nije preostalo ništa osim dva smiješna ostriška, koji su bili zatvoreni u novčarci od plave kadife.

Usred svoga očaja pane joj na um, da je danas, kao svake nedjelje, u Middlesex Streetu sajam, nekoliko koraka odavle, i da bi se oni prezreni dukati ipak mogli pametno upotrebiti i za mnogo štošta iskoristiti. Ona ustane, brižljivo se obuče i siđe dolje. Majka joj primijeti, da se vrlo vara, ako misli da će moći išta još pojesti, kad je tek sada ustala. Lizzie se prezirno nasmiješi i sjedne na kućni prag, da bi dočekala ujaka. On doista i dođe naskoro a kad ga je zamolila za to, on joj preda njeno blago s milostivim smiješkom.

Idući niz Mile End Road, Lizzie je razmišljala, kako je začudno i tragično neznatna nagrada, za kojom su težili svi njeni snovi. Tu u svojoj šaki držala je sve, što joj je bilo preostalo od nekog čarobnog svijeta, koji je bio polagano stvoren a za jedno veče oboren. Ova dva dukata bili su tako reći relikvije — sve što je imala, da bi dokazala drugima i samoj sebi, da je postojala krasna, sada srušena kula u zraku.

Stigavši u Middlesex Street, ona se najedared sjeti, da nije još ništa jela pa brzo pojede za doručak jednu porciju hladetine od jegulje, dva sladoleda i komad čokolade; onda je ponese svjetina te

ode s njome sve do kraja ulice, promatrajući pažljivo izloge.

Bila je još sasvim zbunjena, kad li ju nenadano netko gurnu prema kraju pločnika, gdje su bili nanizani parovi cipela; da pravo kaže, mogla je svoj novac prištediti radije za manje korisne stvari, ali u njoj se bio javio glas razboritosti i ona kupi par žutih polucipela, doduše malo iznošene cipele, ali divno šiljaste. Ona odbi novinski papir, koji joj ponudiše za omot, sjede na ivicu pločnika jedne pokrajnje ulice, obuje žute cipele a stare prepusti njihovoj sudbini. Uradivši to, pohvali sama sebe, da je bila praktična, dalekovidna i pametna pa odluči, da će naredna stvar, koju bude kupila, biti određena za njen lični ukras. Poslije dugog premišljanja odluči se za ogrlicu od krzna. Sada je doduše bio još august, ali trgovac raspršio sve njene sumnje, izjavivši, da se zbilja lijepo krzno nosi čitavu godinu. Kupi još đerdan od staklenih bobaka, broš, šeput od ružičastog baršuna, kojim ukrasi šešir i svilen džepni rupčić žute safranove boje sa svojim monogramom, koji je bio uvezen plavom svilom. Poslije toga nije zbilja više smjela da se našto požali i glavna joj je briga bila da te razne dragocjenosti tako porazdijeli na sebi, da se mogu na prvi pogled opaziti.

Kad je to bilo gotovo, pođe uz Whitechapel Road do »Pavillona«, onda se vrati i krene polako sredinom pločnika, ali se trudila da joj držanje ne pokazuje neukusnu oholost. Kad se je vrnula, uviđe, da u ovom kraju grada ne će moći ocijeniti po pravoj vrijednosti njenu toaletu; pošto je dakle već bila lijepo obučena, htjela je da se pokaže u elegantnijim regionima, pa, ne predomišljavajući se dalje, prihvati objeručke suknju, dohvati zubima jedan kraj krznene ogrlice, da je ne bi izgubila pa stigne u tri skoka omnibus. Pošto sada nije bio čas da se škrtari izdatcima, uzme kartu za tri pencea i odluči, da će sići, kad joj se svidi. Kolebala je nekoliko puta i digla se je bali s mjesta, ali se onda ipak suspregla te nije izišla iz omnibusa prije, nego li je kondukter umorno viknuo svoju zadnju stanicu »Marble Arch«.

Lizzie se nađe na pločniku, opazi pred sobom željeznu ogradu i reče poluglasno s nekim strahopočitanjem: »Hyde Park!«. Onda opraši lakim nježnim udarcima svoje krzno, uze u ruku onaj rupčić žute šafranove boje pa skromno uniđe u veliki svijet.

Lijepo je šetati se ulicama i razgledati dućanske izloge, prijatno je polagano rastopiti na jeziku sladoled od malina, a ugodno je također nedjeljom ostati dugo u postelji ili se odvesti u Epping Forest, otpočinuti oči na doista zelenoj travi i na drveću, koje nije u redovima zasađeno; ali šetati se polako po drvoredima parka, kada imaš novo krzno, žute cipele, đerdan od staklenih bobaka i vezen svilen rupčić, to je najdivnije od svega. To je tako potpuna i čista radost, da naposljetku nisko zadovoljenje taštine stupa sasvim u pozadinu. Osjećaš kako si izdignut iz oklopa svakidašnjeg teškog posla, osjećaš kako si prenesen u nekakav viši krug, gdje blistave odjeće, njegovan svijet koji te okružuje i učtivi maniri život olakšavaju, čineći ga nježnijim i ljepšim; a u skladu s time obični izgledi pa čak i svakidašnji slijed misli primaju neku tajanstvenu otmjenost.

Lizzie je tako švrljala čitavi dan po Hyde Parku i po Kensington Gardensima i osjećala se potpuno sretna. Kad je klonulo sunce, ona ode do muzičkoga paviljona i sjedne nedaleko od njega, da bi se naužila još zadnjih časova. Sunčana je lopta zalazila za dalekim vršikama drvetâ, zlateći ivice sjajnim i nježnim bojama pa onda iščeznu. Na park padoše sjene, ali muzika je i dalje svirala, svirala je vojničke marševe vesela i ratničkoga ritma, kojima je suton, padajući polagano, davao neku neočekivanu sjetu.

Lizzie se ne maknu sa svoga stolca, odlučivši čvrsto, da će što kasnije otići a ipak osjećajući, da joj sreća prolazi. Sada se je bilo suviše smračilo, a da bi se moglo vidjeti njeno krzno, njen ružičasti šeput od baršuna ili svileni džepni rupčić, koji je ipak bila raširila na koljenima. Pomrčina ju je neumoljivo gurala natrag u njenu vlastitu sferu; ona je sada bila samo mala, neznatna stvarca, izgubljena u toj noći.

Kad je muzika prestala, poustaja svijet sa stolica i ode, pokraj nje, prema izlazu; bilo je tu naročito

gospođa, gospođa koje su imale mek hod, pri kome su se zibale, a čije su sjene u pomrčini odavale rafiniranu eleganciju. Bile su to zacijelo velike dame, svejedno, da li su bile plemkinje ili ne; meka indolencija u svakoj kretnji odavala je gledaocu: »Sad se vraćamo kući u svoje domove, gdje ima blage svjetlosti, svilenih postelja i srebrnog posuđa«.

Lizie se sjeti one večeri, kada je ujak u njoj probudio njenu veliku čežnju, pričajući o vojvotkinjama, koje ne umiju plesati. Ah, Bože moj, ona je umjela plesati, tako plesati, kako nije nikada umjela plesati nijedna od tih velikih gospođa, ali to je njima bilo ravnodušno! One nisu bile u »Paragonu«, da vide, kako je ona dobila prvu nagradu, pa da su i bile, one bi to sat kasnije zaboravile, čim bi se vratile k svojim zabavama, k svojim krasnim stvarima, k svom lijepom životu, dok je mala Lizzie morala natrag u mračne regione, s dva dukata i s nečim što joj je bilo puklo u duši, koja je izgledala zrela da umre. Novac je bio djelomično već potrošen on joj je bio donio zadovoljstvo, koje je potrajalo nekoliko sati, ali sada je to opet bilo svršeno a onaj drugi glas u njoj počeo je nanovo jadikovati, neprestano ju je podsjećao njenog očaja i kao da ju je tjerao prema nekom nestalnom cilju.

Ona se diže i priđe ogradi; nije više pokušavala da izgleda otmjeno. Odjedamput je znala, da nije niti donekle dobro odjevena; druge nisu nosile krzno i da su mogle vidjeti njezino, prije nego li se je smrknulo, one bi se nasmijale. Nasmijale bi se tiho i učtivo, bez praskanja, a onda bi, zibajući se u kukovima, koje su obavijale svilene haljine, otišle do svojih ekipaža, što su ih zacijelo malo podalje očekivale. Što imaš od toga ako umiješ plesati! To je lakše, nego li biti bogat i lude, nego li nositi lijepe haljine i hodati dokolan.

Dok je Lizzie hodala kroz mračne drvorede parka i kasnije, kad ju je omnibus dovezao natrag u Mile End, osjećala je, kako se u njoj, usred njenoga jada, pojavio nekakov čudan ponos: ponos onih, koji su u sebi nijetili divne sne a drugi ih nisu razumjeli. Bila bi bolna zadovoljština kad bi, svjesna da su je nade

prevarile, hodala po Faith Streetu pa čak i po užariji. Sada je bila slobodna od niskih obveza i prostih nužnosti, sada kad je bila pozvana da hoda po stazama posutim lovorom i trnjem, kojima moraju da hode svi veliki duhovi, s kojima život nepravedno postupa.

Ali taj je ponos malko splasnuo, kad se je vratila kući, gdje su bili iskupljeni ostali članovi porodice. Na stolu je stajao vrč za pivo sa čašama; čak je i Bunny imao malo piva u čaši i marljivo je jeo orahe. Blakeston opazi na prvi pogled one nove divote pa namršti obrve, ali ujak im se iskreno zadivi:

»Čudnovato«, reče on, »kako nekoliko lijepih stvari smjesta uljepša mladu djevojku!«

Lizzie je i nadalje ostala sjetna i šutljiva a Bunny, pogađajući njenu tugu, ponudi joj oraha.

Ujak mirno nastavi.

»Tako je pravo. Nedjelja je za zabavu a u ponedjeljak se opet ide na posao! Zar ne, mala?«

»Mala« stisnu zube pa skide šešir i krzno; najedamput je ostavi snaga, ona se sruši na sto, sakrije lice rukama i očajno zajeca. Orasi joj ispadoše iz ruke i otkotrljaše se po podu, gdje ih pokupi Bunny.

Sred zaprepaščenog muka šaputao je Lizzie-n zaplakani glas jadikujući.

»Ja ne ću! Ah, Bože, ne! Ne ću više!«

Ujak još nije razumio pa zapita polako:

»A što to ona ne će?«

Zajecavši očajno, ona odgovori slabim glasom:

»Ne ću da radim! Ah, ne volim više da radim!«

Čuvši otac Blakeston tu besramnu izjavu, htjede da stupi u akciju, ali mu ujak zadrža ruku.

On se potrudi da nešto nađe, što bi mogao reći, ali ne nađe ništa. Mr. Blakeston, koja nije ozbiljno shvaćala nervozno stanje svoje kćeri, stade sa zanimanjem promatrati krzno. Kad je ujak Jim poslije nekoliko minuta najzad uvidio svoju nesposobnost da daje utjehu, ponudi malo piva a kad je pronašao, da ni to sredstvo nije moglo zaustaviti suze, savjetova, neka ode i legne spavati.

Ona ode, još uvijek jecajući, gore uza stube, svuče se i još je zadugo plakala u jastuke. Život je bio pretežak; putevi velikih duša bili su puni trnja, bez i naj-

manjeg lovora; pa čak ni u zaboravi sna ona ne nađe utjehe, jer se jutro ipak neminovno približavalo.

*

U četvrt šest Lizzie ustane, zapali petrolejsko ognjište i napuni kotlić za vodu, onda ode opet u svoju sobu, da se obuče. Kraj postelje joj je na klinu visio komadić ogledala; kad je zavirila u njega, da bi si uredila kosu, opazi, da su joj oči crvene pa reče na glas: »To mi je sasvim svejedno!« Ali kad je pobliže pogledala, pronađe nešto drugo, naime da nikada ne će izgledati kao ma koja junakinja.

Junakinje, koje su živjele u zločinstvima i u porocima, one buntovne žene, imale su oholo lice, duboke oči s nekim vladalačkim pogledom, zagasitu boju puti, kao karmin crvene usne i okrutno samosvjesno i čarobno držanje glave. Ona, Lizzie, nije od svega toga ništa imala. Ona bi bila vjerojatnija kao kreposna i progonjena junakinja, ali te su imale neku nevinu otmjenost, nekakov izgled blistave čistoće i vrline, koja ih je unaprijed opredjeljivala za neizbježni triumf, koji je najzad ipak došao. To što je vidjela u tom komadiću zrcala onemogućivalo je sve iluzije, to je bilo lice umorne, ojađene mlade djevojke, koja se spremala da čitav dan radi za tjednu plaću od osam šilinga i koju to nije veselilo. Nije joj dakle preostajala ni najmanja nada. Utvrdivši to, opazi, da upravo još ima samo toliko vremena, da istrusi najžurnije svoj čaj i da ponese komad kruha sa sobom na put.

Griskajući da dođe do Mile End Roada a divota sunca, koje se nalazilo iznad kuća, kosnu je se kao neka uvreda. Ona u sebi reče: »One još leže u postelji, te velike dame!« — pa pogleda neprijateljski ružičasto nebo; najbolji dokaz njenoga robovanja bilo je to da je morala ustati tako rano i još vidjeti kako zora rudi. Ali istom kad se je našla na svom običajnom mjestu u tvornici, upregnuta ponovo u svoje odvratne dužnosti, kojima nije bilo kraja ni konca, ona spozna užas života, koji se je opet započinjao.

Bilo je moguće, da će poslije dvadeset i pet godina još uvijek stojati na istome mjestu. Dvadeset i pet godina! Ona pokuša zamisliti, koliko je to dana, ali naskoro odustane od računanja, jer je bila došla do sasvim besmislenih brojki. Neprestano zvrjanje strojeva izgledalo je kao neki simbol vječnosti. Oni su radili bez prestanka, žurno, neumorno, nemajući nesavršenosti i slaboće osjetljivih ljudi, i sve te stvari koje su se neprestano vrtjele, ti zupčanici, ti dugi čelični okovi, to remenje, to su bili ljudski životi, životi, koji su prolazili. Slijedili su jedan za drugim u nedogled u redovima, napravili bi nekoliko brzih okretaja, istrošili bi se i stropoštali bi se u ništa, doskora zamijenjeni drugima, koji su se također poslušno povinjavali. Nebrojene generacije smjenjivale su se bez prigovora i stroj je već dozivao blagim zvrjanjem male djevojčice, koje su se nadale, da će mu izbjeći.

Vrijeme doručka iskupi sve prijateljice, koje su zahtijevale točne izvještaje o onom što se desilo, što je rekao direktor »Paragona« i na što misli potrošiti svoja dva dukata. Ali Lizzie nije bila raspoložena za čavrljanje; radoznalost tih tobožnjih prijateljica izgledala joj je glupa i obična a njihove izjave, koje su sve htjele da jedno kažu: »Bogme ta je Lizzie sretnija neg li pametnija!« doimale su je se tako mučno kao netaktični govori na kakvom pogrebu. Jer ona je taj dan sahranila jednu veliku, ponosnu tajnu, nešto poput zemnih ostataka jedne visoke ličnosti, koja je živjela u progonstvu i čije se ime nije smjelo čak ni poslije smrti spomenuti. To nisu druge razumjele a ne bi toga nikada razumjele; one su bile dosadne Lizzie. Kad je pokazala svoju zlovolju, okriviše je naravno, da je smiješno ohola i prijateljice prekidoše svoje čestitke, kazavši joj zlobno:

»Zar ne, ne prija nanovo raditi, kad si bila na pozornici! Ali ćeš se, draga, ipak morati naviknuti na to!«

Lizzie odgovori: »Možda.«

Onda se prva vrati u radno odjeljenje.

Strojevi su se još uvijek okretali; izgledalo je da se tako okreću već mnogo stoljeća a sve generacije, koje su dolazile i odlazile, jedva su bile dovoljne da

ih služe; ali Lizzie se nije više htjela pokoravati. U njoj je gorjela neka buntovna groznica, ruke su joj drhtale i sva njena jadna snaga volje propinjala se protiv sudbine. Najviše ju je uzrujavalo što borba nije bila jednaka: na jednoj je strani stojao zakon, koji je bio vječan a možda i pravedan, koji je od iskona primoravao ponizne i otporne u isti jaram, a na drugoj strani bila je mala Lizize, koja je nasrnula na nešto neizbježno a uobražavala je sebi da može izbjeći općoj sudbini. Ipak će prije ili kasnije morati popustiti, osim ako... Ona časak zastane u poslu, izbuljivši oči u zid; u dugu prostoriju, prepunu prašine, stupi iznenada nešto sasvim veliko, svečano, zastre ružnu okolinu, prekrije štropote običnoga života i prišapne joj na uho, kako se može udesiti da pobjegneš.

Ona pomisli: »Kako je to jednostavno!« i začudi se što nije već prije na to mislila. To je bila osveta životu, jedina moguća osveta, koja upada u oči; prezir, prezir, koji se pokazuje velikim, moćnim ugnjetačima; lijep i tragičan završetak, koji će dokrajčiti jednu veliku bol bez malodušnosti... a onda je čitala u novinama, da to gotovo ništa ne boli. Čak će i velike dame, kada to dočuju, osjetiti strahopočitanje; prijateljice iz užarije će polako pojmiti, da se je među njima skrivala jedna viša i čišća duša; i kada kucne njen čas rastanka, negdje će u beskrajnosti neki pravedni i samilosni glas objaviti:

»Ova što odlazi, to je mala Lizzie, koja je umjela plesati!«

Pošto joj je sunula ta misao, nije više mislila da bi mogla biti još kakva zapreka; to je bilo divno i jednostavno riješenje, koje je u svakom pogledu zadovoljavalo i za koje nije morala nikoga na svijetu moliti za dozvolu. A naposljetku još je onda postala i neka junakinja!

Sati poslije toga bili su blagi i laki, a sve, i najsitnije stvari, dobivale su neki tajanstveni smisao, kao da ih je oplemenio zrak toga, što će slijediti. Kad se je svršio dan, napusti Lizzie tvornicu s ljubeznim smiješkom pa pođe niz Commercial Road prema dokovima, malo uzbuđena, ali puna ponosa. Osjećala je da namjerava učiniti nešto veliko i herojsko, nešto što

će je zauvijek podići u rang, s kojega je mislila da je bila jedan trenutak spuznula i što će sada utisnuti njenim neuspjelim nastojanjima pečat pravog plemstva. Ljudi će reći: »Morala je doista stojati visoko iznad običnosti, kad je umrla zato što nije bila priznata.« Tako će joj smrt lakše i sigurnije ovjenčati glavu, nego li slava.

Bila je žurno išla pa je sada vidjela da je još prerano; baš se je tek počelo smrkavati. Rijeka je bila puna čamaca i parobroda; mogli su je smetati a ona je željela da tiho svrši, u uzvišenom okviru šutnje i mira. Zato se zaputila ulicama, radoznalo se osvrćući; sve, što je vidjela, kuće, dućani, ljudi, sve je bilo ružno, neoporecivo ružno; ništa nije izazivalo žaljenje. Uostalom, njoj je bilo jasno, da je sada ne bi mogle potpuno zadovoljiti ni westendske kuće s pročeljima, koja su ukrašena stupovima, niti mirni i otmjeni trgovi a ni dućani, po kojima su prostrti ćilimovi, pa čak ni nakit ili krzna. Pomislila je to u sebi bez zavisti i bez žaljenja i naumila je evo da to dokaže time, što se je odrekla zauvijek nade, da će te ikada posjedovati, nade, koju joj ne bi bio mogao nitko oteti.

Kad je sve više nastajala noć, ona se nanovo približi rijeci, prođe ispred crkve u Limehouseu i krene mračnim ulicama, da bi opet našla mjesto, koje je bila vidjela. Ona ga naskoro nađe. Voda je rijeke blago pljuskala s obadvije strane o visoke stijene samotnih gatova; od zidane obale vodio je mostić do jednog pontonskog pristaništa u struji, gdje su se odmarali parobrodi.

Na uglu zidane obale bila je krčma, a prozori su joj jošte pokazivali svijetlo; kad se je uvjerila, da više nitko nije bio vani, ona žurno i nečujno potrči preko mostića.

Voda je bila savim tiha, ali se je ponton lako ljuljao, zibajući se lijeno, kao da ga njiše neki lak vrtlog. Na drugoj strani nalazila se dvostruka pomrčina crne vode i tamnih zidova stovarišta; pogdjegdje su se odrazivala svijetla jednog nepomičnog parobroda u dugim vrpcama koje su treptale u rijeci. Signali zviždaljkom što ih je davala neka daleka tegleća lađa ugušiše se u noći; raznoliki štropoti Citya doprli bi

pokatkad amo odjeknuvši nejasno i to je bilo sve. Taj se je ponton blago njihao na tamnoj vodi, izgledao je kao neko utočište a njegova mirna samoća kao da je bila neko obećanje vječnoga mira.

Lizzie stiže u punome trku, opazi svijetla u vodi gotovo podno svojih nogu kako se blisikaju i zaustavi se. Znala je, tu nalijevo, vrlo daleko, tu je more, na drugoj strani London pa se obradovala opazivši da je plima opadala. Pomisli, kako li je daleko i tajanstvena takva rijeka, koja protječe sredinom ljudskih gradova a ipak živi svojim vlastitim životom, koji nitko ne može da promijeni. Koliko li ih je već ponijela na svojim mutnim valima i zamuljila u svome muljavome dnu, koliko stvari, koje su ličile na to, što je trebala da postane Lizzie? Sirote djevojke, koje su tu potražile svoje zadnje utočište, jer su smatrale da su ljubav i čast nešto važno; stare ljude, koji su živjeli predugo i preteško pa nisu više osjećali snage, da još duže čekaju; bili su došli pobijeđeni, ostavljeni i slomljeni i našli su što su tražili, kao što će to evo i ona sama naći.

Ona zakorakne dva koraka do ivice pa opet zastane. Doista, Lizzie se nije plašila smrti, samo... se silno plašila crne vode, pa se polako odvuče natrag na sredinu pontona, trudeći se, da misli na svoj veliki jad, kako bi dobila malo odvažnosti.

Najedared je dobi, a s njome dođoše i razočaranja, nepravde i nesnosno gađenje. Od svih onih, koji su došli bili da potraže sklonište u dubokoj vodi, zacijelo nije nijedna imala tako opravdane razloge za to kao Lizzie! Što može biti više nego li kad si izdan i ostavljen! Strašne li nesreće nemati što jesti! Ali ona! njoj su ukrali nade; tajanstvene i zle moći dale su joj mračne sne, nijetile su ih, puštale su da iz dana u dan rastu, da bi ih onda iznenada na nepojmljiv i okrutan način uništile! Sada joj je bio preostao samo još golem jad, neodređena i siva budućnost, odvratan posao... A usto bila su ona dva dukata već potrošena!

*

Kad se je svega toga sjetila, zaklopi Lizzie oči, pođe ravno naprijed, osjeti, kako joj je ispod nogu nestalo tla pa se spusti, zadrhtavši kao u groznici...

U prizemlju kuće u Faith Streetu bilo je iskupljeno obiteljsko vijeće. Mr. Blakeston, otac, pogleda na šurjakovu uru pa će ljutito:

»To dolazi otuda kad se toj deriščadi ostavi novac! Onda izostaju po čitave noći i bacaju sve kao ludi kroz prozor!«

Njegova žena doda:

»I što sebi ne uobražava! Što veliš, kakve li je sinoć komedije pravila, jer nema više volje da radi!«

Ujak Jim se dobrohotno umiješa.

»Ah, što!« reče. »U tima godinama govoriš danas ovako a sutra onako. Ne valja se tužiti: sve je dobro prošlo.«

*

I, doista, sve je bilo dobro prošlo, naročito za Lizzie, koju je osjeka polako nosila prema moru...

RUDYARD KIPLING:

PAMBÉ

Prije tri godine, kad je njemački parobrod »Saarbrücken« krcao ugalj u Adenu, a bilo je tada strašno vruće, bio je dobio Nurkeed, veliki, krupni Zanzibarac ložač, koji je ložio drugi desni kotao trideset stopa duboko u brodu, dozvolu da ode na kopno. Otišao je kao s e e d e e b o y — kako nazivaju ložače, — a vratio se kao visokorođeni sultan od Zanzibara s po jednom bocom u svakoj ruci. Onda se je raširio na rešetci prednjeg brodskog okna i stao je jesti usoljenu ribu s lukom, pjevajući pjesme neke tuđe zemlje. To je bilo jelo Pambé-a, s e r a n g a ili starješine indijskih l a s c a r a. Bio ga je upravo priredio sebi, udaljivši se da posudi malo soli, a kad se vrnuo opazi kako Nurkeedovi crni prsti kopaju u riži.

Serang je važno lice, nešto mnogo više od ložača, iako ložač prima veću plaću. On prvi zapjeva u zboru s ostalima: »Hola! Hoj! Hola! Hoj!«, kad se na palubu izvlači kapetanov gig ili mali čamac na vesla; a katkada, kad se na čitavome brodu slavi kakva svečanost, obuče i on svoju najbjeliju košulju od muslina i opaše se širokim crvenim pasom pa se igra s djecom putnikâ na prednjoj palubi. Onda mu putnici dadnu nešto novaca, a on to sve štedi, dok ne potroši na kakvu orgiju u Bombayu ili Kalkutti.

»Tako, dakle, ti debela bačvo, ti ždereš moje jelo!« izusti Pambé onim jezikom koji se tamo počinje gdje se svršava Levant, a koji vlada istočno od Port Saida, i kojim se razgovaraju jedrenjaci s Kurilskih otoka sa džunkama iz Hakodate.

»Eblisov sine, majmune, suha džigerice morskoga kućka, pseto jedno, ja sam sultan Sayyid Bargaš i komandant čitavog ovog broda; evo ti tvoje žderivo!« dreknu Nurkeed i pruži Pambéu prazan kositren pladanj gdje je bila prije riža.

Pambé lupi pladanj o Nurkeedovu vunastu glavu tako da se ulupio postavši zdjelicom. Nurkeed trgnu nož i ubode Pambéa u nogu. I Pambé trgnu svoj nož; ali Nurkeed kliznu u mračnu brodsku trupinu, pljunuvši kroz rešetku na Pambéa, koji omasti svojom krvlju čistu palubu.

Samo je blijedi mjesec bio sve to vidio; jer su časnici nadzirali krcanje uglja, a putnici su se valjali u svojim kabinama, nemajući zraka. »Dobro«, reče Pambé i ode naprijed, da poveže nogu, »mi ćemo kasnije obračunati.«

Bio je to Malajac rođen u Indiji: oženjen jedanput u Birmi gdje mu je žena imala dućan u kojemu je prodavala cigare na Shwi-Dagon-Roadu, jedan put u Singaporeu i to Kineskinjom i jedanput u Madrasu nekom muslimankom, koja je prodavala živad. Engleski se mornar radi poštanskih i telegrafskih uređaja novoga vremena ne može više tako izdašno ženiti kao negda; ali domaći mornar može, jer na njega ne utječu barbarski pronalasci zapadnjačkih divljaka. Pambé je bio dobar suprug, vazda kad bi se baš sjetio da postoji koja od njegovih žena; ali on je bio i dobar Malajac; pa nije pametno uvrijediti Malajca, jer on ništa ne zaboravlja. Povrh toga, u Pambéovu je slučaju bila i krv potekla, a i jelo mu je bilo ukradeno.

Sutradan se Nurkeed probudi, ne sjećajući se upravo ničesa više. Nije više bio sultan od Zanzibara, nego ložač kome je bilo jako vruće. Zato iziđe na palubu i rastvori haljetak prema jutarnjem povjetarcu, dok nije odnekud sunuo mornarski nož poput kakve ribe-letačice zabodavši se u drvo kuhinje samo pola palca daleko od njegovog desnog pazuha. On odjuri dolje, prije nego li je bio došao na njega red, te pokuša da se sjeti što li je mogao reći vlasniku onoga noža. O podne kad su svi laskari sjedjeli za ručkom, priđe im Nukeed, pošto je bio blage ćudi i jer je mnogo volio svoju kožu, pa otpoče razgovor, rekavši:

»Mornari, ja sam se sinoć bio napio, i danas znam da sam se jednome od vas zamjerio. Tko je taj, da mu mognem prići i reći, da sam bio pijan?«

Pambé stade mjeriti udaljenost do Nurkeedovih golih prsiju. Skoči li na njega, mogli bi mu podmetnuti nogu, a nepromišljeni udarac u grudi dovodi samo do rane na grudnoj kosti. Među rebra je teško pogoditi, osim ako dotični spava. I tako on ništa ne reče, baš kao ni ostali laskari. Lica im najedared izgubiše izraz, kako je to običaj u Istočnjaka, kad se radi o ubijanju ili o ma kakvoj kavgi. Nurkeed je dugo buljio u njihove oči. Bio je samo Afrikanac i nije imao pojma kakvih ima karaktera. Iz grudi mu se ote dubok uzdah — gotovo kao da je bio zastenjao —, i on se vrati opet u kotlovnicu. Laskari nastaviše razgovor ondje gdje su bili prekinuti. Razgovarali su o tome kako se može najbolje skuhati riža.

Na putu do Bombaya Nurkeed je mnogo trpio zbog nestašice svježega zraka. Izlazio je na palubu, da se nadiše, samo onda kad su svi momci bili tamo pa čak i tada proletje jedared pored njegove glave neka teška palošina, a jedna naoko čvrsto zavrnuta rešetka, na koju je bio stupio nogom, stade da se odvrće, s namjerom da ga propusti da padne petnaest stopa duboko na dolje složenu robu, a neke nesnosno sparne noći pade ozgo s prednje palube na njega nož, i to ga je, ovaj put, stojalo krvi. Nurkeed se zato požali, a kad je »Saarbrücken« stigao u Bombay, pobjegne i sakrije se med onih osamsto tisuća ljudi i nije se prije ponovo najmio, dok nije prošlo mjesec dana, otkad je brod bio napustio luku. Pambé je također čekao; ali njegova bombajska žena stade naglas da izrazuje svoje nezadovoljstvo, pa je bio primoran da se najmi na »Spichern-u« koji je plovio u Hongkong. U maglovitom Kineskom moru mnogo je mislio na Nurkeeda, a kad bi se u kojoj luci sreo s njemačkim parobrodima, raspitivao se za njega, te tako doznade da je otišao parobrodom »Gravelotte« oko Rta u Englesku. Pambé stiže u Englesku »Wörth-om«. Kod svjetionika Vore sretne se sa »Spichern-om«. Na »Spichern-u« vraćao se Nurkeed na kalkutsku obalu.

»Želiš li naći kojeg prijatelja, labrtasti ugljenaru?« zapita jedan gentleman u parobrodarskoj poslovnici. »Ništa lakše. Pričekaj na Nyanza-dokovima. Svatko dolazi k Nyanza-dokovima. Pričekaj samo, jadni poganine.« Čovjek je govorio istinu. Imadu troja velika vrata na svijetu na kojima, ako tamo dosta dugo prostojiš, možeš naći svakog koga god hoćeš. Jedna su ulaz u Sueški kanal, ali onamo dolazi i smrt; kolodvor Charing Cross u Londonu su druga, ukoliko dolazi tuzemstvo u obzir, a Nyanza-dokovi su treća. Na svakom tom mjestu stoje muškarci i žene i izgledaju one koji će svakako doći. Pambé je, dakle čekao kod dokova. Nije se obazirao na vrijeme; a žene su mu mogle čekati kako je i sam čekao: iz dana u dan, od nedjelje do nedjelje, od mjeseca do mjeseca, kod »Plavoga alema«, kod »Crvene točke«, kod »Žute pruge«, i kod bezimenih crnih morskih cigana što su u vječnoj magli tovarili i istovarali, provlačili se i zviždali i pištali. Kad mu je ponestalo novaca, reći će nekakav ljubezan gospodin Pambéu, neka se pokrsti, i Pambé postade u velikoj žurbi kršćaninom, slušajući vjeronauk od jednog dolaska broda do drugoga i dobivajući na tjedan po šest ili sedam šilinga za to što je dijelio vjerske brošire mornarima. Kakva je to vjera bila, nije Pambéa ni najmanje zanimalo; ali je znao, rekne li gospodi s dugim crnim leđima: »Ja sam domaći kilistian, Sar,«* da će po svoj prilici dobiti nešto bakrenog sitniša, a brošire su se mogle prodati u nekoj maloj krčmici, gdje se je prodavao shag-duhan na »dottel-e, a to je manja mjera nego li čak i »half-screw« što je manje od pola unče; i to je tamo bio vrlo unosan posao.

Ali poslije osam mjeseci oboli Pambé od upale pluća koju je bolest bio uhvatio stojeći dugo po uličnom blatu pa je, vrlo nerado, bio primoran leći u postelju u svojoj sobi za dva i pô šilinga, bjesneći na sudbinu.

Prijazni je gospodin sjedio kraj njegove postelje i bio je zabrinut radi toga što je Pambé buncao na tuđim jezicima, mjesto da sluša ono što mu je on čitao iz dobrih knjiga i zato što je izgledalo da će ponovo postati poganin — dok ga nije jednog dana iz napola nesvjesnog stanja probudio jedan glas sa ulice. »Moj prijatelj — onaj,« prošapta Pambé, »Zovni ga — zovni Nurkeed! Brzo! Sam ga je Bog poslao!«

* Kršćanin, gospodine.

»Čeznuo je za nekim iz svog plemena«, reče prijazni gospodin te ode dolje i vikne što ga je grlo nosilo: »Nurkeed!« Neki strašno garavi muškarac u košulji bijeloj kao snijeg, u sasvim novom odijelu, sa sjajnim cilindrom na glavi i s iglom zabodenom u kravatu, okrene se nato. Mnoga putovanja bila su naučila Nurkeeda na što treba da potroši svoj novac i stvorila su od njega svjetskog čovjeka.

»Hm? Da!« reče, kad mu je sve bilo objašnjeno. »Znam već — crni Nigger — kad sam bio na »Saarbrücken-u«. Staro Pambé, dobro staro Pambé. Laskarska ništarija. Vi mene vodite, Sar«, i on pođe za gospodinom u sobu. Jedan pogled rekao je ložaču ono što je bio previdio prijazni gospodin. Pambé je bio puki siromah. Nurkeed zaturi ruke duboko u džepove i priđe sa stisnutim pesnicama bolesniku, povikavši: »Hola, Pambé! Hola! He-ej! Hola! Hej! Takilo! Takilo! Pritegni dobro, Pambé. Ti znaš, Pambé. Ti mene poznati, Pambé. Dekho, dži! Pogledajder! Debelo staro laskarsko ništarija!«

Pambé mu je domahivao ljevicom. Desnica mu je bila ispod uzglavlja. Nurkeed skide svoj blistavi šešir i prignu se prema Pambéu, dok nije razumio njegov slabi šapat. »Kako je to lijepo!« reče prijazni gospodin. »Kako ti Istočnjaci svojom privrženošću liče na djecu!«

»Ispljuni«, reče Nurkeed, prignuvši se još dublje prema Pambéu.

»A što se tiče ribe s lukom . . .« reče Pambé pa zarije nož ispod zadnjeg rebra naprijed i naviše.

Zagrgotavši prigušeno sroza se Afrikančevo tijelo polagano na tle kraj postelje, a iz njegovih ruku što zalomiše u zraku pade čitava kiša srebrnjaka, koji se otkoturaše po podu.

»Sad mogu umrijeti«, reče Pambé.

Ali nije umro. Sva umješnost koja je bila za novac na dohvatu morade pomoći da se izliječi i vrati u život, jer ga je tražio zakon, te se najzad dovoljno oporavio, da je mogao biti propisno obješen.

Pambé nije baš mnogo hajao za to; ali to je bio težak udarac za prijaznog gospodina.

W. SL. REYMONT:

PRISEGA

Poglavar odbaci novine i pogleda srdito starca što je bio unišao.

Starac, ukrutivši se na vratima, javi ponizno:

»Sve sam ih dotjerao.«

»Gdje su?«

»U dvorištu.«

»Dobro. Nek čekaju. Nek ih strogo čuvaju, jer to su buntovnici, razumiješ li?«

Starac se neprimjetno i čudno nasmiješi.

»Je li bilo teško, ha?«

»Nije, naredio sam nek se skupe pred uredom, pa su odmah svi došli i stali vikati, da su svi rastrgali listine, da su svi Poljaci i Katolici, i da su svi spremni čak i na Sibiriju. Pa sam dakle dotjerao ovamo čitavo selo.«

»Zar se nisu branili? Šteta!« prošapće tiho poglavar.

»Vojnicima su čak dali kola a sami su pješačili, sasvim mirno, kao janjci, pa su čitavim putem pjevali pobožne pjesme. Dobar, poslušan narod . . .«

»Ne trebam tvog mišljenja! Napolje!« izdere se poglavar.

Starac pocrveni, ukruti se, napravi okret i ode.

Poglavar se ponovo zadubi u novine ali ih poslije nekog vremena baci na pisaći sto, protrlja ruke i ušeta se gore-dolje po velikoj presvođenoj radnoj sobi.

»Ti gadovi! Ta marva!« progunđa, pogladi objema rukama široku, riđu bradu i zagleda se jedan časak u široki pokisli trg.

Zlatna kubeta ruske crkve dizala su se visoko nad crnim morem blata, a niske vlažne kuće oko trga kao da su drhturile na hladnoj kiši.

Sipila je sitna jesenja kiša, vjetar bi pokadšto trznuo drveće i kidao im zadnje lišće. Kroz kal mučno se vukla kolija a ljudi su se zgrbljeni šuljali pokraj kuća.

Najedared se poglavar okrene, pođe na drugu stranu sobe i pogleda, sakrivši se za zastor, oprezno kroz prozor.

U dvorištu, koje je izgledalo kao nekakav dubok ribnjak obzidan jednokatnim kućama, u negdašnjem perivoju samostana, punom prljavštine, bara i smeća, stisnula se velika gomila svijeta, okružena zidom nataknutih bajuneta.

Ukrštene grane nekog golog, osušenog drveta drhtale su nad njima, visoko gore letjeli su sivi oblaci poput istrulih promočenih tralja; uporna kiša šibala im je ledeno lica. S krovova i kroz oštećene žljebove ljevali su neprestano slapovi, vjetar je kadikad navaljivao kao nekim zidoderom na svjetinu, čupao golo drvo i bolno zavijao.

Studen je prodirala kroz kosti a prljava kiša je već probijala kroz siromaške haljine, ali narod je stojao strpljivo, premještao se s noge na nogu i šaputao tiho i bojažljivo. Samo gdjekad bi se podiglo neko sivo lice izborano od bola i dva bi oka mračno zasjala, ili bi se oteo uzdah, potmuo kao stenjanje, — kadkad bi se ljudi skupili u klupko i zalilali bi se poput šipražja. Čuo se bolan plač nekog djeteta, a ponekad bi se razlile pobožne molitve u tom suznom jadu. A oni su dalje stojali, promočeni i šuteći, i stiskali se jedno uz drugo, jer su ih stari zidovi i prijetnja oštrih bajuneta stješnjavali poput neke neumoljive vrške.

A oni su stojali strpljivo, dok je kiša curkom curila, u blatu i na nepogodi, pod prijetnjom opasnosti bajuneta i kazne. Stojali su tude neustrašivo, kao što stoje hrastovi u jezivim jesenjim noćima, nepokolebivo i uvjereni da će odoljeti mrazovima i olujama i tuči munja.

»Ja ću vam već istjerati bunu, prosta bagro! Vi ćete se sjećati toga!« zareži najedared poglavar, kao da je u izblijedjelim seljačkim očima pročitao onu neumoljivu moć. Spusti zastor i ode na svakidašnji posao. Ali danas mu nije pravo polazio za rukom. Svaki čas bi bacio spise na pod, čupkao bradu; najzad skoči, otvori staklena vrata i pogleda mračno u pisarnu.

Smjesta umuknu niz niskih presvođenih prostorija, punih buke i ljudi; likovi u kaftanima se bojažljivo raspršiše, činovnici se posagibaše nad spise, narednik se kraj peći uklipi, samo je neki seljak u promočenoj krznenoj bundi, s janjećom šubarom u ruci, švrljao sasvim zastrašen po sobi, obuhvatajući svima koljena i moleći i zaklinjući bojažljivo.

Ništa me se ne tiče! Prijeko!« odgovarali su mu ni ne podigavši pogleda.

Najedanput se staklena vrata zalupiše a pisarna opet oživje. Pio se čaj, dim cigareta dizao se pod svodove, prostorije se ponovo ispuniše bukom i ljudima, svijet se natrpa po udubinama prozora s rešetkama, pričale se anegdote, svaki čas bi prasnuli u grohotan smijeh, samo je seljak nepretano hodao od jedne skupine do druge, svima obuhvatajući koljena i molećivo stenjući.

»A što je? Dođi opet sutra!« dobacivali su mu s prijetnjom.

Poglavar se je zaključao u svoju sobu i marljivo je radio, potpisujući čitava brda spisa, primajući interesente, dogovarajući se tajinstveno sa starim Židovima u dugim kaftanima, ali se ipak nije mogao umiriti i pogledavao je svaki čas kroz prozor na sakupljeno mnoštvo seljaka.

»Samo čekajte!« šaptao je i trljao ruke. Vani je nekoliko iznurenih žena posjedalo na zemlju. Opazivši to, naredi da ih prodrmaju i da pripaze da se više nijedna ne usudi još jedanput sjesti.

»Moći će se negdje drugdje odmoriti!«

I tako protekoše čitavi sati, poglavar je radio, kiša je bez prestanka lijevala, a seljaci su strpljivo stojali i stojali . . .

Oko podne dojuri u radnu sobu neki dobri znanac.

»Kakvi su to ljudi koje su jutros protjerali kroz grad?«

»Zar ne znaš? Pa to su oni koji su se prigodom popisivanja pobunili. Napali su činovnike, pretukli stražare — i potrgali i spalili sve spise i knjige«.

»A zašto?«

»Jer ne će da budu pravoslavni! Razumiješ li? Ne će!«

»Tvrdoglavci, zar ne?«

»Da, da. To su đavoli, a nisu ljudi. Ali ja ću ih umekšati, umekšati kao vosak. Ali . . .«

»Može se pokušati. Dotjerali su ih ovamo na preslušavanje, zar ne?«

»Da, ja ću s njima srdačno razgovarati, molit ću ih!«

On prasnu u grohotan smijeh.

»Zacijelo su iz parohije oca Nikolaja Pjotroviča?«

»Ja ga baš očekujem. On će mi pomoći pri tome«.

Razgovor se prekinu, jer se je na vratima bila pojavila služavka pozvavši na objed.

Poglavar se oprosti sa svojim prijateljem, protegnu umorne udove i ode prijeko u privatni stan u prvome spratu. Iz hodnika pogleda još jedanput u dvorište. Kiša je strašno pljuštala, vojnici su se bili sklonuli duž zidova, a do kože prokisli seljaci stojali su nepomično, zalilavši se samo gdjekad amo-tamo.

U svijetloj, toploj, blagovaonici, punoj cvijeća, bilo se iskupilo nekoliko osoba. Žena poglavareva, jedna odrasla kćer, dva studenta u kratkim uniformama i otac Nikolaj Pjotrovič, suhonjav, visok, duge sijede brade i rijetke kose.

Boca s rakijom kolala je iz ruke u ruku.

Objed je veselo tekao. Zabavljalo se i smijalo. Studenti su pričali pikantne šale, dok nije gospođica pocrvenila, mamica otklonila lice, a poglavar i otac htjeli su, naprotiv, da puknu od smijeha.

Poslije jela prijeđe mladež s mamicom u salon, a poglavar ode u svoju sobu, da malo prospava poslije objeda.

Otac Nikolaj se odšulja za njim.

»Oni već čekaju, kako vidim?« šapnu nagnuvši se na prozor.

»Od ranog jutra. Prostojat će do mraka. Onda će se možda već umekšati, ha?«

Iz salona dopiralo je promuklo, kreštavo pjevanje gramofona.

»Nije sigurno! To je fanatizirano do srži. Ja ih dvadeset godina pripremam, mučim se i ne mogu ništa da uradim, ništa . . .« tužio se tiho otac.

»Eh, možda ću moći ja to učiniti. Vi ste tako liberalni spram svijeta, tako kršćanski, pa ću ja pokušati jedared sasvim jednostavno, na svoj način . . .« On snažno pozvoni.

»Pokušajte, Ivane Ivanoviču, pokušajte . . . To je stvar prvoga reda.«

Služavka dojuri unutra.

»Donesi nam kavu!« zapovjedi poglavar.

Sjedoše kraj prozora, koji je gledao u perivoj; nakon kratkog vremena unesoše kavu i razne boce.

Istom poslije druge čaše reče otac Nikolaj, ugodno mljackajući:

»Imate, bogme, izvrsnu rakiju!«

»Vlastelinska, grofovska. Još jednu čašicu, ha?«

Otac je srkao polako i požudno, pogledi obojice muškaraca gotovo su se nesvjesno svaki čas svraćali u dvorište, na mnoštvo seljačkih glava koje su se jedva raspoznavale u tom nevremenu.

»Dat ću vam još i bilješke. Mogli biste ih trebati kod preslušavanja.«

Poglavar stade pažljivo čitati:

»Hryciuk! najgori Kolovođa. Išao u Czestochowu, vjenčan u Krakovu, podigao kapelicu u svojoj kolibi . . .!« Koji je to? — zapita radoznalo.

»Ondje, onaj tamo, onaj visoki, naprijed, u crnom kaputiću!«

»Dobro, ja ću ga upamtiti.«

Poglavar sada prođe dugi niz imenâ i primjedaba u popisu, podvuče crvenom olovkom neke od njih, ali pošto su mu se oči malo po malo zaklapale, prijeđe otac Nikolaj u salon, dok se on ispruži u naslonjaču, pokrije lice novinama i zaspi kraj buke i rike gramofona.

Prođe dobar sat.

Kratki novembarski dan bio je na izmaku, crno je nebo teško visilo poput nekog olovnog zastora, magle su se vukle nisko po zemlji i trgale se po krovovima i dimnjacima. Kiša je neprestano kapala kao kroz gusto sito, neka beznadno tužna, blijedo siva boja ovijala je zemlju, kao da će se, uzdahnuvši od teška bola, čitavi taj dan što umire stropoštati u blato, privijajući se uz promrzlo drveće, uza smežurane seoske kolibe i prokisle zidove. Malo po malo pade suton i nastade grobna tišina. Samo kadikad zazvrndala bi negdje kakva kola, ponegdje bi se začuli daleki glasovi i dozivi.

Seljaci su se od studeni bili već sasvim ukočili. Stojali su, nemoćno se oslanjajući jedan na drugog, glad im je mučila utrobu a silna žeđ sušila grla, tako da su pili iz lokava, ali djeca su plakala sve očajnije a iz mnoštva sipale su sve češće teške psovke. Već su se palila svijetla po stanovima, iz prozorâ dopirali su snopovi svijetla, koje su presijecali potezi kiše, čuli su se razni glasovi, ponekad bi još zaurlao gramofon, gdjekada bi dopro isprijeka veseo smijeh, zvečale su čaše i pladnjevi, ulomci riječi padali su u pomrčinu, ljudske sjene žmignule bi iza zastorâ.

Ali narod kao da nije vidio što se oko njega zbiva; grčio je pesnice, tapkao je ukočeno nogama po tlima i čavrljao tiho, privinuti jedni uz druge.

»Jesi li već utrapio krumpir ha?«

»Dakako, zar da čekam mraz?«

»Tko li će samo musti moju kravu, tko?« kukala je jedna starica.

»Što nas briga za muženje, ali što će od nas učiniti?« uzdisala je neka druga.

»Izbatinat će nas a povrh toga nametnuti nam još i globu, kao obično.«

»Isuse, Marijo!« čuse se tih uzdah.

»Mi to sve podnosimo i ne odričemo se svoje vjere,« reče mirno Hryciuk.

»Ne! Ne! Ne!« Te riječi padoše poput neke kamene tuče.

»Trpimo već dvadeset godina — podnosit ćemo još toliko . . .«

Najedanput umuknuše, jer se dolje u mračnim prozorima zasjaše svijetla, pojaviše se niski svodovi starog, ogromnog refektorija, tamo se užurbaše neki ljudi, čulo se kako se namještaju stolovi i kako nešto zveči poput željeza.

Hryciuk se obrati svjetini i reče mirno:

»Braćo, naskoro će se započeti!«

Stotinu srdaca poletje bojažljivo poput ptica, hladna jeza prođe do same srži, duše zamriješe u grozi očekivanja. Ali tim snažnije upiljiše svoje poglede u njegovo lice, a on prozbori zamašne, prozbori svete riječi, govoreći kao u času umiranja:

»Poljački i katolički narode, ja ti velim da se približava čas strašnog iskušenja, pa se svak, tko hoće da se žrtvuje za vjeru i za narod, mora pripraviti. Nek moli molitve i nek skupi snagu . . .«

Tiho jecanje i stenjanje svud naokolo.

»Ne plačite! Suze ništa ne pomažu, jer im se nitko ne će smilovati. Mi smo jadna siročad, sasvim sami na Božjoj zemlji, pa zato se moramo međusobno podupirati kao drveće u šumi, međusobno se pomagati i uzdati se u milost Gospodina Isusa i očekivati njegovu pravdu . . .«

Ali uto je već sav narod jecao, a to se jecanje čulo kao rominjanje sitne kiše u pomrčini; i sam je Hryciuk plakao i šaptao u suzama:

»Izdržimo samo još ovaj put, pa će nam se smilovati Gospodin Isus.«

»Izdržat ćemo! Podnijet ćemo i to!« mrmljale su grozničave usnice.

»A ako nas stanu tući?«

»Već smo to često iskusili, a koga prvi put snađe, neka to primi kao sveto krštenje.«

»A ako nas optuže radi zločinstva?«

»Ta mi smo već tako često ležali u tamnici!«

»A ako nas protjeraju na kraj svijeta, doživotno?«

»Onda ćemo otići onamo; ne boli kad za Krista trpiš! . . .

»Prisegnite mi na ovaj sveti križ, da ne ćete odustati od svoje vjere i od svog naroda!«

U ruci mu se zablista zlatan križ, čitavo mnoštvo sruši se poput nekog vala na koljena, stotinu se ruku

podiže, grozničave se oči upiljiše u križ, a poput vatrenog stupa uzdignu se plameno jedan jedini, dubok, moćan uzvik što se otrgnu iz dubine srdaca:

»Prisižemo!«

Usvetoj tišini prozbori Hryciuk dalje:

»A tko prekrši prisegu, nek pogine! Kuga ga umorila! Neka ga stigne prokletstvo cijeloga naroda! Ne našao krova, vode, vatre, kruha!« Amen!«

»Amen!« odgovoriše svi u zboru.

»A ne bude li mene više,« reče Hryciuk, »onda slušajte u svemu Matiju, a ako njega više ne budne, onda neka najjači od vas primi ovaj sveti križ i neka vas vodi! . . .«

Velika vrata refektorija se najedanput rastvoriše, na svjetinu se prosu svijetlo; u dubini, ispod niskih svodova, sjedili su za stolom poglavar i pisari, ispred njih je stojao zlatan križ i careve slike, sa strane zablistaše bajunete, — tamo su stojali stražari.

Seljaci se počeše grozničavo biti u prsa, križati se i šaptati molitve.

Na vratima refektorija pojavi se jedan čovjek pa viknu glasno:

»Hryciuk! Lavrentij Fjodorovič Hryciuk!«

»Ovdje!« viknu on, prekriži se, okrene se k svojima i zapjeva psalam:

»Tko se u Gospoda uzda . . .«

Oni upadoše isprva tiho, bojažljivo, glasovima koji su se gušili u suzama, ali naskoro se rasplamtješe srca, glasovi postadoše silniji, duše se uspraviše pjesma zagrmi i uzdiže se polagano prema nebu poput oluje koja je počela vitlati.

»Srcem svim se Njemu preda . . .«

Hryciuk je pjevao sa svom snagom svoje vjere i odvažno je prilazio vratima u onom širokom mlazu svijetla. Lice mu je bilo blijedo, oči su mu plamtjele, usnice se smješkale kao u mučenika, išao je u ekstazi, na krilima te pjesme, koja je bila moćnija od smrti.

Istraga se započe. Na sva pitanja i opomene, na sve prijetnje i na sva obećanja odgovarao je Hryciuk glasno i nepokolebivo:

»Ja sam Poljak i katolik.«

Stojao je tako tamo, šapćući riječi pjesme koja je vani brujala, i mirno je i neustrašivo gledao u oči sucima, pripravan već na sve.

»Kako? Što?«

Jedan mu prigušeni glas zazvoni sasvim kraj uha, pred očima mu iskrsnuše pesnice, a neko strahovito lice mu se stane približavati, frčući i vrišteći od bjesnila.

»Poljak i katolik!« reče on i pritisnu krunicu na prsa.

Pesnica mu zadade tako silan udarac među oči da se je, raskrilivši silno ruke, stropoštao na pod; baciše se na njega, stadoše ga nogama udarati, mlatiti kundacima i onda ga odvukoše u tamnicu. Iz njegovih prsiju nije se oteo ni jedan jecaj, on se nije branio i samo se smješkao u ekstazi . . .

Pozvaše slijedećega pa i njega stadoše nagovarati, ali i ovaj je odgovarao isto onako mirno i neustrašivo:

»Ja sam Poljak i katolik!«

Vrata se najedared razdrljiše, mnoštvo umuknu od straha i bojazni, a iz refektorija se začu strašan jauk i potmulo, monotono gruhanje.

Mnoštvo se snažno stisnu, a iz svih grla se začu ponovo pjesma koja je bila kratak trenutak prekinuta. Pjevali su je sve usrdnije, sve glasnije, sve srdačnije, tako da su u prvome spratu pootvarali prozore i da su se na njima pokazala začuđena lica; pjesma puna nade, puna snage, jedino utočište, jedino oružje, brujala je, nošena silnom vjerom i zadnjom nadom, uzdišući i stenjući, razlijevajući se s bolnim zvucima po čitavoj zemlji, preko koliba što su bile šćućurene na tlima, preko srdaca što su bila slomljena od bola i preko vječne nepravde . . .

U gradiću su daleko zabrujala zvona i zazvonila dugo, široko i žalosno, kao nekakav akord te žalostive pjesme onih kojima je valjalo umrijeti . . .

Pjevali su dalje, bez prekida, iako bi svaki čas po jednoga istrgnuli iz mnoštva; stupali su nepokolebivo i neustrašivo, muškarci, žene i djeca, samo su se oči žarile sve silnije, lica su sve jače blijedila, a uzdrhtale ruke su se grozničavo križale . . .«

Stupali su jedan za drugim, polagano, neprestano, u beskrajnoj povorci, stupali su dragovoljno, prinoseći rado krvavu žrtvu svoga srca za vjeru i narod. A pjesma, koju su posljednji slali put nebesa, postade molitvom samrtnikâ, puna suza i uzdaha, a bi, u isti mah, i pobjednička bojna himna . . .

Bilo je već gluho doba noći, kiša je bila prestala, nebo se razvedrilo, pogdjegdje je zablistala zvijezda, prozori stanova se pogasiše a s bijelim oblacima magle što se stala dizati stade se šuljati neka mukla tišina.

Noć je obuhvatila svijet blagim rukama zaborava; u toj dubokoj tišini samo je pjesma jecala poput zvona, kojemu se vječno otima prebolan pijev svih osuđenih, a ispod niskih svodova refektorija čuli su se sve strašniji uzdasi, sve bolniji plač i jauci.

Ali se ne nađe ni jedan tko bi prekršio prisegu.

JAKOB SCHAFFNER:

IVONNE LELEU

I.

Što je život? Gdje je duh? I koja prava imade meso? Imade pravo da cvate i da propadne. Duh lebdi u carstvu razmišljanja o toj činjenici. A život je to što mi svi imamo, ali što ni dovijeka nitko ne će pojmiti. Najveći su ljudi bili veliki, jer su spoznali i jer su to i izrekli: da ništa ne razumiju. A mali su mali, jer njihovo neznanje ostaje tajnom čak i njihovoj spoznaji. I veliki i mali dolaze i odlaze i nestaju, a ljepota im živi u njihovoj tlapnji.

II.

I ljepota Ivonne Leleu živi u njenoj tlapnji; to je u sudskoj dvorani postalo jasno svakome u koga je bilo srca. Samo porotnici nisu toga vidjeli, jer su u dvorani gledali u raspelo a u sobi za vijećanje u zakonik. Ivonne Leleu je sa svojim ljubavnikom Henryem Jacquartom ubila svoga muža, koji ju je sprečavao u životu i u ljubavi. Ivonne nije sa svojim starim mužem imala djece. Muž joj je bio škrtica, jastreb, nakaza koja je samo pljuckala i hrakala. A Ivonne je žena koja se je oduvijek rado smijala, koja je velika u davanju i velika u uzimanju, i kamogod bi dospjeli njeni pogledi tamo bi procvala radost i svatko bi rado jedan časak zaboravio na svoju ljutinu. Tesar Jacquart bio je jedan od najsnažnijih momaka u selu a bio je jedan od najkrasnijih. On je

volio Ivonne već onda, kad je napola primorana od roditelja a napola namamljena bogatstvom svoga prosca, pošla za Leleua. To joj je došlo glave.

Sad je proljeće. Kroz otvoreni prozor samice dopiru unutra mirisi cvijeća i vonj oslobođene stvaralačke zemlje. Henrya Jacquarta pogubiše još svršetkom zime, njegovu krv je odnio sa sobom slap sparne rane oluje. Pretsjednik je bio odbio pomilovanje. Ubijstvo s namjerom u vezi s razbojstvom, uhvaćen na bjegstvu u Ameriku, što da se tu uopće pomiluje? Njegova je sudbina bila zaključena, i on ju je tako i primio! U određeni sat, za svečane grmljavine jutarnjeg vihra on je mirno položio svoju glavu. Ta rana oluja s olujom koja je poslije nje slijedila dala je prilike novinama da se raspišu i da se upuste u još neka razmatranja.

Ivonne, također osuđena na smrt, sjedi još u svojoj samici. Sjedi i misli i sanjari. S Henryem je zanijela dijete, pa je čovječnost tražila da je puste da ga nosi i rodi, prije nego li s njom obračunaju. Mnoge su se milosrdne duše nadale da će možda umrijeti u porodu, a izgledalo je kao da su i preduvjeti bili tome primjereni. Ali Ivonne će valjda moći roditi takvo djetence! Njoj to nije baš ništa. Ona ga je sa slašću rodila poslije gotovo tri četvrtine godine što je odležala u zatvoru bez ikakvih doživljaja. Vikala je u divljem oduševljenju, da se je čitava tamnička zgrada orila i da su se uznici uznemirili. I sada evo sjedi s malim Jacquartom u krilu, kojega je okrstila Henry. Doji ga i važe ga, pjevuši mu pritom pjesmice, pa je njena ćelija uvijek puna smijeha i pjevanja, da čak svijet dolazi da vidi to čudo. Međutim čeka guillotina. I druga molba za pomilovanje je odbijena. Jacquart je smaknut, pravda traži da se i Ivonne Leleu pošalje za njim. A što bi bilo od sigurnosti građanina, kad bi se opraštali takvi slučajevi? To ne bi nitko u čitavoj Francuskoj razumio. Postignuta je samo odgoda od četiri nedjelje, a i te su evo već na izmaku. Ivonne bi morala misliti na vječni rastanak, a nije joj ni na kraj pameti.

Ali na što misli Ivonne? Misli na svoje dijete, i da je ono dječačić. Misli na svog ljubavnika štono

ode pred njom. A najčešće misli na to kako je bilo lijepo. Nešto više nema mjesta u njenoj plavokosoj glavi. A više ne treba ni da uđe u nju. Prirodno bi bilo da je k tome došla još i kućica s nekoliko oranica, s vrtom i s nakrivljenim stupovima za koje se vezuje uže za sušenje rublja. Bila bi sebi držala kokoši, patke i guske, koje bi svoju mladunčad učile plivati na petite Sauldre kod Salbrisa, a ne bi zacijelo uzmanjkalo ni nekoliko koza. Jacquart je razumio tesarske poslove; on bi donosio kući lijep groš, već zato što je bio solidan i suzdržljiv. A ona bi obrađivala oranice između jezera. To jest, on bi joj za dugih ljetnih večeri pri tome pomagao a naročito kad bi došle lijepe beskrajne nedjelje. Pokadšto bi malko i odahnuli i zajedno zavirili u zemlju sa stotinu jezera blistave Sologne, ona držeći ga jednom rukom za rame, on sa svojom šapom o njenome bedru, oboje obasjani vrelim, blistavim ljetnjim suncem po glavi, a katkada bi se možda što desilo — pod ružmarinovim grmom, isto što se dešava i u Kini i u Africi. Ah, umorni i iznureni vraćali bi se najzad kući, držeći se za ruke, a ipak bi još uvijek smogli toliko snage i dobre volje da zapjevaju kakvu pjesmicu.

Kuća bi doduše bila samo kućica. Ona je pozna. Prošla je pokraj nje mnogo tisuća puta, dok je išla u školu, igrajući se, kasnije čavrljajući s gomilom drugih djevojaka. Ah, bile su zločeste. »Henry Jacquart«, govorile su tada, »zar ti ne će kućica naskoro pasti na glavu?« Ili: »Henry Jacquart hoćeš li naskoro proviriti svojom garavom glavom kroz žutu slamu?« A Henry nije ništa ostajao dužn. Ponajčešće bi na to odgovorio kakvom dvosmislicom. Gdjekada bi se izrazio i sasvim jasno, tako kako se voli da možeš nešto osjetiti i da se imaš za što zaprepastiti. A jedanput je baš Ivonni bio rekao i baš se je njoj obratio: »Hodi unutra pa pogledaj sama. Možeš sve pretražiti. Naći će se što ja već dugo istražujem.« Bože sveti, kako se je to tada crvenjelo i kako je sve zavrištalo! Vrišteći odletjelo je čitavo ptičje jato niz ulicu. I od toga dana ona ga je zavoljela.

Ali je potrajalo ipak još prilično dugo, dok je to sama opazila. »Da, da, prilično je dugo potrajalo!«

šapće ona smiješeći se i nadnosi se nad dječaka, koji joj leži na grudima pa vuče, da mu mlijeko sve curi iz usnih kuteva. Da li će sutra još vući? Bog zna. Bog sam sve to zna. Kakva je to slast ovo malo, toplo ležanje na prsima i sisanje, tako željno života. Ona sve ćuti i razlikuje, usne što rade, kojima se pripija, malešne krezubave usne kojima steže i jezik koji marljivo sisa i kojim ju draži. Otkad je u ovom naručju imala svog velikog Henrya, nije više ništa tako slatko i dobro iskusila, a onda je pomislila: »Ovako kao sada da mi je ležati mnogo, mnogo sati i uzdisati a onda umrijeti!«

Jer, zar nije za nju onda bio i stari Leleu mrtav, kad sama umre? Onda nema više straha od batina. Nije se trebala dalje bojati svađe, psovaka, pljuvanja. Nikad više ne ćeš biti zatvoren u drvarnici čitavu dugu hladnu noć. I svršeno je i to da s užasom i s neizrecivom mukom gledaš kako sviće nov dan bijede. Ne, samo umrijeti, to je bilo njeno mišljenje. Još jednom zagrliti dragana tijelom i dušom i k tome daleki svijet, nebo pa makar i dragoga Boga, i rad svega toga propasti kao jadan, slab crvić, koji ne može da izdrži tu slast.

Ali Jacquart je bio drugog mišljenja. Otkada je stari Leleu, nakaza, Jacquartu na cesti dobacio neku pogrdu, Henry se je smrknuo i uznemirio. Ah, on bi to već i prije zacijelo učinio, da mu je ona samo napola ispričala kako joj je bilo kod kuće. Kad bi on našao na njenom tijelu kakvu modricu ili kakvo krvavo mjesto, onda je bila pala niz kakve stepenice, ili joj se što drugo desilo, a on bi rekao milo, nezadovoljan time: »Ali ti ne treba ipak da se uvijek mrcvariš, Ivonne! Ako ti se ikada desi nešto ozbiljno, što će onda biti?« Nato bi se ona ili nasmijala i pobjegla, ili bi mu vatreno pala oko vrata, ili bi učinila i oboje, jedno za drugim. »O, lala, onda ćeš uzeti drugu. Henry! Tome je lako pomoći!«

To je smjela reći možda pet ili šest puta. Kod sedmoga puta on se veoma uozbilji. »Na to ti mogu samo to reći, Ivonne, da bi mi se poslije tebe svaka druga sažalila!« A oči bi mu se zagledale oštro i opako u svijet, da ju je spopao strah.

Nato se je prošla takvih lakoumnih govora. Slijedeći je put rekla nasmijano: »Ah, padneš, a suđeno ti je. Sve ti je suđeno. Zar ne misliš i ti, Henry? — Pa i ti si mi bio suđen!«

Ali ni to nije bilo dobro rečeno. Taj put ga je vidjela kako se je smrknuo. U isto vrijeme opazi zlatnozelenog guštera, koji se je za njim penjao na deblo, pa je sasvim bez daha stala čekati da vidi što će biti od njih oboje.

»Pa ipak si pošla za Leleua, srdio se on. Ona je objesila glavu, ali sram je bio u isti čas i sladak, jer je Henry bio radi nje tako divlje ljubomoran, i tko zna, da li bi se u drugom slučaju tako duboko upoznali. Poslije nekog vremena on još reče: »To je eto tako. Mora se računati s time. — Valjda nam je i Leleu suđen.« Ona umuknu uozbiljivši se na njegovim grudima, a on je gladio plavu joj kosu. »No, pusti to sada. Sve mora biti dobro, doklegod se budemo mogli voljeti. — U zimi ćemo udariti na poteškoće. . .!« — —

III.

Mali Henry je sit. Pustio je bradavicu hraniteljku, zavalio je natrag glavu, podriguje mu se kao kakvoj životinjici, objema je pesničicama žurno zamahnuo po sićušnom nosiću i raskolačio najedanput dubokim plavim očima, da bi pogledao unaokolo s bezgraničnim udivljenjem. Pogledi mu se odbijaju od sivih tamničkih zidova i tu se razbijaju kao nešto praiskonsko živo a izbačeno, što u zemaljskom svijetlu tamno ljubičasto usplamti, da bi se zauvijek ugasilo. »O, o, o« kliče ona, »ogledavaš se, je li? Možda si očekivao zidove kakve palače sa svilenim tapetama? A možda ti se ne sviđa ni prozorčić s rešetkom? Tu bi morali visiti teški zastori od baršuna. A na sredini bi trebao gorjeti velik svijećnjak, a bio bi od biljura i od zlata. A tvoj bi nas otac zacijelo tako visoko podigao. Ali ti drugi, ti nisu ništa razumjeli!«

Mora uvijek da se smije. Sjedi joj ovako na plućima ili na srcu i bacaka se, a ona mora da se smije. Prije joj se dijete bacalo u utrobi, pa se je i tada mo-

rala smijati. Prije, kad ju je Leleu, ono strašilo salbriško, zlostavljao, i kad se nije više mogla ravno ispružiti, a da je nisu sva rebra zaboljela, morala se je također smijati. Uspravno i brzo i nasmijano dolazila je k Henryu pod ružmarinov džbun. Ah, sve još miriši na ružmarin. Sva ga je ćelija puna, samo kad ona to ushtije. Koliko li je listova protrljala među prstima ili njemu dala da pojede ili ih mu je i sama pojela s usana. Najmanje ih dvadeset još i sada leži u njenom molitveniku. I sve bi bilo dobro prošlo, čak i nakon toga što je Stari dobacio Henryu one pogrde pa ih čak i ponovio. Henry ga se je silno plašio. »A mi mu doista i nešto dugujemo!« rekao je nekoliko puta žalosno. Ivonne nije to razumjela. Primala je njegovu ljubav, i primala je Leleuove udarce nogom, a primala je i čitavi život. Čudila se je, kad bi tko o tome nešto napomenuo, što bi čak bilo i istina, ali ona toga svega zapravo nije pojmila.

Kad se je ispostavilo da je zanijela s njime, Henry se je onako promijenio, da se je čak i Ivonne zamislila i da se je toga stalno bojala.

Vidi kako jednog blistavog vrućeg dana leži sa Jacquartom pod grmom. Ležala je leđima naslonjena na njegova prsa. Bluza joj je bila u neredu — Bože, i kako je strašno bila u neredu! Ivonne mora još i sada tu između četiri hladna zida da se radi toga smije. Eh, u ljubavi se ne može bogzna kako paziti na urednost. Sunce ju je palilo po golim grudima, a najedared joj se učini kao da na njima leži neko djetešce. Tada se je opet sjetila što je bila već nekoliko dana od zgode do zgode opazila.

»Čuj, Henry,« reče sasvim uzgred i sretno, »ovog mjeseca je izostalo!«

I tada se desilo ono neobično, što joj je i sad još nekako grozno. On je sjedio pet ili šest sekunda sasvim mirno, tako da je već pomislila, da je i njemu baš tako ravnodušno kao i njoj, doklegod bude potrajalo njihovo blaženstvo. Ali onda je on uspravi jednim pokretom ruke rad kojega je tiho jauknula, ostavši sjedjeti. Nehotice se je bila zavalila natrag i osvrnula, i tad joj se pogled sukobi s dvije zjenice i od njihova pogleda obuze je smjesta hladan, velik strah.

»Što ti je, Henry?« povikala je.

On je sjedio i silno se borio, kao da mu je bilo ponestalo zraka. Bio je problijedio kao krpa. I neko vrijeme kao da se je bio sasvim ukočio. Ali onda mu se ote drhtav i sasvim tuđ uzvik: »To je njegov kraj!«

Nju stade nešto gušiti u grlu. Onako na suncu spopade je jeza, tako da je naglo zatvorila bluzu na grudima. Ali, čak ni onda kad je opet mogla da progovori i čak da moli i da se umiljava, nije mogla ništa više da istisne iz njega. Poslije toga su se voljeli kao još nikada. On je bio sav izjeden, a ona je naučila nešto što dotle u ljubavi još nije bila upoznala: da drhće. Onda se odšuljaše jedno za drugim kući. I što još nije također bila nikada radila: vraćajući se osamljena kući bila se rasplakala. Od toga časa nije više bilo dobro...

IV.

Došla je večer. Sunce stoji užareno na nebu i baca svoju vatru poput krvi na strop ćelije. Dijete spava. Uto zazvečaše ključevi pred vratima. Ona se lako lecne, kao da ju je netko poplašio iz neke sretne više stvarnosti, opazi da još nije zakopčala bluzu poslije dojenja djeteta, i kao onda povuče ju, polako drhćući preko grudi. U isti čas sluh joj primijeti pijev kosa nad njenim prozorom, a u daljini odlazi nekakva glazba u tempu koračnice. Poput vizije gleda kako se zastave lepršaju i kako sijevaju limeni instrumenti, a divlji osjećaj čežnje koji ju spopada hvataju samo anđeli materinstva što oko nje bdiju otkad je dijete kraj nje. Ima dosta razloga da se bdije. Kad su se vrata otvorila, ukaza se na njima uski, crni lik svećenika. Bolničarka iza njega šalje dug, rječit pogled i povlači se. Inače je redovno ulazila s njime i slušala bi zajedno s njome večernju propovijed. Danas se dakle radi o nečem drugom. I duhovnik ima nekakav stran izraz, a u njegovom se držanju nagoviješta strožije i u isti čas s većom neprilikom ono užasno, što uvijek hoće da se umiješa u njen pravi život i da ga naruši.

Ivonne bi htjela da se malo prepane, ali uto kihnu dijete. Iskrevelji lice, uzdahne, nadnese drhćući plave

pesničice nad lice i prasnu tako od srca i odlučno kao kakva mačka, da se majka morade tiho nasmijati.

»Zar nije sladak, velečasni? Blagoslovite ga. Blagoslovite ga još, doklegod mognete. Ta naskoro ne će više imati majke... !«

Ona se i sada još smiješi, a nad smiješkom joj lebdi pogled pun uzvišenog materinstva poput večernje zvijezde iznad porumenjelih oblaka. Ono užasno postaje još strožije i nepriličnije. Kakvo uzvišeno materinstvo! Kakva rumen oblakâ! Tko još za to mari. Sada se počinje silno molenje i ispovijedanje. Valja da se spremi. Pa, kako Bog hoće. Ona strpljivo sve radi što i svećenik, i dok se obavlja generalna ispovijed, na nebu polagano umire večenje svijetlo, prestaju šumovi divnoga dana, nastaje neka prekogrobna hladna šutnja — šutnja zadnjih stvari čovjekovih —, i ona još jednom uživa, i neprestano, ono što je nekad bilo. Poput nekih velikih tamnozlatnih, divnih vina punih vatre i tuge njeno se prečišćeno »nekad« omiče preko usana što će vječno biti. Onih vina nije nikada upoznala, ali o sreći umije da priča, tako da duhovnik mora više nego li jedanput da porumeni. Dijete je položila da spava. Evo ga gdje leži držeći pesnice pred svojim nosićem, s veledušnim očnim šarenicama i s obrvama spremnim da polete. Da, takove su bile i u njega obrve. Ona sada jednako gleda dijete, dok joj jake, donje usnice sanjarski govore o onom što je bilo pa prošlo.

U ćeliji svijetlo postaje sivo. Ono ju uznemiruje jadom i čemerom, ali ona pojačava sjaj u sebi samoj, te najzad ispuni čitav prostor svojim plamenom. U dvorištu međutim grade gubilište. Prave što manju galamu. Nije potrebno kucanje čekićem. Sve je odmjereno i uređeno tako da se može prenositi. Ali katkad padne poneki ključ za odvijanje vijkova na pločnik od kamena, a ne može da prođe baš i bez i jedne riječi. U tom inače tako nijemom ponoru koji svi mrze i koji vole, jer po njemu su svi među se povezani, čuje se neka jeziva zaposlenost.

Da, a kako je ono samo dalje bilo? Ah, da, one noći kad je padala kiša. On je bio rekao: »To je njegov kraj.« Kraj Leleuov, jer je Ivonne bila zanijela

s Henryem. To mu je bilo tako izmaklo kao neki potres, toliko joj je toga odonda postalo jasno. Ali kasnije je zašutio, te nije više toga spominjao; pa je bilo opravdano da je mislila da to više nije važno. A bila je odonda baš o tome mnogo razmišljala; čak je i ona stala malo misliti. Zar nije možda trebalo gospodi sudcima nešto reći i o djetetu? Ta oni su je pitali za razlog, ali Henry je pri tome uvijek uporno šutio, pa je mislila, da ni ona ne treba ništa da kaže. Ali po jednoj opasci branioca ona danas zaključuje da je možda bilo sasvim dobro, da se pouzdala u njih, i ako još ni sada ne pojmi, što je to značilo; ta to su bile zacijelo tako učene gospodske stvari. Sada ne bi moglo nikako više ništa promijeniti. Osim toga, slučaj nije bio više ni u kakvoj vezi s tim uzvikom. Jacquart je ponajprije dugo vremena malo govorio i bio je zamišljen pa je čak spominjao i rastanak do kojeg će ipak jedanput doći i morati doći: pomislio je na to da se iseli u Alžir. Ona se je u ono vrijeme radi toga često žalostila, što je iz nekog razloga sama sebi oduzela vrijednost u njegovim očima ili zato što se on nešto na nju ljuti — možda zato što je zatrudnila. On se, na svaki način, ustručavao razgovarati o djetetu, premda bi ona bila voljela o tome s njime čavrljati. Samo je jedan jedini put iznenada sasvim ojađeno a i srdito rekao čudnu riječ: »Pa to je ipak njegovo dijete. Sve pripada njemu, tom lupežu, i njegovom novcu. Mi smo se, na kraju krajeva, za njega voljeli.« Ali, kolikogod ga je molila za to, da joj kaže, kako to misli, on ipak nije tome više ništa dodao, i ona je najzad mislila, da on drži da je dijete možda ipak Leleuovo i da mu je odvratna zato što je mora dijeliti s njime, s tim gadom.

Bilo je to vrlo tužno kasno popodne. Padala je kiša. Kad se smrkavalo gavrani su tako čudnovato graktali; ali žabe, koje su inače tako ugodno krekетale da je čitavi kraj treptao, bile su zamukle. Bilo je muklo i sparno, a voda što je padala okruživala je dvoje ljubavnika poput pare. Stojali su pod nekom lipom, privinuti sasvim blizu jedno uz drugo, a pokrili su se bili ponjavom. Ljubiti se nisu mogli, jer je bilo i suviše mokro. Bila je to velika šteta, jer kraj

ljubavi — što sve nisi onda zaboravio! A tko je i znao koliko ti je još sretnih časova suđeno? Kad su se rastajali on joj je dao ponjavu nek ju ponese, da bi došla suha kući i da je ne izdaju odmah haljine. Ali je ipak bila ozdo dobrano iskisla, a cipele su joj bile ogrezle u blatu i blistale su se od mokrine. Tako je unišla na muževljeva vrata. »Dobar večer, Leleu. Pozdravila te je Jeanette Glissard.« On je sjedio za stolom nadvinuvši se nad novine. Polako svrne oči na nju i skine naočare, odmjerivši je od pete do glave. Eh, Bog s tobom, bedasto je bila slagala, jer su Glissardovi stanovali odmah preko puta. Njegove uvijek upaljene oči zapeše jedan časak za njene cipele i za skut njene suknje, onda se diže s klupe, dohvati zapaljenu svjetiljku i zavitla njome prema njoj. Ona je stojala samo tri koraka od njega. Njeno preplašeno srce viknu na sreću: »Ne bacaj! Spalit ćeš dijete sa mnom!« Svjetiljka se lilala poput demona u njegovoj ruci. Drhtavi plamen posuklja koso iz cilindra i odbaci visoko pramen dima u zrak, tako da se je sva soba odmah napunila gustim dimom; bio je to nesnosan vonj, što se sada širio. On je još uvijek lilao svjetiljku. Slike su po zidovima poigravale. A usred njih poigravale su njegove crvene oči kao u kunića, dok je njeno srce lupalo u bijesnom taktu.

Ali svjetiljka se malo po malo umiri. Čovjek joj se pogruži i stisne oči, kao da se je nečem boljem dosjetio; ona je znala što to u njega znači kad je trgovao blagom, jer tada nije protivnik nikada dobro prolazio. On najzad opet stavi na sto svjetiljku i provuče se iza nje, da bi se odšuljao do vrata. Naglim, odlučnim pokretom okrene ključ u bravi i uzme ga k sebi. Ona je stojala tude sva obamrla od straha i čekala je. Onda je zaobiđe otraga, kao da želi ispitati ono što je bila kazala — baš kao kakvu kravu koju mu netko hoće kao steonu da proda. »Hm, tako!« progunđa. »Nije loše. — A je li to i zbilja istina?« zapita nekim — tako puklim i pohotnim glasom, da je poželjela nek smjesta umre. Ona nekako poče poimati svog Henrya. Zastenjavši i zajecavši sruši se na najbližu stolicu. »Da! Da! Da!« viknu i zaplaka. »Istina je! Uradi sa mnom što te volja... Zanijela sam

s njime! Razbij me sada na komade!« Ali se ništa od toga ne desi. On se još jednom prošulja oko nje poput hijene oko privezana konja. »Hm! Tako!« učini opet. »Onda će dakle supruzi Leleu dobiti poroda. Nadajmo se da će biti muško! To bih ti barem savjetovao.«

Poslije toga dugo je sjedio na uglu stola, snujući nešto u sebi, dok se ona nije usuđivala maknuti sa svog stolca. On se najzad opet pribere. »Odlazi u postelju!« izdere se na nju.« Trudne žene ne treba da tako dugo sjede. I da se nisi usudila da išta poduzmeš protiv toga!« Oči su mu bile kao škorpije kad je to rekao.

»A što da samo poduzmem protiv toga?« zapita ona sva začuđena. Ja to ne umijem!«

On tada opet uvuče glavu. »Dobro, dobro!« zareži. «Što tu treba mnogo razumjeti? Kupi se!«

V

Duhovnik evo kleči i moli se s Ivonnom, koja također kleči, za njenu dušu. Vani čeka guillotina, koja je sada gotova. Sada je već nastala mrkla noć. Ivonne napola osluškuje šapat molitava. U tome ima nešto ugodno, nešto što dušu umata poput djeteta, i to budi zaspale ljubavne želje. U slabo osvijetljenoj ćeliji postaje tako prijazno, dok izvana sada dopire burno biljisanje nekoga slavulja, a mjesečina se prosipa svijetom ispod zvijezda, tako da ona nikako ne može da vjeruje da joj je dragi mrtav. Kao da bi se dalje uvjerila, uzima dijete, koje se javlja, iz postelje i opet otkriva grudi, da ga nadoji. Tako bi moglo biti — izuzevši duhovnika —, kad bi Henry jedanput kasno došao kući, jer se je možda izuzetno malo duže zadržao u krčmi, jer ni on ne može uvijek biti samo dobar; inače će ga ismjehivati, a to neće ni ona sama. Zadržao se je dakle tamo, pjeva, zacijelo se malko razmeće, lupa šakom po stolu i uživa svoju muškost. A ona se šeta tiho kao sada gore-dolje s djetetom na grudima, misli sad ovo sad ono a zapravo ništa što bi trebalo, i uživa svoje ženstvo, očekujući ga.

Njenim licem, što je u zatvoru poblijedjelo i produžilo se, preletje opet smiješak. Ti svećenici — oni su ipak kao neki činovnici Što oni znadu o životu? Oni su zacijelo zbog nečega potrebni, a katkad izgledaju vanredno lijepo i ganutljivo, naročito kod velikog žrtvenika; tamo nadvisuju čak sve, jer imadu Boga u rukama. Ali zar ga ona možma može zapitati, da li ne bi bila bolje učinila, da je svom Henryu prešuhtjela taj razgovor s Leleuom? Naposljetku to sve je ipak bila jedna ženska stvar, koju je ona trebala izvesti na čistac. Zar je možda Jacquart trebao postati majkom i roditi? Ili zar je on mogao djetetu dati kakav položaj u svijetu? Svećenik kleči i moli se za njenu dušu. Njegovo mrmljanje ispunjava prostor. A ona se sjeća s velikim ganućem kako se je Henry strašno razljutio, kad mu je ispričala razgovor s Leleuom. To je bio jedini put da ju je čak izružio, još i više: bacio ju je u jarak pokraj ceste. Ona i opet nije ništa pojmila. Zašto joj je Leleu zapovjedio, »neka ništa ne poduzme protiv toga?« I zašto ju je Henry bacio u jarak, kad ga je o tome izvijestila? Danas misli da to zna; ove tri četvrtine godine opametile su je. Ah, postala je tako pametna, da bi se Jacquart začudio.

Ali Jacquart se više ne može začuditi; Jacquart leži s odrubljenom glavom u grobu i strasti ga više ne uznemiruju. A ni ona ne će više dugo hodati tude u tom prostoru od devet četvornih metara i ne će je više mučiti pitanje, da li je trebalo pred sudom možda spomenuti i petrolejsku svjetiljku i jarak pokraj ceste? Henry je opet šutio kao zaliven, pa zar da se ona možda pokaže kao brbljavica? O, lala, baš je mnogo bilo stalo do toga, da li oni ovo ili ono pričaju! Odmah ispočetka bilo je čitavome sudu i narodu, koji je okolo sjedio opak i pohlepan, stalo do njihovih glava. Henry je rekao: »Mi smo ga ubili!« Kratko i jezgrovito: Ubili! A kajanja nije od njih nijedno pokazivalo. Zašto da pokažeš da se kaješ? Učinio si, pa je bilo valjanih razloga za to! Zar si se mogao kajati zbog valjanih razloga? To je bilo nemoguće. To je bilo licemjerstvo. Ako se je to kažnjavalo, moralo je biti i valjanih razloga za to, prem-

da se to, čitavo nebo od Abrahama do Franje joj može posvjedočiti, i opet nije moglo pojmiti.

Dijete se je i opet nasitilo na njoj. Ta ono je sada samo još sasvim malešan muškarčić, koji se njome zadovoljava. Tiho potresena ona nanovo klekne kraj duhovnika. Gotovo se privija uz njega, jer joj tijelo traži toplinu i utočište. On nije čitavo vrijeme digao pogled, dok je ona hodala s otkrivenim grudima svojim lakim, životinjski gipkim hodom. On polako počinje glasnije moliti. On sa zebnjom osjeća kako se iz nje u njega upija, tražeći oko sebe, vreli život. Mirisi, ganuca, lako blebetanje glasa koji izgovara anđeosko pozdravljenje, zbroj čitavog jednog života, na koji već čeka nož, sve je to već gotovo prejako za njega, i njemu je potreban čitav njegov Bog. Njoj je mnogo bolje. Ona treba samo sebe i sliku svog dragoga. Jacquart već opet stoji pred njom, uprvši joj svoje poštene, srdite oči u lice, koje mu ona iskreno pruža, jer u nje nema lažnosti; nikad u životu nije u nje bilo laži. Jedanput joj se čini kao da su to dvije svijeće, koje su joj upalili za zadnju noć, ali onda zaboravlja svijeće, pa su opet njegove oči. Kad je sunce zasjalo u te oči, onda su i one znale isto tako zlatno i treptavo zabljesnuti; to su isto učinile i kad bi se on nasmijao, ili kad bi ga spopala strast za njom. Ah, zar je zbilja bilo moguće, da su se tako žarko ljubili? Možda je uistinu u tome bilo nešto grješno.

Jest. a što si mogao sada da ispovjediš o onom zadnjem ili što da o tome misliš? Osim toga morao si vrlo dobro poznavati Henrya Jacquarta. To je bio ljudina: spram njega je Ivonne bila, moglo se je reći, puzava i lažljivka, ona Ivonne Leleu, koja nikada nije nikoga drugačije pogledala u oči nego li pravo. Ona je onda pravo i pošteno kao slobodna djevojka ostavila Henrya i na očigled sviju prešla k Leleuu i k njegovome novcu: »Evo, nek imate o čemu pričati: Sita sam šaputanja! Hoću da sve raščistim! »Poslije toga nije nikada izbjegavala Jacquarta i nije niti pedlja ustuknula pred njim. Zar ona možda nije imala pravo da raspolaže sobom? I zar je njemu dobrom, dragom možda išta obečala? Ne, jer inače bi to i održala. Ali se je čuvala! Nije osje-

ćala ni najmanje volje da se zavuče u njegovu štenaru, nije osjećala ni najmanje volje, iako gdjekada dan i noć nije mogla pravo ni da misli od same čežnje za njim. Ali Henry, saznavši sada to o starome Leleuu i o svjetiljci, hodao je osam dana kao smušen i nije bio ni za što. Nije govorio, nije pjevao, nije pušio i nije pio, a nije mogao ni ljubiti. U njemu nije više bilo poleta.

Dok nije iznenada jedne nedjelje prije podne za vrijeme službe Božje došao preko dvorišta k Leleuu. Zloćudno pseto caknu nogom, da se je prekobacilo; kod šmrka je čak časak bilo leglo, prije nego li je otpuzalo. Prije nego li je itko mogao išto progovoriti ili preduzeti, stojao je u sobi. »Dobar dan, monsieur Leleu. Moram da razgovaram s vama.« Plećat, ispruživši glavu, izvalivši oči kao bik, tako je stojao i zahtijevao da razgovara s Leleuom. Bio je to već jasan izazov.

Vremešni čovjek se pogruži i stisnu očice od pakosti. »Tako, a o čemu ćeš to morati sa mnom razgovarati? Valjda hoćeš da se izvineš što si mi pokrao drva? Ha?«

Ivonne je stojala za Starim, pred očima svog dragana, a nije ni slutila, u što će se to izvrgnuti. Henry je ni ne pogleda.

»Drva vam nisam pokrao,« izjavi on jednostavno i miroljubivo, ali, i preko volje, obuze ga neka hvastavost. »Ali ženu sam vam više od sto puta oteo. A sad imamo jedno s drugim dijete. Dijete je moje. I žena je moja. Tražim obadvoje da mi se vrati. Ivonne me je ljubila još onda, kad nije još ni pomislila na vaš pišivi novac. Što će monsieur Leleuu takva žena. Ne marim: možete je istući, a onda je pustite u ime Božje neka ode od vas.«

Tako je govorio... Ivonne još uvijek nije bio ni pogledao. Njegovo držanje kao da je kazivalo: »S tobom ću kasnije razgovarati!« Ali sada, kako je bio smušen. Morala se je zbilja nasmijati. Za leđima svog starog muža. Čak se još i tude kraj svećenika mora smiješiti. Kao da je ona čeznula za tim da s Henryem čepi u njegovoj štenari! Pa zar se je zato udala za Leleua? Stojeći za svojim mužem gledala ga je sa-

svim začuđeno i razrogačeno. Srce joj je snažno lupalo. Ah, da, da! Naravno da cijelo vrijeme nije ni za čim drugim čeznula! Samo da bude kod njega — ujutro, u podne, navečer i čitave duge noći: a što bi drugo! Njoj se nehotice ote čeznutljiv uzdah. Jest, to je bila prava riječ: »Takva žena nije za vas!« I ono drugo je bilo dobro. Ah, kako je bilo dobro: »Izlupajte je i pustite ju nek ode od vas!« U toj riječi bilo je toliko ljubavi i smisla! Ali sada pogleda u svoga muža. Što li će on učiniti?

Leleu je jedan časak šutio, kao da je bio strašno iznenađen. Tada će — polagano i otrovno od straha i bijesa; ne bi nikada mislila, da je taj čovjek mogao tako trpjeti.

»Ako mi, prokleti ušljivče, još jednom rekneš da si dodirnuo moju ženu, ja ću te ubiti kao šugavo pseto. Upamti to. A sad ispadaj! Napolje iz ove kuće, bitango! U svojoj zečjoj štali možeš brbljati štogod ushtiješ, ali bih ti savjetovao, i to samo pred svojim vlastitim ušima. Marš!«

Ona sama nije još nikako shvaćala što je Leleua sklonulo da tako govori, kako je najedanput progovorio. Henry ju je zapravo trebao prije o tome obavijestiti, što misli o Leleuu, ali njemu nije bilo ni nakraj pameti. Na svaki način nije ni njoj samoj bilo nakraj pameti da pomisli; da se iza tih riječi krije više nego li muška svađa. I sam Jacquart kao da se čudio. U bikovskim očima, s kojima je bio došao, zatitra nekako bolno čuđenje.

»Još prije malo dana drugačije ste govorili, monsieur Leleu,« odgovori on uzdahnuvši. »Tada ste mi doviknuli: »kurvin sine«, valjda još znate? — Trebao sam još onda stupiti pred vas, ali tada se — još nisam usudio —!«

Leleuove ruke stadoše nemirno trljati hlače; a to su također činile uvijek, prije nego li bi se bacio na Ivonnu, da ju zlostavlja.

»A to ću ti opet doviknuti,« zapišti iz njegova vrata.« Jer to je istina. Kurvin sin jesi i ostaješ — ali ne s madame Leleu, jesi li razumio. Ah, madame Leleu se takav mladi bik ne može ni približiti. Ma-

dame Leleu dolazi odmah iza žene pretsjednika Francuske. A ti si jedno smeće, jesi li razumio?«

Leleu je morao biti izvrsno raspoložen, jer je sada bio našao što je tražio: burmuticu. On je otvori, uze žurno prstovjet, zaklopi je i opet je spravi u džep — tako brzo, kao da se boji da će je morati ponuditi i svom protivniku. Taj je doista zaprepašten slušao te riječi; malo je trebalo pa da se Ivonne nasmije njegovome licu koje se je moglo nazvati glupim da nije bilo u njemu boli, koja se odrazivala na njemu.

»Monsieur Leleu, nemojte samo pretjerivati«, opomene on sada promuknuvši od bola i tonom, kojega bi prijetnji Ivonne bila bezuvjetno popustila. »Ja sam čestit obrtnik i pošteno zaslužujem svoj novac. I ja svakako želim da sebi marljivošću i ustrajnošću zaradim ovakovo imanje, kakvo je evo ovo u vas. Čemu dakle to deranje? — Otpustite svoju ženu s mojim djetetom k meni, ili ako to ne učinite —?«

Opet je Ivonni bilo došlo kao da mora staviti ruku na usta da se ne nasmije. Tko je to čuo da muškarac drugom muškarcu, oženjenom, stavlja takve zahtjeve? Ah, za to je bio potreban sasvim ludi, vjerni, premili Henry Jacquart. Da ju je samo najzad htio pogledati, ali on to sada zacijelo nije smatrao poštenim.

Leleu najedared zalomi rukama. »Napolje!« dreknu, tako da ga je izdao glas. »Napolje!« Ispruženom rukom pokaza na vrata. »Psi i luđaci ne trpe se u kući. U ludnicu! A, onamo ćeš, dragoviću moj, najzad i doći, sudeći po ovome kako si se ovdje vladao. Ja ću se pobrinuti za to. Imam svjedoka. Madame Leleu je sve čula. Ha? Da li da donesem volovsku žilu?«

Da, a nato se desilo ono nečuveno s Henryevim pogledom. On se najednom raspade, prestade biti živ, blistav, ljudski pogled, a mjesto njega stisla se bila u svakoj očnoj šupljini po jedna krpa krvave pomrčine. Sve što se je kasnije dogodilo, nije bilo ni izdaleka tako zlo kao taj pogled. Ivonne kriknu, tako ju je grozno iznenadila ta promjena; da se je hostija u monstranci mjesto u tijelo Gospodnje pretvorila u štakora — ona se ne bi mogla gore prestrašiti. Leleu

se sa svoje strane prestraši njenoga krika i napola se okrenu onamo da vidi što joj je, ali Henryeve se ruke nađoše na njegovom vratu. Sve se drugo zbilo vanredno brzo i jednostavno. Leleu se bijesno opet okrene naprijed; Ivonne ču kako pljucka i pišti, ali Jacquart ga je bio čvrsto spopao.

»Onda — može madame Leleu — i još nešto drugo — posvjedočiti — —!« izusti u odlomcima i drhćući, stresajući starca kao vreću. »Henry Jacquart teško da će — u ludnicu otići, ali vi ćete sada možda — ah, što da samo učiniš s takvim prostim, starim skotom!« Tako je govorio; nijedan muškarac nije mogao u tom slučaju govoriti pravije i zgodnije. »Ah, samo grebite; to će opet zacijeliti. Recite radije, da puštate svoju ženu; što bi bilo za vas mnogo bolje! Da ili ne?«

Leleu ispusti Henryeve ruke i diže svoje ruke u zrak.

»Ne! Ne! Ne! Ne!« pištalo je iz njegova grla. Onda se zamisli. — Ivonne je sve vidjela; ta ona ga je poznavala tako dobro! — i on se zacijelo bio sjetio, da uvijek u stražnjem džepu hlača nešto sa sobom nosa. Uvijek je bio pohlepan i škrt i kukavica, spreman da, braneći deset sousa, ubije čovjeka kao psa. Nikada ne bi legao, a da ne metne kraj sebe na ormarić revolver, a danju ga je sobom nosio. Njega se je sada sjetio. Prestade lomatati rukama. Iako su mu oko vrata bile Henryeve ruke, on uvuče glavu. Čitavi se lik prignu. A onda se sasvim polako, poput mačke, njegova desnica poče prikradati pod kaput iza leđa. Sad je bio došao trenutak, kad se je Ivonne doista rukom lupila po ustima.

Što se je nato desilo, toga se je tek dugo iza toga sjetila, kad je Leleu već ukočen ležao na podu, dok je ona okolo lutala s Henryem na bijegu između jezerâ. Da spasi svog Henrya, odletjela je poput strijele do peći, pod kojom su ležale cjepanice još od zime, i jednom je takvom cjepanicom zatukla Leleua. Nije dugo mislila. Ništa nije bila sebi razbistrila. Nije ju vodila nikakva namjera. Htjela je samo pomoći Henryu. I tako je zamahnula i udarila. S doista preneraženim licem Leleu okrene pomodrjelo lice

prema svojoj ženi, dok ga je Henry presenećeno ispustio iz pandža, i već mu je bila potekla krv preko lijevog oka. »Ti — Ti? Ivo — Ivonne — —? Aaah — Aaaah — moj život —!« propentao je jošte. Onda se sroza poda se poput životinje. — — —

VI

»Zdravo, Marijo. Blagoslovljena ti među ženama, i blagoslovljen plod utrobe tvoje!« mrmlja svećenik, a Ivonne, naslonjena na njegovo rame, mrmlja s njime. »Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas sada i u času smrti naše!« Negdje daleko u ravnici zviždi neka lokomotiva. Gdje to može biti? Piri istočnjak s lakim smjerom sa sjevera, pa je dakle zacijelo teretni voz iz Orleansa, koji putuje kroz noć. Onda zavrišta ćuk. Onda je opet sasvim tiho, osim što duhovnik mrmlja. Ona radoznalo malko žmirka na njega. On je vrlo blijed i izgleda, jadnik, strašno iznuren. Radi nje evo kleči ovdje već sate i sate na hladnim pločama. Koliko li je već izmolio psalama Mariji? Najedared započe: »Ave pia anima! Zdravo, pobožna dušo!« Ona se površno sjeti da je i svećenik čovjek. Nalazi se s muškarcem koji još nikako nije star sama samcata u svojoj ćeliji. Zar on zbilja nema osjećaja za žene? Ali ga odmah zaboravlja. Po zidovima, koji su čitave sate oko nje živjeli u istom nježnom zlatnom dašku, pojavljuje se nešto natrulo i tužno. Svećenik se moli: »Ave pia anima!« A vani čeka guillotina. Brzo osluhne što radi dijete. Leži nemirno i malko plače. Sasvim brzo i lako; moglo bi biti i kakvo psetance. Jedan trenutak htjela bi da se prestraši sve te tišine vani, te izlišno premnoge tišine koja te nametljivo opominje, ali tada je još uže opkole anđeli materinstva, i iz njene rođene slatke, prijazne krvi izvode joj čare, radi kojih opet sve zaboravlja. Već je opet opliće ono što je bilo, i ona se s povjerenjem obraća sasvim liku ljubljenog muškarca, kojeg joj je usmrtila Francuska. — —

Tek među jezerima bila je došla k sebi, a što je prije sve bila učinila, to joj je istom tamo postalo jedno za drugim jasno. Da je starog Leleua, onu neman, ucmekala, kad je htio mučki da sa zemljom sastavi Henrya, nalazila je sasvim u redu. Ona se doduše sada malo strašila dalekog mrtvog tijela i blijedih očiju koje su je optuživale i iz kojih se crvên ukočeno žarila, ali nužna obrana nije namjerno ubijstvo, a ona ga zapravo nije nikako ni htjela, samo: pošto je jedanput dotle došlo, on je dobio što mu je davno pripadalo, pa se mogao novi život smatrati darom nebesa. Da je Henry još živio i sada s njome pošao u svijet, to ju je svu ispunjavalo, to joj je bila sreća i ponos, pa je smjela od danas i sebi pripisati maličac zaluge za njihovu zajedničku budućnost. Da je samo Henry bio vedriji!

U isto vrijeme, kad je opet mogla da misli, sjedili su pod nekim hrastom na nekom malom humku. Sunce je neobično divno sjalo i daleko i visoko na tihu zemlju. Stotine i stotine manjih i većih jezera, nekadašnje slatkovodno more Sologne, prostirale su se daleko na sve strane. Blistala su se i smijala poput staklenih zrcala, i Bog bi znao kamo su odrazivala svoje zrake. Milijuni palacki lilali su se u trsci oko njih. Zeleno džbunje ljeskalo se na suncu među njima. Race i divlje kokoške pa čak i labudovi vrzli su se okolo njih, pa si mogao jedanput da vidiš, što je zapravo život: jedno takvo jedino djetešce —: to nije bilo ništa, ako se ne pomisli na ovu vrevu. Ali Henry je sjedio i nepomično buljio preko jezerâ i uporno je šutio, rekla ona što mu drago.

Nalazili su se na putu u Blois, odakle se je moglo preko Toursa odvesti u lučki grad Nantes. Blois je bio nekih dvanaest sati daleko, ali to nije ni najmanje smetalo, sad je bilo sve malenkost. Iz Nantesa se dolazilo u Carácas u Venezueli. Tamo se dobivao komadić zemlje pa se moglo naposljetku započeti zapravo živjeti. Kako je vidjela, ona je bila kao u snu kod kuće sve pokupila što god se je ma kako moglo upotrebiti a bilo je novac ili novčana vrijednost. U strunjači je zapade tri tisuće franaka; da se je duže zadržavala bila bi pronašla barem četiri puta toliko, ali Henry joj nije dao vremena. »Neka, zato će nam prijeko biti tim teže. Ali ništa ne škodi«. U Jacquarta su bile ruke kao od željeza, a u nje takve noge! Ona

se nasmije i povuče u vis suknje. Onda se pricvrlji uz njega. »Da li ti je nečega žao, slatki moj velikane? Zar me najedared više ne voliš? Reci mi. Jesi li se prevario?« On nijemo zavrti glavom i uzdahne. Ah, ta tuga sada! Samo ju je obradovao pogled kojim joj je preletio noge. »Ta budi ljubezan sa mnom;« reče i zamoli ona i prinese svoja usta sasvim blizu do njegova uha. Ona mu svojim crvenim usnicama uhvati ušnu resnicu i on morade oćutjeti njen vreli dah. Kako se muškarci razdražuju, bila je upravo naučila.

On je polako obujmi, dok su mu oči još jedanput zaokružile unaokolo da bi se osigurao. Težak uzdah, i sada osjeti svoju vlastitu vatru u njegovome tijelu. Ah, kako su se tude još jedared naljubili! Poslije joj je s usnice kapala krv. Po rukama je imala modrice. Sva su joj se uda rasklimala, toj jakoj, bogme ipak na ljubav spremnoj Ivonni Leleu. Ona se sada smijala i oprala je usta u jezeru. Ali kad je poput srne zirnula na svog dragana, on je tamo opet sjedio ozbiljna lica i s pogledom koji je kopkao. koji je režao.» Izgleda kako kakav lav!« pomislila je i otišla je malo dalje, da bi se na jednom čistom mjestu još i napila, pošto je bila strašno ožednila.

Najzad se vrati, teturajući na nogama kao kakvo dijete, k njemu pa se sruši na njega.

»Reci, što je!« pitala ga je odlučnim tonom, ležeći na njemu. »Hoću da znam. Zar nešto nije dobro?«

On je nježno ali snažno odgurne i posadi svoje tijelo opet ravno. A poslije daljnjeg zurenja i mozganja reče, začudno mirno: »Nisi smjela ništa uzeti. Ovo sada izgleda kao grabežno umorstvo.«

Tih riječi nije opet razumjela. Samo se je malo prepala njegova tona, koji je pored svega mira zvučao tako žalosno, tako neiskazano razočarano.

»Pa to je ipak sve i bilo moje!« uskliknu ona nedužno. »Zar ja nisam bila njegova žena?

Na to je on zašutio. »Mora se vidjeti!« odvratio je još samo. A nešto kasnije opazi: »Glavno je da uzmognemo nesmetano otputovati iz Bloisa. Za dvanaest se sati može mnogo toga dogoditi.«

Ona se časak ozbiljno zamisli, ali glava joj se odmah umori.

»Pa kuća je zaključana. Sluškinja pleše u Romorantinu i ne će se vratiti prije sutra. A blago sam brzo još za čitav dan podmirila.«

On na to samo kimnu glavom. Kimanje je značilo: »Baš zato! Ubijstvo s pripravom!« Ali on ne reče ništa više. Naposljetku ona zaspi okrenuta licem prema njegovim nogama, kako se je bila nježno i s neutaživom žudnjom smjestila i odspava tri puna sata. Mjesto u deset ili jedanaest sutradan izjutra stigoše dakle nekako oko tri ili četiri popodne.

Ah, o tome sada misli, klečeći kraj svećenika i šapćući molitve svojim toplim crvenim ustima, dok vani po pločniku hodaju nekakvi koraci i dok se javlja neki prigušeni žamor. Ta on je imao pravo, jadnik. Ona, samo ona mu je tom glupom pljačkom proigrala život! Njega je izručila nožu, a on nije ni okom trenuo. Zurio je preda se. A onda ju je gotovo udario od ljubavi. A onda je strpljivo pošao dalje putem, na koji ga je navela ona, Ivonne Leleu. Od poštenog, radinog, uglednog čovjeka postao je za tren oka razbojnik. Čak se nije ni revolver našao u stražnjem džepu mrtvačevom, pošto ga je opijena svojim spasilačkim činom uručila svome Henryu. Ta oni su sada, kako je on rekao, trebali da se nasele u Venezueli, pa zar nije tamo bilo potrebno oružje protiv divljih zvijeri? Više nije pri tome ništa mislila, Bog joj je i Blažena Djevica svjedok, i ona se može na to zakleti glavom svog bajnog, nesretnog djeteščeta!

A kako se je saznalo? Ah, sasvim jednostavno. Kasno u noći čule su se Leleuove krave kako riču, jer ih je tištalo mlijeko. A pošto se tako što na seoskom imanju inače ne običaje dešavati, odoše najzad da vide što je. Pri tome nađoše Leleua ubijena na podu, cjepanicu kraj njega, sve ormare i ladice i postelju ispremetanu a kuću praznu. I kućica tesara Jacquarta bila je prazna. Ostalo se je lako povezalo. A pošto je bilo nemoguće, radi Henryeve šutnje sudcima objasniti prave razloge — a zar je za tako nešto uopće bilo riječi? —, osudiše oboje na smrt. Ivonnina se duša sa strahopočitanjem klanjala njihovoj presudi. To jest,

ne, ne, za Henrya je bila prestroga. Henry nije bio uopće ništa učinio; i bez svih tih strašnih i zamršenih ševrdanja kod policije i u istražnom zatvoru i pred sudom možda se je moglo postići da se objasne. Ali za sebe samu ona ne zna, naročito otkad je nestao Jacquart, ništa da se potuži. Ona trpi, što je zapada, jer ona je svog dragana stojala života.« Ave pia anima!« Dobro joj došao nož, jer on je onaj isti koji je presjekao ponosni vrat njenog Henrya. Sudba struji divno i sa strašnom ljepotom prema njoj. Francuska, sama draga, velika Francuska, tako su joj rekli, odgojit će njenog dječaka. Sve je pravo. Sve je dobro. »Zdravo, pobožna dušo!« I njoj se divno i nebesno najedanput oslobađa duša. Ganuta, kao u crkvi, osjeća, kako joj na jezik dolazi govor. Ona najedanput zna, da će sada moći sve kazati, što je uistinu nagnalo na djelo, šest sati nakon generalne ispovijedi, nekoliko minuta prije smrti. Sve ono slatko, bajno, silno, ona će sada otvoreno i ukratko izgovoriti pred ovim blijedim, strpljivim čovjekom.

»Velečasni. sveta smrt dolazi!« počinje šaptom i već goreći od srama, ali sreća je goni naprijed, te s vidovitim smiješkom na obrazima bezazleno nastavlja. »Ali ja još nisam sve ispovjedila. Ima tude riječi koje valja ponajprije naći.« Nježno se razvedrivši gleda u raspelo između dogorjelih svijeća. »A pred sudom — ah pa tamo to nije nimalo važno. — Da, da, da, da! Sve je to došlo samo rad ljubavi. Samo — iz — ljubavi! Razbojstvo? Ah, ne. Ubijstvo! Da! A sve drugo: Ljubav! Ljubav! Ljubav — —!«

Duhovnik čeka na više. Ali ona je već gotova. Ona ni ne misli na to da dalje govori. Izgovorila je sve jednom jedinom riječi što obuhvata cio svijet: »Ljubav!« To treba da sada razumije ako može. Ta on nije sudac, on je svećenik Božji, koji razgovara s Marijom. Što tu treba još dalje riječi? »Taj slatki Isus!« misli ona, zagledavši se u raspeće. »Pa i njega su nevina usmrtili kao i mog Henrya!« Obara glavu i opet je spremna na molitvu!

»A — ubijstvo, kaješ li se radi njega sada od svega srca, dijete?« zapita najzad duhovnik. »Radi ubijstva i — bluda?« Dosada se još nije dala sklo-

nuti na jasnu izjavu kajanja. Kaje se što je svog dragoga bacila u nesreću, i radi toga je već prolila čitave rijeke suza. Preko svih pitanja o usmrćenom mužu i o putenom grijehu prelazila je dosada nemirno i rastreseno ili je sasvim usput po običaju na njih odgovarala brzim, napamet naučenim riječima: »Kajem se!« Ovaj put, međutim, oživljava lik kome je suđeno da umre. Plava se glava vrti smetena i razrogačena. Ona s otvorenim crvenim usnama promatra duhovnika. U još do nedavno tako vedrom licu vidi se iznenada briga i strah.

»Ne, ne, ne!« izusti žurno. On ne može da izdrži taj ljubavni ponor što se je razjapio u njenim očima, ponor, koji nisu mogli zatvoriti ni groza suda a ni jeza kršćanskih misterija. »Radi ubijstva — ah, da. Radi ljubavi — ne! — Ne, ne! Nikada!« Kliče ona još jedanput i pritišče obje ruke na srce. Čini joj se kao da bi takvim priznanjem morala sve poreći i opozvati, što je doživjela i što je jednom bilo tako divno jako i bajno, kao da se od nje traži, da naknadno svog Henrya još preda vječnom prokletstvu. A to se više, mnogo, mnogo više traži, nego li ona može da učini.

VII

Duhovnik se opet moli. Izgleda dirljivo umoran i razočaran i žalostan. A zašto se samo tako teško može sporazumjeti? Ona osjeća da mu duguje još nešto ljudsko, tako reći sestrinsko ali opet ne nalazi riječi. Svijetli je trenutak prošao. Osim toga, vani se sada čuju koraci. Ključevi zveče. Došao je čas. Jasno i pjevajući odbija zavodska ura pet sati. I najedanput se sve promijeni. Vrata se otvore. Na živahnom propuhu povijaju se plamenovi svijeća duboko i postrance, dodiruju se s voskom, i šalju odatle mnogo dima; odmah čitava ćelija po njemu zaudara. Samo Raspeti stoji uspravno i ne miče se; kao svi razapeti postaje na dnevnom svijetlu krut i dobiva neki izmučen i mučan prijeteći izraz. Unišli su neki muškarci, a jedan će poslije kratke šutnje: »Ivonne Leleu, spremite se!«

Ona se poslušno digne. Da se obuče — ah, Bože moj, ta to joj zacijelo ne treba, to sada ne dolazi u obzir. Obazre se. U očima još i dalje predu čudesa prošle noći, ali ona sada stoji malo umorna i pokazuje da čezne za mirom. Tada joj pogledi padnu na dječaćića.

»Čedo moje —!« izusti tako čudno poletno, da je nastao potpun muk; svak sad očekuje da će izbiti veliko očajanje, ali njene oči nadnose se kao dva dobra, vjerna genija nad majušno biće. »Htjela bih ga još jednom staviti na grudi!« izjavi jednostavno — tako jednostavno, da u prostoriji nitko ne stoji tko se toga nije prepao. Pošto je ostala i dalje tišina, ona obrati lice onim ljudima. Direktora i svećenika pozna; ostali imaju tuđa lica na ramenima, a ta lica izgledaju u neprilici. Ivonnine oči već postaju veće, i u njima skaču iskre, a međutim je svećenik ustao od klečanja. Muke ga je stojalo. Bole ga koljena i jedva hoće da ga nose.

»Sestra Priscilla će sada biti majkom vašem djetetu«, odgovara on, a jednostavnost, s kojom govori, ravna je njezinoj. Ona dobroćudno još jedared obraća bijelo čelo djetetu, onda joj oči potraže duvnu, koja čeka na vratima iza muškaraca. Kako bi rado htjela reći uskoj blaženoj: »Budite mu dobri; obećajte mi!« Mjesto toga se ponovo obraća svećeniku. Velike riječi koje je čula još joj jedared zazvuče u glavi.

»A — zemlja će odgojiti moje dijete —?« pita zbunjena, uklanjujući si iz čela plav pramen kose rukom koja je pobijelila. »Zar ne? Hoće li?«

»Francuska i crkva bit će vašem djetetu otac i majka!« obećaje blijedi čovjek.

Ona treba opet nekoliko sekundi, dok nije pojmila.

»Da — onda je dobro. Onda će se za njega možda mnogo bolje pobrinuti, nego li bismo mi možda mogli — —!«

Time nema više ništa da svrši. Muškarci se rastupiše, a ona s duhovnikom ostavlja kroz vrata lagano prostoriju u kojoj je tako dugo stanovala, da joj je gotovo omilila. Pet pari očiju nadziru brižno

njen izraz lica i njeno držanje, ali ona prolazi kao žena, kojoj se ne smije približiti ništa strašno; to čine anđeli materinstva, koji je prate na izlasku. Napadno jasno se sada pokazuje na njenom licu izraz gladi i čežnje, tako da joj obrazi postaju uski, a usta joj se malko zaobljuju naprijed, kao da hoće da pije ili da poljubi. Takva je. Zbunjena slatkom strepnjom polazi ususret Henryu Jacquartu, pa je već opet sasvim spremna da mu se bezgranično preda. Duhovnik obara potresen glavu. Vječno će misliti na tu dušu koja gine za ovom zemljom i koja je prikovana uz ovaj svijet. Na kraju izgleda kao da on treba da pođe na guillotinu, i kao da je ona njemu dodijeljena, da ga hrabri i tješi.

Pošto je ozbiljna, tiha povorka nestala na zavoju hodnika, stupi sestra u ćeliju. S blijedim, napregnutim izrazom u licu stoji jedan časak kraj postelje i promatra dijete. plod toliko zabranjene ljubavi. Njeno već pomalo osušeno srce jače joj zakuca, a klijetke mu se tiho ispuniše krvlju. Dijete je lijepo; ne može drukčije reći. Ona ga tronuta uzima iz postclje. A dok guillotina sada već nestrpljivo čeka, ona s njime pada na koljena pred Raspetoga između treptavih i gotovo dogorjelih plamenova i svečano obećaje raspetome Bogu, da će mu biti dobra majka.

VIII

Mnogim se ljudima proživjeli mjeseci i godine pretvaraju u tamničke godine, te umiru kao osuđeni uznici, a da im nije nikada nijedan sudac izrekao presude. A drugi, kojima su sudovi sudili i na koje su se poput groma sorile osude, prolaze kroz debele zidove kao dusi, a ruke im ne znaju za okove. Pjesme sudbine ne potpadaju pod sudačka istraživanja. Oslobođenja vode u smrt. Dobiveni smrtni udarci otvaraju samo dveri do novih ljubavnih jeza, a u blaženoj žurbi lete dusi i čežnje prema Meštru, do čijih nogu mučila postaju glazbom. Putuj, dušo, ponesi svoju glad sad ovamo sad onamo, popostani malo ovdje, pozabavi se tamo po volji, i nemoj nikada zaboraviti, da je sve unutri u tebi. Nitko ti ne može ništa uzeti. Nitko ti ne može ništa dati. Ti si cvijet.

HERBERT GEORGE WELLS:

CARSTVO MRAVI

Kad je kapetan Gerilleau primio zapovijed da sa svojom novom topnjačom »Benjamin Constant« otplovi u Badamu na rukavu Batemo rijeke Guaramadema i da tamo pomogne stanovnicima protiv nasrtaja mravi, posumnjao je da mu se vlasti rugaju. Njegovo je unapređenje bilo romantično i neredovito: u tome je bila odigrala ulogu sklonost neke otmjene brazilske gospođe i kapetanove svijetle oči, pa su novine »Diario« i »O Futuro« bile strašno neučtive u svojim komentarima. Osjećao je da bi mogao dati ponovnu priliku neučtivosti.

On je bio Kreolac, njegovo shvaćanje etike i discipline bilo je čistokrvno portugiško, te je jedino Holroydu, lankashireskom inženjeru koji je trebao da pođe sa topnjačom, otvarao svoje srce, a i da bi se vježbao u engleskom govoru — njegovo »th« je zvučalo vrlo nesigurno.

»To ide za tim«, rekao je, »da postanem smiješan! Što može čovjek učiniti protiv mravi? Oni dođu, oni odu.«

»Kažu«, reče Holroyd, »da ti ne odlaze. Onaj momak za koga si rekao da je Sambo — «

»Zambo; — to je nekakav mješanac.«

»Sambo. On je rekao da svijet odilazi!«

Kapetan je neko vrijeme srdito pušio. »Takve se stvari moraju dešavati«, reče najzad. »Što za to? Nasrtaji mravi i njima sličnih, kako Bog naredi. Bio je takav nartaj u Trinidadu — mali mravi što nose lišće. Lišće narandža, ili lišće mangova drveta! Što to sme-

ta? Gjekada ti čitave vojske mravi uđu u kuće — borbeni mravi; neka druga vrsta. Odeš a oni ti očiste kuću. Onda se opet vratiš; — kuća je čista, kao nova! Nema žohara, nema buha, nema buba u podu.«

»Onaj momak Sambo«, reče Holroyd, »veli da je to neka druga vrsta mravi.«

Kapetan slegnu srdito ramenima, i obrati pažnju svojoj cigareti.

Kasnije započe ponovo razgovor o tom predmetu. »Dragi moj Holroyde, što treba da uradim s tim paklenim mravima?«

Kapetan se zamisli. »To je smiješno«, reče. Ali popodne obuče potpunu uniformu i ode na obalu, a međutim je brod ukrcavao, te se najzad i on vrati. A Holroyd je sjedio na palubi u večernjoj hladovini, silno pušeći i diveći se Brazilu. Plovili su već šest dana uz Amazon, nekoliko stotina milja od oceana, a istočno i zapadno od nje pružao se je horizont poput mora, dok je spram juga bio samo prud, otok s ponešto šipražja. Voda je tekla neprestano poput nekakve ustave, gusta od prljavštine, oživljavali su je krokodili i ptice što su prolijetale, i bila je puna debala koja su dolazila iz nekog neiscrpnog vrela; a on je u sebi mislio na taj gubitak, na taj nerazborit gubitak. Grad Alemquer, sa svojom siromašnom crkvom, sa svojim slamnatim kućnim krovovima, sa svojim izblijedjelim ruševinama iz boljih vremena, izgledao je kao neka sitnica izgubljena u toj divljoj prirodi, kao pola šilinga što ispade u Sahari. On je bio mlad čovjek; sad je prvi put zavirio u tropski kraj, bio je došao ravno iz Engleske, gdje je priroda ograđena, ošančena, i svedena na potpunu pokornost, a ovdje je najedared otkrio da čovjek ne znači ništa. Šest su dana plovili uz vodu od mora kanalima kojima se inače ne plovi, i ljudi su bili tako rijetki kao rijedak leptir. Vidio si jednog dana čamac, drugi dan neku daleku stanicu, narednog uopće ni žive duše. Počeo je poimati da je čovjek doista rijetka životinja, koja se samo jedva održava u toj zemlji.

Uvidio je to još jasnije kad je prošlo nekoliko dana, i dok je krivudajući dolazio u Batemo, u društvu ovog važnog komandanta, koji je zapovijedao

velikim topom, a kome je bilo zabranjeno da rasipa svoju municiju. Holroyd je marljivo učio španjolski, ali je još bio kod sadašnjeg vremena i kod deklinacije imenica, a jedina druga osoba koja je umjela nekoliko engleskih riječi bio je neki Crnac ložač, koji ih je umio pogrješno. Drugi zapovjednik bio je Portugizac, Da Cunba, koji je govorio francuski, ali to je bila neka druga vrsta francuskog jezika spram onog francuskog jezika koji je Holroyd učio u Southportu, pa je njihov razgovor bio ograničen na učtivosti i na jednostavne izreke o vremenu. A vrijeme, kao sve ostalo u ovom čudnom novom svijetu, vrijeme nije imalo ljudski izgled, te je bilo vruće noću i vruće danju, a zrak je bio para, čak je i vjetar bio vrela para, vonjajući na trulo bilje: a aligatori i neobične ptice, muhe raznih vrsta i veličina, kukci, mravi, zmije, i majmuni kao da su se čudili što čovjek radi u atmosferi koja nije imala nikakve radosti u svome suncu niti hladovine u svojoj noći. Nositi odijelo bilo je nesnosno, ali odbaciti ga značilo je pržiti se danju, a noću izložiti moskitima šire područje; otići danju na palubu značilo je oslijepiti od bljeska a boraviti dolje značilo je gušiti se. A po danu dolazile su neke muhe, vanredno spretne i škodljive za svačije članke i zglobove. Kapetan Gerilleau, koji je Holroydu bio jedina razonoda u tim fizičnim nevoljama, postao je bio užasno dosadan, pripovijedajući dan na dan običnu priču o svojim ljubakanjima, o nizu anonimnih žena, kao da je molio krunicu. Katkada bi predložio sport, pa su strijeljali aligatore, a međutim su rijetko nailazili na ljudska naselja u šumskoj pustinji, pa su ostajali dan-dva, i pili i sjedjeli, a jedne su noći plesali s kreolskim djevojkama, koje su našle da je Holroydovo jadno početničko znanje španjolskog jezika, čak bez prošlog i budućeg vremena, sasvim dovoljno za njihove svrhe. Ali to su bile samo svijetle točke za duge sive plovidbe po brzoj rijeci, uz koju su dahtali strojevi. Nekakvo pogansko božanstvo, u obliku bocuna, pokazivalo je svoju zavodničku moć na krmi a, možda, i na pramcu broda.

Ali Gerilleau je, tamo gdje su pristajali, saznavao štošta o mravima, sve više i više, pa se je počeo zanimati za svoju misiju.

»Oni su neka nova vrsta mravi«, rekao je. »Mi moramo biti — kako ti to zoveš? — entomologija? Veliki. Pet centimetara! Neki i veći! Smiješno. Mi smo kao majmuni — poslani smo da lovimo kukce... Ali oni izjedoše zemlju.«

On planu uvrijeđeno. »Recimo — najedared su nastali zapletaji s Evropom. A ja sam tude — naskoro ćemo biti iznad Rio Negra — i moj top, bez ikakve koristi!«

Obgrlio je koljena i zamislio se.

»Onaj svijet što je bio tamo gdje se je plesalo, došao je dolje. Sve su izgubili što su imali. Jedno popodne došli su im mravi u kuću. Svi su pobjegli. Znaš kad uđu mravi moraš — svatko pobjegne a oni preplave kuću. Da ostaneš pojeli bi te. Znaš? Lijepo, oni se kasnije vrate; vele: »otišli su mravi«... Mravi n i s u bili otišli. Pokušaju unići — sin je unišao. Mravi se oboriše na njega.«

»Navalili na njega?«

»Stadoše ga ugrizati. On naskoro opet iziđe — jaučući i trčeći. Otrči mimo njih u rijeku. Znaš? Skoči u vodu i podavi mrave — dabogme.« Gerilleau zastane, nadnese svoje svijetle oči sasvim blizu Holroydova lica, lupnuvši Holroyda po koljenu svojim zglavkom. »On umrije one noći, baš kao da ga je bila ujela zmija.«

»Otrovan — mravima?«

»Tko zna?« Gerilleau slegnu ramenima. »Možda su ga samo izgrizli... Kad sam stupio u ovu službu stupio sam zato da se borim s ljudima. Ove stvari, ti mravi, ti dođu pa odu. To nije posao za ljude.«

Poslije toga razgovarao je često s Holroydom o mravima, i kad god bi naišli slučajno na kakvo naselje u toj vodenoj i sunčanoj i prostranoj šumskoj pustinji, Holroyd je svojim sve boljim znanjem jezika opažao da se ističe riječ »sauba«, koja je sve više i više prevlađivala.

Opazio je da mu mravi postaju interesantni, i što im se je više približavao tim su mu postajali interesantniji. Gerilleau je gotovo najedared napustio svoje stare teme, a poručnik Portugizac postade učesnik razgovora; znao je nešto o mravima koji brste lišće, pa

je proširio svoje znanje. Gerilleau je često kazivao Holroydu ono što mu je imao reći. Pričao je o malim radnicima koji se jate i navaljuju, i o velikim radnicima koji zapovijedaju i vladaju, i kako ti potonji uvijek puzaju na vrat i kako njihovi ujedi izvlače krv. Pričao je kako brste lišće i kako prave postelje od gljiva, i kako su im gnijezda u Caracasu katkada duga do stotinu yarda. Njih trojica potrošiše dva dana prepirući se da li mravi imaju oči. Prepirka postade drugog popodneva opasno žestoka, te je Holroyd spasio situaciju otišavši na obalu čamcem da uhvati mrave pa da vidi. Uhvatio je raznih primjeraka i vratio se, pa su neki imali oči a neki nisu. Isto su se tako prepirali, da li mravi ujedaju ili ubadaju?

»Mravi«, govorio je Gerilleau, sakupivši obavještenja na nekom ranchu, »imaju velike oči: Oni ne trčkaraju kao slijepi — ne onako kao što čini većina mravi. Ne! Oni se skrivaju po kutevima i paze što ti radiš.«

»I ubadaju?« zapita Holroyd.

»Jest. Ubadaju. Ubod im je otrovan.« On se zamisli. »Ne znam što ljudi mogu da učine protiv mravi. Oni dođu pa odu.«

»Ali ovi ne odilaze.«

»Otići će,« reče Gerilleau.

Iza Tamandua nalazi se duga niska obala od osamdeset milja bez ikakvog stanovništva, a onda se dolazi do mjesta gdje se sastaje glavna rijeka i rukav Batemo u nekakvo veliko jezero, i onda se približavala prašuma, najzad se je sasvim približila. Karakter se kanala mijenja, ima sva sila debala, a »Benjanin Constant« se te noći usidrio bacivši kotvu, sasvim u sjeni tamnog drveća. Prvi put nakon mnogo dana dođe malo svježine, pa su Holroyd i Gerilleau sjedili do kasne noći, pušeći cigare i uživajući u toj divnoj svježini. Gerilleau je mislio samo na mrave i što bi mogli da urade. Najzad se odluči za spavanje, pa legne na strunjaču na palubi, kao beznadno zbunjen čovjek, a zadnje su mu riječi bile, kad je već izgledalo da je zaspao, da je zapitao nekako očajno: »Što možeš da učiniš protiv mravi?... Cijela je stvar apsurdna.«

Holroyd je bio ostao češkajući svoje izgrižene zglavkove i razmišljajući sam za se.

Sjedio je na ogradi i slušao male promjene u Gerilleauovom disanju dok nije ovaj tvrdo zaspao, a onda mu privuče pažnju žubor i klokotanje rijeke a u njemu se ponovo probudi onaj osjećaj neizmjernosti koji je u njemu sve više rasao još odonda kad je bio ostavio Paru i pošao uz rijeku. Na monitoru se vidjelo samo jedno malo svijetlo, a isprva se malo razgovaralo naprijed a onda je nastala tišina. Oči mu se svratiše s tamnih crnih kontura srednjeg dijela topnjače prema obali, prema crnim golemim misterijima prašume koju je pokadšto osvjetljivala poneka krijesnica, i u kojoj nije nikako prestajao šum čudnih i tajinstvenih djelatnosti...

Njega je zadivljavala i tištala nečovječanska golemost te zemlje. Znao je da na nebesima nema ljudi, da su zvijezde mrlje u nevjerovatno golemom prostoru; znao je da je ocean ogroman i neukrotiv, ali je u Engleskoj bio došao do uvjerenja da je zemlja čovjekova. U Engleskoj je ona odista čovjekova, divlja bića žive zato što su trpljena, rastu sa dozvolom, svuda ima puteva, ograda, i svuda vlada apsolutna sigurnost. I u atlasu je zemlja, također, čovjekova i sva je obojadisana da se pokaže da je on svojata u očiglednom kontrastu s općim nezavisnim plavetnilom mora. Bio je smatrao neospornim da će doći dan kada će svuda na zemlji zavladati plug i kultura, električni tramvaji i dobri putevi, uređena sigurnost. Ali sada je o tome posumnjao.

Ova prašuma nije imala kraja, izgledalo je da je nepobjediva, a čovjek kao da je, u najbolju ruku, nekakav rijedak, privremen došljak. Putovao si milje i milje daleko, usred nijeme, bezglasne borbe divovskog drveća, biljaka-nametnica što dave, otpornog cvijeća, svuda alligator, kornjača, a nebrojene vrste ptica i kukaca kao da su bile kod kuće, ostajali su a da se nisu mogli premjestiti — ali čovjek, čovjek se jedva držao na krčevinama koje mu nije nitko uštio, borio se s korovom, borio se sa zvijerima i s kukcima za golu stopu zemlje, padao je žrtvom zmije i zvijeri, kukca i groznice, a kasnije je protjeran. S mnogih mjesta niz rijeku bio je očigledno potisnut, ovaj ili onaj napušteni zaliv sačuvao je ime kuće, a ovdjeondje ruševni bijeli zidovi i oborena kula bili su tome svjedok. Puma, jaguar bili su tude veći gospodari...

Tko su bili gospodari?

Nekoliko milja od ove prašume mora biti više mravi nego li što ima ljudi na cijelome svijetu! To je Holroydu izgledalo sasvim novom idejom. Za nekoliko tisuća godina ljudi su se digli iz barbarstva do stupnja civilizacije radi koje su se osjećali gospodarima budućnosti i gosama zemlje! A što je trebalo spriječiti mrave da se i oni ne razviju? Takvi mravi za koje si znao da žive u malim zajednicama od nekoliko tisuća pojedinaca, nisu ništa zajednički poduzimali protiv većega svijeta. Ali su imali jezik, imali su i inteligenciju! Zašto bi se sve zaustavilo na tome kao što se ni ljudi nisu zaustavili na barbarskom stupnju? Recimo da mravi naskoro počnu gomilati znanje, upravo onako kako su uradili bili ljudi pomoću knjiga i zabilježaka, upotrebljavati oružje, stvarati velika carstva, podržavati smišljen i organiziran rat?

On se opet sjeti onog što je Gerilleau bio sabrao o tim mravima kojima su se približavali. Upotrebljavali su otrov poput zmijskog otrova. Slušali su veće vođe baš kao što čine mravi koji brste lišće. Bili su mesožderi, i kamo bi došli tu bi i ostali...

Prašuma je bila vrlo tiha. Voda je neprestano klokotala o bokovima. Gore oko svjetiljke vrtio se je, ne šumeći, roj sablasnih moljaca.

Gerilleau se maknu u pomrčini i uzdahnu. »Što možeš da uradiš?« promrmlja, pa se okrenu na drugu stranu i opet se umiri.

Holroyda trže zujanje moskita iz razmišljanja koje je postajalo kobno.

II

Sutradan ujutro saznao je Holroyd da se nalaze četrdeset kilometara od Badame, i on se stade još jače zanimati za obalu. Dolazio je gore kadgod mu se pru-

žila zgoda, da ispituje okolicu. Nije mogao nigdje vidjeti znakove ljudske okupacije, osim neke u korov zarasle ruševine neke kuće i pozelenjelog pročelja davno napuštenog samostana u Mojuu, s prašumskim drvetom što je raslo iz prazna mjesta za prozor, a velike biljke povijuše ispreplitale su mu prazne portale. Nekoliko rojeva neobičnih žutih leptirova s napola prozirnim krilima preletje ono jutro rijeku, te se mnogi spustiše na monitor i momci ih poubijaše. Nekako popodne stigoše do napuštene jedrenjače.

Isprva nije izgledala da je napuštena; njena oba jedra bila su dignuta i visila su tromo u popodnevnoj tišini, a neki ljudski lik sjedio je na pramcu kraj uvučenih vesala. Pojavi se i neki drugi čovjek kako spava okrenut licem dolje na nekom poprečnom mostu što ga te velike brodice imaju na sredini. Ali je odmah bilo jasno po pomicanju njenog kormila i po načinu na koji je nošena u pravcu topnjače, da nešto nije u nje u redu. Gerilleau ju je promatrao dogledom, i zainteresirao se je za čudno tamno lice čovjeka koji je sjedio, a izgledao je da ima crveno lice, bez nosa — više je čučao nego li sjedio, i što je kapetan duže gledao sve je manje volio da ga gleda, i sve je manje bio kadar otkinuti od njega svoja stakla.

Ali on to najzad učini, pa pođe malo dalje da zovne Holroyda. Onda se vrati da zovne jedrenjaču. Dozva je više puta, a ona je tako plovila pred njim. Vidjelo se jasno da joj je ime »Santa Rosa.«

Kad se približila i pošla vodenom brazdom monitora, zaljulala se malo, te se najedanput stropošta lik onog čovjeka koji je čučao kao da su mu bili popustili svi zglobovi. Spade mu šešir, nije mu bilo lijepo vidjeti glavu, a tijelo mu labavo klecnu i odvalja se iz vida pod trupinu broda.

»Caramba!« viknu Gerilleau, i odmah poleti po Holroyda.

Holroyd je bio nadomak kajite . »Jesi li to vidio?« reče kapetan.

»Mrtav!« reče Holroyd.« Da. Trebalo bi poslati onamo čamac. Tamo nešto nije u redu.«

»Jesi li mu — nekako — vidio lice?«

»Na što je bilo nalik?«

»Bilo je — uh! — nemam riječi.« I kapetan najedared okrene leđa Holroydu, te postade marljiv i strog zapovjednik.

Topnjača zaokrene, zaplovi paralelno s krivudastim tokom brodice, pa spusti čamac s poručnikom Da Cunha i s trojicom mornara da odu na barku. Onda kapetan od radoznalosti priđe gotovo boku jedrenjače kad je poručnik stigao do broda, tako da je Holroyd mogao vidjeti čitavu »Santa Rosu«, palubu i dno.

Sada je jasno vidio da su jedina posada broda bila ta dva mrtvaca, pa iako im nije mogao vidjeti lica, vidio je po njihovim raširenim rukama. s kojih je meso bilo svuda pootkidano, da su bili prošli neki čudan izuzetan proces truljenja. On jedan časak usredotoči pažnju na ta dva zagonetna zavežljaja prljavih haljina i labavo spuštenih udova, a onda svrati oči naprijed te otkrije otvoreno spremište krcato kovčezima i sanducima, i na stražnji dio, gdje je malešna kabina zijevala začudnom prazninom. Tada spazi da su podnice srednje palube išarane pomičnim crnim točkama.

Te točke privukoše njegovu pažnju. Sve su se razilazile u pravcima koji su polazili od paloga čovjeka onako — slika mu pade na um sama od sebe — kako se svijet razilazi poslije borbe s bikovima.

On opazi kraj sebe Gerilleaua. »Kapetane«, reče, »imaš li svoja stakla? Možeš li ih namjestiti što bliže na one podnice tamo?«

Gerilleau pokuša, progunđa nešto, i pruži mu stakla.

Slijedilo je traženje jedan časak. »To su mravi,« reče Englez, pa izruči natrag Gerilleau udešeni dogled.

Njegov je utisak o njima bio da je to mnoštvo velikih crnih mravi vrlo sličnih običnim mravima osim u pogledu njihove veličine, i zbog toga što su neki veći od njih nosili neko sivo odijelo. Ali zasada je njegovo posmatranje bilo prekratko za podrobnosti. Glava poručnika Da Cunha pojavi se nad bokom jedrenjače, te se zametnu kratak razgovor.

»Morate otići na palubu,« reče Gerilleau.

Poručnik odgovori da je brodica puna mravi.

»Imate čižme«, reče Gerilleau.

Poručnik progovori o nečem drugom. »Kako su umrli ovi ljudi?« zapita.

Kapetan Gerilleau se upusti u nagađanja kojih Holroyd nije mogao slijediti, a njih se dvojica stadoše prepirati s nekom sve većom žestinom. Holroyd podigne dogled i stade ponovo posmatrati, prvo mrave a onda mrtvaca na sredini broda.

On mi je vrlo potanko opisao te mrave.

Kaže da su bili tako veliki kakvih nije nikada vidio, crni i da su se kretali s nekom stalnom promišljenošću vrlo različnom od mehaničkog komešanja običnoga mrava. Po jedan u njih dvadeset bio je veći od svojih drugova, i s izuzetno velikom glavom. Ti su ga odmah podsjetili na radničke starješine za koje vele da upravljaju mravima koji brste lišće; izgledalo je da kao ti upravljaju i saobrazuju opće pokrete. Izvraćali su natrag svoje tijelo na neki u isto vrijeme čudan način kao da nekako upotrebljavaju prednje noge. A pričinilo mu se nešto čudno, što nije mogao radi prevelike udaljenosti da ovjerovi: da je većina tih mravi i jedne i druge vrste nosila opremu, da su uza svoje tijelo imali nešto privezano sjajnim bijelim uzicama nalik na bijele metalne konce...

On naglo spusti stakla, videći da je pitanje discipline između kapetana i njegovog potčinjenog bilo postalo akutno.

»To je vaša dužnost,« reče kapetan, »da odete na palubu. To je moj nalog.«

Poručnik, kako je izgledalo, tek što nije to odbio. Glava jednog mornara Mulata pojavi se kraj njega.

»Ja mislim da su te ljude ubili mravi,« reče najedared Holroyd engleski.

Kapetan bijesno planu. On ne odgovori Holroydu. »Zapovjedio sam vam da odete na palubu,« poviče portugiški svom potčinjenom.« Ne odete li smjesta na palubu, to je pobuna — otvorena pobuna. Pobuna i kukavština! Gdje je hrabrost koja treba da nas ispunjava? Bacit ću vas u okove, ubit ću vas kao pseto.« Sasuo je čitavu bujicu psovki i uvreda, stao

je plesati amo, tamo. Stiskao je pesnice, vladao se kao da je van sebe od bijesa, a poručnik, blijed i šuteći, stojao je gledajući u njega. Naprijed se pojavila posada, sa začuđenim licima.

Najedanput, za stanke u tom ispadu, poručnik dođe do neke herojske odluke, pozdravi i pribere se i uspne se na palubu jedrenjače.

»Ah!« reče Gerilleau, a usta mu se zaklope poput neke klopke. Holroyd viđe kako su mravi ustuknuli pred Da Cunhinim čizmama. Portugizac priđe polako palome čovjeku, prignu se, stane se kolebati, pograbi ga za kaput i okrene ga. Crn roj mravi jurne iz haljina, a Da Cunha vrlo žurno koraknu nazad i lupnu nogom dva-tri put po palubi.

Holroyd nastavi dogled. Vidio je raspuštene mrave oko nogu napadačevih, i kako rade ono što nije bio nikada prije vidio da mravi rade. Nisu se nikako kretali slijepo kao obični mravi; gledali su u njega — kao što bi iskupljena svjetina gledala na kakvo gigantsko čudovište što ju je bilo raspršilo.

»Kako je umro?« viknu kapetan.

Holroyd razumjede da je Portugizac rekao da je tijelo bilo suviše izjedeno a da bi mogao reći. »Što je tamo naprijed?« upita Gerilleau.

Poručnik pođe nekoliko koraka, pa poče da odgovara portugiški. Najedared zastane i otrese nešto sa svoje noge. Napravi nekoliko čudnih koraka kao da je kušao zgaziti nešto nevidljivo, pa se požuri prema ogradi. Onda se pribere, okrene se, ode oprezno naprijed do spremišta, ispne se na prednju palubu, na kojoj se veslalo, prignu se neko vrijeme nad drugog čovjeka, uzdahnu glasno, i vrati se do stražnjeg dijela do kajite, krećući se vrlo ukočeno. Okrene se i započe razgovor sa svojim kapetanom, hladan i učtiv tonom s obje strane, sasvim protivan od gnjeva i uvrede od prije nekoliko trenutaka. Holroyd je uhvatio samo ulomke njegova smisla.

Ponovo je uzeo dogled, pa se začudio našavši da su mravi bili nestali sa svih izloženih površina palube. Okrenuo ga je prema sjenama ispod palube, pa mu se učini da su pune očiju koje promatraju.

Bilo je jasno, da je jedrenjača bila napuštena, ali previše puna mravi a da bi se poslali ljudi na nju da sjede i da spavaju: morala se je tegliti. Poručnik otiđe naprijed da uhvati i udesi konop, a ljudi u čamcu ustadoše kako bi bili spremni da mu pomognu. Holroydova su stakla pretraživala brodicu.

Dobivao je sve više i više utisak da se sprema nešto veliko iako vrlo točno i potajno. Opazio je da se neki gigantski mravi — izgledali su gotovo dva palca dugi — noseći neka čudna bremena kojih upotrebi se nije mogao doviti — kreću s jedne točke mraka do druge, u nekim naletima. Nisu se kretali u kolonama preko izloženih mjesta, nego u otvorenim, razmaknutim linijama, podsjećajući na skokove moderne pješadije kad napreduje pod paljbom. Neki su se od njih bili zaklonili pod mrtvačevim haljinama, a gust roj se skupljao na onoj strani preko koje je Da Cunha morao naskoro proći.

On ih nije vidio kako su zbilja navalili na poručnika kad se je ovaj vratio, ali nije sumnjao da su izvršili dogovoren napad. Poručnik stade najedared vikati i psovati i udarati po svojim nogama. »Ujeden sam!« povika, s licem punim mržnje i optužbe protiv Gerilleaua.

Onda nestade s boka, spusti se u svoj čamac, te odmah zaroni u vodu. Holroyd ču pljusak.

Tri čovjeka u čamcu izvadiše ga napolje i donesoše na palubu, i on tu noć umrije.

III

Holroyd i kapetan iziđoše iz kabine u kojoj je ležalo otečeno i iskrivljeno tijelo poručnikovo te se zaustaviše na krmi monitora, zureći u kobni brod koji su teglili za sobom. Bila je sparna, tamna noć da ju je osvjetljivalo jedino sablasno svjetlucanje munja. Jedrenjača, — nejasan crn trokut, zibala se u vodenoj brazdi parobroda, jedra su joj mlohavo visila i lepršala se, a crni dim iz dimnjaka, osvijetljen iskrama ponekad, strujao je preko njenih jarbola što su se lilali.

Gerilleau je u sebi razmišljao o neljubeznim stvarima koje je poručnik bio rekao u vatri svoje zadnje groznice.

»Rekao je da sam ga ja ubio«, prosvjedovao je.

»To je naprosto apsurdno. Netko je morao otići na palubu. Zar nam valja bježati od tih izmiješanih mravi kad god se pokažu?«

Holroyd ne reče ništa. Mislio je o discipliniranom naletu sitnih crnih prilika preko golih suncem obasjanih podnica.

»Njegova je služba bila, da ide«, zaintačio je Gerilleau. »On je umro vršeći svoju dužnost. Na što se ima žaliti? Ubijen!... Ali jadnik bio je — kako se ono veli? — poludio. Nije bio pri zdravoj pameti. Otrov ga je naduo... Hm.«

Poslije su dugo zašutjeli.

»Potopit ćemo tu jedrenjaču — spalit ćemo je.«

»A onda?«

Pitanje uzruja Gerilleaua. Slegnu ramenima, raširi ruke u pravome kutu spram svog tijela. »A što da radiš?« reče, a glas mu srdito zakriješti.

»Bilo kako bilo,« izjavi opravdavajući se, »svakog ću mrava na toj jedrenjači — spaliti živa!«

Holroyd nije bio raspoložen za razgovor. Neka daleka dreka majmuna što su se bili uzvrištali ispunjavala je sparnu noć zlokobnim zvucima, a kad se topnjača približila crnim tajanstvenim obalama pojačavalo ju je sumorno kreketanje žaba.

»Što da radiš?« ponovi kapetan nakon duge stanke, te se najedanput razmaše i podivlja i stane kleti, odlučivši spaliti »Santa Rosu« bez daljnjeg odlaganja. Svakom se na brodu svidjela ta ideja, svatko je revno pomagao; uvukoše konopac, presjekoše ga, pa spustiše čamac i zapališe je kudjeljom i kerosenom, te jedrenjača naskoro zapucketa i veselo plane usred neizmjernosti tropske noći. Holroyd je promatrao žuti plamen što se dizao u vis u pomrčinu, i sivo bliskanje munja što bi gdjekad nastalo iznad vršika prašume bacajući momentanu njihovu sjenu, a njegov je ložač stojao za njim pa je i on promatrao.

Ložač je bio duboko uzbuđen. Ne znajući engleski, reče: »Sauba praviti puc, puc. Haha!« i stade se silno smijati.

Ali Holroyd je mislio kako i ti sitni stvorovi na brodici imaju oči i mozak.

Čitava stvar činila mu se nevjerojatno ludom i krivom, ali — što da radiš? To se je pitanje još jače postavljalo sutradan, kad je topnjača najzad stigla u Badamu.

To mjesto, sa svojim kućama i strehama pokrivenim lišćem i slamom, sa svojim biljkama puzavicama što su bile zarasle šećeranu, njegov mali gat s drvima i šećernom trskom, bilo je vrlo tiho u jutarnjoj žegi, te nije odavalo ni daška živih ljudi. Koliko god je tamo bilo mravi, oni su na toj daljini bili premali da bi se vidjeli.

»Sav je svijet otišao«, reče Gerilleau, »ali mi ćemo makar nešto učiniti. Tulit ćemo i fućkati.«

I tako je Holroyd tulio i fućkao.

Tada kapetana spopade očajanje najgore vrste. »Ima jedno što možemo učiniti«, reče nato.

»A što?« zapita Holroyd.

»Da opet tulimo i fućkamo.«

Tako i učiniše.

Kapetan se ushodao po palubi, gestikulirajući sam sebi. Izgledalo je da mu se mnogo štošta vrze po glavi. Usnice su mu isprekidano govorile. Izgledalo je kao da oslovljava neko zamišljeno javno sudište bilo španjolskim bilo portugiškim jezikom. Holroydovo naviklo uho razumjede nešto o municiji. Najedared se otrže od tih briga progovorivši engleski. »Dragi moj Holroyde!« viknu, pa prekinu riječima: »Ali što možeš da učiniš?«

Uzeše čamac i dogled, te se približiše da bi ispitali mjesto. Spaziše nekoliko velikih mravi, kojih je mirni stav ostavljao neki dojam kao da ih oni posmatraju, stojeći poput točkica na ivici priprostoga gata za ukrcavanje. Gerilleau pokuša, ali bez uspjeha, da na njih puca iz pištolje. Holroyd misli da je raspoznao čudne rovove u zemlji što su tekli između bližih kuća, a koji su možda bili djelo kukaca osvajača tih ljudskih obitavališta. Izviđači prođoše mimo

gata, te opaziše jedan ljudski kostur s krpom oko bedara, i to vrlo blistavom i čistom i sjajnom, gdje leži podalje.Oni se zaustaviše gledajući ga.

»Ja moram voditi brigu o svim tim životima,« reče iznenada Gerilleau.

Holroyd se okrenu i zagleda se u kapetana, shvativši malo po malo da taj misli neprijatnu mješavinu rasa koju je sačinjavala njegova posada.

»Da pošaljem neke nek se iskrcaju — to je nemoguće — nemoguće. Otrovat će ih, oteti će, oteti će i izgrditi me i umrijeti. To je sasvim nemoguće... Ako se iskrcamo, moram se iskrcati ja sâm, sâm, u debelim čižmama i staviti svoj život na kocku. Možda ću ostati živ. Ili opet — možda ne bih trebao da se iskrcavam. Ne znam. Ne znam.«

Holroyd je mislio da on zna, ali on ne reče ništa.

»Čitava je stvar,« reče najedared Gerilleau, »namještena tako da postanem smiješan. Čitava stvar!«

Veslali su unaokolo i promatrali bijeli kostur s raznih gledišta, a onda su se vratili na topnjaču. Onda Gerilleauova neodlučnost postade strašna. Pustiše paru te popodne monitor otplovi dalje uz rijeku a izgledalo je kao da ide da nekoga nešto zapita, i o zalasku sunca opet se vrati i usidri. Spremala se oluja s grmljavinom te se razbjesni, a onda se noć divno rashladi i umiri pa je svak spavao na palubi. Osim Gerilleaua, koji se prevrtao i gunđao. On probudi u zoru Holroyda.

»Bože!« reče Holroyd, »što je sada?«

»Odlučio sam se,« reče kapetan.

»Što — da se iskrcate?« Holroyd će, radosno sjedavši.

»Ne!« odgovori kapetan, te neko vrijeme osta vrlo rezerviran. »Odlučio sam se,« ponovi, a Holroyd pokaza znake nestrpljenja.

»Eh — da,« reče kapetan. «Ispalit ću veliki top!«

I on ga ispali! Bog zna što su mravi mislili o tome, ali on ga je ispalio. Ispalio ga je dvaput s velikom ozbiljnošću i ceremonijom. Sva je posada imala pamuk u ušima, pa je izgledalo kao da se stupa u akciju u toj cijeloj stvari, a prvo su pogodili i srušili staru šećeranu, a onda sravniše sa zemljom napušteno sto-

varište iza gata. A onda se na Gerilleau pokaza neizbježna reakcija.

»Ne valja,« reče Holroydu; »nikako ne valja. Ništa ne vrijedi. Moramo se vratiti po uputstva. Bit će vražje vike zbog ove municije — ah, vražje vike! Ti ne znaš, Holroyde...«

Stojao je neko vrijeme promatrajući svijet beskrajno smeten.

»Ali što si drugo mogao učiniti?« kukao je.

Popodne je topnjača pošla opet niz rijeku, a navečer je jedan odio za iskrcavanje ponio poručnikovo tijelo i sahranio ga na obali na kojoj se novi mravi još nisu bili pojavili...

IV.

Tu sam pripovijest čuo u odlomcima od Holroyda nema tome tri nedjelje.

Ti novi mravi zabili su mu se u glavu, pa se vratio u Englesku s namišlju, kako veli, da »svijet upozori« na njih »prije nego li bude prekasno.« Rekao je da ugrožavaju Britansku Gujanu, koja nije mnogo dalje nego li nešto preko tisuću milja od područja njihove sadašnje djelatnosti, i da Ministarstvo za kolonije valja smjesta da poduzme nešto protiv njih. On revnuje vrlo strastveno: »Ti su mravi inteligentni. Pomislite samo što to znači!«

Ne može biti sumnje da su oni ozbiljna kuga i da je brazilska vlada pravo uradila što je raspisala nagradu od petsto funti za kakav uspješan način kako bi se istrijebili. Također je sigurno da su oni, otkad su se prvi put pojavili u brdima iza Badame, otprilike prije tri godine, postigli vanredne uspjehe u svom osvajanju. Stvarno su zauzeli cijelu južnu obalu rijeke Batemo, blizu šezdeset milja; potpuno su rastjerali ljude, zauzeli plantaže i naseobine, te su ušli barem na jedan brod i prisvojili ga. Čak se govori da su na neki neobjašnjeni način premostili vrlo znatan rukav Capuarana i prevalili mnogo milja daleko prema samoj Amazoni. Nema sumnje da su oni mnogo pametniji i s daleko boljom socijalnom organizacijom nego li ma koja ranije poznata vrsta mravi; mjesto

da su raspršena udruženja oni su organizirani onako kako je stvarno organiziran jedan narod; ali njihova naročita i neposredna opasnost ne leži toliko u tome koliko u inteligentnoj upotrebi koju čine od otrova protiv svojih većih neprijatelja. Izgleda da je taj njihov otrov vrlo srodan zmijskom otrovu, pa je vrlo vjerojatno da ga oni zbilja prave, te da veći pojedinci između njih nose njegove kristale nalik na igle kad napadaju ljude.

Naravno, vanredno je teško dobiti ma kakav podroban izvještaj o tim novim takmičarima za gospodstvom zemaljske kugle. Nijedan očevidac njihove djelatnosti, osim onih Holroydovih trenutnih slika, nije preživio sudara. Najneobičnije legende o njihovoj hrabrosti i sposobnosti kolaju u predjelu Gornjeg Amazona, te se umnožavaju svakim danom kao što stalno napredovanje napadača uzbuđuje ljudsku maštu svojim strahom. Vjeruje se da ti čudni mali stvorovi ne samo upotrebljavaju oruđe i da poznaju vatru i metale i organizirane inženjerske radove koji zadivljuju naše sjevernjačke pameti — nenavikle kao što su na takva djela kao ono što su izvršile Saube u Rio de Janeiru, koji su probušili tunel ispod Parakube gdje je tako široka kao Temza kod London Bridgea — nego i organiziran i podroban metod zapisivanja i saopćivanja analogan našim knjigama. Do sada je njihova akcija bila stalno progresivno naseljavanje, spojeno s bjegstvom ili pokoljem svakog ljudskog bića u novim područjima u koja su upali. Oni se naglo množe, i Holroyd je barem tvrdo uvjeren da će oni najzad izbaciti čovjeka iz čitave tropske Južne Amerike.

A zašto da se zaustave u tropskoj Južnoj Americi?

Evo, oni su tamo, svakako godine 1911. ili tako nekako, ako nastave ovako kako rade, moraju naići na proširenu Capuaransku željeznicu, i primorat će evropske kapitaliste da im obrate svoju pažnju.

Godine 1920. će biti na pola puta niz rijeku Amazonu. Uzimam da će najkasnije 1950. ili 1960. otkriti Evropu.

Bilješke o autorima

Francis Bret Harte (1839—1902)

Amerikanac ne samo po rođenju, nego i po karijeri. S Atlantskog oceana dođe na Tihi ocean kao iseljenik gdje je, u Kaliforniji, u kojoj se baš bilo pronašlo zlato, prošao pravu amerikansku karijeru: bio je mjernik, učitelj, slagar, novinar i činovnik, dok nije, godine 1863., osnovao mjesečnik, u kojemu izađoše prve mu novele. Njegov način pisanja sviđe se neobično čitalačkoj publici pa je, osim novela, kasnije napisao i više romana i pripovjedaka. Zbijenim stilom opisivao je, za onda sasvim nepoznate, neobične događaje iz života kopača zlata, kockara i zima, donoseći svoje junake onakve kakvi su u realnom životu. Time i jeste zapravo postigao uspjeh, jer je čitaća publika bila već sita i presita romantičnih limunada.

Kasnije se vraća u New York, gdje ga slave kao reformatora amerikanske lijepe knjige. Umro je u Engleskoj, nakon višegodišnjeg bavljenja u Evropi, gdje je bio američki konzul.

Kalifornijske novele izišle su mu pod naslovom: The luck of the Roaring Camp and other sketches, a najglavniii su mu romani: Gabriel Conroy, The Story of a Mine, The Crusade of the Excelsior i dr.

I u noveli koju donosimo u ovoj knjizi prikazan je jedan njegov tipičan junak: pijanica i priprost čovjek koji, zajedno sa svojim isto takovim drugovima, ganut sudbinom bolesnog dječaka stavlja na kocku život, da bi djetetu bio ljepši Božić.

John Galsworthy

Engleski dramatičar i romanopisac, rođen 1867 u Coombeu, Surrey, umro 1933. Nakon svršenih pravnih nauka trebao je da ostane advokat, ali se odade literaturi. Prvi mu je roman »Jocelyn« izišao godine 1898, ali je veću pažnju skrenuo na se daljnjim romanima: »The Island Pharisees »Farizeji na otoku« (1904) i »The Man of Property«, — Imućan čovjek, — (1906). Potonji je prvi dio ciklusa koji je poznat pod naslovom »The Forsyte Saga« — povijest porodice Forsyte-a. Kao podrobna slika višeg društva srednje klase za ere kraljice Viktorije i kralja Eduarda VII, taj je ciklus klasično djelo engleske literature. Tu je sliku Glasworthy upotpunio znatnim brojem drugih romana, koji se svi odlikuju finim prikazom socijalne strukture engleskog života. God. 1924. objelodanio je Galsworthy roman »The White Monkey« (Bijeli majmun), prvi svezak nove trilogije koja je nastojala da prikaže posljeratni London onako kako je Forsyte Saga prikazala svoju generaciju. Ali novi mu je svijet previše tuđ, i mnoga mjesta odaju više prolazne reakcije posmatrača u nekom promijenjenom svijetu, nego li neke dublje refleksije o ljudskoj naravi. Galsworty je napisao, pored romana »The Dark Flower« (Tamni cvijet) — 1913 — još i mnogo novela koje imadu raznu vrijednost, ali ih imade mnogo i takvih koje se mogu staviti uz bok njegovim najboljim djelima. To su naročito novele sabrane pod naslovom »Caravan« (1925) u kojoj se zbirci na prvome mjestu nalazi novela koju donosimo u ovoj knjizi.

Galsworthy je i kao dramatski pisac cijenjen i zaslužan.

Pedro Antonio de Alarcón

Čuven po čitavome svijetu sa svoje najbolje novele »El Sombrero de tres picos«, Alarcón je znatan španjolski pjesnik, književnik i političar. Rodio se 10 marta 1833 u Guadixu, a umro je 19 jula 1891 u Valdemoru kraj Madrida. Poslije teoloških studija prešao je Alarcón u novinare. 1859 sudjeluje kao dobrovoljac u vojnom pohodu na Maroko, da bi, poslije rata, kao liberalni zastupnik svog rodnog mjesta došao u madridski parlamenat — Cortes, gdje je radio na tome da se uspostavi ustavna monarhija.

Alfons XII ga imenova državnim savjetnikom, a 1877 postade članom španjolske akademije. Već prvim svojim radovima stekao je simpatije svojih čitalaca, pa je, naprimjer, jedno od njegovih prvih djela: »La Noche-buena del Poeta« (Pjesnikov Božić) doživljelo preko stotinu naklada. Topli, prirodni osjećaj, humoristićan, pomalo satiričan a ipak čuvstven ton, subjektivan način pisanja koji odaje doživljavanje, karakteristični su za ovaj kao i za sve njegove kasnije radove. Pod kraj svoga života morao je Alarcón doživjeti da ga je mlađa generacija književnika, koja se bila mahom povela za Zolom kao uzorom, stala otvoreno i vrlo nepovoljno kritizirati, tvrdeći da je Alarcónov radosni tobožnji realizam samo lažan idealizam. U svojoj zadnjoj knjizi »Historia de mis libros«, 1884 (Povijest mojih knjiga) brani se Alarcón od napadaja nepovoljnih kritičara.

Izbor njegovih djela izišao je 1874 u Madridu (»Obras escogidas«) u 16, a cjelokupna mu djela, 1899 godine, u 19 svezaka.

Louis Hémon

Louis Hémon rodio se 12. oktobra 1880. u Brestu. Umro je u mjestu Chapleac (provincija Ontaria, Kanada) 8. jula 1913. prigodom jedne željezničke nezgode. Hémon je svršio studije u Parizu i stekao licencijat pravnih nauka kao i diplomu za moderne orijentalne jezike.

Literarni mu se rad započinje 1904. godine. Sportski list »Le Vélo« bio je raspisao literaran natječaj. Louis Hémon posla novelu pod naslovom »La Rivière«, koja dobi prvu nagradu jednoglasnim zaključkom porote. Tako postade suradnikom pomenutoga lista. U februaru 1906. godine dobije ponovno prvu nagradu u natječaju, koji je bio raspisao list »Auto«. Do svoje smrti ostao je Hémon suradnikom toga lista, u kojemu je pisao uvodne članke sportskog i literarnog značaja.

Da bi naučio engleski — koji je jezik kasnije govorio baš kao i svoj materinski francuski jezik — proboravio je, poslije tih prvih uspjeha, duže vremena u Engleskoj. Tu je nastala novela »Lizzie Blakeston«, koja je u krugovima pariške čitalačke publike svojom mirnom dikcijom i iskrenošću osjećaja pobudila opću pažnju.

Kasnije izidoše po raznim francuskim listovima njegove pripovijetke i novele.

Louis Hémon proživio je, od godine 1912. do 1913., podrug godine u Kanadi, gdje je nastala knjiga »Maria Chapdelaine«, roman, koji je u svoje vrijeme polučio najveći uspjeh na čitavome svijetu. Novele su mu kasnije izdane pod skupnim naslovom: »La Belle que voilá . . .«

Da nije prerano umro, Hémon bi zacijelo danas bio jedan od pisaca svjetskoga formata. Ali i ono, što nam je ostavio, odlikuje se oštrim opažanjima i sjajnim stilom, a oduhovljeno je nekom pjesničkom melanholijom, koja provejava i tužnu priču o maloj engleskoj sirotici, koju donosimo u ovoj knjizi.

Wladislaw Reymont

Znamenit poljski pripovjedač, rođen 1868, počeo je rano pisati, a živio je naizmjence u Parizu, Varšavi i u Zakopanima. Umro je god. 1925. Napisao je mnogo romana — realističnih i historijskih —: »Glumica«, »Vrenje«, »Obećana zemlja«, »Lili«, tetralogiju »Seljaci«, koju smatraju remek-djelom te vrste romana, »Vampir« i historijsku trilogiju »Godina 1794. Potkraj života dobio je Nobelovu nagradu.

Rudyard Kipling (1865—1936)

Čuveni engleski pisac, koji se rodio u Indiji kao sin slikara J. Lockwooda Kiplinga. Proslavio se je ponajprije kratkim pripovijestima iz Indije, naročito onda, kad ih je počela čitati engleska publika u samoj Engleskoj. Te su pripovijesti izišle pod naslovom: Plain tales trom the hills, Soldiers three, In Black and White, Under the Deodars, The light that failes, Many inventions i dr. Najoriginalnija su mu djela: The Jungle Book (1894.) i Second Jungle Book (1905.) — oba su izišla u hrvatskom prijevodu u Zabavnoj biblioteci — u kojima se indijski misticizam spaja s

modernim realizmom u savršenu cjelinu. Te su mu knjige donijele najveći uspjeh, koji nije potamnio ni njegov kasniji rad. U nas je preveden još i Kim, kulturna slika Indije u početku dvadesetoga vijeka.

U novelama Kipling opisuje sve komponente indijskog društva- dakle pored Evropljana, vojnika i civilnih stanovnika, i domaće tipove bez razlike kaste kojoj pripadaju. To šarenilo predmeta, oštro posmatranje pravog i istinskog života te vanredan stil, primjeren predmetu koji tretira, razlogom je da je Kipling općenito priznat jednim od prvaka svjetske književnosti.

Jakob Schaffner

Rođen 1875. u Baselu, švicarski njemački pisac. Cijene ga kao pripovjedača, a uzor mu je zemljak Gottfried Keller, koji je mnogo utjecao na njega. Uza sve to posjeduje svoj naročiti stil i način prikazivanja, ne mareći za modu i ne povodeći se za prohtjevima publike. Napisao je više romana, novela i pripovjedaka, a od romana spominjemo: »Lutanja Jonathana Breggera«, »Kovačnica«, »Konrad Pilater« (s izričitom socijalnom tendencijom), »Božji glasnik«, »Mudrost ljubavi«, »Djeca sudbine«, Mladi dani Johannesa Schattenholda«. Novele su mu skupljene pod naslovima: »Sudbine«, »Braća«, »Svjetiljka«, »Njihova sreća — njihova bijeda«, iz koje potonje je uzeta novela »Ivonne Leleu«. Izdao je i zbirku pjesama.

Herbert George Wells

Rođen 1866, svršio prirodne nauke i postao učiteljem na gimnaziji, pa novinarom, a onda se sasvim odao književnosti i danas je jedan od prvaka engleske, a i svjetske književnosti. Svoja je djela sam podijelio na tri skupine: romance iz prirodnih nauka ili sociologije, romane i sociološka djela. Prvom skupinom počinje njegova literalna djelatnost; počevši od dvadesetog vijeka piše romane, pored toga i sociološke stvari, ali se, i poslije 1900 god., svaki čas vraća romancama. Predaleko bi nas odvelo da nabrojimo sva njegova djela.